

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

İSLÂM HUKUKUNDA
YETİM HAKLARI VE YETİME KARŞI
SORUMLULUKLAR

(DOKTORA TEZİ)

MEHMET NAİM BOZ

BURSA-2020

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI

**İSLÂM HUKUKUNDA
YETİM HAKLARI VE YETİME KARŞI
SORUMLULUKLAR**

(DOKTORA TEZİ)

MEHMET NAİM BOZ

**Danışman
PROF.DR. ALİ KAYA**

BURSA-2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

0907
Tarih:.././2020

Tez Başlığı / Konusu: İSLÂM HUKUKUNDA YETİM HAKLARI VE YETİME KARŞI SORUMLULUKLAR

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..2.4.3. sayfalık kısmına ilişkin 0907/2020 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %1.6. 'tür.

Uygulanan Filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/ dâhil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim. Bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tesbit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

0907
.././2020

Adı Soyadı: Mehmet Naim BOZ

Öğrenci No: 711323007

Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Programı: Doktora

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Prof. Dr. Ali KAYA

0907/2020

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “İslâm Hukukunda Yetim Hakları ve Yetime Karşı Sorumluluklar” başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

09 .../2020

Adı Soyadı:	Mehmet Naim BOZ
Öğrenci No:	711323007
Anabilim Dalı:	Temel İslâm Bilimleri
Programı:	Doktora
Statüsü:	☐ Y.Lisans ☒ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Mehmet Naim BOZ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı : İslâm Hukuku
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : xiii + 228
Mezuniyet Tarihi : 09.07.2020
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Ali KAYA

İSLÂM HUKUKUNDA YETİM HAKLARI VE YETİME KARŞI SORUMLULUKLAR

İslâm dininin yüce öğütleri, hayatın her safhasında sosyal dayanışma ve yardımlaşma üzerine ısrarla vurgu yapmakta ve teşvik etmektedir. Naslar yetimin üzerinde titizlikle durmuş, onun erdemli bir yaşam sürmesi için şartlar ve esaslar va'z etmiştir. Söz konusu naslar yetimin korunması, barınması, kefaleti, malının ihsan üzere değerlendirilmesi, şefkat ve merhametle yaklaşılmasını hedeflemiştir. Hakkının gasp edilmemesi, zulüm edilmemesi, zamanı gelince malının tam olarak teslim edilmesi, hususunda Kur'ân toplam yirmi üç kere yetime vurgu yapmaktadır. Kur'ân'ın yetimle ilgili hedefi onu azarlamamak ve haklarını korumaktır. Hz. Muhammed'in yaşamının yansıması olan sünnetinde titizlikle üzerinde durmuş, yetimin hamisi ile birlikte cennette olacağını müjdelemiştir. Bu nasların emirleri doğrultusunda Müslümanlar asırlardır vakıflar aracılığıyla yetim konusuna eğilmekte ve çözümler üretmektedirler.

Anahtar Sözcükler: İslâm Hukuku, Yetim hakları, Yetimin Temsilî, Tehditler ve Koruyucu Tedbirler

ABSTRACT

Author Name and Surname: Mehmet Naim BOZ
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Department Of Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Degree Awarded : Doctorate Thesis (PhD)
Page Number : xiii + 228
Degree Date : 09.07.2020
Advisor : Prof.Dr. Ali KAYA

THE RIGHTS OF ORPHANS IN ISLAMIC LAW AND RESPONSIBILITIES ABOUT ORPHANS

The supreme counsel of the religion of Islam insistently emphasizes and encourages social solidarity and solidarity at every stage of life. The Qur'an and the Sunnah have meticulously emphasized on the orphan, and have provided the conditions and principles for his virtuous life. It aimed to protect orphan the orphans, to bail, to evaluate the property to be bestowed, to be approached with compassion and mercy. He emphasized the orphan in the Qur'an a total of twenty-three times in terms of not extorting his right, delivering his property in full time, not being persecuted to him. The target point of the Qur'an about orphan is to not scold and protect it. The target point of the Qur'an about orphan is to not scold and protect it. Hz. He also meticulously emphasized in his suede, which is a reflection of Muhammad's life, and heralded that the orphan will be in heaven with the patron. In line with these orders, Muslims have been dealing with orphans through foundations for centuries and producing solutions.

Keywords: Islamic Law, Orphan Rights, Representation of Orphans, Threats and Protective Measures

ÖNSÖZ

Kur'ân ve yetim olarak dünyaya gelen İslâm Peygamberi, yetim hak ve hukukunun korunması hususunda insanlığın vicdanına seslenerek önleyici, teşvik edici emir ve yasaklar getirmiştir.

Bu uyarılara kulak tıkayan, içinde yaşamış olduğumuz yüzyılın dünyasında, nüfusun hızla arttığı, süper güç kabul edilen büyük devletlerin bütçelerinin aslan payını silaha yatırdıkları, bu silahları denemek için sürekli üçüncü dünya ülkelerinde iç kargaşa ve savaş alanları üretmişlerdir.

Savaşlar beraberinde yıkım, ölüm, enkaz ve mağduriyetler meydana getirmektedir. Bu savaşlarda en fazla mağdur olanlar ise yetim kalan çocuklardır. Gelişen teknoloji ve sanayi beraberinde rahat ve konforlu hayat getirirse de gün geçtikçe fabrikalarda meydana gelen iş kazaları başta olmak üzere farklı alanlardaki iş ve trafik kazaları da sayıları azımsanmayacak derecede geride yetimler bırakmaktadır.

İnsan faktörüyle kirletilen dünyamız, doğal birçok afetlerin meydana geldiği bir mekâna dönüşmesi neticesinde geride çok sayıda yetimlerin kalmasına sebep olmuştur. Yeryüzünde günden güne artan yetim sayıları büyük problemlerle karşılaşmalarına rağmen, devletler ve insan vicdanı gerekli tedbiri ve önlemi almakta sınıfta kalmıştır.

Kur'ân ve Peygamber (s.a.v.) yetimlere yönelik tam donanımlı bir koruma zorunluluğu ve uyarısı üzerinde ısrarla durmuştur. Bu uyarı ve ısrarlara rağmen pansuman şeklinde olsa yetimlere şefkat elini uzatan bir kısım sivil toplum kuruluşları ile devletlerin ilgili birimlerinin yaptıkları çalışmalarını incelememiz sonucunda, yetim konusuna daha duyarlı olunması, bu alana yoğunlaşmanın gerekliliği kanaatine vardığımız için böyle bir çalışmanın yapılmasına karar verdik.

Çalışmamızdaki temel amaç İslâm Hukuku açısından yetimin durumunu günümüz şartlarını göz önünde tutarak, dikkatleri bu alana çekip incelemek, yetimin karşılaştığı problemleri tespit edip, İslâm'ı ve insani çözümler üretmek ve önermektir.

Bu çalışmamız, önce Allah'ın inâyetiyle sonra kıymetli hocalarım, ailem, yakın

arkadaşlarımın destekleri ve önemli katkılarıyla nihâyete ermiştir. Danışman hocalığın gereği olan hususların ötesinde yardımına ve desteğine mazhar olduğum, doktora çalışmamı teşvik eden, desteklerini ve katkılarını esirgemeyen, çalışma odasının kapısı gibi gönlü de bize sürekli açık olan değerli hocam Prof. Dr. Ali Kaya'ya her zaman minnettar olduğumu ifade etmeliyim.

Öneri ve katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Recep Cici'ye, Tez İzleme Komitesinde yer alarak değerli katkılarda bulunan hocalarım Prof. Dr. Halil İbrahim Acar ve Prof. Dr. Abdurrahman Kurt'a teşekkür ederim. Kurumsal destek veren IHH'ye, Tezin basım aşamasında desteklerini esirgemeyen Tuğşat Güzeloğlu, Emrah Polat ve Yûsuf Demir'e müteşekkirim.

İlâhiyat fakültemiz ve Mescid-i Nebevî Kütüphanesi'nin değerli çalışanlarına, bu süreçte gösterdikleri fedakârlık ve anlayış için eşime, kızıma ve oğluma medyun-i şükrânım.

Bu çalışmamızda, bütün cehd ve gayretimiz Yüce Rabbimizin rızâsını kazanmak ve Cennette Hz. Muhammed'e (s.a.v.) komşu olmaktır.

Bursa 2020

Mehmet Naim BOZ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI.....	2
III- ARAŞTIRMA KONUSUNUN ÖNEMİ	7
IV. ÇALIŞMANIN SUNUMU	7
V. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	8

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİM KAVRAMI, YETİMLİK SEBEPLERİ, BULÛĞ YAŞININ TESPİTİ, VELİNİN SORUMLULUĞUNDAKİ HAKLAR, YETİMİN SORUMLULUKLARI

A.YETİM KAVRAMI	10
1. Yetim ve Kapsamı	10
a. Evlâd-ı Mefkûd / Babası Kayıp Çocuklar	13
b. Lakît / Buluntu Çocuk.....	14
d. Boşanmış Aile Çocukları	19
e. Dede Yetimi	21
f. Şehîd Yetimi	22
2. Yetimliği Oluşturan Sebepler	24
a. Savaşlar, İşgaller, Çatışmalar ve Şehîdlik.....	24
b. Yoksulluk.....	27
c. Doğal Âfetler ve Çeşitleri	29
d. AIDS Nedeniyle / (Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği)	30
3. Yetim Sayılmanın Yaş Sınırı.....	32
a. Fıkıh Mezheplerinin İttifak Ettikleri Yaş.....	32

aa. İhtilam.....	33
bb. Hayız	34
b. Fıkıh Mezheplerinin İhtilaf Ettikleri Yaş.....	35
aa. Hanefî ve Mâlikî Mezhebinin Görüşü	35
ab. Şafiî ve Hanbelî Mezhebinin Görüşü	35
c. Türk Medeni Kanununda Bulûğ Yaşı	37
B. YETİMLİĞİN SONA ERMESİ	37
1. Yetimin Ergenlik Çağına Girmesi	37
2. Yetimin Vefâtı	38
3. Kayıp Babanın Bulunması.....	39
4. Yetimliğın Sona Ermesi İle İlgili Özel Durumlar	39
C. VELİNİN SORUMLULUĞUNDAKİ HAKLAR, YETİMİN	
SORUMLULUKLARI.....	40
1. Hakları	40
a. Sosyal Hakları	40
b. Barınma Hakkı.....	43
c. Eğitim Hakkı	45
aa. Zorunlu Eğitim	48
ab. Değerler Eğitimi	49
ac. Mahremiyet Eğitimi.....	52
d. Sağlık ve Tedavi Hakkı.....	54
e. Mülkiyet Hakkı	58
f. Küçüklerin Evlenmesi ve Evlendirilmesi	60
g. Evlilik Çağı.....	61
h. Yetimlerin Evliliği	63
1. Zarûrât-ı Dîniyye ve Yetim	66
2. Yetimin Sorumlulukları.....	68
a. İbadetle İlgili Sorumluluk	68
b. Cezai Sorumluluk	70
c. Medenî (Hukukî) Sorumluluğu.....	72

İKİNCİ BÖLÜM

SEMAVİ DİNLERDE YETİMİN STATÜSÜ VE GÜNÜMÜZDE YETİMLERİN KORUNMASINA YÖNELİK KURUM - KURULUŞLAR

A. SEMAVİ DİNLER VE CÂHİLİYE'DEKİ STATÜSÜ	74
1. Yetimin Yahudilikteki Statüsü	74
2. Yetimin Hıristiyanlıktaki Statüsü	77
3. Yetimin Câhiliye Dönemi'ndeki Statüsü.....	78
B. İSLÂM KAYNAKLARINDA YETİMİN STATÜSÜ	79
1. Naslarda İnsanın Yaratılışı Ve Mahiyeti	80

2. Yetimin Statüsü	85
a. Kur'ân'da Yetimin Statüsü	85
b. Hadislerde Yetimin Statüsü	98
C. GÜNÜMÜZDE YETİMLERİN KORUNMASINA YÖNELİK KURUM -	
KURULUŞLAR.....	101
1. Hıristiyan Coğrafyada	101
a. Yetimler için Hıristiyan İttifakı (Christian Alliance for Orphan- CAFO)	101
b. Çocuk Köyleri (SOS Children / Her çocuk için sevgi dolu bir yuva)	102
c. Yetimsiz Bir Dünya (World Without Orphans/WWO)	103
d. Dünya Yetimleri (World Orphans)	103
e. Dünya Vizyonu (World Vision).....	104
f. Merhamet (Compassion)	104
2. Osmanlı Devleti'nde.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİMİN TEMSİLİ, VELİNİN YETKİ VE HAKLARI YETİM İLE İLGİLİ ÖZEL DURUM (MİRAS DURUMU)

A. YETİMİN TEMSİLİ	110
1. Velâyet Kavramı.....	110
a. Meşrûiyeti ve Kısımları	114
aa. Meşrûiyeti	114
ab. Kısımları	116
b. Velîde Aranılan Şartlar	117
2. Vesâyet ve Vasî Kavramı	118
a. Vesâyet Kavramı ve Konusu.....	118
b. Vasî Kavramı ve Tasarrufları	120
aa. Alım-Satımı	122
ab. Vekil veya Başka Vasî Tayin Etmesi	123
ac. Diğer Tasarrufları	124
c. Vasînin Azledilmesi ve Vesâyetin Sona Ermesi.....	125
B. VELİNİN YETKİ VE HAKLARI.....	127
1. Mudârebe Şirketini Kurma	127
2. Yetimin Malı ile Ticaret Yapma.....	129
3. Yetimin Malını Ödünç/Karz Verme	131
4. Yetimin Malından Bağış Yapma, Sadaka, Zekât Verme ve Kurban Kesme.....	133
5. Ergenlik Çağına Ulaştığında Malının Teslim Edilmesi.....	137
6. Velînin Hakları	141
a. Velînin Malını Yetimin Malı İle Karıştırması	142
b. Velînin Yetimin Malından Yararlanması	144
C. YETİM İLE İLGİLİ ÖZEL DURUM (MİRAS DURUMU)	146

1. Kendisine Miras Kalan Yetim	147
2. Kendisine Miras Kalmayan Yetim	148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TEHDİTLER VE İSLÂM HUKUKUNUN YAKLAŞIMI, YOĞUN YAŞADIKLARI BÖLGELER VE ÇAĞDAŞ YETİM KORUMA PROJELERİ

A. ÇAĞDAŞ TEHDİTLER VE İSLÂM HUKUKUNUN YAKLAŞIMI	150
1. Kaçakçılık.....	150
2. Organ ve Dilenci Mafyası	152
3. Suça Karışma, Madde Bağımlılığı ve Cinsel İstismar.....	155
4. Evlâtlık Verilme	160
5. Askerlik	163
6. İşçilik	164
7. Misyonerlik.....	166
B. YOĞUN YAŞADIKLARI BÖLGELER	169
C- ÇAĞDAŞ YETİM KORUMA PROJELERİ	173
1. İHH Yetim Koruma Projeleri	173
a. Fatâni Bölgesinin Tarihi, Coğrafik ve Demografik Yapısı.....	173
b. İHH'nin Fatâni 'de İnşa Ettiği Yetimhaneler	176
aa. Konya Yetimhanesi	177
bb. Şifâ Yetimhanesi	177
cc. Miyase Tanış Yetimhanesi	177
dd. Furkan Emre Kesik Yetimhanesi	178
ee. Ankara Yaşar Zerdali Yetimhanesi	178
ff. İstanbul İtfaiyeciler Yetimhanesi	178
gg. Şehid Furkan Doğan Yetimhanesi	179
hh. İskilipli Atıf Hoca Yetimhanesi	179
c. Projelerin Etkinlikleri.....	179
aa. Yetim Dayanışma ve Dünya Yetimler Günü.....	180
bb. Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Projesi	181
2. Ülkemizde Bazı Dernek ve Vakıfların Örnek Faaliyetleri	183
3. Kızılay, Aile-Çalışma ve Sosyal Hizmeteler Bakanlığının Örnek Çalışmaları.....	185
4. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)	187
5. Koruyucu Aile Projesi	189
SONUÇ ve ÖNERİLER	192
KAYNAKÇA	197
EK- RESİMLER.....	227
ÖZGEÇMİŞ	228

KISALTMALAR

AFAD	: Âfet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
(a.s.)	: Aleyhi's-selâm
b.	: Baskı
bin / İbn	: Oğul / Oğlu
bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İHH	: İnsani Hak ve Hürriyetleri İnsanı Yardım Vakfı
İİT	: İslâm İşbirliği Teşkilatı
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmalar Merkezi
m.	: Miladî
md.	: Madde
Mecelle	: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye
r.a.	: Radiyallahu anh/anhuma/anhum
s.	: Sayfa/lar
(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi ve's-Sellem
ss.	: Sayfadan Sayfaya
sy.	: Sayı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	:T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarihsiz, Tarih yok
UNICEF	: Bieleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
vb.	: Ve Benzeri / Ve bunlar
vd.	: Ve devamı / Ve diğerleri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
yy.	: Yayınevi Yok

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Yüce Allah kâinatın düzen ve dirliğini korumak için “sünnetullah”¹ prensibi gereği insanoğlunu Âdem ve Havvâ’dan yaratmıştır. Bu yaratılışın başlangıcı olduğu gibi sonu vardır, o da ölümdür. Bu ölümün ne zaman nerede olacağını başta Peygamberler olmak üzere Allah’tan başka kimse bilmiyor ve bilmeyecektir. Ölümünün neticesinde bazen geride hayata tutunmak için baba desteğini kaybeden yetimler kalmaktadır. Bu hayatın bir gerçeğidir. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren yaşanan bir gerçekliktir. Yetim durumuna düşmüş küçükler hem şahıs olarak, var ise malları bakımından korunma ve kollanmaya muhtaç hale gelmiş olurlar. Bunun üzerine İslâm dininin yüce öğütleri, hayatın her safhasında sosyal dayanışma ve yardımlaşma üzerine ısrarla vurgu yapmakta ve teşvik etmektedir. Kur’ân ve Sünnet yetimin korunması ve kollanmasını titizlikle konu edinmiş, erdemli bir yaşam sürmesi için şartlar ve esaslar va’z etmiştir. Böylece yetimin korunması, barınması, kefaleti, malının ihsan üzere değerlendirilmesi, ona şefkat ve merhametle yaklaşılmasını hedeflemiştir. Hakkının gasp edilmemesi ve ona zulüm edilmemesi hususunda Kur’ân on iki sûrede toplam yirmi üç yerde² vurgu yapmıştır. Bir âyette şöyle buyurulmaktadır: “...*Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir...*”³

Dûha sûresinde yetime nasıl davranılacağına dair açık ve net bir şekilde şöyle bir uyarı vardır: “*O seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni yol bilmez halde bulup yol göstermedi mi? Ve seni yoksul bulup zengin etmedi mi? O halde sakın yetimi ezme!*”⁴

¹ “Allah’ın koyduğu kanun, nizam” demektir. Bu ifade Kur’ân’a hastır. Kur’ân’daki sünnet ifadesi “düzenli ve sürekli olma ” anlamı Allah’ın yaratma ve yönetmesinde ezelden beri süregelen ve değişmeyen uygulamanın işaretidir. Yaratılış itibarıyla medenî bir varlık olan insan için belirlenmiş değişmeyen sosyal kanunlar vardır. Kur’ân bu ifadenin bir zorlama niteliğinde olmadığını bildirmek için onu bazen insana, bazen Allah’a nispet ederek şartlı önermeler tarzıyla ifade etmektedir. bk. İlyas Çelebi, “Sünnetullah”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, c. 38, ss. 159-160.

² Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu’cemü’l-Müfrehes li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire: Dârü’l-Hadîs, 1988, “yetim” maddesi, s. 936 vd.

³ Bakara, 2/220.

⁴ Duhâ, 93/6-9.

Peygamber (s.a.v.) doğmadan kısa bir süre önce babasını, altı yaşında annesini kaybetmiş, önce dedesi Abdülmuttalib onu himayasine almış, vefatından sonra amcası Ebû Tâlip onu himayesine alıp büyütüştür. Hz. Muhammed (s.a.v.) Kureyş kabilesinden soylu bir aileye mensup olmakla birlikte himayeye muhtaç çocukluk ve gençliğini zorluk içerisinde geçirmiştir. Allah onu bir yetim iken korumuş, O da yetimleri hiç incitmemiş ve onları hep himaye etmiş, gerekli bütün öğütleri va'z etmiştir.

İslâmiyet öncesi Câhiliye Dönemi'nde yetimin, yoksulun, fakirin, gariplerin hakları gözetilmez, baskı ve zulüme maruz bırakılıp malları ellerinden gasp edilirdi. İslâm dini yetimlere iyi davranılmasını emretmiş, âyet ve hadislerde yetimlerle ilgili teşviklerde bulunmuştur. Yetimlere yapılan zulmü, mallarının haksız olarak yenilmesini büyük günah saymıştır. Sahâbeler bu teşvik ve uyarılardan çok etkilenmiş olacaklar ki yetimlerin mallarını kendi mallarından ayırmış, mallarına yaklaşmamak, el sürmemek ve dokunmamak gibi bir yol izlemişlerdi. İslâm dininde “*yetim malına yaklaşmama, el sürmeme*”⁵ anlamındaki nasların kötü niyetli kişileri; hedef aldığını belirtirken, iyi niyetli kişilerin çekinmelerine dair bir sebep bulunmadığını bildirmiştir. “Yetimin velî veya vasîsine hem kendileri hem yetim açısından malı iyileştirmek için gayret sarf etmeleri gerektiğini hatırlatarak-çekinmede aşırılığı-tasvip etmemiş, ilâhî maksadın; iyi niyetli ve düzeltici insanlara güçlük çıkarmak değil, kötü niyetli insanları engellemek olduğuna dikkat çekmiştir.”⁶

II. ÇALIŞMANIN AMACI

Dünyanın farklı coğrafyalarında, her dönem insani bir yaklaşımla yetimlerle ilgili çalışmalar yapılmış olsa da bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Günümüzde yetimlere yönelik konferanslar düzenlemiş, makaleler kaleme alınmış ve medya aracılığıyla bir takım çalışmalar yapılmış olsa da bunların konuyu bütün olarak ele aldığı söylenemez. Medyadaki yer alışı ise daha çok bir problemin gündeme

⁵ En'âm, 6/152.

⁶ Hayreddin Karaman, vd. (Heyet), *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, I, 348-349.

getirilişii mahiyetindedir. Diğier yandan yetimlerin korunması ve kollanmasına yönelik kuruluşların bu yöndeki çalışmalarını değerlendiren araştırmaların dikkate alınması gerekli bir husustur. Az sayıda da olsa yapılan çalışmaların pratik uygulamaları değerlendirmekten ziyade teorik düzeyde kaldığı görülmektedir. Şüphesiz pratik ve teorik çalışmalar birlikte uygulanmaya konulduğunda arzu edilen hedef gerçekleşecektir. Günümüz dünyasında yurt içii ve yurt dışıında İHH'nın yetimlere yönelik çalışmaları ele alınıp değerlendirilecektir.

İslâm hukukunun temel kaynaklarında nasların yetime verdiği değeri ve önemini, incelediğimizde onu iyi bir birey olarak yetiştirip topluma kazandırmak için ısrarla üzerinde durdukları görülmektedir. İslâm Fıkıhında her yönüyle korunması, barınması ve iyi bir birey olarak yetiştirilmesi bakımından önemsenen yetim, beşeri hukuklarda yetimden çok söz edilmediğı görülmektedir.⁷

Toplumun bir bireyi olup, ancak diğier bireylerden farklı olarak özel ilgi, alaka ve korunmayı gerektiren yetimlerin günümüzde süper güç sayılan devletler tarafından yeterli ölçüde, gerekli düzeyde korunup kollandıklarını söylemek biraz zordur. Tam tersine onları kendi hallerine bırakmış, art niyetli kişiler onların güçsüz oluşlarını fırsat bilip, ezilmelerine ve hak kayıplarına uğramalarına yol açacak politikalar izlemişlerdir. Devletler sosyal, toplumsal ve ekonomik yapılarını olumsuz yönde etkileyen milyonlarca yetimle yüzleşince yeni yeni tedbirler almaya başladılar. Naslar on iki sûre, yirmi iki âyette, Nisâ sûresinin 127. âyetinde de iki defa olmak üzere toplam yirmi üç kere yetimin durumunu canlı tutmuştur.⁸ Özellikle yetim hukuku ile ilgili kuralları düzenleyen Nisâ sûresi 2, 3 ve 6. âyetleri yetimlerin haklarının muhafazasını konu etmiş, velîsiyle yetim arasındaki şahsî ve malî tasarruf ilişkisini kurallara bağlamış, uygulamasının nasıl olacağına dair açıklamalar yapmıştır.

⁷ Çalışmalarımız esnasında beşeri hukukta; çocuk hukuku ile ilgili yeterli derecede bilimsel ve akademik çalışmalar yapılmış, devletler de hukuk ve adâlet sistemlerinde çocuk hukukuna geniş yer vermiştir. Ancak yetimlere yer verilmediğı görülmektedir. Geniş bilgi için bk. Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku*, Ankara: Pegem Akademi Yayınevi, İ.b., 2010.

⁸ Tezin ikinci bölümünde âyetlerin açıklamaları verilecektir. Yetimi konu edinen sûre ve âyetlerin sıralaması şöyledir: Bakara, 2/83, 177, 215, 220; Nisâ, 4/2, 3, 6, 8, 10, 63, 127,(bu âyette iki kere yetim lafzı geçmektedir.); En'âm, 6/152; Enfâl, 8/41; İsrâ, 17/34; Kehf, 18/82; Haşır, 59/7; İnsan, 76/8; Fecr, 89/17; Beled, 90/15; Duhâ, 93/6, 9; Mâün, 107/2.

İslâm dini tüm şartlarda, yetim kaldığından ergenlik çağına ulaşıncaya kadar yetimlerin hayat hakkı başta olmak üzere tüm yönleriyle koruma altına alınması gereken bir zümre olarak kabul etmiştir. Bu amacın gerçekleşmesini kişi ve kurumların insafına bırakılmayacak derecede önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda uyulması gereken yetimlerin hak ve hukukunu beyan edilmesi yönünde hareket etmiştir. Örneğin; malına haksız yaklaşmayı zulüm olarak değerlendireceğini, bunun ihlâlini ceza ve tazminat gibi hükümlerle teminat altına almanın ötesinde ayrıca böyle bir eylemin cehennem ateşi ile cezayı gerektireceği uyarısı yapmaktadır. “*Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar, zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.*”⁹ âyeti bunun delili mahiyetindedir. Âyet başta yetimlerin velîleri ve vasîleri olmak üzere tüm insanlığa uyarıda bulunmaktadır. “*Öyleyse yetimi sakın ezme.*”¹⁰ âyeti ile yetimlerin mallarını haksız olarak yemek suretiyle yetime zulüm etmeyi ve onu ezmeyi kesinlikle yasaklamaktadır.

Hiz. Muhammed (s.a.v.) yetime karşı en iyi yaklaşımın, başını okşamak, onu öpmek, hal hatırını sormak ve ihtiyaçlarını gidermek olduğunu bildirmektedir. Bu durumla ilgili Ebû Hüreyre’den rivâyet edilen bir hadiste: “*Bir gün bir adam Hiz. Peygambere (s.a.v.) gelip kalbinin katılaştığından şikâyetçi olmuştur. Hiz. Peygamber (s.a.v.): kalbinin yumuşamasını istiyorsan bir yetimi himayene al, başını okşa ve yediğinden yedirerek karnını doyur.*”¹¹ dediğini bildirmektedir. İslâm dini genelde tüm insanlara, özelde de inananlara yetime yardım etmeyi, şefkat elini uzatmayı, başını okşamayı, hayat şartlarını ma’ruf ve ihsan üzere hazırlamasını emretmektedir.

Hadis-i şeriflerde yetimin başının okşanması, yemek sofralarında ona da yer verilmesi teşvik edilmiş, böyle durumlar kalbin yumuşamasına, ihtiyaçların giderilmesine vesile olacağı belirtilmiştir. Hiz. Ömer’de (r.a.) bu uyarılardan olacak ki, nerede bir yetim görse hemen başını okşar, maddî, mânevî destekte bulunur, sofrasında

⁹ Nisâ, 4/10.

¹⁰ Duhâ, 93/9.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992, II, 363.

onlara mutlaka yer verir, yedirir ve içirirdi.”¹²

Yetim bir Peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) yaşamında ve hadislerinde yetime ayrı bir önem vermiş, onlara karşı şefkatli olmayı, güzel davranmayı önermiş, yetimlerini şefkatle büyüten kişinin kendisiyle birlikte cennette olacağını müjdelemiştir. Bir başka hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: “ *Ben ve yetimin kefilî, -işaret parmağı ile orta parmağının arasını açarak- cennette böyle birlikte olacağız.*”¹³ Hz. Muhammed (s.a.v.) bu hadisinde yetime gereken sevgiyi gösterip, merhamet ve şefkat üzere ona bakarak büyümesine katkı sağlayanları, topluma sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek için çaba sarf edenleri cennetle müjdelemektedir. Bu müjdeyi veren Hz. Muhammed (s.a.v.) şunu da vurgulamıştır: yetimin kefaleti ve bakımı sadece yakınlarıyla kısıtlı değildir, bilakis onun kefaletini üstlenen mü'minlerden kim olursa olsun bu müjdeye mazhar olacağını belirtmektedir. İster Kur'ân-ı Kerim âyetleri ve ister Hz. peygamberin hayatındaki uygulama ve hadislerinde vurgulanan yetimin korunması, kollanması ile hukukî düzenlemeler ne düzeyde gerçekleştiğini irdelenip, İslâm hukukçuları yaşadıkları bölgelerdeki yetimlerle ilgili ne tür yetim hukuku geliştirmiş olduklarının gün yüzüne topluca çıkarılması gereken bir husuttur.

İslâmiyet'in doğuşundan günümüze kadar İslâm coğrafyasında yetim ile ilgili âyet ve hadislerdeki müjdelere nail olmak isteyen Müslümanlar, yetimlerin dini inancını, milliyetini ayırt etmeksizin tüm insani ihtiyaçlarını karşılayan birçok Dârüleytamı (yetimhaneler) inşa etmişlerdir. Kur'ân âyetleri ve hadislerin üzerinde ısrarla durduğu yetimlere iyi muamelede bulunulması, mümeyyiz ergen yaşını idrak edinceye kadar mallarının iyi şekilde idare edilmesi, evlilikleri dâhil bütün haklarının titizlikle korunması yönündeki emirlerdir. Aksi ise büyük günah olarak kabul edip, failleri için şiddetli bir azaba yol açacağını belirttiği ve insanı helâke götüren yedi büyük felaketlerden biri olarak nitelenen¹⁴ yetim malını haksızlıkla yeme, gasp etme gibi yasakları nasıl hayata geçirdiklerinin ortaya konması gereken bir konudur. Ayrıca

¹² Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, (thk. Ahmed el-Barduni), Beyrut: Dârü'l-Fikir, 1952, XX, 101.

¹³ Nesâî, “Kitâbu'l-Cum'a”, 3/120; Müslim, “Kitâbü'z-Zühd ve'r-rekâ'ik”, “Bâbü'l-İhsan”, 8/221.

¹⁴ bk. Buhârî, “Vesâyâ”, 23, “Hudûd”, 44; Müslim, “İmân”, 145; Nesâî, “Vesâyâ”, 12.

yetimlerin velî ve vasîlerinin fakir olmaları durumunda buldukları bölgenin yaygın örfüne göre asgari ölçülerde malından yararlanma izni verilmesini hangi şartlara bağlandığının belirtilmesi icap eden bir konu olarak ele alınacaktır.

Son yıllarda yetimlere uzanan şefkat elleri, kalıcı ve yeterli olmamakla birlikte sorunlarının çözümüne katkı sağlayan bazı sivil toplum kuruluşları ile devletin ilgili kurumlarının yetimlere yönelik yaptıkları çalışmalarını incelememiz sonucunda bu tez çalışmamıza karar vermekle birlikte, yetim konusunu seçmemizdeki ana nedenler şunlardır:

1. Yetim hukukunun İslâm kaynaklarında dağınık bir şekilde yazılmış olması, yetim durumunun yüzeysel olarak ele alınması, bu alanda yeterince ilmî ve akademik çalışmaların yapılmamış olması,

2. İster inanç zayıflığından, ister mala düşkünlükten dolayı yetimin malına göz diken, malını gasp eden velînin, vasînin veya yakınlarının İslâm dinine göre durumlarının beyanı ve akıbetleri konusunda bilgilendirme ihtiyacı,

3. Yetim malının ticarete değerlendirilmesi, korunması ve malında tasarrufta bulunmanın hükmü,

4. İslâm coğrafyasında artan savaşlar nedeniyle geride kalan milyonlarca yetimin barınma, eğitim, sağlık, evlilik ve diğer insani temel ihtiyacının karşılanmasının büyük problem haline dönüşmesi ve bu problemin çözümü için bazı çalışmaların yapıp değerlendirilmesi,

5. Yetimlerin her türlü hak ve hukuklarının korunması ile ilgili gerekli önlemlerin acilen alınması, aksi takdirde toplumlar için büyük sorunlar oluşacağından, başta İslâm İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler ve Devletin ilgili kurumları olmak üzere, tüm yetkililerin yetim sorunları üzerinde araştırmalar yapıp, bu araştırmalar sonucunda çözüm üretmenin zorunluluğunun değerlendirilmesi,

6. Hıristiyanların İslâm coğrafyasında Müslüman yetim çocukların hıristiyanlaştırılması için misyonerlerin yaptıkları faaliyetlere dikkatleri çekmek,

7. 2014 yılının Ekim ayında Tayland Krallığının güneyindeki Fatâni¹⁵ eyaletinde

¹⁵ Fatâni, İngilizcede Pattani veya Patani olarak yazılır. Tezimizde İngilizce kullanılan isim yerine Arapça kökünden orijinal isim olan Fatâni kullanılacaktır.

İHH'a¹⁶ ile birlikte yetimhanelerde yaptığımız incelemelerde yetimlerin içinde buldukları zor şartların üzerimizde oluşturduğu etkiler,

8. Fatâni eyaletinde Budist rejimin zulmüne maruz kalan özel olarak yetimhanelerdeki yetimleri ve genel olarak Fatânili Müslümanların durumlarını öncelikle ülkemizin sonrada İslâm coğrafyasının gündemine taşımak,

9. Çağımızda İslâm coğrafyasında yetimlerin misyonerlerin hedef kitlesi haline nasıl geldiğine dikkatleri çekerek, akademik çalışmaların yetersizliği bu konuya eğilmemizin sebepleri arasındadır.

III- ARAŞTIRMA KONUSUNUN ÖNEMİ

Hiç şüphesiz yetim konusu semavi kitapların ve bu kitapların muhatabı Peygamberlerin gündeminde olmuş, yüzyıllardır toplumların en can yakıcı konularından birini oluşturmaktadır. Çağımızda artan savaşların geride bıraktığı milyonlarca yetimin durumu üzerinde önemle durup çözüm üretmek dini vecibelerdendir. Yetim konusu İslâm kaynaklarında dağınık bir şekilde ele alınmıştır. Günümüz İslâm coğrafyasında yetimlerle ilgili akademik çalışmalar Yüksek Lisans seviyesinde kalmış olup araştırmalarımız neticesinde Doktora çalışmasına rastlanılmamıştır.

IV. ÇALIŞMANIN SUNUMU

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm: Yetim Kavramı ve Kapsamı, Evlâd-ı Mefkûd, Lakît, Savaş Esirleri ve Boşanmış Aile Çocukları, Dede ve Şehîd Yetimi. Yetimliği Oluşturan Sebepler, Savaşlar, İşgaller, Çatışmalar ve Şehîdlik, Yoksulluk, Doğal Âfetler ve Çeşitleri, Bulûğ Yaşının Tespiti ve Yetimliğin Sona Ermesi, Fıkıh Mezhepleri ve Medeni Hukuka Göre Yetimliği Sona Erdiren Diğer Durumlar, Hak ve Sorumlulukları, Sosyal, Barınma, Eğitim, Sağlık ve Tedavi, Mülk Edinme,

¹⁶ İHH 1992 de patlak veren Bosna Savaşı ile ilgili gönüllülerin başlatmış olduğu çalışmalar, 1995 de İnsanı Yardım Vakıfı olarak İstanbul'da kurulmuş olup, vergiden muaf, denetime tabi bir sivil kuruluştur. Yetimler, savaşlar, doğal âfetler mağdurları başta olmak üzere tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşmakta; her türlü yardımlarda bulunmaktadır. İhtiyaca binaen kalıcı projelerde inşa etmektedir. İnsan hakları ihlal konusunda meydana gelen mağduriyetlerle ilgili uluslararası çözümler üretmekte öncülük etmektedir. Yetimhaneler, eğitim ve spor kompleksleri inşası, su kuyuları gibi örnek projeleri yapmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki çalışmaları yanı sıra Türkiye'de de ihtiyaç sahiplerinide ulaşmaktadır. T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından "kaynaklarını en iyi kullanan vakıf" olma özelliğinden dolayı TBMM tarafından Üstün Hizmet Ödülü'ne layık görülmüş bir sivil kuruluştur. bk. <https://www.ihh.org.tr/tarihce>,(10.06.2018).

Evlendirme Hakkı, Evlilik Yaşının Tesbiti, İbadetle İlgili Sorumluluk, Cezai ve Medeni (Hukukî) Sorumluluk konuları ele alınmıştır.

İkinci Bölümde Yetimlerin Semavî Dinlerdeki Statüsü, İslâm'a Göre İnsanın Mahiyeti ve Yetimin Statüsü, Kur'ân ve Sünette Yetimin Statüsü, Osmanlı Devleti ve Günümüzde Korunmasına Yönelik Kurum ve Kuruluşlar, konuları ele alınmıştır.

Üçüncü Bölümde Yetimin Temsilî, Velâyet Kavramı, Meşrûiyeti ve Kısımları, Velîde Aranılan Şartlar, Vesâyet ve Vasî Kavramı, Velînin Tasarrufları, Velînin Yetki ve Sorumlulukları, Ergenlik Çağına Ulaştığında Malının Teslim Edilmesi, Velînin Hakları, Velînin Yetimin Malını Malı ile Karıştırmasının Hükmü, Velînin Yetimin Malından Lehine Yararlanmasının Hükmü, Yetimin Kollanması ve Korunması İle İlgili Özel Durum.

Dördüncü Bölümde Çağdaş Tehditler, Yoğun Oldukları Bölgelerde İstatistiki Tespitler, Çağdaş Yetim Koruma Projeleri, Çağdaş Tehditler ve İslâm Hukukunun Yaklaşımı, Yoğun Oldukları Bölgelerde İstatistiki Tespitler, Çağdaş Yetim Koruma Projeleri, İHH Yetim Koruma Projeleri, Fatâni Bölgesinin Tarihi, Coğrafik ve Demografik Yapısı, Projelerin Etkinlikleri, Yetim Dayanışma ve Dünya Yetimler Günü, Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Projesi, Ülkemizde Bazı Dernek ve Vakıfların Örnek Faaliyetleri, Kızılay, Aile-Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Örnek Çalışmaları, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve İslâm Hukukunda Koruyucu Aile konuları ele alınmıştır.

V. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Günümüzde yetimler hakkında Arapça, Türkçe ve İngilizce bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı makaleler, konferanslar, bir kısmı da Yüksek lisans çalışmaları şeklinde yapılmıştır. Çocukların korunması ve hakları alanında İslâm hukuku ile medeni hukukta güzel çalışmalar yapılmaktadır. Ancak direkt yetimleri konu alan çalışmalar sınırlıdır. Yüksek Lisans, makale ve konferans bazında yapılan bu çalışmalardan bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz: Nâsır Bedr'in, *el-Yetimu fil-Kur'âni'l-Kerim*, İzzedîn Bahrü'l-Ulûm, *el-yetim fi'l-Kur'âni ve's-Sünneti*, Cafer Çiftçinin, *Osmanlı Döneminde Bursa'da Eytâm Keseleri*, Besina Irâkî, *el-Yetimu Tarikun İlâ'l Cenneti*, Hennan Karkutî, *Riayetu'l-Yetimi fil-İslâm*, H. Zehra Kavak, *"Dünyadaki Yetim Gerçeği*, Meryem Ata Kuzeh, *Ahkâm Mali'l-yetimi fi Fıkhi'l-*

İslâmî,(Basılmamış Yüksek lisans tezi), Nesimi Yazıcı, *Osmanlılarda yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, Abdullah b. Nâsır b. es-Sedhân, *Riayetü'l-Eytâmi fil-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye*, Tahsin Özcan, “*Osmanlı Toplumunda yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*. Küçüklerin himayesi ile ilgili koruyucu aile alanında yapılan bazı çalışmaları şöyle sıralayabiliriz: Abdullah Karatay, *Türkiye’de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü*, Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Nazif Öztürk, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yardımlaşma Kurumu*, Celal Kırca, *Kur’ân’a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar*. Misyonerlik faaliyetleri alanında yapılan örnek çalışmalar: Remzi Kılıç, *Misyonerlik ve Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, Aydar Hidâyet, *Orta Asya’da Misyonerler ve Faaliyetleri*, Adnan Odabaş, *Dikkat Misyonerler Geliyor*, Gülден Sönmez, *Yeryüzünde Dolaşan Kamufleli Askerler: Misyonerler*.

Yararlandığımız Kılâsik kaynakları şunlardır; Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ves'-Sebi'l-Mesâni*, Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, İbn Kesîr, “*Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Râzî, *Tefsîrû'l-Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, Sâbûnî, *Tefsîrû Âyâtî'l-Ahkâm*, Abduh, Reşit Rızâ, *Menar Tefsiri(Tefsîrû'l-Menâr*, Süleyman Ateş, *Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Şâfiî- *el-Üm*, eş-Şîrbînî-*Muğni'l-Muhtâc*, İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar*, İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l- Muktesid*, İbn Kudâme “*el-Muğni*”, *el-Kâfi*, *el- Mukni'u veş-Şerhu'l-Kebir vel-İnsâf*, *Kâsânî*, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'*, Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Nevevî, *el-Mecmû' Şerh el-Mühezzeb*, “*Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*”,Zuhayli, *Alâkatü'd-düveyliyye fi'l-İslâm*, *el-Vecîz fi Usûli'l-fikh*, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, *İslâm Fıkhî Ansiklopedisi*, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şeriatî'l-İslâmiyye*. Hadis alanında temel kaynaklardan istifade edilmiştir. Ayrıca konumuzla ilgili yazılmış Türkçe ve Arapça eserler, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, DİB *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Arapça Kâmuslar, İslâm Tarihi alanında yazılan ve kaynakçada belirtilen eserler, internet erişimi ve kişisel mülakatlardan da istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YETİM KAVRAMI, YETİMLİK SEBEPLERİ, BULÛĞ YAŞININ TESPİTİ, VELİNİN SORUMLULUĞUNDAKİ HAKLAR, YETİMİN SORUMLULUKLARI

A.YETİM KAVRAMI

1. Yetim ve Kapsamı

Yetim sözlükte tek ve yalnız demektir. Tekil bir kelime olup, çoğulu (أيتام ، يتامى ،) Yetim sözlükte tek ve yalnız demektir. Tekil bir kelime olup, çoğulu (أيتام ، يتامى ،) “Eytâm- yetâmâ ve yetemeh”dir. Ebû Hayyan’a göre, “yetâmâ” feâlâ vezninde olup gayr-i munsarif ve gayr-i kıyasî (vezni/ölçüsü olmayan) bir çoğuldur.¹⁷ Halk arasında yaygın olan sözlük anlamı bakımından küçük, büyük babasını kaybeden herkese yetim denilmekle birlikte, fikhî açıdan bulûğ çağına ermeden babasını kaybeden çocuklara denir. Bu kavram bazı Arap devletlerinin ilgili mevzuatına göre; ebeveynini veya ikisinden birisini kaybeden yahut ebeveyni meçhul çocuklar için kullanıldığı görülmektedir.¹⁸ Annesi ölen insana yetim denilmez, öksüz denilir. Eski türkçede anne, “ög” demektir. Öksüz ise: annesiz, annesi vefât etmiş çocuk demektir.¹⁹

Ailede çocuğun geçiminden ve nafakasından birinci derecede baba sorumluluğundadır. Gerçek yetim; ergenlik çağından önce babası ölen kimsedir. Arap dili kuralına uygun olarak babası vefat eden erkek çocuğa yetim, kız çocuğuna ise yetime denilir. Çocuk ergenlik çağına vardıktan sonra yetimlik sona erer; artık ona yetim denilmez. Mecazî anlamda yetim denilebilir. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v.) yetim olarak doğmuş, velâyetini amcası Ebû Tâlib üstlendiği için, ergenlik yaşından

¹⁷ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *Tefsîr Bahrû'l-Muhît*, (thk. Âdil Ahmed, Ali Muavved), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993, I, 448.

¹⁸ Abdüsselâm Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 1, ss. 501-503; Abdullah b. Nâsır b. Abdullah es- Sedhân, *Riâyetü'l-Eytâmi fi'l-Memleketi'l-Arabiyyeti's-Suûdiyye*, Riyad: yy., 1419/1999, s. 50.

¹⁹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur`ân*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986, s. 845; Dursun Ayan, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl 12, VII, sy: 26, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011, s. 113.

sonra mecaz olarak ona Ebû Tâlib'in yetimi dendiğini tarih kaynakları haber vermektedir.

Babası vefât eden çocuğa yetim denmesinin sebebi kelimenin taşıdığı anlamlar ile yakinen bağlantı bulunmasındandır. Zira *el-Yütm* (yetimlik) kelimesi birçok anlama gelmektedir. Bunlardan biri; gaflet ve cehâlet anlamıdır ki, yetim çocuk kendisine yararlı olan işlerin gafili ve cahilidir. Başka bir anlam; yavaşlatmak, ağırdan almaktır. Bu anlam itibariyle isim ve temsil ettiği özne arasında uyum vardır. Bu uyum ise, yetim çocuğun kendisine yararlı olan işleri bilmediği için işlerini ağırdan almasıdır. Bir başka anlam ise; güçsüz ve muhtaç olmayı ifade etmektedir. Bu anlam ile yetim kavramı arasında bağ vardır. Zira yetim çocuk babası başında bulunmadığından hem güçsüz hem başkasına muhtaçtır.²⁰ İslâm Hukukçuları ergenlik çağından önce babası ölen çocuğa yetim denileceği konusunda ittifak halindedirler. Babanın ölümü ise; eceliyle, yanma, boğulma, savaşlarda şehîd olma veya kaybolma vb. gibi durumlarla vuku bulması arasında bir fark görülmemektedir.²¹

Yetim, “tek kalma” anlamında kullanılan *yetem* kelimesinden türemiştir. Babasının yokluğundan dolayı, yalnız kalıp yaşadığı için yetim denilmiştir.²² İbn Teymiyye'ye göre; insan açısından yetim, babası ölen kişidir. Çünkü yaratılış fitratı gereğince çocuğun yetişmesinden, terbiyesinden, geçiminden, barınmasından ve tehlikelere karşı korunmasından birinci derecede sorumlu olan babadır. Baba öldüğü zaman çocukta bir güç ve yaşam kırılması olur, mazlumlaşır, mazlum insan ise aciz ve zayıf düşer. Ona kötülük yapmak isteyen taraf kendisinde ona karşı bir güç görür, baba olmadığından birinci derecede ondan kötülüğü def edecek kimsesi bulunmaz. Buna binaen Cenâb-ı Allah onun hakkını koruma altına alıp, kötü davranacaklara uyarılar yapmaktadır.²³

²⁰ Muhammed b. Mükrem el-İfrikî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dârü's-Sad, ty., XII, 645.

²¹ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur`ân*, s. 845.

²² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XII, 646.

²³ Takıyyüddîn Abdülhalîm bin Abdüsselâm İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, Medînetü'l-münevvere: el-Evkâfu's-Suudiyye, 2004, XXXIV, 108.

Yetim (يتيم) kavramı Kur’ân’ı Kerim’de on iki sûrede, toplam yirmi üç defa zikredilmekte ve altı farklı lafızla kullanılmaktadır. Şöyleki; beş kere “el-yetim” (اليتيم), üç kere “yetimen”(يتيما), bir kere “yetimeyn” (يتيمين), on iki kere “el-yetâma” (اليتامى), bir kere “yetâma” (يتامى), bir kere de “lil-yetâma” (لليتامى) şeklindedir.²⁴ Aynı zamanda söz konusu sûre ve âyetlerde on altı defa farklı zamirlerle yetimlere atıfta bulunmaktadır.²⁵ Yetim lafzının Kur’ân’da müfred (tekil), tesniye (ikili), cemi’(çoğul) olarak kullanılmasındaki hikmet ise; yetimlerin ihtiyaçlarının sayı ve çeşit bakımından ne olursa olsun, bu ihtiyaçlarının karşılanmasının zorunluluğuna dikkat çekmek amacı taşıdığı belirtilmektedir.²⁶

Kur’ân-ı Kerim’in Nisâ sûresinde yetim lafzının sekiz defa çoğul olarak el-yetâmâ (اليتامى)²⁷ şeklinde kullanılmasındaki ilâhi hikmetin, bir taraftan babanın çocukla olan bağlantısının kopması, diğer taraftan dul annenin yetimlerinin bütün zorluklarıyla baş başa kaldığına dikkatleri çekmek için olabileceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda âyette, “*yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin...*”²⁸ şeklindeki öneri ise yetim çocukların ve dul kadınların hak hukukuna riayet etmek gerekçesinden kaynaklanmaktadır. Kur’ân ve sünnet aile ortamı içinde kadınlar ve yetimlere yapılan zulümleri ortadan kaldırmayı hedeflemiş, bunu gerçekleştirecek hukukî düzenlemelere de yol açmıştır. Yukarıda belirtilen tarifler gerçek anlamdaki yetim içindir. Bu yetim çeşidine hakiki veya gerçek yetim denir.

İslâm Hukukuna göre; babası sağ veya ölü olduğundan haber alınamayan kayıp adamın çocuğu, sokak, cami, kilise vb. mekânların avlularına bırakılmış babası

²⁴ Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu‘cemü’l-Müfrehes li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire: Dârü’l-Hadîs, 1988, “yetim” maddesi, s. 936 vd.

²⁵ bk. Bakara, 2/220 iki defa (هم); Nisâ, 4/2-6 beş defa (هم), 127. Âyette üç defa (هن); En’âm,6/152 bir defa (ه); İsrâ, 17/34 bir defa (ه); Kehf,18/82 dört defa (هما).

²⁶ Fahreddin er-Râzî, *Tefsîrü’l-Kebîr Meşâihü’l-Gayb*, Beyrut: Dârü’l-İhyâi’t-turâsi’l-Arabî, 3. b., 2010,VII, 320-321.

²⁷ Nisâ, 4/ 2, 3, 6, 8, 10, 36, 127.

²⁸ Nisâ, 4/3.

bilinmeyen buluntu çocuk(lakît), savaş esirlerinin çocukları, boşanan ailelerin ortada kalan çocukları hükmen yetim kabul edilmektedir.²⁹ Bu açıdan İslâm hukukçuları yetimi gerçek (hakiki) ve hükmi olmak üzere iki kısma ayırmaktadırlar.

Hakiki (gerçek) anlamdaki yetim babası ölmüş olan çocuktur. Hükmi yetim ise aşağıdaki durumlardan birini veya birkaçını taşıyan çocuklardır.

a. Evlâd-ı Mefkûd / Babası Kayıp Çocuklar

El-Mefkûd sözlükte mevcut olmayan, gözden uzak olan, görünmeyen, kişinin zarar ettiği veya kaybettiği şey anlamına gelir. Fikhî terim olarak ise; kaybolmuş ve hayatta olup olmadığına dair bilgi bulunmayan kişiye denir. Kök olarak “f-k-d” nin sülâsî fiili olup “kaybedip arama” anlamına gelmektedir. Bundan dolayı mefkûdün “kaybedilip aranan” anlamına geldiği, bazı fikhî eserlerinde bu tanımla birlikte “yeri ve yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen” anlamı kastedildiği görülmektedir. Gâib³⁰ kelimesi mefkûd anlamında kullanılır. Bu açıdan Gâib olan kişiye mefkûd denilebilir.³¹ İslâm hukuku literatürüne göre mefkûd: evinden ayrılıp bir daha dönmeyen, evi ile irtibatı kesilen kişi olarak tanımlanmıştır.³²

Bu gibi kişilerle ilgili olarak delil teşkil edecek bir nas bulunmadığından, uygulanacak hükümler bazı sahâbe sözlerine dayandırılan içtihatlarla belirlenmiştir. İslâm hukukçularının ekseriyetine göre mefkûd, kesin olarak kaybolduğu bilinen ve yaşadığına dair bir karine bulunmayıp hayatta olmadığına kanaat getirilen şahıs demektir. Örneğin; savaşa katılmış savaş sonunda öldürülmüş olanlar arasında cesedi

²⁹ Alâüddin Ebû Bekr b. Mes‘ûd el-Kâsânî, *Bedâi‘u’s-Sanâi fî Tertibi’s-Şerâi’*, Beyrut: Dârü’l-Küttübi’l-İlmiyye, 2. b., 2003, II, 196.

³⁰ Yaşadığı halde yeri bilinmeyen, uzun bir zaman kendisinden haber alınamayan kişidir.

³¹ Bu durumla ilgili temel problem, bu kimsenin hukuk bakımından kişinin yaşayıp yaşamadığı hususudur. Buna doğrudan delil teşkil edecek naslar olmadığından, içtihadlar temel hukuk prensipleriyle birlikte bazı sahâbe sözlerine dayandırılmıştır. Hukukun temel ilkesi, bir kişinin öldüğüne dair kesin kanıt bulunmadıkça sağ olduğuna dair hükmüne varılması esastır. Bununla birlikte yaşayıp yaşamadığı meçhul olan veya uzun müdet kendisinden bilgi alınamayan kişinin kesin olarak sağ kabul edilmesinin birçok dinî ve hukukî sorunlar çıkaracağı ve neticede zararın ber taraf edilmesi prensibiyle bağdaşmayacağı nettir. Belli bir zamanın geçmesi durumunda yargı aracılığıyla mefkûdün ölü hükmünde olacağına karar verileceğini savunmuşlardır. Geniş bilgi için bk. Beşir Gözübenli, “Mefkûd” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 28, ss. 354-355.

³² Serahî Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, el-Mebsût, Beyrut: Darü’l- Ma’rife, 1993, XI, 38; Topçuoğlu Ali Aslan, İslâm Hukuku ve Türk Medeni Kanunu Bağlamında Gâibin/Mefkûdün Hükmen Ölü Sayılması Sonucunda Mallarının Hukukî Durumu, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(İslâm Hukuku), Ekev Akademi Dergisi, Yıl:8, Sayı:19 (Bahar 2004), s.158.

bulunamayan ve esir düşme ihtimali olmayıp öldüğüne dair kanaata varılacak bir süre geçtiği halde kendisinden haber alınmayan kişi hakkında ölümüne hükmen karar verilebileceği konusunda ittifak halindedirler.³³

Fıkhî terimi olarak el-mefkûd (kayıp); uzak memleketlere gidip yaşayıp yaşamadığından, ölü veya sağ olduğundan haber alınamayan, yeri bilinmediğinden hayatta olup olmadığına dair bilgisine ulaşılamayan kişinin çocuğu koruma kollama ve diğer desteklerinden mahrum olacağı için bu durumdaki çocuklar yetimlik durumları ihtilâflı konu olarak tartışılmıştır. Zira bu açıdan ergenlik çağı altındaki bir çocuğun, sevgiye, şefkate, iyi bir terbiye ve eğitime muhtaç olduğu yaşta, içine düştüğü böyle zor ve acı bir durumdan dolayı, maddî ve mânevî haklarının korunması açısından bu çocuklar hükmî yetim statüsünde kabul edilmektedirler.³⁴

b. Lakît / Buluntu Çocuk

Lakît “l-k-t” kökünden türemiş bir kelime olup sözlük anlamı, bir şeyi yerden alıp kaldırmak, buluntu, sokağa atılıp terk edilmiş, bulunan şey, bulunan çocuk, başkaları tarafından bulunup, anne-babası tesbit edilemeyen çocuk demektir. Günümüzdeki kadar yaygın olmamakla birlikte, eskiden geçim sıkıntısı veya zina mahsulü olarak dünyaya gelen; cami, kilise vb. mekânların avlularına atılmış diri ya da ölü çocuklardır. Genellikle bu şekilde bırakılan çocukların nesebi bilinmemekle birlikte, babasının kim olduğu tespit edilememektedir.³⁵ Fıkhî terim olarak ise, sokağa, mescitlerin kapısına veya benzeri yerlere bırakılıp terk edilmiş, anne babası bilinmeyen, bakıma ve barınmaya muhtaç çocuklar olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Bazı mezhepler lakîte farklı anlam yüklemişlerdir. Meselâ; Şafîiler, korunma ve gözetime muhtaç çocuk olarak tanımlamışlardır. Kur’ân ve sünnet inananların iyilik, takvâ, ahlâk kuralları üzere birbirlerine yardım etmelerine dair tavsiye de bulunmuş,

³³ Gözübenli, “Mefkûd”, *DİA*, , ss. 355-356.

³⁴ bk.Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfî'l-kanâ' 'an (metn)i'l-İknâ'*, Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1982, s. 464; Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi fî Tertibi'ş-Şerâi'*, II, 196.

³⁵ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998, s. 76; Saffet Köse, “Lakît”, *DİA*, İstanbul: 2003, c. 27, s. 68.

³⁶ bk. Muhyiddin Ebu Zekeriyya en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*, Ürdün: el-Mektebi'l-İslâmî, 2.b., 1405h, IV, 484; Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi fî Tertibi'ş-Şerâi'*, VI, 197.

yardımlaşma ve dayanışmayı sosyal hayatın bir gereği olarak ön görmüş, düşmanlık ve günah kabul edilen işlerde yardımlaşmamayı prensib olarak benimsemiştir.³⁷

İyilik yapmayı, yardım etmeyi teşvik eden âyetlerin genel hükmü incelendiğinde buluntu çocukların maruf üzere bakımı, barınması, korunması toplumun üzerine farz-ı ayn olarak kabul edilmektedir. Dostlarımıza, kardeşlerimize sarıldığımız gibi bu çocuklara dost ve kardeş gibi yaklaşmayı emretmiştir. Yetimleri barındırmak, beslemek, büyütme sevap olduğu kadar şerefli bir insanlık görevi olduğu va'z edilmiş, Peygamberle birlikte cennette olacakları müjdelenmiştir.³⁸ İslâm dini buluntu yetimi himaye eden kişi onu kendi nüfus kütüğe yazdırması, öz anne babası ile ilişkisini kesmesi - ebeveynleri bulunması halinde- onları unutturması, kendi öz mirasçısı gibi kabul etmesi veya ailedeki mahremiyet gibi durumlarda öz evlâd gibi kabul etmeyi doğru bulmamaktadır. Aile ortamında helâl-haram kurallarını göz önünde bulundurarak öz çocuğu gibi değil, bir din kardeşi gibi muamele etmeyi prensip olarak kabul etmiştir.³⁹

Nesebi meçhul buluntu çocuklar en fazla bakıma muhtaç konumda olduklarından hükmî yetim olarak kabul edilmektedirler. Sokağa vb. yerlere atılan bu çocuklar, ya gayri meşrû ilişki⁴⁰ sonucu doğup, doğuran anne utancından bırakabildiği gibi maddî sıkıntı vb. gibi sebeplerden dolayıda bırakmış olabilir. Hangi sebepten dolayı olursa olsun ebeveynleri tarafından sokağa bırakılmış veya ailesi tespit edilemeyen bu tip buluntu çocukların, ebeveynlerinin bulunmasına çalışılması, bulunması mümkün olmadığı takdirde güvenli bir ortamda korumaya alınıp topluma kazandırılması, dini ve

³⁷ bk.Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. b, 2015. s. 325; Mâide, 5/2.

³⁸ bk. Hac, 22/77; Ahzâb, 33/5; Müslim, “Zühd”, 42.

³⁹ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 365-366

⁴⁰ İslâm evliliği teşvik etmiş, zınayı yasaklamış ve çirkin bir olay olarak kabul etmiş, “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.” (İsrâ,17/32) Erkek- kadının zina etmeleri neticesinde doğan, sokağa atılıp nesebi belirsizlikten, toplumda aşağılanmamaları ve itibarlarının zedelenmemesini de “Ey iman edenler! Erkekler diğer erkeklerle alay etmesinler; onlar kendilerinden daha iyi olabilirler; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler; alay edilen kadınlar edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi karalamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır.”(Hucurât, 49/11) âyetin genel hükmüne istinaden koruma altına almıştır.

ahlâkî bir görev olarak kabul görmüş, bununla ilgili hükümler geliştirilmiştir.⁴¹ Nitekim İslâm Hukuku'nda “terk edilmiş ya da kaybolmuş olup başkası tarafından bulunan, anne ve babası bilinmeyen çocuğa” has bir isim olarak lâkit denilmiş, onun korunması ve hayata hazırlanması için kurallar konulmuştur.⁴²

İnsan hayatını tehlikelerden korumayı hedefleyen âyetler, meydana gelebilecek tehlikelere karşı kurtarılmasını bütün insanlığı tehlikelerden kurtarmış, tehlikeleri bertaraf edip hayata döndürmenin bütün insanlığı hayata döndürmüş derecesinde övgüye mazhar bir davranış olduğu kabul görülmektedir. Bu konu âyette şöyle beyan edilmektedir: “*Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır.*”⁴³

Lâkit çocuk bulunduğu babasının hayatta olup olmadığı meçhul olduğundan, ileride babanın, bulunma ihtimali var olacağından fıkıh alimleri onu fiili değilde hükmi yetim statüsünde değerlendirmiş, hukukî haklar bakımından yetimin sahip olduğu bütün haklara sahip olduğunu kabul etmişlerdir. Bu genel hükme rağmen Zühaylî gibi bazı hukukçular, babasının ölümünden dolayı yetim kalan çocuklar ile buluntu çocuklar arasında ayırım yapmıştır. Yetim çocuk nesebi bilinen (malum), buluntu çocukları nesebi bilinmeyen (meçhul) gibi bir ayırım yapmış olmak ile birlikte bunları hükmi yetim olarak kabul etmiştir.⁴⁴

Lakît / buluntu çocuk meselesine Hz. Yûsuf'un (a.s.) kuyuya atılması ile ilgili farklı bir açıdan bakmakta yarar görüyoruz. Şöyle ki; Aslında Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması olayı direkt olmasa da dolaylı olarak lakît meselesi ile ilgi kurulabilir. Şöyle ki o ne geçim sıkıntısı nede benzeri sebeplerden dolayı kuyuya atılmıştı. O sadece kıskançlıktan dolayı atılmış, bebek yaştaki küçük çocukların sokağa, cami kapılarına bırakılmaları ile çaresiz küçük bir çocuğun kuyuya atılması arasında çok büyük fark

⁴¹ Saffet Köse, “Lakît”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 27, s. 68-69.

⁴² Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivâsî İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, Mısır: Metâbiu'l-Emîriyye, 2011, VI, 109-110.

⁴³ Mâide, 5/32.

⁴⁴ Vehbe ez-Zühaylî, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, Dimaşk: Dârü'l-Fıkr, 1994, s. 231; Ayrıca bk. Lâkit çocukla ilgili Suudi Arabistan Krallığı, *İlmi Araştırmalar Ve Fetva Dairesi Komisyonu*, 1419h, 20711 sayılı fetvası.

olmadığı kanaatindeyiz. Nereye atılırsa atılsın netice de çaresiz, bakıma ve korunmaya muhtaç konumdadır. Kardeşleri Yûsuf'u ıssız bir çölde kolay bulamayacağı bir yerde kuyuya atmışlardı. Tabiri câiz ise “kuş uçmaz, kervan geçmez” denilecek bu kuyuda ölüme terk edilmişti. Buradan o dönemin koşullarına göre ancak kervanlar geçebilirdi. Aynen öyle olur, Mısır'dan yola çıkan bir kervan gelir, su getirmek için sucularını kuyuya gönderirler, sucu kovasını kuyudan çekince, kuyuda bir erkek çocuğunu bulduğunu arkadaşlarına müjdeler. Onu çıkarıp Mısır'a götürüp bir köle muamelesiyle ucuz bir fiyata satarlar. Neticede Mısır Kralı onu evlâtlık edinmek için satın alır, bir yönden ona koruyucu aile⁴⁵ olmuş olur, karısına gelecekte bize faydası olur diye değer verip güzel bakmasını istemiştir. Yûsuf sarayda büyür, böylece Allah onu korumuş, olayların (rüyaların) yorumunu ona öğretmiş, bu olaya Kur'ân Yûsuf sûresinde geniş yer vermektedir.⁴⁶

Çocukların sokağa terkedilmesinin farklı nedenleri olabildiği gibi bazen korkudan olabilir. Örneğin Firavunun Mûsâ'yı öldürmesi korkusundan kurtarmak için onu sandukaya koyup Nil nehrine bırakması Allah'ın ilhamına binaen annesi hiç tereddüt etmeksizin onu nehre terk etmesi gibi. Bu kıssa âyetlerde özet olarak şöyle açıklanmaktadır: “ Mûsâ'nın annesine, Onu emzirmesini, başına bir şey gelmesinden korktuğunda onu kaygılanmadan nehre bırakmasını, onu tekrar kendisine geri döndüreceğini ve peygamberlerden biri olacağını, korunması için insanların kalbine onun sevgini yerleştirdiğini beyan etmiştir. Firavun'un eşi Asiye, onun öldürülmemesi için Firavun'a ricada bulunmuş; “*ikimizin göz aydınlığı olsun!*”⁴⁷ diyerek ondan yararlanabilecek veya onu evlâtlık edinmesi hususunda kocasını razı etmiştir. Bu olay Firavun'un zulmünden korumak amacıyla annesi tarafından nehre bırakılması korkudan olup, Firavun açısından Hz. Mûsâ lâkîl hükümünde bir çocuktur.

Günümüzde çok nadir olmakla birlikte bazen yeni evlenenler, kadının hamileliği döneminde kocasının vefâtıyla çocuk dünyaya gelmeden yetim kalmakta olup, bu süreçte bazen kadın sağlıklı düşünemediğinden ya çevre baskısı veya başka sebeplerle

⁴⁵ Koruyucu aile ile ilgili bilgi tezimizin dördüncü bölümünde yer verilecektir.

⁴⁶ Geniş bilgi için bk. Yûsuf, 12/19-20-21vd.

⁴⁷ bk. Kasas, 28/7; Tâhâ, 20/39; Razi, , *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XXIV,228- 229.

hamileliğini sonlandırmayı tercih edebilmektedir. Ana rahmine düşen cenini aldırarak hukuken câiz değildir.⁴⁸ Kaldı ki ana rahminde iken yetim kalmış çocuğu, bakamayacağından veya başka sebeple aldırarak, bu ve benzeri durumları Kur'ân-ı Kerîm şiddetle yasaklamakta olup âyette şöyle beyan edilmektedir: *“Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahdır.”*⁴⁹

Bir kısım Araplar câhiliye döneminde çocuklarını maddi kaygılardan dolayı öldürdükleri Kur'ân naslarında beyan edilmiş, sayının az veya çok olması, işlenen cinayetlerin boyutunun değişmeyeceğine özellikle vurgu yapılmıştır. Zaman seyri içinde sebep ve şekil değişmekle birlikte bir kısım insanlar farklı gerekçe ve nedenlerle, hala çocuklarını öldürmeye teşebbüs etmektedirler. Bu konuyla ilgili naslarda hüküm mutlak olup ne sebeple olursa olsun çocukların öldürülmesi büyük günah kabul edilmiştir. Râzî hükmün mutlak ve büyük günah olduğuna katılmakla beraber şu açıklamayıda yapmıştır: *“Çocuklara karşı sevgisizlik, ruhun şiddetle karardığına ve kalbin katılaşmışlığına delâlet eder; bu cürüm kötü ahlâkın en belirgin örneklerindedir. Allah, bu tür kötü huyların önlenmesi maksadıyla evlâtlara güzellikle davranmayı teşvik etmiştir.”*⁵⁰

Bu olay Kur'ân'ın yasak koyma hükümlerine rağmen, biri bulup sahiplenir gibi düşüncelerle çocuklarını cami avlusu vb. gibi umuma açık yerlere bırakma olaylarına rastlanmaktadır. Bu çocuklara sahip çıkmak için onlara hukukî bir statü kazandırmak gerekmektedir. İslâm hukukçuları bu düşünceden hareketle buluntu çocukların hükmen yetim sayılması gerektiğini hükme bağlayarak, onlara sahip çıkılması gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

c. Savaş Esirlerinin Çocukları

İslâm Hukukuna göre savaşa katılıp, savaşlarda düşman tarafından hürriyeti engellenip, gözetim altına alınıp veya tutuklanan kişilerin, tutukluğu süresince ergenlik

⁴⁸ Tüfekçi İbrahim, *İslâm Hukukuna Göre Gebeliğin Sonlandırılması*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 45, Eylül 2013, ss. 111-154.

⁴⁹ İsrâ,17/31.

⁵⁰ Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XX, 196; bk.Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 480.

çağı altındaki çocukları, ergenlik çağına ulaşınca kadar hükmî yetim statüsünde kabul edilmektedirler. Çünkü bu durumdaki çocuk, babalık şefkatı ve desteğinden yoksundur. Bir âyette mü'minlerin bu duruma düşmüş yetime ve esire seve seve yardımında bulunup yediren ve içirenleri övmektedir.⁵¹ İslâm Hukukçuları âyette zikredilen esir kavramını gerçek anlamında değil mecaz anlamıyla almış ve şartların esiri olan kişileri bu tanımın içine girdiğini açıklamışlardır.⁵² Bu tanıma göre hakiki manada savaşta galip olanların tutsakları savaş esiri olarak kabul edildiği gibi, mecaz olarak; köle efendisinin, tutuklu da onu hapseden gücün esiri olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan kim olursa olsun ister müslim ister gayri müslim esire yardım etmeyi İslâm temel aslı prensiplerden kabul etmekle birlikte, yetime ve esire iyi davranılmasını emir olarak telakki etmiştir. İslâm hukukuna göre esirin çocuğu yetim çocuğa kıyaslanarak hükmî yetim statüsünde kabul edilmektedir.⁵³

d. Boşanmış Aile Çocukları

Aile mefhumu toplumda çağlar boyunca doğal olarak oluşup meydana gelmiş sosyal bir kurumdur. İslâm dini aile mefhumuna büyük önem vermiş, dindar ailenin oluşmasını çok önemsemeye binaen Kur'ân'da toplam elli yedi defa aile mefhumu zikredilmektedir.⁵⁴ Kur'ân Hz. Âdem'in soyundan gelmiş, yaratılmışların özü kılınmış, bütün kötü sıfatlardan arındırılmış⁵⁵ Peygamberlerin örnek teşkil eden aile yapılarıyla ilgili bilgi vermektedir. Örneğin; Hz. Nûh ve ailesinin kıssasına değinildiği gibi.⁵⁶

İslâm dini aile yuvasını kurmanın önemi kadar onu devam ettirmenin üzerinde ısrarla durmaktadır. Ancak bazen evliliğin devamını sağlamak bir takım nedenlerden dolayı imkânsız olduğunda eşler boşanma yolunu tercih edebilmektedirler. İslâm dini

⁵¹ bk. İnsan, 76/8.

⁵² Muhammed bin Cerîr Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah et-Türkî), Kahire: Dârü'l-Hicre, 1.b., 2001, XXIX, 130.

⁵³ Râzî, *Tefsîrû'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XXX, 245; Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, I, 48; bk. Kutup, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, VI, 3285.

⁵⁴ Aile fert sayıları zamana, bölgelere, içtimâî ve iktisadî yapıya göre farklılık göstermektedir. Büyük ve küçük aile şeklinde oluşmaktadır. Ailedeki hâkimiyetin oluşuda Baba hâkimiyeti, ataerkil (pederşâhî), Anne hâkimiyeti, anaerkil (mâderşâhî) şeklindedir. Geniş bilgi için bk. Mehmet Âkif Aydın, "Aile" *DİA*, İstanbul: İSAM, 1989, c.2, ss.196-200.

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/33-34; bk. Râzî, *Tefsîrû'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 20-22.

⁵⁶ Şihâbüddîn Mahmûd Şükri el-Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ves'-Sebi'l-Mesânî*, Beyrut: Dâr İhyâü't-Turâsî'l-Arâbî, 2008, XXIII, 98; bk. Hûd, 11/36-49; Sâffât, 37/76.

boşanmayı zorlaştırmış ve şartlara bağlamıştır. Devamının daha iyi olacağı üzerinde ısrarla durmuş, yirmi âyette boşanmanın Allah katında hoş görülmediğini beyan etmiş, evliliğin devamı için çözüm getirmiş ve önerilerde bulunmuştur.⁵⁷ Evliliğin devamı imkânsız olduğu durumda mağduriyetin oluşmaması için boşanma ile ilgili bir takım hükümler va'z etmiştir. Kur'ân'a göre boşanma zorunlu bir hal aldığına hak ihlâlin oluşmaması, tüm aşamalarda tarafların birbirlerine güzel davranmasını öğütlemiştir. Boşanmanın zorlaştırıcı unsurlarından biride, dönme umudu olabilir düşüncesiyle İslâm tek seferde boşanmayı zorlaştırmış dönüş yapılabilecek boşanmayı iki sefer olarak belirtmiş, ya iyilikle geçinmeyi ya da güzellikle bırakmayı tavsiye etmiştir. Kur'ân ve sünnet Peygamberin şahsında tüm mü'münlere muhatap alarak, boşanma gerçekleştiğinde, iddetin⁵⁸ göz önünde bulundurulması ve süresinin iyice hesap edilmesini emretmiştir.⁵⁹

Geçimsizlik ve nefretle yürütülen evlilik hayatı iki taraf ve yakınlar için dünya hayatını cehenneme dönüştürür. Evlilik hayatının sürdürülmesi imkânsızlaştığında, zarar gören taraf kadın ise, buna rağmen kocası tarafından boşanmak istenilmiyorsa kadın mahkemeye başvurarak boşanma hakkını kullanabilir. Sünnetin ortaya koyduğu genel hükme göre boşanma hoş karşılanmamış, beraber yaşama umudunun tükendiği bir durumda son çare olarak kadına verilmesi gereken hakların korunması şartıyla boşanmaya izin verilmiştir. Allah katında helâl olan hükümler arasında en sevimsizinin boşanma olduğunu Abdullah bin Ömer Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyet etmiştir.⁶⁰

Boşanmanın gerçekleşmesinde, mağduriyeti yaşayacak taraflardan biri hiç şüphesiz çocuklardır. Bazen ortada kalıp, bakımını üstlenen taraf bulmakta zorluklar yaşanabilir. Bu açıdan İslâm hukukçuları bu durumdaki çocukları barınma, şefkat ve merhamet ikliminde yetişmeleri için hükmî yetim olarak kabul etmiş, yetim gibi

⁵⁷ bk. Talâk, 65/1-6.

⁵⁸ İddet: Boşanan kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süre anlamında fikhî bir terimdir.

⁵⁹ bk. Bakara, 2/229-231.

⁶⁰ Muhammed b. Abdullah Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, 1.b., 2, 214.

korunma altına alınıp, sağlıklı bir birey olarak yetişmesine zemin hazırlanmasının gerekliliğini vurgulamışlardır.⁶¹

Yetim kelimesinin sözlükte yer alan “tek ve yalnız kalan” anlamına bakıldığında sokağa bırakılan çocuklar gibi ortada kalan ve sahip çıkılmayan boşanmış aile çocukları bu tanıma göre yetim hükmündedirler. Yetime; yetimliğinden dolayı sahip çıkılmaktadır, oysaki bu çocuklar bazen yetimden daha fazla korunmaya, barınmaya ihtiyaç duyabilirler. Gün geçtikçe büyük aile yapısında çözümler olmuş yerini çekirdek aile almış bu aile yapısında akrabalık bağları gün geçtikçe zayıflamaktadır. Aile yapısındaki ufak sarsıntıların mağduru ve kurbanı ilk etapta çocuklardır. Önerimiz o ki İslâm hukukçuları bu durumdaki mağdur çocukların her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi açısından hükmî yetim yerine aslî yetim gibi değerlendirilmesi için konuya yeniden eğilip bir hükme varmalıdır.

e. Dede Yetimi

Dede yetimi kavramı, dedeleri hayatta iken babası vefât etmiş olan ve bu sebeple dede mirasından mahrum kalan yetim çocuklar için kullanılmaktadır.⁶² Bu yetimlere ülkemizde “dede yetimi, dede mahrumu, bazı Arap ülkelerinde ise “el-ibnü'l-mahrûm” veya “el-evlâdü'l-mahrûm” denilmektedir. İslâm Hukukunda bir kişinin vâris olabilmesi için murisin ölümü anında hayatta olma şartı aranmaktadır.⁶³ İslâm miras hukukunda mutlak bir halefiyet⁶⁴ - yani yerine geçme - prensibi kabul edilmemekte, dolayısıyla bu çocuklar babalarının yerine geçemedikleri için mirasçı olamamaktadırlar. Bundan dolayı İslâm Hukukunun uygulandığı dönemlerde, Türkiye’de ve diğer İslâm ülkelerinde dede yetimleri mirastan pay alamamışlardır.⁶⁵

⁶¹ İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, *es-Siretü'l Halebîyye fi's-sîret-il Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1400, 1, 85.

⁶² Abdüsselâm Arı, *Vacip Vasiyet ve Halefiyet Bağlamında Dede yetimi Problemi*, EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler, Erzurum 2008, XII, sy: 34, 249.

⁶³ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3.b., İstanbul: İz Yayıncılık, , 2003, I, 435.

⁶⁴ Bu prensip, müristen önce ölen mirasçının, sağ olması halinde alacağı miras payının çocuklarına verilmesini gerektirir. bk. Necdet Ünal, *Kur'ân-ı Kerimin Işığında Yetimliği Yeniden Okumak*, İzmir: Tibyan Yayınları, 2011, s. 92.

⁶⁵ Hişam Kablân, *el-Vâsiyyetü'l-Vâcibeti fi'l-İslâm*, 2.b., Beyrut: Uveydât li'n-Neşri , 1985, s. 50-51.

Mısır'da yapılan müzakereler ve çalışmalar neticesinde vâcip vasîyet kanunu çıkarılarak bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bir kısım Arap ülkelerinde benzer düzenlemelere gidilmiştir. Söz konusu kanuna göre dede veya ninenin kendileri hayatta iken ölen çocuklarının mirasçı olamayan çocuklarına yapmaları gereken zorunlu bir vasîyettir. Bu vasîyet dışında ihtiyarî vasîyet vardır ki o da isteğe bağlı olarak sevap kazanmak için yapılan bir vasîyettir. Anlaşılan o ki, Kur'ân-ı Kerîm'de dede yetimliği ön gören bir hüküm bulunmadığı gibi buna açıklık getirecek şekilde Hz. Peygamberden bir hadis veya tatbikat da rivâyet edilmemiştir. Dolayısıyla bu uygulamanın, ilk zamanlarda bir icthad ile yapıldığı, o günün ve zamanın şartlarına uygun olduğu için itiraz edilmediği ve böylece istikrar bulduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

Yirmibirinci yüzyılın ikinci yarısından sonra dede yetimliği meselesi İslâm Hukukçularının ekseriyeti tarafından vicdanları rahatsız eden ve adâlet duygusunu zedeleyen bir problem olarak görülmeye başlanmıştır. Bu mesele İslâm ülkelerinde İslâm hukukçuları tarafından miras hukukunda bazı düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir.⁶⁷

f. Şehîd Yetimi

İslâm dininin en ulvi saydığı makamlardan biri şehîdliktir. Bu kavram Kur'ân'da bir kere ikil (tesniye), yirmi seferde çoğul olmak üzere elli altı kere zikredilmiştir. Kur'ân naslarında geçen şehid kelimesi ekseriyeti tanık, bazı âyetlerde de kâmil insan, önder ve örnek kişi, anlamındadır. Allah yolunda çarpışıp bu mertebeye ulaşan kişileri ifade etmek için âyette üç kere şühedâ şeklinde geçmekle birlikte kelimenin müfredi ise bu mânada kullanıldığına rastlanılmamaktadır.⁶⁸

Kur'ân-ı Kerîm şehîdlik makamını kutsamış, onlara ölü bile demeyi yasaklamıştır. Onların Allah katında diri olduklarını, insanların bunun keyfiyetini idrak edemeyeceklerini de bildirmiştir.⁶⁹ İslâm Allah yolunda şehid olmayı sıradan bir ölüm

⁶⁶ bk.Ünal, *Kur'ân-ı Kerîmin Işığında Yetimliği Yeniden Okumak*, s. 91-98.

⁶⁷ Mustafa Sîbâî, *Şerhu Kanun el-Ahvâlî's-Şahsiyye*, Dımaşk: Câmîatu'd-Dımaşk, 3.b., 1970, s. 421 vd.

⁶⁸ Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, "Şehid" maddesi; Ayrıca bk. Bakara, 2/143; Hac 22/78; Nisâ, 4/69; Zümer, 39/69; Hadîd, 57/19; Fahrettin Atar, "Şehid" *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, c. 38, ss. 431-433.

⁶⁹ bk.Bakara, 2/154.

gibi görmemektedir. Nasların temel vurgusu şehidlere ölümler demek, yani onların ölüp yok olduklarını düşünmek doğru değildir, tam aksine onlar Allah katında diridirler, fakat insanlar bunun mahiyetini fark edip kavrayamazlar, onların canlı olduğunu hissedip anlayamazlar. Taberî bu âyetin tefsiri le ilgili yorumu şöyledir: Çünkü ölü, hayatı bitmiş, duyuları yok olmuş insandır; bu sebeple de hiçbir şekilde hiçbir şeyden lezzet alamaz, hiçbir nimeti algılayamaz. Hâlbuki sizden veya diğer kullarımdan biri benim yolumda katledilmişse böyleleri benim nezdimde diridirler; onlar, bol nimetler, geniş rızıklar içinde mutlu bir hayat yaşamaktadırlar.⁷⁰ Râzî’de âyeti şöyle tefsir etmiştir: “Sabır gösterip namaz kılarak dinimi yaşatma konusunda benden yardım isteyin. Bu hususta düşmanlarıma karşı mallarınızla, bedenlerinizle savaşmanız gerekir de bunu yaparken canlarınız telef olursa zannetmeyin ki kendinizi zayi ettiniz! Aksine iyi bilin ki ölenleriniz benim nezdimde diridirler”⁷¹ Dolayısıyla şehid Allah katında diri kabul edilmekle birlikte, dünyadan fiilen ayrıldığından geride kalan çocukları fiilen gerçek yetim olup özel ilgiye tabi olmaktadır.

İslâm’ın yetim peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.) şehîd yetimlerine özel ilgi göstermiştir. Bu özel ilgisinden birkaç örnek verecek olursak: Uhud savaşında babası şehîd düştüğü için yetim kalan Beşîr b. Akrebe’yi⁷² Peygamber (s.a.v.), ziyaret edince onun çok üzüldüğünü ve ağladığını görmüş “*Ağlama! Baban ben, Âişe'nin de annen olmasını istemez misin?*” söyleyince oda “*evet*” cevabını vermiş, Peygamber (s.a.v.) onu teselli ederek gönlünü almıştır.⁷³

Suriyeli Hıristiyan Araplar, Bizans ordusu ile Müslümanlar arasınada yapılan Mûte Savaşı’nda Câ’fer b. Ebû Tâlib’in şehit düştüğünü duyan Hz. Peygamber (s.a.v.) hemen onun evine gitmiş, Câ’fer’in geride bıraktığı yetimlerini gözyaşları içinde kucaklayıp koklamış; aile yasta olmaları nedeniyle Câ’fer’in ailesine yemek pişirilip

⁷⁰ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, II, 38.

⁷¹ Râzî, *Tefsîrü’l-Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, IV, 145.

⁷² Gerçek künyesi Ebû’l-Yemân Beşîr (Bişr) b. Akrebe el-Cühenî (ö. 85/704) olup, doğum tarihi bilinmemektedir. Çocuk yaşında iken babası onunla birlikte Hz. Peygamber’i ziyarete etmiştir. Peygamber başını okşamış ve Bahîr olan adını Beşîr’e çevirmişti. Dilinde bulunan kekemelik Hz. Peygamber’in duasıyla atlatmıştı. Bkz. İsmail L. Çakan, “Beşîr b. Akrebe”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1992, c. 6, ss. 4-5.

⁷³ Muhammed b. İsmail Buhârî, *et-Târihu’l-Kebîr*, Haydârâbâd: Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, 1941, II, 78.

getirilmesini emretmişti.⁷⁴ Peygamber (s.a.v.) daima aile ile yakından ilgilenmiş, Abdullah b. Câ'fer bu ilgiye dair güzel bir hatırasını şöyle aktarmaktadır: bir gün sokakta oynarken, Peygamber (s.a.v.) beni görünce etrafındakilere “*Abdullah'ı deveme bindiriniz.*” onlarda beni devesine bindirdiler. Peygamber (s.a.v.) yanıma gelip başımı okşadı her okşamasında: “*Ey Allah'ım! Câ'fer'in evlatlarına Sen sahip çık.*” diye dua etti.⁷⁵ Peygamber (s.a.v.) yetime olan bu yaklaşımıyla ümmetine ve dolayısıyla tüm insanlığa, şehîd yetimlerine kendi öz evlâtlarımız gibi bakıp davranmamızı öğütlemektedir.

Dini, vatanı, namusu ve dinin kutsal kabul ettiği değerler için canını feda edip şehîd düşen kişilerin geride bırakacağı yetimleri olabilir. İslâm bu şehîdlerin geride bıraktığı yetimlerine özel bir önem vermiştir. Tarih boyunca devletler şehîd yetimlerini korumuş, ayrıcalıklar tanımış, onları devlet imkânlarından yararlandırmış ve yararlandırmaya devam etmeyi de teşvik etmektedir.

2. Yetimliği Oluşturan Sebepler

a. Savaşlar, İşgaller, Çatışmalar ve Şehîdlik

Savaş: uluslararası münasebetlerde krizlere yol açan anlaşmazlıkların arabuluculuk, barışçıl yollar, abluka, ekonomik ambargo veya diplomatik girişimler gibi yaptırımlarla giderilememesi halinde en şiddetli ilişki biçimine denir. Uluslararası hukuka göre ise: “ *tarafların menfaatleri gereğince birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmek amacıyla iki veya daha fazla devlet arasında yapılan silahlı mücadele*” şeklinde tanımlanmıştır. Tarih süreci içerisinde cemiyetlerin birbiriyle kurdukları ilk ilişkilerden itibaren zaman zaman menfaat kavgaları ideolojik veya dini nedenlerden dolayı, sürekli düşmanca tutumlar gündeme gelmiştir. Bu durum, ilk defa Hz. Âdem'in çocukları arasında baş gösteren bir düşmanlık olgusunun uluslararası hüviyet kazanmış biçimidir.⁷⁶

Savaşlar; hangi yöntem ve silahlarla olursa olsun, daima çocuklar bu savaşlardan

⁷⁴ Tirmizî, “Cenâiz”, 21; Ebû Davud, “Cenâiz”, 30.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 205.

⁷⁶ bk. Ahmet Yaman, “Savaş”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2009, c. 36, ss. 196-200; Ayrıca bk. Bakara, 2/36; Mâide, 5/27-31.

ilk etkilenenlerdir. Savaşları başlatanlar çocuklar olmamakla birlikte savaşın en ölümcül ve ağır etkilerini onlar yaşamaktadırlar. Ölüm ve yaralanma olmazsa bile, savaşlar yüzünden yetim kalma, akraba ve arkadaşlarını kaybetme, kaçırılma, fiziksel şiddet, ülkelerinden kopma, eğitimden mahrum kalma, gibi faktörler yetimlerde büyük psikolojik yaralar açmaktadır. Sıcak çatışmaların yaşandığı bu çağımızda bazı ülkeler veya bölgeler büyük sayıda yetim nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla buralar sürekli yetim üreten coğrafyalar olmaktadır.

Çağımızda en sıcak savaşlardan dolayı yetimlerin yoğun yaşadığı ve sürekli yetim üreten bu bölgeleri örnek verebiliriz. Suriye krizi ile başlayan en vahim insanlık dramı ve yüzbinlerce insanın ölmesine sebep olan bu savaş, aynı zamanda milyonlarca insanın komşu ülkelere sığınmasına neden olmuştur.⁷⁷ Milyonlarca Suriyeli çocuk, mülteci statüsünde komşu ülkelerde yaşamaktadırlar. Birleşmiş Milletler'in belirttiği rapora göre; yaklaşık yüzbin Suriyeli mülteci ailenin aile reisi olmadan yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmiştir. Onbinlerce mülteci çocuk ebeveynlerini kaybetmiş olarak mülteci kamplarında veya sığındıkları ülkelerin sokaklarında her türlü su-i istimâle açık bir şekilde hayatta tutunmaya çalışmaktadırlar.⁷⁸ Savaşın devam etmesi sebebiyle her geçen gün yetim sayısı artmakta, insani krizin boyutu derinleşmektedir. Temennimiz o ki biran önce bir çözüm üretilip bu insanlık dramına son verilmesidir.

Afganistan; 1979'da Sovyetler Birliği işgali, 2001'de Amerika'nın müdahalesi ve ülkede otuzbeş yıla yakın süren savaş nedeniyle çok sayıda yetim barındıran ülkelerden biri olmuştur. UNICEF'in 2015 net olmayan raporlarına göre dört yüz binin üzerinde sakat yetim çocuk olduğu belirtilmektedir. Hala devam eden iç çatışmalar nedeniyle yetim sayısı her geçen gün artmaktadır. Gün geçtikçe buradaki yetimler, askere alınma, kaçırılma, satılma ve cinsel istismar gibi insanlık dışı durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkenin hudutlarına veya başka amaçlarla farklı yerlere döşenen kara mayınların imhasında hunharca kullanılan bu yetimler ölümden kurtulanlar sakat kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalıp gün geçtikçe de sayıları artmaktadır.

⁷⁷ <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc>, (21.12.2018).

⁷⁸ Child recruitment, child labour, discrimination and loneliness -the crisis of Syria's refugee children", 29 Kasım 2013; <http://www.unhcr.org/5297409e6.html>,(12.12.2018).

Afganistan’da yetim sayısının tam tespit edilememenin sebeplerine bakıldığında BM bölgede güvenlik problemi açısından çalışmakta zorlandığını gerekçe gösterilmektedir.⁷⁹

Orta Afrika Cumhuriyeti’nin, çatışma ve kargaşa ortamı sebebiyle beş milyonluk nüfusunun; dört yüz bini Mali ülkesinde mülteci konumuna düşmüştür. Somali devleti ise; komşu ülkelerden gelen iki milyonu aşkın mülteci nüfusunu barındıran ve ülkede yaklaşık beşyüz bin yetim çocuğun olduğu tahmin edilmektedir. Sudan Cumhuriyeti, çok zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen devam eden iç çatışmalar ve ülkedeki siyasî istikrarsızlıktan dolayı doğal kaynaklarından yeterince yararlanamıyor. Ülkede yaklaşık otuz yıldır süren savaş sonucunda iki milyona yakın kişi hayatını kaybetmiş, onbinlerce çocuk yetim kalmış, yaklaşık dört milyon kişi de mülteci konumuna düşmüştür. Ülke 2011 yılında Güney ve Kuzey Sudan olmak üzere ikiye ayrılmıştır.⁸⁰

Nijerya federal cumhuriyetinde ise; ülkedeki iç kargaşa ve terör olaylarından dolayı sadece üç ayda bin beşyüzden fazla insan hayatını kaybetmiştir. Afrika kıtasında birçok ülkede sıcak çatışmalar yaşanıp ve hala devam ettiği için çok sayıda ölümler meydana gelmekte olup bunun sonucunda geride büyük oranda yetimler kalmakta ve telafisi zor mağduriyetler oluşmaktadır. Devam eden çatışma ortamları nedeniyle ölü ve yetim sayılarının tespiti sağlıklı olarak yapılamamaktadır.⁸¹

Irak, Filistin ve Yemen gibi sıcak çatışmaların yaşandığı bu ülkelerde çok sayıda yetim nüfusu oluşmaktadır. Sadece Irak’ta uzun yıllardır devam eden çatışmalardan dolayı kesin olmayan kayıtlara göre beş milyona yakın yetimin varlığından söz edilmektedir. Uzak ve Güneydoğu Asya’da ise örneğin; Fatâni, Myanmar, Filipin’de

⁷⁹ Siddieq Noorzoy, “Afghanistan’s Children: The Tragic Victims of 30 Years of War” , Middle East Institute, 20 Nisân 2012; <http://www.mei.edu/content/afghanistans-children-tragic-victims-30-years-war>.,(20.12.2018).

⁸⁰ bk.Ahmet Kavas, “Sudan” *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 37, ss. 461-466; Meral Avcı, “Sudan” *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 37, ss. 458-459; Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1977, s. 73-92. “Somalia’s forgotten children”; <http://refugeesinternational.org/where-we-work/africa/somalia>; <http://www.oneworldeducation.org/somalias-forgotten-children>, (22.12.2018).

⁸¹ More than 1,500 killed in armed conflict in north-eastern Nigeria in early 2014”, Relief Web, 28 Mart 2014;<http://reliefweb.int/report/nigeria/more-1500-killed-armed-conflict-north-eastern-nigeria-early>., (20.12.2018).

(Moro)⁸² yıllardır süren çatışmalar nedeniyle bu ülkeler çok sayıda yetim nüfusunun oluştuğu coğrafyalardır.⁸³

Tarihin hiçbir döneminde yetimler yaşamın olumsuzluklardan bu yüzyıldaki kadar etkilenmemişlerdir. Geçmiş zamanlarda ülkeler arasındaki savaşlar meydanlarda yapılırdı. Çocuklar bu savaşlara dâhil edilmezlerdi. Taraf devletler savaşları cari olan kurallara göre yaparlardı. Ortaya çıkan savaş sonucuna göre çocuk, şehîd yetimi ya da gazi çocuğu olarak etkilenirlerdi. Ancak yaşadığımız yüzyıla gelindiğinde kapitalizm ve sosyalizmin çıkarları uğruna attıkları bombalarla bir taraftan çocuklar ölürken, bir taraftan da savaşta ölen babaları nedeniyle yetim kalmaktadırlar. Yetime velî veya vasî tayin edilecek yakın akrabalarının evleri üzerine düşen bombalar nedeniyle ölürlerken, bu sefer çocuklar sokaklarda tamamen sahipsiz kalmaktadırlar.

Savaşların acımasızlığını John Ronald Reuel Tolkien⁸⁴ şu sözüyle en iyi şekilde özetlemektedir: “Barış zamanında çocuklar babalarını, savaş zamanında babalar çocuklarını toprağa verirler.”

b. Yoksulluk

Yoksul, geçinmekte çok sıkıntı çeken kişi, varlıksız, fakir-fukara, düşkün, miskin anlamında kullanılan bir terimdir. Genellikle geliri ile gideri karşılaştırıldığında, giderleri gelirlerinden fazla olan kişiye yoksul denmektedir. Yoksulluk, sanayi toplumuyla birlikte artan ihtiyaçlar nedeniyle yaygınlaşan bir kavramdır. Ülkemiz veya dünyanın farklı bölgelerinde yoksulluk sınırı farklı olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵

⁸² Bu ülkenin Mindanao, Palawan ve Sulu takımadalarıyla diğer güney adalarında yaşayan Müslüman topluluklara Morolar denir. Ülke nüfusunun %11’ni oluşturan Morolar, Müslümanlığı 14. yüzyılda benimsediler. On milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olan Moroların en yoğun yaşadıkları bölgeler Maguindanao, Lanao del Sur, Sulu, Tawi Tawi ve Basilandır. Fatâni ve Arakan ile ilgili bilgi ayrıca verilecektir. <https://www.milligazete.com.tr/haber/1668927/moro-musulmanlari-kimdir-filipinlerde-İslâmiyet-nasil-yayildi-moro-ismi-nereden-geliyor>, (21.12.2018).

⁸³ <http://www.unicefusa.org/mission/emergencies/hurricanes/2013-philippines-typhoon-haiyan>, (24.12.2018).

⁸⁴ 1892’de Güney Afrika da doğdu. Anglo-Saxon Dili ve Edebiyatının uzmanıdır. Yüzüklerin Efendisi ve Silmarillion gibi fantastik kurgu gibi eserleriyle tanınmaktadır. 1973’te öldü. İngiliz filolog ve profesörün en tanınmış eserlerinden Fairy Stories (Peri Masalları 1939 yılında yazılmıştır.); bk. <https://www.turkedebiyati.org/john-ronald-reuel-tolkien/>, (24.11.2018).

⁸⁵ Ruşen Keleş, *Kent Bilimleri Terimler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 190; bk. Osman Eskicioğlu, “Fakir”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1995, c. 12, s. 129; Miskin ise, hiç veya yeteri kadar malı olmayan anlamında kullanılmaktadır. Bkz. Cengiz Kallek, “Miskin”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, C. 30, s. 183.

Batı kültüründe kentsel yoksulluk, sosyal dışlanma ve uyum ile birlikte tanımlanmıştır. Genellikle sosyal dışlanma anakent gibi alanlarda görülmektedir. Anakent şehirlerin eski yapılarının yoğunlaştığı kesimlerde eğitimsizlik, işsizlik ve yoksulluk göçmen nüfus arasında yaygın olarak görülmekle birlikte, bunlarla diğer kesimler arasında gün geçtikçe sosyal kutuplaşma artmaktadır.⁸⁶

Fakirliğin kronikleştiği ülkelerde iktidarların çözüm üretememeleri, bunlarla birlikte, iç çatışma ve doğal afetler gibi toplumsal düzeni etkileyen krizlerin meydana gelmesiyle çözümsüzlüğün boyutlarını derinleştirmektedir. Bu nedenlerden dolayı ölümler meydana gelmekte, sonuçta geride çok sayıda yetimlerin kaldığı görülmektedir. Yoksulluk halinin uzun süre devam etmesi, buna bağlı olarak meydana gelecek problemler, yetimin hayatını derinden etkilemektedir. Yoksulluğun yaygın olduğu Afrika kıtası, Hindistan vb. bölgelerde, kişilerin günlük geliri bir Amerika doları altındadır. Bu şartlarda günlük gıda ihtiyaçları karşılanamadığı gibi, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlere erişimleri mümkün olmamaktadır. Dünyada yetim nüfusunun artmasına neden olan öncelikler arasında yoksulluk ilk nedenler arasında yer aldığı kabul edilmektedir. Dünya Bankası verilerine göre, yedi milyarlık dünya nüfusunun bir milyar iki yüz yirmi milyonu aşırı yoksulluk içinde yaşadıkları belirtilmiştir. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kişi başı günlük geliri iki buçuk dolardan az olduğu tespit edilmiştir. Dünya genelinde yaklaşık milyonlarca çocuk günlük yiyecek ve içecek bulamamaktadırlar. Bu sebepten dolayı her gün ortalama binlerce çocuk ölmektedir.⁸⁷ Bu şu demektir ki sokaklarda yoksulluk içinde yaşayan çaresiz yetimler her an hayatlarını risk altında idame ettirmektedirler.

Yoksullukla mücadelede UNICEF'in Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde bu ölümcül nedenden dolayı yetim kalan çocukların tüm bakımları, yaşadığı ortamın en iyi imkânlarından yararlandırılacak şekilde bir takım kararlar aldığı

⁸⁶ Murat Güvenç, *Kent Yoksulluğu, Yoksulluk*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, 2002, s. 138-141.

⁸⁷ Geniş bilgi için bk. Faruk Sapançalı, *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2005; "World Poverty Statistics", Statistic Brain;<http://www.statisticbrain.com/world-poverty-statistics>, (22.12.2018); "Hunger Statistics", WFP;<http://www.wfp.org/hunger/stats>, (23.2.2018).

belirtilmiştir.⁸⁸ Ancak alınan bu kararlar uygulamadan ziyade genellikle tavsiye şeklinde olduğu görülmektedir. Yetimlerin yoğunlukta yaşadıkları coğrafyalara bakıldığında, UNICEF’ın bu kararları sadece belgelerde yazılı kalıp, çözüme yönelik hiçbir faaliyet görülmemektedir. İslâm coğrafyasında devletlerin ilgili kurum ve kuruluşları gerekli önlemleri almakta yetersiz kaldığından yetimler misyonerlerin hedefi olduğu görülmektedir.

c. Doğal Âfetler ve Çeşitleri

Âfet sözlük tanımı: “belâ, musibet, hastalık, kusur, genellikle isâbet ettiği şeyi faydalı olmaktan çıkararak durum” gibi anlamlara gelmektedir. Bu tabir âyetlerde net kullanılmamakla birlikte hadislerde ise yukarıda zikredilen anlamlarla birlikte “ölüm, bir kabiliyet veya hasletin fayda ve değerini ortadan kaldıran ârizî hal” gibi anlamlarada gelmektedir. İslâm Hukukundaki tanımı ise, kişinin arzu, istek, kötü eğilimleri ile dış organların çirkin eylem ve davranışları anlamında kullanılmaktadır. İslâm ahlâkına göre ise kin, nefret, hased gibi nefsin kötü istekleri ile yalan, gıybet vb. sözler kişinin temiz fitratını yozlaştırdığını, övülmüş ahlâk ilkelerine ulaşmayı engellediği için, ahlâkı açıdan genellikle âfât (âfetler), veya emrâz (hastalıklar) şeklinde tanımlamışlardır.⁸⁹

Doğal âfetler, en kapsamlı tanımı ile insanlara zarar veren tabiat olayları olup, can ve mal kaybına yol açan doğal olaylardır. Bu âfetler: doğal olup, kısa zamanda cereyan edip, büyük kayıpların oluşması ve meydana gelmesiyle insanlar tarafından engellenememesidir. Heyelan, çığ, sel, vb. âfetlerin geride bıraktığı sonuçlar depremlerdeki gibi hemen ortaya çıkar. Kuraklık gibi âfetlerin sonuçları ise zamanla ortaya çıktığı görülmektedir. Bu âfetlerin çeşitlerini şöyle özetleyebiliriz:

- Jeolojik: Deprem, heyelan ve yanar dağ ve volkan patlamaları,
- Meteorolojik (Hava Olayları): Sel, kasırga, orman yangını, hortum, tsunami vb.,

⁸⁸ “Child mortality rate drops by a third since 1990”, UNICEF, 17 Eylül 2010; http://www.unicef.org/media/media_56045.html,(25.12.2018); <https://www.unicef.org/turkey/crc/cr23C.html>,(02.12.2018).

⁸⁹ Mustafa Çağrırcı, “Âfet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1988, c. 1, s. 398.

- Teknolojik âfetler: Bazen baraj ve fabrika (sanayi) patlamaları,
- İnsan kökenli: çevrenin kirletilmesi, yangınlar ve trafik kazaları gibi.⁹⁰

Bu ve benzeri âfetler yetim nüfusun ortaya çıkmasına ve artmasına sebep olan başlıca faktörlerdir. Örneğin 2004'te meydana gelen Hint Okyanusu depremi birçok devletleri etkilemiş, resmî kayıtlara göre ortalama ikiyüz otuzbin kişi hayatını kaybetmiştir. Bir benzeri 2005'te Pakistan, Afganistan ve Hindistan'da meydana gelen depremde resmî kayıtlara göre yetmişbeş bin kişi ölmüş, toplamda üç buçuk milyon insanda zarar görmüştür. 2010'da Pakistan'da oluşan selde yaklaşık ikibin insan ölmüş,⁹¹ çok sayıda çocuğun yetim kalmasına yol açmıştır.

Haiti'de meydana gelen 2010 yılında ki depremde çok sayıda yetim geride kalmıştı. Yaklaşık on milyonluk Haiti nüfusunun üçyüz bini yetimlerden oluşmaktadır.⁹² Japonya'da meydana gelen 2011 yılındaki depremin oluşturduğu tsunami neticesinde bin dörtyüz çocuk anne veya babasını kaybetmiş büyük çoğunluğu yetim kalmıştır.⁹³ Aynı yılda Doğu Afrika ülkelerinden Somali, Etiyopya, Cibuti ve Kenya'da oluşan Kuraklıktan yaklaşık dört milyon insan zarar görmüştür. Yüz yılın en ağır kuraklığı olarak bilinen bu âfette yüz binin üzerinde insan ölmüş, on binlerce yetimde ortada sahipsiz kalmıştır.⁹⁴ Filipinler'de 2013 yılında meydana gelen Haiyan tayfununda yaklaşık bin insan ölmüş, altı milyon çocuk etkilenmiş, yüzlerce yetim geride kalmıştır.⁹⁵ Meydana gelen bu sonuçlarla birlikte, kimi coğrafyalarda mevcut olan kronik yoksulluk, kimi coğrafyalarda ise yaşanan çatışmaların meydana getirdiği âfetin boyutları daha da sarsıcı olmakta, yetimlerin sayısı artmakta, bu yetimler istismarlara daha da açık hale gelmektedirler.

d. AIDS Nedeniyle / (Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği)

⁹⁰ <http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-afetlerin-ozellikleri>, (08.12.2018).

⁹¹ “tr/main /publications /rapor/4/pakistan-sel-yardim-faaliyetleri”; <http://www.ihh.org.tr/>, (26.12.2018).

⁹² <http://www.nbcsandiego.com/news/local/SD-Woman-in-Haiti-Orphan-Crisis-Remains-after-Quake-239850951.html>, (10.12.2018).

⁹³ Lucy Birmingham, “Disaster Highlights Plight of Japanese Orphans”, Time, 10 Temmuz 2011; <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2081820,00.html>, (14.12.2018).

⁹⁴ Simon, Tisdall, “East Africa's drought: the avoidable disaster”, The Guardian; <http://www.theguardian.com/world/2012/jan/18/east-africa-drought-disaster-report>, (15.12.2012).

⁹⁵ “Philippines Typhoon Haiyan”, UNICEF; <http://www.unicefusa.org/mission/emergencies/hurricanes/2013-philippines-typhoon-haiyan>, (26.12.2018).

Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği (AIDS/ HIV)⁹⁶, genellikle cinsel yolla bulaşan bir virüstür. Yapılan çeşitli incelemelerde cinsel yolla bulaşmanın dışında; kan transferi, organ nakli, deri ile direkt temas eden hastalıklı beden, HIV virüsü taşıyan kişi ile aynı enjeksiyon ürününün kullanımı ve bu hastalığı taşıyan annenin doğumu esnasında bebeğine buluşması gibi sebeplerle yayılmaktadır.

WHO 2017 yılı verilerine göre bu virüse yakalananların istatistiki sayıları: Afrika kıtası yirmi beş milyon yedi yüz bin, Güneydoğu Asya üç buçuk milyon, Doğu Akdeniz civarı üçyüz elli bin, Güney ve Kuzey Amerika üç milyon dört yüz bin, Avrupa kıtası ve Batı pasifik'te ise üç milyon sekiz yüz bin olarak tespit edilmiştir. Söz konusu yılın verilerine göre Dünya toplamındaki sayı ise otuz altı milyon dokuz yüz bin olarak tespit edilmiştir.⁹⁷

Ölümcül olan bu virüsün sonuçları neticesinde yetim sayısında büyük artışlar görülmekte, bu yetimler ciddi sıkıntılara maruz kalmaktadırlar. Özellikle gelişmemiş ülkeleri bekleyen en önemli tehlikelerden biridir. Tedavisinin bulunmamış olması, üretilen ilaçların canlı deneklerde kullanılması işin başka boyutudur. Yapılan araştırmalar neticesinde Dünyada bu hastalık neticesinde geride çok sayıda yetim kalmış, büyük çoğunluğu da Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaşadıkları belirlenmiştir. En vahim olanı ise Afrika kıtasında bizzat kendisi bu hastalığa yakalanmış iki buçuk milyon yetim olduğu tahmin edilmekte olup, genellikle doğum ve emzirme yoluyla anneden de bulaşmaktadır. AIDS yetimliği Afrika'nın korkunç bir tablosudur. Örneğin: Güney Afrika ve Zimbabve'de ortalama %69'ü bu hastalık sebebiyle yetim kalmaktadırlar. Bu yetimlerle ilgili yapılan bir araştırmaya göre %12'si ölmek istedikleri tespit edilmiştir. Afrika'dan sonra bu hastalık nedeniyle yetim nüfusunun en yoğun

⁹⁶ Bu hastalık ilk olarak ABD görülmüş, etkeninin bir virüs olduğu 1983-1984 yılında saptanmıştır. (bk. Susan Sontag,(Terc. Osman Akınhay), *Metafor Olarak Hastalık - Aids ve Metaforları*, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınevi, 2005; Bu ifade AIDS yabancı dilde; "Acquired Immune Deficiency Syndrome" nin kısaltmasıdır. HIV olarak kısaltılan "Human Immune Deficiency" ile aynı manadadır. Genellikle bu hastalık HIV/AIDS kısaltması olarak kullanılır. Vücudun bağışıklık sistemini zayıflatması sonucunda "Organizmada hastalığa yol açan bir mikrobu yerel ya da genel olarak yayılması ve bulaşmasıdır." ve kanseri ortaya çıkarabilir; (bk. <https://www.klimik.org.tr/2017/04/13/klimik-2017-kongre-Kitâbi-online-olarak-yayimlandi/>, (24.12.2018).

⁹⁷ <https://www.who.int/hiv/en/>,(26.12.2018).

olduğu bölge Asya'dır. Sayılarında bir milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁸ Diğer hastalıklardan farklılığı ise tedavisi zor, hem yaygın hem seri bir şekilde bulaşıcı ve öldürücü olmasıdır.

3. Yetim Sayılmanın Yaş Sınırı

Babasını kaybeden yetim, yetimliği gereği ayrıcalıklı hükümlere tabi olmakta, bu ayrıcalıklar ömür boyu olmayıp belli bir yaş ile sınırlı olduğu kabul görmektedir. Bu rakamsal bir yaş ile mi sınırlanmış? yoksa bir takım biyolojik gelişmelere mi bağlanmış olduğu üzerinde tartışılan konulardandır.

İslâm Hukukçuları yetimle ilgili nasların hükmüne istinaden, yetim ergenlik çağına ulaşınca yetimlik vasfının sona ereceği konusunda ittifak etmişlerdir. Ergenlik çağı küçüklerin aklı melekelerini doğru ve yerinde kullanabilmeleri bakımından yeterli düzeye ulaştıkları evredir. Ancak biyolojik bakımdan gelişmiş olduğu halde akıl bakımından olgunlaşmamış olma durumu söz konusu olabilir. Bu bakımdan İslâm hukukçuları bülûğ evresine ek olarak rüşd evresini eklemişlerdir. Akılca olgunlaşmayı rüşd ve evlilik çağı olarak kabul etmişlerdir. Rüşd daha çok mali tasarruflarda aranan yeterliliklerdir. Yani Şahsın mallarını sağlıklı biçimde koruması ve harcamasını sağlayan fikrî olgunluk anlamında bir fıkıh terimidir. Âyette belirtilen “*rüşd çağına kadar yetimin malına iyi niyetle yaklaşın*”⁹⁹, emrinden maksad fikri olgunlukla birlikte, cinsî ve bünyevî yönden ergenlik çağına ulaşmasıyla yetimliğin sona ereceğini kabul etmişlerdir.¹⁰⁰ Ergenlik çağının tespiti konusunda mezheplerin farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Aşağıda bunlar üzerinde duracağız.

a. Fıkıh Mezheplerinin İttifak Ettikleri Yaş

Babasının vefatı sebebiyle onun desteğinden yoksun kalan, yetim ismi ile anılan bir küçüğün yetimlik vasfı, cinsî ve bünyevî yönden ergenlik çağına ulaşmasıyla son bulacağına göre, ergen olmanın kriteri konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

⁹⁸ <https://www.unicef.org/turkey/ir/ah17.html>, (26.12.2018); “Children Orphaned by HIV and AIDS”
;<http://www.humanium.org/en/orphans>,(28.12.2018).

⁹⁹ bk. Nisâ, 4/6; En'âm, 6/152.

¹⁰⁰ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 19.

İslâm hukukçuları ergenliği belli bir yaş ile sınırlandırırken, bu yaştan önce biyolojik gelişmelerin görülmesi halinde küçüklerin ergen sayılacağını kabul etmişlerdir.

aa. İhtilâm

Sözlükte hulm (hulum) ve bu kökten türeyen ihtilâm rüya görmek, ergenlik çağına ulaşmak, uykuda cinsel birleşme anlamına gelmektedir. Kur’ân’da (الْحُلْمُ) iki âyette ergenlik çağı anlamında, iki âyette çoğul olarak (أَحْلَام) rüya anlamında geçmektedir.¹⁰¹ Istilâhî (fikhî) terim anlamı ise; ister uykuda, ister uyanık, cinsel birleşme olsun veya olmasın kişiden meninin dışarı çıkmasıdır. Rüyada cinsel zevk veren bir ilişki ve davranışta bulunduğunu görme, ergenlik çağına ulaşma şeklinde anlam kazanmıştır. Bu erkek çocuk için ergenlik dönemin başlangıcı olarak kabul edilir. Bu durum âyette şöyle beyan edilmektedir: “Çocuklarınız ergenlik çağına girdiklerinde, kendilerinden öncekiler (büyükleri) izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. İşte Allah, âyetlerini böyle açıklar. Allah âlimdir, hâkimdir.”¹⁰²

İbn Abbas’a göre; âyet nâzil olduğunda mü’minler fakirlik ve yoksulluk içindeydiler, evlerinde doğru dürüst kapı ve bölmeler yoktu. Çocuklar ve evdeki hizmetçiler, karı-kocanın yanlarına girdiklerinde onları uygunsuz vaziyette görebiliyorlardı. Bundan dolayı yanlarına girerken izin almaları emredildi. Sonra mü’minlerin maddî durum ve imkânları değişmiş, evlerde kapılar ve perdelerin bulunmasından dolayı âyetin hükmü şartlar açısından uygulanmamaktadır. Âyeti böyle yorumlarken hükmün devamlı olup olmadığına dair ifadesi, çağımızda tartışma konusu olan tarihsellik sorunu açısından da önem arz etmektedir. İbnü’l-Arabî, bu yorumdan dolayı âyetin nesh edildiğini anlamış ve “Öncelik sonralık, iki hükmün çelişmesi gibi şartlar oluşmadığına göre âyetin neshine hükmedilemez” demiş ve böyle bir açıklamaya katılmadığını beyan etmiştir.¹⁰³ Zamanın değişmesiyle hükmün değişebileceği fikhî kaideye istinaden sebep ortadan kalktığı müddetçe hükümde geçici olarak uygulanmayabilir. Sebepler tekrar oluşursa hüküm uygulanır. Cessâs’ın yaklaşımı ve

¹⁰¹ Orhan Çeker, “İhtilâm”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2000, c. 21, s. 569-570.

¹⁰² Nûr, 24/59.

¹⁰³ Ebû Bekir İbn Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, (thk. Muhammed Addülkadir Ata), Beyrut: Dârü’l- Kutubi’l-İlmiyye, 2003, III, 396.

âyet ile ilgili yorumu şöyledir: “İbn Abbas’ın nakline göre bu âyetteki izin alma emri bir sebebe bağlıdır, sebep ortadan kalkınca hüküm de kalkmış olur. Onun sözlerinden anlaşılan, âyetin hükmünün devamlı olarak kaldırıldığı (mensûh olduğu) değil, uygulamanın sebep ve şarta bağlı bulunduğu; aynı sebep yeniden bulursa hüküm de uygulanır.”¹⁰⁴ Kanaatimizce şartların değişmesiyle birlikte günümüz evleri ve müştemilatı geçmişe nazaran daha korunaklı olmakla birlikte evlere ve odalara izinsiz girilmesi âyetin beyanına aykırıdır. Öyleyse hüküm devamlı olup sebepler ortadan kalkmamaktadır.

Fukahâ ergenliğin başlangıcını, erkek çocuklarda ihtilâm olma durumunda ittifak etmişlerdir. Kız ve erkek çocuktaki biyolojik gelişmenin gecikmesi durumunda Ebû Hanîfe’ye göre erkekler on sekiz, kızlar on yedi yaşında ergenlik dönemine girmiş olur. Müçtehitlerin ekseriyetine göre onbeş yaş tamamlanınca ergenlik başlamış olur. Bu çocuklar, diğer mahremler için söz konusu olan sınırlar ve istisnalara tâbi tutulacaklar.¹⁰⁵ Hadislerde ergenlik çağına ulaşmayan çocuğa dini sorumluluğun (mükellefiyetin) yüklenmeyeceğini, ihtilâm gerçekleştiğinde de ergenlik çağının başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla ergenlik çağının başlamasıyla daha önce babasını kaybetmiş olan çocuğun yetimliği sona ermiş olur. Bir hadiste Hz. Ali, Hz.Peygamber’den (s.a.v.): “ *İhtilâm olunduktan sonra yetimlik biter.*”¹⁰⁶ sözünü ezberlediğini belirtmiştir.

bb. Hayız

Hayız sözlükte; suyun akıp taşması, kanın akması veya akıntı anlamına gelmektedir. Terim olarak; kanın protoplazmasıdır. Hiçbir sebep ve hastalık olmadan, belli dönemlerin dışında, ergenlik çağının belirtisi olarak sağlıklı kadının rahminden akan kandır.¹⁰⁷ Fıkhî tanımı ise, ergenlik döneminde, hasta olmayan sağlıklı kadının rahminden belli sürelerde gelen kanı ifade etmektedir. Bu fizyolojik olaya hayız

¹⁰⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (thk. Muhammed es-Sâdık Kemhâvî), Kahire: Dâr İhyâü'l-kütübü'l-Arâbiyye, 2. b.,1992, III, 330.

¹⁰⁵ bk.Şamil Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1996, s. 138 vd.

¹⁰⁶ Ebu Davud, “Kitâbu'l Hudûd”, 3/74; “Kitâbu'l Hudûd”, 4/244.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VII, 124.

(menstruation) hali denilir. Naslar hayız hâlinin sıkıntılı ve rahatsızlık dönemi olduğunu, bu dönemde kadınlarla cinsî münasebette bulunulmaması gerektiğini beyan etmektedir. Bu durumda ilk hayız süreci, kadının ergenlik döneminin başlangıcı kabul edilir. Coğrafi şartlara göre ergenlik yaşı değişebilir.¹⁰⁸ Yukarıda değinildiği gibi, ergenlik çağının başlaması ile önceden babasını kaybetmiş çocuğun yetimliği sona ermiş olur.

b. Fıkıh Mezheplerinin İhtilaf Ettikleri Yaş

İslâm Hukukçuları ergenliğin başlangıcı olarak (bulûğ) yaşı tespit konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu konudaki yaklaşımları iki grupta toplamak mümkündür.

aa. Hanefî ve Mâlikî Mezhebinin Görüşü

Bu iki mezhebin âlimleri yetimin bulûğ yaşını erkek çocuğu on sekiz, kız çocuğu on yedi yaşını doldurmadıkça ergen olamayacağı gibi yetimliğin de sona ermeyeceğini savunmuşlardır. Kur’ân nasında geçen “*rüşdüne erinceye kadar*”¹⁰⁹ beyanından hareketle âyetteki istidlâl yönü için yetim rüşd çağına, erkek on sekiz, kız on yedi yaşını doldurmadıkça ulaşmaz demişlerdir. Rüşd’ten maksat kişinin mallarını ma’kûl şekilde koruyup harcamasını sağlayacak fikrî ve aklî olgunluktur. Bulûğ¹¹⁰ ise çocukluk döneminin sona ermesi veya fiilen cinsî olgunluk kazanmasıdır ki bu durum biyolojik olarak kişiden kişiye farklı olabilir.¹¹¹

ab. Şafî ve Hanbelî Mezhebinin Görüşü

Bu iki mezhebin âlimleri erkek veya kız çocuk arasında fark gözetilmeksizin hicri takvime göre onbeş yaşını doldurunca ergenlik çağına girmiş olurlar. Delilleri ise; İbn Ömer’dan rivâyet edilen hadisi göstermişlerdir. Şöyleki, Uhud (H. 3/M. 625)

¹⁰⁸ bk. Bakara, 2/222; Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, İstanbul: İSAM,1998, c. 17, ss. 51-53; Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 353-354.

¹⁰⁹ İsrâ, 17/34.

¹¹⁰ Rüşd ve Bulûğ’u şöyle tanımlayabiliriz. Rüşd: Kişinin mallarını uygun biçimde koruyup harcamasını sağlayan fikrî olgunluk anlamında fıkıh terimidir. bk. Saffet Köse, “Rüşd”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1988, c. 35, ss. 298-300; Bulûğ ise: Çocukluk devresinin fiilen bitip veya hükmen cinsî ergenlik kazanması dönemine denir. bk. Ali Bardakoğlu, “Bulûğ”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1988, c. 6, ss. 413-414.

¹¹¹ bk. Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ves'-Sebi'l-Mesâni*, III, 429; Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1986, s. 136.

muharebesinde on dört yaşına girmiştim, beni Hz. Peygamber'e götürdüler, bana izin vermedi. Hendek (H.5/M.627) savaşında onbeş yaşına girmiştim savaşa çıkmama izin verdi."¹¹² On dört yaşında izin verilmeyişi çocuk yaşta oluşundandır. On beş yaşında izin verdiğine göre ergenliği idrak edişindedir. Bu açıdan on beş yaşını ergenlik yaşı olarak kabul edilmiştir.

Birinci görüşü savunanların delili olan âyet-i kerime'de ergenlikle ilgili erkek çocukta on sekiz, kız çocukta on yedi gibi bir sınırlandırma net olarak görülmemekle birlikte, gelişen hayat şartları, seyahatler, ticarî ve ekonomik gelişmeler, uluslararası ilişkiler bu görüşü daha kuvvetli kılmaktadır. İkinci görüşü savunanların delili olan hadis-i şerifte ergenlik çağı ile ilgili on beş yaş açık olarak zikredilmiş olmakla birlikte; gelişen hayat şartları vb., gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda onbeş yaşın rüşd için çok sağlıklı bir yaş olmadığı ve beraberinde mahkemeler nezdinde problemler getireceği kaçınılmazdır. Uluslararası iletişimin hızla geliştiği çağımızda, uluslararası ticarî ve diplomatik ilişkiler, turistik seyahatler, hukuk işlemleri vb. durumlar göz önünde bulundurulursa, gelişen tıp teknolojilerinden de yararlanarak, yetimin akli dengesinde yerindeyse bireysel durumlarına göre değişken yaşını ergenlik yaşı kabul etmektense, belli bir yaşta ittifaka varmanın daha sağlıklı olacağı görüşündeyiz. Bu konuda Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin görüşü tercih edilebilir.

Ancak Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin görüşüne göre kız çocuk ile erkek çocuk arasındaki ergenlikte yaş farkı kabul edilirse bu yukarıda zikredilen sebeplerden dolayı devletlerarası ihtilâfa ve mahkemelerde problemlerin oluşmasına sebebiyet verecektir. Küreselleşen dünya şartlarına göre ortak yaş tespiti daha geçerli olup kız ve erkek için ortak ergenlik yaşı onsekiz yaş olmalıdır. Yukarıda belirtilen yetim ya da kişi ihtilâm ve hâyız durumlarında ergenlik dönemi başlamış olabilir, lakin olgunluk yaşını ikmal etmemiş olabilirler. Kanaatimiz o ki kız ve erkek için bulûğ yaşı; Medeni Hukukta ki gibi on sekizi tamamlayıp on dokuzdan gün almasıyla kabul edilmesi daha sağlıklı olacaktır.

¹¹² bk. Ebu Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut: Dârü'l- Ma'rife, 1990, III, 247; Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi*, "Kitâbu'l Meğazi", "Bâb Gazvetü'l-Hendek" (trc. Harun Yıldırım), İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010, VI, 107.

c. Türk Medeni Kanununda Bulûğ Yaşı

Türk Medenî Kanununda rüşd ile ilgili; 22.11.2001 tarih ve 4721 sayı ile TBMM’de kabul edilen, kişiler Hukukunun, 10 ve 11. maddelerinde: temyiz (ayırt) etme kuvvetine sahip, kısıtlı olmayan her erginin fiil ehliyeti vardır. (madde 10), TMK’ya göre ergenlik on sekiz yaşın fiilen doldurulmasıyla başlar. (madde 11)¹¹³ Kanundan kesin olarak şu sonuca varılır: onsekiz yaşını bitirmeye bir gün kalmışsa iltizamî bir iş yapsa, geçerli olmaz. Onsekiz yaşı tamamlaması temyiz gücüne sahip olması demektir. Kanunen onsekiz yaşın fiilen tamamlamış olmasına işaret edilmiş olması, kanun önünde herkes küçüklükten çıkmış, tam olarak temyiz kudretine sahip olmuş demektir.¹¹⁴

B. YETİMLİĞİN SONA ERMESİ

1. Yetimin Ergenlik Çağına Girmesi

Fiilen ergenlik çağına girmekle yetimlik sona ermiş olur. Hadis-i şerifte ergenlikten sonra yetimlik olmayacağı belirtilmiştir.¹¹⁵ Hadisin hükmüne binaen yetimliğın ergenlikle sona ereceğine ulemânın ittifakı olmakla birlikte, ergenlik yaşının tespitinde ise ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâflar yetimin bulûğ yaşının belirlenmesi bölümünde açıklanmış olup, mezheplere göre ergenlik yaşının tespiti, aynı zamanda yetimliğın sona erme yaşı olarak kabul edilmektedir. Ergenlik çağına ulaşmaktan maksat, gerçek manada ergenliğe girmesi mi, yoksa rüşde ermesi mi? İbn Abbas bu hususa şöyle açıklık getirmiştir. Kendisine “yetimlik ne zaman biter?” diye sorulunca o da “Ömrüme yemin ederim ki, adam vardır, sakalı çıkar da hâlâ kendi hakkını almaktan aciz, kendi namına bir şey vermekten de acizdir. Kişi kendine ait hakkını elde etmekte diğerlerinin alışverişi gibi doğru karar verip yetenekli olabiliyorsa, işte o zaman yetimlik sona ermiş demektir.” şeklinde cevaplamıştır.¹¹⁶

¹¹³ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>,(12.01.2019).

¹¹⁴ Şakir Berki, *Türk Medeni Kanununda Rüşd*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 22 / 1 (Mayıs 1966), s. 242-243.

¹¹⁵ Ebu Davud, Kitâbu'l-Vasâya, “ Bâb Meta Yenkatü'l-yutm”, 3/115.

¹¹⁶ Müslim, “Cihad ve Siyer”, 137.

Yukarıda belirtildiği üzere Hanefî ve Mâlikî mezheplerinin görüşlerine göre; yetim erkek çocuk on sekiz, kız çocuk da on yedi yaşını doldurmadıkça ne ergen kabul edilir, ne de yetimliği sona erer, bu yaşı idrak ettiklerinde yetimlik sona erer.

Şafîî ve Hanbelî mezheplerinin görüşlerine göre; erkek veya kız çocuk arasında fark gözetilmeksizin hicri takvime göre onbeş yaşını doldurunca ergenlik çağına girmiş olur, bu yaşı idrak ettiklerinde yetimlik sona ermiş demektir.

Yukarıda da değinildiği gibi TMK'da çocuk, on sekiz yaşını tamamen doldurması ve on dokuz yaştan en az bir gün almış olması ile ergenlik başlamış olur. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu on sekiz yaşını doldurmamış kişileri çocuk olarak kabul etmiştir. 4721 sayılı TMK ergenlik yaşını on sekiz yaşının doldurulması ile başlayacağı, bu yaşı idrak ettiklerinde de yetimliğin sona ereceği belirtilmiştir.¹¹⁷

2. Yetimin Vefâtı

Dünyaya gelen her canlı mutlak şekilde ölümü tadacaktır. Ölümsüz hiçbir canlı olmayacağı gibi insan da dünyaya belli bir ömürle gelmektedir. Dünyaya gelen her canlı gibi insanın da mutlaka ölümü tadacaktır. Yetim de bir canlı varlık olduğuna göre onun için bu hal kaçınılmazdır.

Ölüm, hukukun süjesi olan şahsiyetin son bulmasıdır. Ölüm kişiyi fiziksel varlık olarak ortadan kaldırdığı gibi hukukî varlık olarak da ortadan kaldırır. Dolayısıyla hukukun kişilere tanıdığı hak ve sorumluluklar sona erer. Yetimlik hukuku yetimin madden varlığı ile kaimdir. Hükme konu olan varlık ölümle son bulacağına göre yetimlik hukuku da uygulama imkânı sona erer.

Ölüm kişinin bedenene dünya sahnesinden çekilmesidir. İnsanın bir diğer ögesi olan ruh, yetimlik hukukunun dünya hayatı ile sınırlı olmasını etkilemez. Bazı düşünürlerin ruhun ölüp ölmediği konusundaki tartışmaları ölen kişinin yetimlik statüsünün devamı veya sona ermesi konusunda etkili olmayacağı ileri sürüler olabildiği gibi, ruhun ölümsüz oluşunu tartışanlar bulunmaktadır. Bunlardan biri günümüz ilahiyatçılarından Süleyman Ateştir. O, İbn Kayyim'in ruhun ölümsüzlüğünü aklî ve naklî delillerle ispata çalıştığını aktardıktan sonra şöyle der: "Ruh yaratılmıştır, evvelî vardır ama sonu yoktur. Ruha ölümsüzlük verilmiştir. Beden içinde olgunlaşan ruh,

¹¹⁷ Berki, *Türk Medeni Kanununda Rüşd*, s. 242.

bedenden ayrıldıktan sonra varlığını korur, dünyada yaptığı işlere göre ya güzel yerlerde bulunur veya bir süre azap çeker. Kıyamet gününde ruhlar tekrar bedenlere sokulup haşır olunurlar. Âyet ve hadislerden anladığımız budur. Gerçeği Allah bilir.”¹¹⁸

3. Kayıp Babanın Bulunması

Yetimin tanımında da belirtildiği üzere babası olmayan çocuklar yetim kabul edilmektedir. Babanın yokluğu onun ölüm halinde söz konusu olacağı gibi, kaybolup yıllarca haber alınmayıp ölmüş olabileceği gündeme geldiğinde de söz konusu olur. Böyle bir durumda kaybolan babanın çocukları hükmen yetim konumuna düşer. Ancak kaybolan baba çıkıp geldiğinde veya bulunduğu anda yetim statüsündeki çocukların statüsü değişir, tekrar babaları kaybolmadan önceki hallerine dönerler. Bir başka deyişle yetim olmaktan çıkar yetimlik sona erer. Bu durumun gerçekleşmesi halinde uygulanacak bazı hükümler gündeme gelir. Bunların başında kendileri için tayin edilen velâyet sona erer, velînin görevi son bulur.¹¹⁹ Yetim statüsü ortadan kalktığı için ona bağlı koruma ve kollamada izlenen özel tedbirler de yürürlükten kalkar.

4. Yetimliğin Sona Ermesi İle İlgili Özel Durumlar

Yukarıda belirtilen durumların dışında, yetimin sosyal hayatta karşılaşabileceği farklı özel durumlar bulunmaktadır. Bunlardan biri annesinin başka bir erkekle evlenmesidir. Bu durumda annesinin evlendiği bu erkek çocuğun üvey babası olarak anılmakta ve hatta çoğu zaman bu durumdaki çocuklar üvey babanın himayesi altında yaşamını sürdürmektedir. Dolayısıyla üvey de olsa bir baba kabul edilen yetişkin tarafından korunup kollanmaktadır. Yetim hukuku ile ilgili düzenlemelerin temel amaçlarından biri yetimlerin korunup kollanması, bir şekilde temin ediliyor ise bu durum küçük çocuğun yetim sayılmasına etki edip etmeyeceğini akla getirmektedir. İslâm hukukçuları, kendi babası vefat etmiş küçüklerin üvey babaları tarafından korunup kollanıyor olmasının, onların yetim sayılmasına ve bu sebeple ayrıcalıklı hükümlere tabi olmasına engel teşkil etmeyeceğini böyle durumlarda yetimlik halinin ortadan kalkmayıp, fiili sebepler oluşmadığı sürece devam edeceğini hükme bağlamışlardır. Buna göre annenin evlendiği erkek üvey baba olarak çocuğun yetimliğini rüşde erinceye kadar sona erdirmez.

¹¹⁸ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, İstanbul: Vatan Yayınevi, 2003, II, 155; nefis için bk. Nisâ 4/1.

¹¹⁹ bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Ravza Yayınları, 12.b., 2013, VII, 221-222; H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, ss. 15-19.

Hayatta karşılaşılan bir diğer durum ise küçük çocuğun bir başka ailenin himayesine verilmesi ve o ailenin bu çocuğu evlâtlık edinmesidir. Evlâtlık “tebennî” anlayışına câhiliye dönemi Arap toplumunda rastlanmakla birlikte, İslâm’ın ilk dönemlerinde evlâtlık kurumu bir süre muhafaza edilmiş, daha sonra Medine’de nâzil olan, “...evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır...”¹²⁰. meâlindeki âyetle kaldırılmıştır. Ardından nâzil olan âyette evlâtlıkların öz babalarına intisab edilmesi açık ve net bir şekilde emredilmiştir.¹²¹ Evlâtlık müessesesinin İslâm hukukunca kabul görmemesi, bu uygulamaya sevkeden dinî telakkilerin bâtil inançlardan kaynaklandığı açıklanmıştır. İslâm’a göre bir takım sosyal ihtiyaçların çeşitli kurumlarla karşılanması, evlâtlık uygulamasının sunî oluşuyla açıklandığı gibi, üvey baba da gerçek baba olamayacağı gibi yetimliği de hükmen ortadan kaldırmaz.¹²²

Yetimlerin hak ve hukuklarının korunmasının yollarından biri onun sağlıklı bir birey olarak yetişmesi amacına hizmet edecek olan, aynı zamanda yetime verilen haklardan biri olan velâyet hakkıdır. Velî’nin velâyet alanındaki işlerini yürütmek üzere hukuken kazanmış olduğu şer’i bir güçtür. Râşid konumundaki olgun büyük bir insanın tam edâ ehliyeti bulunmayan (kasır durumundaki) bir insanın şahsî ve mâlî işlerini yürütmesidir.¹²³ Dolayısıyla yetim için velî veya vasî tayin edilmesi yetimliği sona erdirmez. Ancak çocuğun işlerini takip açısından sorumluluğu hafifletir.

C. VELİNİN SORUMLULUĞUNDAKİ HAKLAR, YETİMİN SORUMLULUKLARI

1. Hakları

a. Sosyal Hakları

İnsan sosyal bir varlık olup, yeryüzünde yaşayan canlılar arasında bakıma en uzun süre ihtiyaç duymaktadır. Bu yönüyle diğer canlılardan farklıdır. Bu ihtiyaç sadece anne baba ve akrabalarla sınırlı olmayıp çevredeki diğer insanlarla sürdürülen bir süreçtir. İşte bu noktada yetim yaşadığı sosyal çevre açısından neleri yapıp yapmaması gerektiği konusunda rol modele ihtiyaç duymaktadır. Baba tarih boyunca hemen hemen

¹²⁰ Ahzâb, 33/4.

¹²¹ bk. Ahzâb, 33/5.

¹²² Mehmet Âkif Aydın, “Evlât Edinme” *DİA*, İstanbul: İSAM, 1995, c. 11, ss. 527-529.

¹²³ Ahmed Hacı Kürdî, *Ahvâl-i Şahsiyye*, Şam: Câmîati’-d-Dımaşk, 1997, s. 68.

her toplumda kişilik oluşumu için rol model olarak görülmüştür. Bu toplumların hafızası olan geleneklerde, atasözlerinde, deyimlerde ve diğer unsurlarda rahatlıkla görülebilir. Çocuk için rol model olan baba figürü ona önemli kıyas imkânı veren bir faktördür.

Yetim kalan çocuk, özellikle onu kötü alışkanlıklardan, kötü arkadaşlardan, kötü ortamlardan koruyacak, uzak tutacak en büyük destekten yoksun olandır. Yapılan araştırmalarda ebeveyn kaybı yaşamış çocuklarda baba yoksunluğu nedeniyle duygusallık, çaresizlik ve psikolojik rahatsızlık gibi sorunlarla karşılaştığı ortaya çıkmıştır.

Hızla değişen yaşam koşulları, hayat tarzı, teknolojik gelişmeler, kentleşme hayatı yetimlerin de sosyal hayatlarında değişiklikler meydana getirmiştir. İslâm her çocuğun sosyal hayat haklarında olduğu gibi yetimi, yetimliğin ilk gününden ergenliğine kadar, yetim olduğunu ona unutturacak, babalık şefkati ve özleminin yokluğunu hissettirmeyecek, yerini unutturacak, huzurlu bir hayat ortamının sağlanması, yetimin temel sosyal haklarının başında gelir. Bu hakkın yerine getirilmesinden birinci derecede velîsi, vasîsi bunların yokluğunda ise devletin ilgili kurumları sorumludur.

Kur'ân nasları Hz. Peygamberin şahsında yetimlerin yaşadığı zor şartları ifade ederken, onu şefkat, sevgi ve sağlıklı bir ortamda büyütmek, maddî ve mânevî haklarının muhafazasını korumak açısından olacak ki on iki sûrede, yirmi üç âyette yetimin hakkını teminat altına almıştır. Bu nasların vermek istediği mesaj Hz. Peygamberin de yetim olarak dünya gelmesi, yetimin yaşadığı zor ve çetin hayat şartlarını fiilen yaşayıp, kendisi hem beşeri hem nebevi hayatında yetimlere geniş yer vermesi, yetimlerin sosyal hayat haklarının tümünü güvence altına alıp, ümmetine tavsiyelerde bulunmasıdır. Şüphesiz yetim babasını kaybettiğinde ilk olarak karşılaştığı öncelikli sorun, temel ihtiyaçlarını karşılayacak maddî imkânlardır. Câhiliye döneminde yetimlerin, yeterince korunmadığı ve sömürüldükleri için İslâm “*Eğer onları aranızda katarsanız, artık onlar sizin kardeşlerinizdir*”¹²⁴ emriyle onları toplumdan soyutlamamak, baba yokluğunu hissettirmemek için birer aile bireyi gibi kabullenmek,

¹²⁴ bk.Bakara, 2/220.

onları kendi çocuklarımız gibi tüm sosyal haklardan yararlandırmak gerekir.¹²⁵ Şüphesiz sosyal hakların başında onu sevmek, başını okşamak, şefkat ve huzuru tattırmak, mutlu olarak hayata tutunabilen kişiliğe sahip olması için gayret edenlerin mükâfatının cennet olacağını Peygamber (s.a.v.) müjdelemiştir.

Sosyal hakları bakımından BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde: on sekiz yaşın altındaki her kişi çocuktur. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ve haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Çocuk bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma hakkına sahiptir.¹²⁶ Her ne sebeple olursa olsun aile ortamından yoksun kalan her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına da sahiptir. Devletler bu çocuklar için ulusal yasalarına göre, uygun bir ortamda bakımını sağlamakla yükümlüdürler.

İslâm Hukukuna göre, bakıcı veya koruyucu aile yanına verme, kefâlet, ve çocuk bakımı amacına uygun kurum-kuruluşlara yerleştirmeyi hedefler. Çözümler üretilirken, çocuğun yetiştirilmesinde; sürekliliğin korunmasına, etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken özen gösterilmelidir.¹²⁷ Yetimin bu haklardan yararlanması daha önceliklidir. Öneriler bölümünde belirteceğimiz üzere yetim haklarının sözleşmesinin acil olarak hazırlanmasının zorunluluğu bu açıdandır.

Ülkemizin Anayasasında yetimin sosyal haklarına şöyle değinmiştir: “Devlet, harp ve vazife şehîdlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır. Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.”¹²⁸

İslâm dininin yetimin yetiştirilmesine bakış açısıyla Batının bakış açısı

¹²⁵ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 348-349.

¹²⁶ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, 30 Kasım 1989, Madde 1- Madde 16.

¹²⁷ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, Madde 20, 27.

¹²⁸ T.C. Anayasası, “Madde 61”, Kanun No. 2709 Kabul Tarihi: 7.11.1982.

arasındaki farkı, batılı yazar Mark Twain şu sözü en iyi şekilde özetlemektedir: “Eğer aç ve sahipsiz bir köpeği alıp bakar ve rahata kavuşturursanız sizi ısırmaz. İnsan ve köpek arasındaki temel fark budur.”¹²⁹ Batılılara göre aç kimsesiz (yetim) birisini doyuracağına bir köpeğe bakmak daha iyi olacağı kanaatini ortaya koymaktadır. İslâm inancında ana rahmine düştüğü andan ölümüne kadar insan eşref-i mahlûkât olup, suçsuz olduğu sürece dokunulmazlık haklarına sahip olur.

Temel sosyal haklarından bazı örnekler verecek olursak: Bilumum maddi ve manevî tehlikelere karşı korunma altına alınması, toplumda yaygın olan barınma şartlarına uygun meskenlerde barınmasının teminini sağlamak, kişisel yeteneklerine uygun bir mesleği seçmesine yardımcı olmak, özürlü yetimler, nedeni ve niteliği ne olursa olsun, rehabilitasyon desteğiyle topluma intibakının sağlanması, toplumsal dışlanmaya karşı korunması için tedbir alınmalıdır.¹³⁰

b. Barınma Hakkı

Muhtaç ve kimsesiz yetimlerin başıboş bırakılmaları hem kendileri açısından acı ve hüzün, hem toplumlar için tehlikeli bir sorunun kaynağı olacaktır. Bu açıdan yetimin hayatında ilk karşılaşılabilecek problem, hiç şüphesiz onu barındıracak ve hayata hazırlayacak aile ortamını sağlayacak sıcak bir yuvadır. Bu yuva ortamının sağlanması için yetimhaneler açma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Değişen ve gelişen hayat şartlarına göre bu yetimhanelerin onarımı, bakımı ve eğitim şartlarını gözden geçirip durumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Kur’ân-ı Kerîm yetim için hayatının ilk merhalesinde en önemli olan barınma projesini üzerinde ısrarla durmuş ve teşvik etmiştir. “*Seni yetim bulup da barındırmadı mı?*”¹³¹ âyeti kerimde verilen mesaj Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şahsında tüm yetimlerin barınmasını sürekli gündemde tutmaktadır. Buna göre yetimlerin aile ortamında yetiştirilmelerinin tavsiye edildiğini söylemek mümkündür.

¹²⁹ Mark Twain, 1835 yılında Florida ABD’de doğmuştur. 24 yaşındayken kaptanlık ehliyetini aldıktan sonra, meşhur Amerikan İç Savaşı’na kadar kaptanlık yapmıştır. 1865 tarihinde “Zıplayan Kurbağa Kutlaması” isimli hikâyesi ile edebiyat dünyasında bir çıkış yaptığı bilinmektedir. Ününe bu hikâye ile kavuşmuştur. En önemli eserlerinden Tom Sawyer, Prens ve Dilenci ile Çalman Taç’tır. 1910 tarihinde ölmüştür.

¹³⁰ Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi, Madde 1-31. (Türkiye Sözleşmeyi 18 Ekim 1961 tarihinde imzalamış ve 16 Haziran 1989 tarihinde onaylamıştır. 3581 sayılı Onay Kanunu 4 Temmuz 1989 gün ve 20215 sayılı Resmi Gazete ‘de yayınlanmıştır).

¹³¹ bk. Bakara, 2/220; Duhâ, 93/6.

Şühesiz aile ortamı, çocuk yetiştiren diğer bütün eğitim kurumlarından daha sağlıklı, çocuk için daha uygundur. Yukarıdaki iki âyette yetim çocukların bir şekilde aile ortamına dahil edilmelerinin daha hayırlı olacağına vurgu yapmakta, bir başka ifade ile bu âyet-i kerime'lerden anlaşılan hiç kimsesi olmayan yetimlerin barınmalarını sağlıklı bir ortamda yapabilmek için yetimhânelerin açılmasını tavsiye ettiğini söylebiliriz.

İslâm mü'minleri o kadar hayra teşvik etmiş ki hayır için harcanan malın karşılığı yedi yüz katına kadar ecir alabileceğini müjdelemiştir. Âyet-i Kerîme'de: *“Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir...”*¹³² şeklinde beyan etmiştir. Teşvik edilen infakın, hangi maldan kimlere verileceğine dair Kur'ân'da önemli açıklamalar yapılmıştır. Bu açıklamaların ortak vurgusunu şöyle özetleyebiliriz:

- Yapılacak infak ve tasadduk riya için değil Allah rızâsı için yapılmalıdır. Başa kakma ve incitme gibi davranışlardan kaçınılmalı, malın kötüsü değil iyisi verilmelidir.
- İnfakta, meşrû bir mazeret nedeniyle çalışıp kazanma imkânı olmayanlar tercih edilmelidir.
- Hiç şüphesiz infakın dünya ve âhiret hayatında kişi için büyük yararları bulunmaktadır.¹³³

Allah'ın bahşettiği ve ihtiyaç fazlası nimetlerin muhtaçlara verilmesi zaruridir. Aksi takdirde sosyal hayatta ekonomik farklılıklar oluşacak, bunun sonucunda öfke, düşmanlık, kin, savaş gibi sosyal huzuru ve düzeni bozan eylemler baş gösterecektir. Geçmişte imparatorluk vb. yönetimlerde, gücün egemen olduğu dönemlerden hakkın egemen olacağı dönemlere dönüşüm kolay olmamıştır. İnsan hak ve hürriyetleri için gösterilen gayretler hak hukuk ve sosyal adâletin bulunduğu ve bulunmadığı

¹³² Bakara, 2/261.

¹³³ Geniş bilgi için bk. Bakara, 2/ 215-261den 274; Âl-i İmrân, 3/17; Nisâ, 4/39; Enfâl, 8/60; Tevbe, 9/91; Mustafa Çağrıcı, “İnfak” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2000, c.22, ss.289-290.

dönemlerde elde edilen tecrübelerde, kapitalizmden karma sistemlere geçişte, komünist ve sosyalist denemelerde açıkça ortaya çıkmıştır. Bu düzenlerde nimet ve servetin paylaşımı, hakkaniyet, vicdanî kanaat ve ihtiyaçlara uygun olup olmayışı önemli rol oynamıştır.”¹³⁴ Korunması İlâhî ve Nebevi teşviklere mazhar olmuş ihtiyaç sahibi yetime yapılacak masrafların bu kapsamda olacağını düşünmekteyiz.

Aile ortamında ki şefkat ve huzuru tatmak için onlara uzatılan şefkat eli hakkında Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle müjde vermiştir: “*Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içinde yetime iyi davranılan ve ikram edilen evdir. Müslüman evlerinin en kötüsü içinde yetim barındırıp ona kötülük yapılan evlerdir.*”¹³⁵ En hayırlı ev derken; onu bir aile bireyi gibi kabul eden, yediren, giydiren, içiren ev ortamı kast edilmiştir. Bu hadisi günümüz şartlarına uyarlayıp hüküm çıkaracak olursak tam da “koruyucu aile” projesine işaret ettiği kanaatindeyiz.

Yetimin, yetim kalmasında hiç bir fonksiyonu olmayıp, tamamen İlâhî takdir olup, bu günahsız çocuklara diğer akranları gibi şefkat ve merhamette bulunmak, yardım elini uzatıp, onlara yalnızlığını ve yaşamın acımasızlığını unutturacak ortamı sağlamak, akl-ı selîm sahibi insan fitratının ve ilâhî fermanın¹³⁶ gereğidir. Aksi takdirde ona kötülükte bulunmak, ona eziyet etmek, babasızlık acısını yaşatmak, insanlık fitratının vahşileştiği bir durum olur ki, bu vicdanını kaybeden insanları barındıran evlerin en kötüsü olarak tarif edilmiştir.¹³⁷

c. Eğitim Hakkı

İslâm medeniyetinde ekseriyetle öğretime tâlim, eğitime de terbiye denilmektedir. Öğrenim için tahsil ve eğitim içinde tedrîs, te’dîb, tehzîb, tezkiye, irşad gibi ifadeler kullanılmaktadır. Sözlükteki tanım ise: “bir şeyi gerçek yönüyle kavramak, bir nesnenin şekli zihinde oluşmak, nesneyi gerçek haliyle bilmek” manasında ilm kökünden türeyen ta’lîm “birine bilgi öğretmek, ders okutmak” şeklinde kullanılmaktadır. Kur’ân’da ilim kökünden türemiş pek çok kelime geçmekte, bununla

¹³⁴ Hayreddin Karaman, vd. (Heyet), *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1-5 cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, I, 418-421.

¹³⁵ bk. Buhârî, “Edeb”, 39; İbn-i Mâce, 3679.

¹³⁶ bk. Duhâ, 93/6-9.

¹³⁷ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, II, 263, 387.

birlikte tâlim masdarından fiiller “öğretmek”, teallüm mastarından “öğrenmek” şeklinde kullanılmaktadır. İslâm inancına göre tâlim ve terbiyenin amacı, inançlı ve erdemli insan yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef belli bir zamana ve belli bir coğrafi bölgeyle sınırlı olmayıp evrenseldir.¹³⁸

Eğitim, kişi üzerinde maddî ve mânevî değerlerin oluşumunun en büyük faktörüdür. Eğitim, her çocukta olduğu gibi yetimde duygu, düşünce, görgü ve inançlarını biçimlendirme işidir. Bu açıdan, İslâm dinine göre eğitim insanın temel haklarından olup, herhangi bir zümreye veya Câhiliye toplumunda olduğu gibi sadece kâhinlere¹³⁹ ait olmayıp, akıl sahibi tüm insanlar ilim talep etmenin muhatabı olduğu, bilen ile bilmeyenin bir olmadığı, vahyin ilk nâzil olan âyetlerinden anlaşılmaktadır. En zor şartlarda bile ilim tahsili sekteye uğramaması için Kur’ân mü’minlerin ihtiyaç halinde top yekûn savaşa katılmalarını doğru bulmamıştır. Bir grup ilim öğrenmek ve yeterli bilgiye sahip olmaya çalışmaları gerekir ki seferden dönen toplulukları bilgilendirmeleri için geride kalmalıdır. İnsan için ilim tahsil etmek yüce bir görev ve temel haklardandır. İlk nâzil olan âyetlerin: “*Yaratan rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan (asılıp tutunan zigottan) yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren rabbın sonsuz kerem sahibidir.*”¹⁴⁰ şeklindeki emir, okuma ve eğitim hakkının vaz geçilmez bir hak olduğu ve insan doğduğu andan itibaren başladığına da vurgu yapmaktadır.

Hira mağarasında inen ilk vahiy önce Peygamber’i (s.a.v.) muhatap almış onun şahsında bütün insanlığa ve özellikle Müslümanlara okumayı emretmiştir. Vahyin ilk aşamasında kalemle yazmaya teşvikte bulunmuştur. İlk nâzil olan bu âyette iki defa oku

¹³⁸ Ziya Kazıcı, Halis Ayhan, “Tâlim ve Terbiye” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, c. 39, s. 545 vd.

¹³⁹ İslâm dışı inançlarda kâhinler sözde geleceğe yönelik bazı bilgi haber, kâinattaki gizli ve gizemli sırları bildiklerini iddia ederlerdi. Bunlar cahiliyye toplumunda önemli konuları vardı. Bazı gizemli olarak kabul ettikleri konularda sorular, fikirlerine başvuruldu. Kabilelerin bir şâiri olduğu gibi, bir de kâhinleri vardı. Sözde kabileler arasındaki ihtilafları çözer, rüyaların yorumunu yapar, işlenen suçların fâillerini bilip tesbit ederlerdi. Verasetle babadan oğula da geçebilirdi. Kabilenin reisi aynı zamanda kâhini de kabul edilebiliyordu. Gâibi ancak ve yalnız Allah bilir. Yaratıkların gâibi bilme iddiası kehânetten başka bir şey değildir. Sihir yapmak, yıldızlardan hüküm çıkarmak, fal oklarına inanmak (Mâide, 3/90). İslâm tarafından yasaklanmış büyük günahlardan kabul edilmiştir.

¹⁴⁰ bk. Tevbe, 9/122; Zümer, 39/8; Alak, 96/1-5; Hamza İbrahim Fevda, *Alâkatü'l İnsan fi'l Kur'âni'l-Kerim*, Mekke: Matbuâtü'n- Nadi Mekke, 1.b., 1983, s. 56-57.

emriyle tekrar edilmesi, eğitimin, okumanın insan hayatındaki önemli göstergesidir. Kalemin aracılığıyla ilimler kayıt altına alınmış, bilgiler zapt edilmiş, kutsal kitaplar yazıya geçirilmiştir. Medeniyetlerin değerleri, kalem aracılığıyla, kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Allah kalem aracılığıyla insanları cehâlet karanlığından kurtarıp, ilmin aydınlığına kavuşturmuştur.¹⁴¹

Bir yetim babasını kaybettiğinde ilk olarak karşılaştığı temel sorun; ihtiyaçlarını karşılayacak maddî imkândan mahrum olma, ikinci önemli sorun ise, dini ve dünyevi mutluluğunu sağlayacak iyi bir eğitim ve öğretimdir. Bu açıdan Peygamberimizin Dârülerkam'daki şahsiyet eğitimine verdiği önemi, üç basamaktan oluşturduğunu görmekteyiz: Sağlam akide, aklî ve ruhi eğitim.¹⁴²

Dünya ve ahiret mutluluğunun sağlanmasını iki temel hedef üzerine inşa eden İslâm, beşikten başlattığı eğitimin her aşamasında; sağlam inanç, aklî ve ruhi eğitim, sevgi ve saygıyı hedeflemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) eğitimin temelinde olması gereken ilkeleride şöyle belirtmiştir: “*Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız.*”¹⁴³ Çağımız modern eğitimin ilkelerini asırlar öncesinde Peygamber (s.a.v.) hayata geçirmiş uygulamış ve tüm insanlığa miras bırakıp tavsiye de bulunmuştur.

Dünyada her işin geçici bir süresi olup ilim ve faydalı bilgi ise ölümden sonrada devam ettiğine dair hadiste şöyle ifade edilmiştir: “*İnsan ölünce ameli kesilir. Ancak üç amel (in sevabı) kesilmez: Sadaka-i câriye, faydalanılan yararlı bir ilim ve arkasında kendisine dua edecek hayırlı bir evlâd bırakmak.*”¹⁴⁴ Yetime verilecek maddî ve mânevî eğitim, geride dua edecek hayırlı bir evlâd gibi amelin kesilmemesine vesile olabilir. Eğitimin önemli bir faktöründe hiç şüphesiz çevredir. “Bir gelişim noktası olan kişilik, kalıttan ve çevre faktöründen de etkilenmektedir. İleriki safhalarda kişiliğin oluşmasında, alacağı şekli belirlemede çevrenin de faktörü büyüktür.”¹⁴⁵

¹⁴¹ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, V, 651-653.

¹⁴² Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l Erkam*, İstanbul: Siyer Yayınları, 12.b., 2018, s. 98.

¹⁴³ Buhârî, “Cenâiz”, 11.

¹⁴⁴ Müslim, “Vasîyyet”, 14; Tirmizî, “Ahkâm”, 36.

¹⁴⁵ Çamlıbel İrkin Ayça, *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*, Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı(Uzmanlık Tezi), 2012, s. 5 vd.

İslâm dinine göre çocuğun eğitimindeki asıl hedef, doğru inanç, sağlıklı bir kişilik üzere yetiştirip eğitmektir. Kişilik, insanın duygu ve davranış özelliklerinin birleşimidir. İnanç; yaratılıştaki gaye, hikmet ve hedefi öğretir. Bunun ilk gerçekleşmesi çocukluk dönemi olan ilk beş ve altı yaşlarıdır.¹⁴⁶

aa. Zorunlu Eğitim

İnsan eğitilebilen bir canlıdır. Eğitimden maksad istenilen yönde davranış değişikliğini hedeflemektir. Her çocuk kişisel hayatını sürdürebilmek için eğitime ihtiyaç duyar ve genellikle okul ve çevre ortamında sosyalleşir. Hayati gelişimle birlikte dini gelişiminde öğretilmesi şarttır. Dini duygu yüce olup fitri bir duygudur.¹⁴⁷

Çağımızda babanın kaybı nedeniyle zorunlu eğitimine devam edemeyip çalışmak zorunda kalan birçok yetim mevcuttur. Baba; eğitim sürecinde ortaya çıkan masrafları finanse eden ana merkezdir. Yetim bu merkezin yokluğuna bağlı olarak eğitimini yetimhanelerde, yetiştirme yurtlarında, sevgi evlerinde yapmakta, buralara ulaşamayan yetimler eğitimin yokluğu ile hayatlarını sürdürmektedirler.

Gelişmiş denilebilen ülkeler yeni yeni eğitim üzerinde yoğunlaşmaya başlarken Kur'ân bin dört yüz yıl önce ilk emrini insanlığa “oku” emriyle vermiştir. Bu emir İslâm Hukukçularına göre zorunluluk gerektirir. Buna binaen İslâm, insanlığı cehâlet karanlığından kurtarmak için eğitimin zorunluluğunu bin dört yüz yıl önce emretmiştir. “Çin’de de olsa ilmi arayınız. Çünkü ilim öğrenmek her Müslümana farzdır. Melekler, yaptıkları işten hoşlandıkları ilim talebeleri için kanatlarını yere sererler.”¹⁴⁸

Hiç şüphesiz bu eğitim küçük yaşta başlar mezara kadar devam eder. Yetimi koruyan kollayan İslâm onun eğitimini de ihmal etmemiştir. Bu zorunluluk akıl sahibi herkesi kapsadığına göre, yetimi de öncelikle kapsayacaktır. Yetimlerin eğitimi terk edilirse, kökü olmayan ağaçlar gibi olurlar. Köksüz ağaçlar nasıl ki meyve vermiyorsa, eğitimsiz yetimler de topluma zarar verip problemlerin odağı olabilirler.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Celal Kırcı, *Kur'ân'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9, 1996, s. 42.

¹⁴⁷ Eyüp Şimşek, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4,(1), 2004, s. 207.

¹⁴⁸ Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayri es-Süyûtî , *el-Câmiu's-Sagîr*, (thk.: Abbas Ahmed Sakr, Ahmed Abdücevâd), Mekke, Mektebetü't-ticariyye,1994, I, 310.

¹⁴⁹ Salih b. Abdullah Useym, *Şecerün bilâ cuzûr*, Riyad: Dâr ibn. Huzeyme, 2003, s. 83 vd.

Zorunlu eğitime¹⁵⁰, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde yer verilmiştir. “Taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler, İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler. Gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız yapmak gibi uygun önlemleri alırlar. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler. Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.”¹⁵¹

Kur’ân’ın ifadesiyle insan aklî melekeleriyle elde ettiği anlama, öğrenme, hatırlama gibi duyguları ilim kökünden türeyen fiiller yer almaktadır. Kur’ân’da yaklaşık yediyüz elli yerde ilim kökünden türemiş kavramlar görülmektedir. Bu yüksek orandaki sayı, Kur’ân mesajının eğitimin önemini ortaya koyduğunun kanıtıdır.¹⁵²

ab. Değerler Eğitimi

Toplumu oluşturan bireylerin yaşamındaki davranışlarını sorgulayan, olumlu yönde destekleyen, yaşanabilir yarınlar için insanda bulunması zorunlu olan sevgi, saygı, adâlet, sorumluluk güven, hoşgörü, çalışkanlık ve sabır gibi İslâmın şart koştuğu evrensel değerlerdir. Değerler Eğitiminin amacı ise: inançlı, ahlâklı topluma ve insanlığa yararlı olacak fertler yetiştirmektir. Kazandıkları değerleri davranışla ifade etmelerine imkân tanımak, bu değerlerin eğitimini ailede ve okulda eşit bir şekilde işleyişini sağlamaktır.¹⁵³

İslâm eğitim sisteminde, temel amaçlardan biride yetim çocuğa sağlam bir tevhid (Allah’ın tekliği, eşsiz ve benzersiz oluşu) inancının kazandırılmasıdır. Ebû Hüreyre’den rivayet edilen bir hadiste; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir : “*Her doğan, İslâm fitratı üzere doğar. Sonra anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.*”¹⁵⁴ Bu açıdan yetimi İslâm inancına ters düşen tüm

¹⁵⁰ Ülkemizde ilköğretim ve ortaöğretim zorunlu eğitimi, Milli Eğitim Temel Kanunu, Kanun Numarası: 1739 Kabul Tarihi: 14.6.1973 Yayımlandığı Resmi Gazete de: Mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Zikredilen kanun tarih ve numaraya ek eçici Madde 3 – (Ek: 30.3.2012 - 6287/11 md.) Zorunlu ortaöğretim uygulanmaya başlanmış olup devam etmektedir.

¹⁵¹ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, Madde,28.

¹⁵² İlhan Kutluer, “İlim” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2000, c. 22, ss. 109-114; İlim “eğitim” ile ilgili bk. Bakara 2/145; Âl-i İmrân 3/19; İsrâ 17/107.

¹⁵³ Coşkun Keskin Sevgi , Ertürk İklima Betül , Kocamaz Zehra Betül , *Değer Eğitimde Özdeşim Kurma: Hz. Muhammed (s.a.v) Örneği* , İstanbul: Değerler Eğitimi Dergisi , S.37, C. 17, Haziran 2019, Makale 6, s.175 vd.

¹⁵⁴ Buhârî, “cenâiz”, 92; Tirmizî, “kader”, 5.

akımlardan koruyup muhafaza etmek velî veya vasînin sorumluluğundadır. Kur'ân-ı Kerîm İslâm dışı inançları şirk olarak nitelendirmiş, bu konuda Hz. Lokmân'ın¹⁵⁵ (a.s.) yavrusuna nasihatini konu edinen âyette şöyle buyurulmaktadır: "...*Sevgili oğlum! Allah'a ortak koşma; çünkü O'na ortak koşmak kesinlikle çok büyük bir haksızlıktır.*"¹⁵⁶ Allah'ın birliğine inanan birisi olarak, oğlunun şirkten uzaklaşması üzerinde ısrarla durmuş, Allah'tan başkasına tanrılık nitelikleri yükleyen kişi, haksızlık (zulüm) yapmış, bu tutumunda haksızlıkların en büyüğü olduğunu bildirmiştir. İslâm şirki ortadan kaldırmayı hedeflemiş Allah'a ortak koşmanın, en büyük günah ve bütün kötülüklerin temel sebebi olduğu beyan etmiştir.¹⁵⁷ Görüldüğü gibi Hz. Lokmân'nın oğluna verdiği inanç eğitiminde tevhid inancı en başta gelmektedir.¹⁵⁸

Kur'ân naslarında Peygamberlerin çocuk eğitimi ile ilgili pek çok kıssaları zikredilmiştir. Hz. İbrahim ile oğlunun kıssası en bariz örnektir. Kur'ân'da bu olay şöyle bildirilmektedir: " *Çocuk, babasıyla iş tutacak yaşa gelince babası ona , "Yavrucuğum", "Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?" Dedi ki: "Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.*"¹⁵⁹ Hz. İbrahime müjdelenen, kurban edilmesi istenen bu çocuğun adının zikredilmemesi, iki oğlundan İsmâil mi yoksa İshak mı? olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Tevrat'ta İshak olduğu bildirilmektedir.¹⁶⁰ Taberî, iki yöndeki görüşleri aktardıktan sonra, müjdelenen ve kurban edilmek istenenin İshak olduğunu kabul eder.¹⁶¹ Bu durum müfessirler arasında ihtilaf konusu olmakla birlikte Sâffât sûresinin âyetlerinin içeriğinden, ilk çocuğu olan Hz. İsmâil olduğunu göstermektedir. Kurban edilmesi istenen ilk çocuğu olduğuna göre bu çocuğun Hz. İsmâil olması kuvvetli ihtimaldir.¹⁶² Konumuzla ilgili olan asıl amacı, kurban edinilmesi

¹⁵⁵ Kur'ân'da sadece bu sûrede adı geçen, aynı zamanda sûrenin de ismiyle anıldığı sâlih bir kişi olduğu bildilmektedir. Müfessirlerin çoğunluğu, Lokmân'ın peygamber olmadığını, ancak Allah'ın kendisini bilgi ve hikmetle şereflendirdiğini kanaatındadırlar. İslâm öncesinde de onun bilge bir kişi olduğu kabul edilir. İslâm tarihi kaynaklarında soyu, milliyeti, hayatı ve sözleriyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. bk. Ömer Faruk Harman, "Lokmân", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 27, ss. 206-208.

¹⁵⁶ Lokman, 31/13.

¹⁵⁷ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 336-337.

¹⁵⁸ Abdullah Nâsîh Ulvân, *Terbiyetü'l-Evlâdî fi'l-İslâm*, Mısır: Dârüsselâm, 21.b., 1992, s. 607.

¹⁵⁹ Sâffât, 37/102.

¹⁶⁰ Tekvin, 22/9-13.

¹⁶¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XXIII, 76-79, 81-86.

¹⁶² bk.Sâffât, 37/112-113.

talep edilen kahramanlarını bildirmek veya kıssanın tarihsel sürecini anlatmak değildir. Bildirilmek istenen ise Hz. İbrahim'in tevhid inancı mücadelesinden çıkarılacak dersleri hatırlatmak, yani çok sevdiği oğlunu Allah uğrunda feda etmekten geri kalmayacak kadar ilâhî iradeye teslim olmasıdır. Oğlunun yaşının küçük olmasına rağmen aynı teslimiyet şuuruna sahip olduğunu bir ibret levhası olarak ortaya koyup açıklamaktır. Hz. İsmâil'in düşüncesinde babası yanlış yapmaz. O haktan ve hakikatten yanadır. Bu kayıtsız ve şartsız teslimiyet elbette ki verilen sağlam inanç ve terbiyenin neticesidir.¹⁶³

İslâm'a göre; baba veya velî çocuğa öğretmekle yükümlü olduğu temel bilgileri şöyle sıralayabiliriz: İtikat, ibadet, ahlâk, diğer insanlarla ilişkilerinde (âdâb-ı muâşeret) dikkat edeceği hususlar, iyi bir meslek eğitimi ile ilgili temel bilgilerdir. Bir çocuk için aile, İslâmi prensip ve değerlerinin öğrenildiği ilkokuldur. Yetim çocuğa aile ortamını oluşturacak bir zemin hazırlanmaması bu eğitimden yoksun bırakıldığı zaman, kendine ve topluma zararlı bir birey olması kaçınılmazdır.¹⁶⁴ Bu açıdan yetimler için sevgi evleri, koruyucu aile veya en azından yetimhaneler ortamını sağlayıp bu eğitimin zemini oluşturulmalıdır.

Değerler eğitiminden kastımız, yetimin mânevî yönünün ihmal edilmemesidir. En başta inanç eğitimi, ahlâk eğitimi, âdap eğitimi ve İbadet eğitimi gelmektedir. Çocuğu iyi terbiye etmek, ona ahlâkı yönden güzel örnek olmakla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Hiç bir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır.”*¹⁶⁵ Beyanıyla çocuk için değerler eğitiminin önemini belirtmiştir. Hadisten şunu anlayabiliriz, yetime hem çocukluğu hem yetimliğinden dolayı güzel terbiye edilmesi için gayret göstermek ona en büyük iyilik, kişi içinde en büyük sevaptır.

Türklerin İslâm'ı kabulüyle çocuk terbiyesine gösterdikleri titizliği, Kur'an ve sünnet ışığında, ümmete emanet olan yetime de göstermişlerdir. Kınalızâde Ali Çelebi¹⁶⁶ de meşhur eseri Ahlâk-i Alâî'de çocuk terbiyesi ve bunun gerçekleşmesinde

¹⁶³ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 444-445

¹⁶⁴ Fatma Tunç Yaşar, “Âdâb-ı Muâşeret”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2016, c. Ek-1, ss. 34-36.

¹⁶⁵ Tirmizi, “Bir”, 33.

¹⁶⁶ Hicri 916/1511 senesinde Isparta'da doğar. Babası Emrullah Efendi kadılık mesleğini icra eder. Fâtihten Sultan Mehmed'e de şehzadelik döneminde hocalık yapmıştır. 54 yaşında iken Şam sırayla Mısır, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıkları görevini üstlenmiş ve dokuz yıllık bir görevden sonra Anadolu

ana-babaya düşen yükümlülük üzerinde önemle durmuştur. Eserinin muhtelif yerlerinde çocuk terbiyesinin nasıl olması, onun gelecek hayatına ne şekilde hazırlanması gerektiği üzerinde önemle durmuştur.¹⁶⁷

Değerler eğitimi çocuğun hem beden terbiyesi hem aklın gelişimi hemde sağlıklı büyümesi açısından zaruridir. Kazım Karabekir¹⁶⁸'in değerler eğitimi ile ilgili şu sözünde anlamlıdır: “Terbiye-i bedeniye ve terbiye-i dimağiye (beyin) aynı ehemmiyetle takip olunmuş, çocuklarımızın ahvâl-i sıhhiye ve mânevîyeleri de mükemmel bir halde görülmüştür.” Aslında o bir milletin çocukları ne kadar üstün olsalar ecnebi mürebbilerle terbiyede tam bir muvaffakiyet elde edilemeyeceğini vurguluyor.¹⁶⁹ Ülkenin kalkınması huzur ve refahi değerler eğitimin yerli, milli, mânevî olmasıyla birlikte, eğitimcilerinde yerli, milli, mânevî değerlerle donanımlı olmasına bağlıdır.

Günümüzde çocuklar arasında yükselen şiddet eğilimleri; yalan konuşma, hırsızlık olaylarında artış; anne-babaya, öğretmene, devlet yetkililerine karşı gelme; iş ahlâkında düşüş; kişisel ve toplumsal sorumluluk bilincinde azalma; madde bağımlılığı ve intihar girişimlerdeki artış vb. olumsuz durumlar okullarda değerler eğitimi düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tüm okullarda bu konu üzerinde bir proje çalışmasını 2010 yılında yürürlüğe koymuştur.¹⁷⁰

ac. Mahremiyet Eğitimi

Mahremiyet konusu, tarih boyunca toplumların sosyal ve dini hayatlarında sürekli karşılaştıkları, üzerinde önemle durdukları önemli bir kavramdır. Toplumların sosyal hayatı, inanç ve kültürel yapısına göre anlam farklılığı ortaya çıkabilir. Ortaya çıkan farklılıklarla birlikte, daha çok din bilimleri alanına giren bir kavram olduğu görülmektedir. Mahrem kelimesi Arapça "haram" kelimesinden gelmekte olup helâl

Kazaskerliğine tayin edilmiştir. Bu görevi vefât ettiği tarih olan 1584 senesine kadar sürdürmüş ve Edirne'de Dârü bekaya göçmüştür.

¹⁶⁷ Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990, ss. 112-142.

¹⁶⁸ Osmanlı Devletinin son döneminde ve Millî Mücadele yıllarında çok önemli askerî görevlerde bulunmuş seçkin bir komutandır.

¹⁶⁹ Kâzım Karabekir, *Çocuk Davamız*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s 21-45.

¹⁷⁰ Projenin dayanağı, Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 2010/53'Nolu Genelge.

olmayan, yasaklanan şey, gizlilik, bir şeyin gizli (mahrem) hâli ve gizli yönü gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamı ise: evlenilmesi dinen yasaklanmış bulunan yakın akrabalar kast edilir. Nâmahrem Farsça kökenli olup anlamı ise: aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişiler demektir. Yasaklamak, mahrum etmek, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, kişinin namusunu koruduğu yakınları, kadın ve kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷¹

İslâm, karşı cinsler arasındaki ilişkilerde insan fitratını ve eğilimlerini göz önünde bulundurarak fitrî ve tabii olanı muhafaza etmek, aşırılıkları önlemek maksadıyla tarafları muhtemel sapmalardan koruyucu bazı sınırlamalar getirmiştir. Yakın akrabalar arasında belli kıstaslara bağlı olarak evlenme yasağı getirmiştir. Kadın erkek ilişkilerinde özel bir anlam yüklenen mahrem ve mahremiyet kavramları cinsel dokunulmazlık alanı anlamına gelmektedir.¹⁷² Kişinin mahremiyet anlayışı, içinde yaşadığı toplum ve aileye göre şekillenebileceği gibi, sosyalleşmesine göre değiştiği görülmektedir.

Özellikle yetimhanelerde büyüyen, anne-baba şefkati yoksunu yetimlere cinsiyet tanımı konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Mahremiyet eğitiminde kişinin kendini, yeteneklerini, duygularını, eksikliklerini anlaması ve farkına varması, önemli bir kişilik geliştirmesi demektir.¹⁷³

Sadece insana mahsus olmak üzere verilen elbise nimetinin, mahrem yerleri örtmek, dış görünümünün güzel görünmesi için Allah'ın insana bahşettiği en büyük nimettir. Kur'ân nasında geçen rîş kelimesi “Kuş tüyü” anlamına gelip mecazi olarak “ziynet elbisesi” anlamında kullanılmış ve üç çeşit elbiseden söz edilmektedir: 1. Örtünmeyi sağlayan normal elbise. 2. Örtünmeyle birlikte süslenme amacını taşıyan, temiz örfün kabul edebileceği düzgün elbise. 3. “Takvâ elbisesi”¹⁷⁴, sırf örtünme

¹⁷¹ İsmail b. Hammad Cevherî, *Mu'cemü's-Sihâh Kâmûs'ül-Arabî* (thk. Halil Me'mun Şeyha), Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2008, s. 227-228.

¹⁷² Salim Ögüt, “Mahrem” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 27, s. 388 vd; bk. Duygu Çalışır, *Cinsel Eğitim Çocuktan Ergenliğe*, İstanbul: Profil Yayınları, 2011, s. 17; Ramazan Diler, *Mahremiyet Eğitimi Ve Önemi*, Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 72.

¹⁷³ Hayati Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 15.

¹⁷⁴ Kur'ân'da on yedi defa, 49 âyette çoğul şekliyle “müttaki” olarak, 160 kadar âyette aynı kökten gelen isim ve fiillerle geçmektedir. İslâm öncesinde bu kelimeler hemen hemen daima “bir tehlikeyi önlemek üzere konulmuş engel ve siper” olarak ifade ediliyordu. İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren

niyetiyle Allah'ın lütfu ve nimeti olarak anılması, pejmürde şekilde giyilen kılık kıyafetleri zühd veya takvâ gereği sayan anlayışın doğru olmadığını ispatıdır. Takvâ elbisesi tefsir kaynaklarında “vücudu koruyan elbise; zırh, miğfer vb. savaş giysileri, mecazi olarak; sâlih amel, iffet, iyi huy, tevhid” gibi farklı şekillerde beyan edilmiştir.¹⁷⁵ Takvâ aynı zamanda hayâ ile ilişkisine de delâlet edilmekte; dolaylı bir üslûpla takvâ, günahları örten, günah işlemeye karşı koruyucu bir kalkan, ruhu bezeyen bir erdem şeklinde beyan edilmiştir.

Nasların büyük önem verdiği bu kavram bir bütünlük içerisinde incelendiğinde, iki temel anlama geldiği görülecektir: a) İtikadî (İnanç) konularında bâtil inançlardan uzaklaşıp, ruhu kirleten kötü duygu ve düşüncelerden, kısacası âyet ve hadislerde belirtilen hayat tarzına uymayan bir yaşayıştan uzak durmak demektir. b) Sosyal hayattaki bütün çalışmalarında, görevlerinin ifasında, günahların terkinde Allah'ın azabından korkup, O'na saygılı olmayı, bu saygıyı, davranışların ve hayatın temeli yapmaktır.¹⁷⁶

Çocukların cinsiyetlerine ait sağlıklı ve ahlâklî bilgiyi kavramaları için cinsiyetlerine uygun modellere ihtiyaçları vardır. İslâm dini, cinsiyet ilişkilerinde insanın fitrât ve eğilimlerini göz ardı etmeden fitrâtı ve tabiî olanı muhafaza edip, tarafları muhtemel sapmalardan koruyacak bazı sınırlamalar getirmiştir.¹⁷⁷

d. Sağlık ve Tedavi Hakkı

Sağlık; bedenen, ruhen sağlam ve dinç olma hali anlamında kullanılmaktadır. Sağlıklı bir yaşam sürmek, hasta olduğunda tedavi olmak insani bir haktır. Sağlık ve tedavi olma hakkı her çocuk gibi yetiminde temel hakkıdır.¹⁷⁸ İslâm'ın iki temel kaynağının naslarında sağlık ve sıhhata önemli bir yer vermiştir. Sağlık ve sıhhata ilgili bu naslar doğrudan veya dolaylı bir şekilde temas etmektedir. Kur'ân'ın mü'minler için mânevî şifâ kaynağı olduğu tartışmasızdır. Ruh ve beden sağlığı için şifa olduğu âyette şöyle bildirilmektedir: “*Biz Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki, o mü'minler için bir*

bu kavram dinî anlama kaydıyla görülmektedir.” bk. Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1, 311 vd.

¹⁷⁵ bk. A'râf, 7/26; Râzî, *Tefsirü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 52.

¹⁷⁶ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 513-514.

¹⁷⁷ Salim Ögüt, “Mahrem”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 27, ss. 388-389.

¹⁷⁸ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, Madde 24/1-2.

şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece ziyanını arttırır.”¹⁷⁹ Tefsir kaynaklarında Kur’ân’ın şifa ve rahmet olması mânevî anlamda olduğu, iman, amel ve ahlâka ilişkin mânevî hastalıkları iyileştirdiği belirtilmiştir. Kur’ân’ın şifa oluşu, mânevî anlamda olmakla birlikte, tıbben tedavi imkânının kalmadığı durumlarda bedenî ve psikolojik hastalıklar konusunda şifa verici etkisinin olabileceği yolunda yorumlar yapılmaktadır.¹⁸⁰ Bu durum bir başka âyette şöyle buyurulmaktadır : “*Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet olarak inmiştir.*”¹⁸¹ Bu açıdanda özünde hidâyet ve rahmet olan Kur’ân bu anlayış ve düşüncedeki kişilere bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet kaynağı olarak fayda sağlar.

Kitap ve Sünnet’te mü’minlerin güçlü ve bilgili olmanın önemine dikkat çekilir. Meselâ Hz. Şuayb’ın kızlarından birisinin babasından, koyunlarını sulamaları için kendilerine yardım eden Hz. Mûsâ’yı güçlülüğü ve güvenilirliğinden dolayı ücretle tutmasını istediği anlatılır. Bu durum âyette şöyle bildirilmektedir : “*O iki kızdan biri, Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır, dedi.*”¹⁸² Güçlü olmak için sağlığın şart olduğunu Hz. Peygamber (s.a.v.) “*güçlü mü’minin zayıf mü’minden Allah katında daha hayırlı ve sevimli olduğunu bildirmiştir.*”¹⁸³

İslâm insanın hayatını bir bütünlük içinde ele almış onun bakışlarından yürümesine kadar bütün davranışlarına yön vermiş, gerek ruh gerekse fizik açısından onun sağlığını esas almıştır. Hz. Peygamber sürekli Allah’tan âfiyet dilemiş, bunun duaların en güzeli olduğunu beyan etmiştir. İslâm da sağlığın ilk şartı temizliktir. Kur’ân ve sünnet temizliğe büyük önem vermiş, sağlığın ve ibadetlerin olmazsa olmazı olarak şart koymuştur. Temizliğin gerçekleşmesi suyla olup, bunun için gökten temiz su indirildiği beyan etmiştir. İslâm’ın tebliğiyle ilgili olarak ilk nâzil olan âyetlerde Hz.

¹⁷⁹ İsrâ, 17/82.

¹⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, X, 322-327.

¹⁸¹ bk. Yûnus, 10/57; Râzî, *Tefsîrû’l-Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, XVII, 116-117.

¹⁸² Kasas, 28/26.

¹⁸³ Müslim, “*Qader*”, 34; İbn-i Mâce, “*Muqaddime*”, 10; “*Zühd*”, 14.

Muhammed'e (s.a.v.) elbiselerini temiz tutması emredilir. Temizlenen kişiler övülmüş, maddî ve mânevî kirlere arınanların Allah katında sevimli kullar olduğunu bildirmiştir. İbadetlerin ifasında namaz için abdest, cünüplük halinde ise boy abdesti farz kılınmıştır. Hadislerde sağlık ve temizlikle ilgili birtakım ayrıntılara da yer verilmiştir.¹⁸⁴

Hiç şüphesiz insan yaratılış itibarıyla iki yönlü bir varlıktır. Maddî(toprak) ve mânevî (ruh)'tan müteşekkildir.¹⁸⁵ Bu yaratılışa sahip insanın tedavisinin de maddî ve mânevî yönden olması kaçınılmazdır. Yetim toplumun bir bireyi olarak hastalandığında, kişiler nasıl tedavi oluyorsa, aynısını onun için de uygulamak gerekir ki maddî ve mânevî açıdan sağlam bireyler olarak yetişsinler.

Allah (c.c.), insanı dünyanın halifesi olacak nitelikte yaratmış, dünyadaki her şeyi onun emrine sunmuş, istifade etmeye teşvik etmektedir. Dünya hayatında sağlık olduğu gibi hastalıklarında olması normaldir. Hastalık halinde şifa aranması farz hükmündedir. Yani maddi hastalıklarla birlikte manevî hastalıkların da var olduğunu, Kur'ân, mü'minlerin manevî hastalıkları için mutlak derecede bir şifa kaynağıdır. Kur'ân ve sünnette zikredilen su, süt, bal, et, sebzeler, meyvelerin de maddi hastalıklara da şifa olduğunu yararlanılması için bunların tümü insanın emrine verildiği belirtilmiştir. İnsanlarda bunları aklını kullanarak araştırmalar yaparak hastalıklarına şifâ bulmaktadırlar. Abdullah b. Mes'ûd'tan (r.a.) Kur'ân'ın şifa olduğuna dair rivâyet ettiği bir hadiste: “*Size şu iki şifâ kaynağını tavsiye ederim: Bal ve Kur'ân!*”¹⁸⁶ Kur'ân'ın yanında şifâ olarak “bal”da tavsiye edilmektedir. Tedâvinin helâl yollarla yapılmasını zarûrî görmüş, Haramlarla tedâvi (zarûrât hariç) yasaklamıştır. Üç şeyde

¹⁸⁴ Geniş bilgi için bk.Bakara, 2/222; Mâide, 5/6; Enfâl, 8/11; Müddessir, 74/4; Nebi Bozkurt, “Hıfzıssıhha”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1998, c. 17, s. 319 vd.

¹⁸⁵ İnsanın bir nutfeden yaratılışını Âyeti Kerime'de şöyle ifade edilmektedir: “Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hülâsadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem'in nesli olan) insanı sarp ve metin bir karargâhta (rahimde) bir nutfe (zigot) yaptık. Sonra o nutfeyi alaka (yapışan şey) hâline getirdik, derken o alakayı mudğa (bir çiğnem et) yaptık, o bir çiğnem eti kemik(lere) çevirdik (ve) o kemiklere de et (kaslar) giydirdik. Sonra onu başka yaratılışla inşa ettik (can verdik, konuşma verdik)...” (Mü'minun, 23/12-14).

¹⁸⁶ İbn-i Mâce, “Tıb”, 7.

şifa aramayı tavsiye etmiştir. Bunlarda; Bal şerbeti, hacamat,¹⁸⁷ ateşle dağlamak. Fakat ümmetimi (zarûrî bir hâl olmadıkça) ateşle dağlamaktan men ederim dediği rivâyet edilmektedir.”¹⁸⁸

Manevî, ruhi, psikolojik, büyü vb. gibi rahatsızlıklar karşıda Kur’ân ve Sünette çözüme yönelik tavsiyeler vardır. Hz. Ayşe’den (r.a.) rivâyetle: “*Resûlullah yatağına girdiği zaman, Muavvizeteyn (Felâk ve Nâs) sûrelerinin tamamını okuyarak avucuna üfler, sonra elleriyle yüzünü ve vücudunun erişebildiği yerlerini mesh ederdi. Rahatsızlandığında bunu, kendisi için benim yapmamı isterdi.*”¹⁸⁹ bildirmiştir.

Ölüm ve ihtiyarlık hariç Allah (c.c.), yarattığı her derdin şifâsını da yaratmıştır. Tedâvî için çare aramak insanın asli görevleri arasındadır. Hz. Peygamber’e: “Yâ Resûlallah! tedâvî olalım mı?” diye soranlara: “*tedâvî olunuz! Allah (c.c.), ihtiyarlık hariç, her derdin devasını yaratmıştır*”, cevabını vermiştir.¹⁹⁰

İnsan sağlığına İslâm’ın dışındaki diğer semâvî dinlerde önem vermiştir. Kitâb-ı Mukaddes’te konuyla ilgili birçok emir yer almaktadır. Meselâ ihtilâm(cenâbet) olan askerlerin yıkanmayıncaya kadar ordugâha gelmemeleri emredilmektedir. Defî hâcet için ordu alanının dışına çıkılması, yanında taşıyacağı bir çomakla yere bir çukur açması ve işi bitince üstünü kapatması istenmektedir.¹⁹¹ Beşeri dinlerde insan sağlığına önem vermiş, sağlığa zarar veren, içki, uyuşturucu vb. gibi maddelerden uzak durmak için bazı emirler getirmişlerdir. Meselâ yaşayan beşeri dinlerden Budizm’in insan sağlığı üzerine birçok emirler koyduğu görülmektedir. Bu emirler arasında öldürmemek, kimseye zarar vermemek, içki ve uyuşturucu kullanmamak en başta gelmektedir.¹⁹² BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde (Madde 24/1-2) tedavi etme hakkına yer verilmiştir. Tüm tıbbi bakım hizmetlerini veren sağlık kuruluşlardan yararlanma hakkına sahip olduğu

¹⁸⁷ Hadis rivayetlerde Hz. Peygamber (s.a.v.) tıb ile ilgili tavsiyelerinden olup, bizzat tatbik ettiği sünnetlerindedir. Sağlığı koruma ve tedavi amacıyla kan aldirmaya denir.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 11/3874; Buhârî, “Tıb”, 3.

¹⁸⁹ Buhârî, “Tıb”, 39; Orhan Erkuş, Mehmet Ali Arslan, *Âyet ve Hadis Deryası*, İstanbul: Mütercim Yayınları, 1. b., 2017, s. 48; Ayrıca Kur’ân’ın şifası hususunda geniş bilgi için, bk. Mustafa Çetin, *Kur’ân’da Şifa Kavramı*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, sy. 7, s. 68.

¹⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 1/3855; İbn-i Mâce, “Tıb”, 1.

¹⁹¹ Tesniye, 23/13-15.

¹⁹² Günay Tümer, “Budizm” *DİA*, İstanbul: İSAM,1992,c.6,ss.352-360.

taraf devletler kararlaştırmıştır. Temel insan haklarının kapsamında yer alan hasta hakları, insan haklarının sağlık hizmetine uyarlanması olarak değerlendirilir. Tedavi hakkıyla ilgili ilk belge 1981’de Lizbon (Portekiz)’de, 1995’te Bali (Endonezya)’da yeniden ele alınıp yenilenmiş, daha sonrada 2005’te de Santiago(Şili) Bildirgesiyle geliştirilmiştir.¹⁹³

e. Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet kavramını İlk dönem İslâm Hukukçuları tarafından ele alınıp incelendiğine rastlanılmamaktadır. Bunun yerine milk kavramı kullanılmış ve bununla da hakların iki temel hususu olduğunu bildirmişlerdir. Bunlarda eşya üzerinde ki mutlak bir tasarruf (iç muhtava), diğeri ise herkese karşı ileri sürülebilmesi (dış muhtava) yetkisidir. Bu kavram daha çok son devir araştırma eserlerinde kullanılmıştır. Mülkiyet hakkının doğuşunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Mübâh olan bir şeyin ihtiyaç hâsıl olduğunda yararlanılmak üzere ele geçirilmesine denir. Bu mübâh olan bir şeyi meşru yoldan elde etme demektir.¹⁹⁴

İslâm hukuku bu hakkı sadece maddî eşya ile sınırlı tutmamış daha geniş kapsamlı olarak, maddî bir mal olan arsa, ev veya bir hayvan mülkiyete konu olduğu gibi; bir evde oturma, hayvana veya bir nakil aracına binme hakları mülkiyet kapsamında değerlendirmişlerdir. Maddî bir eşyanın aynı ve yararlanma hakkı ikisi birlikte bir kimseye ait olursa tam mülkiyet, mülkiyet hakkı birisine, yararlanma hakkı başka birisine ait olursa bunu eksik mülkiyet olarak sınıflandırmışlardır.¹⁹⁵

İslâm kaynaklarında mal ve mülkün gerçek sahibinin Allah (c.c.) olduğu ve bunları dilediğine verdiğini, dilediğinden de aldığını beyan etmektedir. Yerin ve göğün mülk olarak gerçek sahibinin Allah olduğunu bildiren bir âyette şöyle beyan edilmektedir: “*Mülk elinde bulunan (Allah) ne yücedir. O, her şeye güç yetirendir.*” Başka âyet-i kerimede: “*Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti sadece Al-*

¹⁹³[http://www.tb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65.\(24.12.2018\)](http://www.tb.org.tr/mevzuat/index.php?option=com_content&view=article&id=984:hasta&catid=26:etik&Itemid=65.(24.12.2018)); 2005’teki Şili bildirğine göre hasta hakları şu başlıklarda toplamıştır: Nitelikli Sağlık Hizmeti Alma Hakkı, Hastane Ve Doktor Seçim Yapma Hakkı, Bilinci Kapalı Hastaya Yaklaşım, Hastanın İsteğine Karşın Yapılan Girişimler, Bilgilenme Hakkı, Gizlilik Hakkı, Sağlık Eğitimi Hakkı, Onurunu Koruma Hakkı, Dini Destek Hakkı.

¹⁹⁴ Hasan Hacak, “Milk”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, c. 30, ss. 62-64.

¹⁹⁵ Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fî Sevbihi'l-Cedid*, Dımaşk: Matbaâtü Câmîiatü’s-Suriye, 1964, III, 257.

lah'a aittir. O, dilediğini yaratır. Allah'ın her şeye gücü yeter... Şüphesiz ki, göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. Dirilten ve öldüren o'dur. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”¹⁹⁶ buyurulmaktadır.

Allah (c.c.) çalışan ve mülk edinme usul ve yollarına sarılanlara vereceğini bildirmiş, böylece kalıcı olmamakla beraber mülk üzerinde tasarrufta bulunma ve yararlanma hakkı insana geçmiş olur. Bu durum âyet-i kerime şöyle beyan edilmiştir: “*Ey Muhammed! De ki: Ey mülkün sahibi Allah'ım! Mülkü dilediğine verir, dilediğinden alırsın. Dilediğini azîz, dilediğini zelil kılarırsın...*”¹⁹⁷

Vahyin ilk döneminde Hicaz bölgesinde bazı farklı mülkiyet edinme yöntemleri vardı. İslâm dini bunların bir kısmını kaldırmış bir kısmında bazı sınırlamalar getirmiştir. Bunlarda: Himâ,¹⁹⁸ Mirbâ (başkan payı),¹⁹⁹ Muâhât (kardeşleştirme),²⁰⁰ Fey'²⁰¹ dir. Naslara göre fey yoluyla elde edilen gelirlerin hepsi, ganimet yoluyla elde edilen malların beşte biri, Allah'a, Resûlüne, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara tahsis edilmiştir. Bu âyetten çıkarılabilen hüküm ise yetimlerinde mülk edinme hakkının olduğunu ifade etmektedir. Mülkün Allah'a izafesi harcaması İslâm toplumu adınadır. Sarf edilecek yerler yetim, yoksul, yolda kalmışlar aynı zamanda zekâtın verilmesini da hak kazanan sınıflardır.²⁰² Nasların hükmü ve Fukahânın açıklamalarının neticesinde yetimin velisi veya vâsisi onun adına mülk edinebildiği gibi malını helâl kazançla

¹⁹⁶ bk. Mülk, 67/1; Mâide, 5/120; Zuhruf, 43/85.

¹⁹⁷ Âl-i İmrân, 3/26.

¹⁹⁸ Peygamber (s.a.v.); "Kişilerin himâ hakkı yoktur. Ancak Allah ve Resulünün koru hakkı vardır" buyurarak Kuru'ya ilişkin düzenleme yetkisini İslâm devletine vermiş oldu. bk., Buhârî, "Cihâd", 136, "Müsâkât", 11.

¹⁹⁹ İslâm ganimetlerle ilgili bir takım düzenlemeler getirmiştir. Buna göre, ganimetin beşte biri kamu ihtiyaçlarına ayrılır, beşte dördü de gazilere bölüştürülür. bk. Buhârî, "Teyemmüm", 1, "Salâ't", 56, "Humus", 8; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, VIII, 13.

²⁰⁰ Peygamber (s.a.v.) M. 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret edince Mekkeli Muhacirlerle Medinelî Ensar'ı kardeş yaptı. Ensar, mallarının yarısını Muhacirlere mülk olarak vermek isteyince Hz. Peygamber bunu onaylamayıp, bunun yerine toprağı ekip biçmede ürünü paylaşmak üzere ortakçılık tavsiye etti.

²⁰¹ Zorla olmayıp antlaşma ve benzeri yollarla Müslümanların eline geçen topraklara fey' hükümleri uygulanmıştır. Mülkiyeti kamuya ait gelir demektir. Bu uygulama Kur'an-ı Kerimde. "Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp resulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; (servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir..." (Haşr, 59/6-10); Sözlükte mastar olarak "geri dönmek, şekil değiştirmek", isim olarak ise "gölge, öğle vaktinden sonraki gölge" anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise: Müslüman olmayanlardan alınan haraç, cizye, ticarî mal vergisi diğer bazı gelirleri ifade eder. Bu kavram fiil olarak Kur'an-ı Kerim'de iki ayrı âyette üç kere (el-Bakara 2/226; el-Hucurât 49/9) "geri dönmek, vazgeçmek" anlamında, üç âyette (el-Ahzâb 33/50; el-Haşr 59/6, 7) "ganimet olarak vermek" manasında geçmektedir. bk. Mustafa Fayda, "Fey'", *DİA*, İstanbul: İSAM, 1995, c. 12, s. 511-51.

²⁰² Haşr, 59/6-10.

değerlendirebilir.

f. Küçüklerin Evlenmesi ve Evlendirilmesi

Fıkhî kaynakların nikâh ve talâk bölümlerinde küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceğine dair görüşlere yer verilmiştir. Ancak küçükleri evlendirme velâyetinin kimler tarafından kullanılacağı konusunda mezhepler arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Hanbelî Fukahâsının görüşüne göre baba, vasî ya da hâkim; Mâlikî Fukahâsına göre baba, dede, vasî ya da hâkim; Hanefî Fukahâsına göre baba, dede ve bunun dışındaki erkek asabelerden biri; Şafîî Fukahâsına göre sadece baba ve dede evlendirebilir.²⁰³ Küçüklerin velileri tarafından evlendirilebileceği görüşünün delili olarak şu âyet gösterilmektedir: “*Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve câriyelerinizden elverişli olanları evlendirin...*”²⁰⁴ Âyette geçen “aranızdaki bekârları evlendirin...” şeklinde tercüme edilen “el-eyâmâ” kavramı büyük, küçük, bekârlar anlamında kullanılabileceği için babanın küçük kız çocuğunu evlendirebileceğinin hükmüne varmışlardır. Burada elde edilen hükme binaen, baba ve dedenin bu çocuklar üzerinde evlendirme hakkının olduğunu savunmuşlardır.²⁰⁵ Delil olarak bir başka âyette: “*Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (velî) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahid bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.*”²⁰⁶

Küçüklerin evlendirilmeleriyle ilgili olarak Hz.Peygamber’in (s.a.v.), Âişe’le (r.a.) nikâhlanmasını delil olarak göstermişlerdir.²⁰⁷ Burada gerekçe olarak öne sürdükleri deliller yetimlerin ergenlik çağından önce evlendirmelerinin câiz olduğuna dair sarîh bir hüküm bulunmamakla birlikte ileri sürülen deliller Fukahâ tarafından hem tartışma ve hemde itiraza açık delillerdir. Nisâ sûresinin 6. âyetini gerekçe gösterip,

²⁰³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühû*, Dimaşk, yy., 1985, VII, 180 vd; ayrıca bk. Muhammed b. Ali b. Muhammed Şeybânî, *Kitâbu'l-asl el-ma'rûf bi'l-Mebsût*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1990, I, 409-410.

²⁰⁴ Nûr, 24/32.

²⁰⁵ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 76.

²⁰⁶ Nisâ, 4/6.

²⁰⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'*, II, 240.

velîlerin mali velâyetlerine kıyasla bu haklarında olacağına hükmetmişlerdir. Şahıs üzerindeki velâyeti, mal velâyetindeki yetkiye kıyasen küçüklerin evlendirilmesi hükmüne ulaşmışlardır. Bu geçersiz bir kıyastır (kıyâs ma'a'l-fârik) yani mal ile nikâh arasında benzerlik kurmak fıkıh usulünde belirtilen kıyas açısından kabul edilmesi mümkün değildir. Şöyleki küçük çocukların (kız veya erkek fark etmez) evlendirilmeleri, hem bedenen hem psikolojik yönden kaldıramayacakları yükün altına sokulmuş, en tabî hak ve ihtiyaçları olan sevgi konusu ihlâl edilmiş demektir. Ergenlik yaşını idrak etmeden küçüklerin evlendirilmesi hükmüne varmak, çocukluk sıfatından hareketle mal velâyetine yapılan kıyas fâsıdır (geçersizdir), yani asl ile fer' arasında denklik olmayan bir kıyastır.

g. Evlilik Çağı

Fukahâ küçüklerin evlilik yaşı üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Meselâ İbn Şübrüme (ö.760) rüşd ile bülûğün farklı olduğunu, rüşd çağı altındaki küçüklerin evlendirilmesinin mümkün olmayacağını Nisâ sûresinin 6. âyetinden hareketle naslar bülûğu değil rüşdü esas aldığı delil olarak kabul etmiştir. Evlilik âyetleri incelendiğinde küçüklerin bu hükmün dışında kaldığı görülmektedir. Burdan hareketle İbn Şübrüme baba bulûğ çağı altındaki küçük kızını evlendiremeyeceğini, Rasûlullah'ın Âişe ile evliliği ise ona mahsus olduğunu görüşünü ileri sürmüştür.²⁰⁸ Meselâ şu âyette: “*İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Şundan emin olun ki imanlı bir câriye, sizin hoşunuza gitse de müşrik bir hür kadından iyidir. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan (müşrik) erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin. Şundan da emin olun ki imanlı bir köle, sizin hoşunuza gitse bile müşrik bir hür kişiden daha iyidir...*”²⁰⁹ Âyetin nüzûl sebebi, hicretten sonra gizli ve önemli bir vazifeyle Medine'den Mekke'ye gönderilen Ebû Mersed'in başından geçen bir olayla ilgilidir. Müslüman olmadan önce Mekke'de Anâk isimli bir kadınla dost hayatı yaşamaktaydı. Mekke'ye görevli olarak geldiğinde kadın onu gördüğünde tekrar birlikte olmayı teklif etti. O da “İslâm bana bunu yasakladı” cevabına binaen kadın, “ O zaman

²⁰⁸ bk. Muhammed b. Ali b. Muhammed Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, VI, 252.

²⁰⁹ Bakara, 2/ 221.

beni eş olarak al” dedi. O da, “Hz. Peygamber’den (s.a.v.) izin almadan karar veremem” dedi. Medine’ye döndüğünde bunu Hz.Peygamber’e (s.a.v.) sormasına binaen, âyetin nâzil olduğu, kadın putperest olduğu için kendisine evlenme izni verilmemişti.²¹⁰

Evlilikle ilgili nasların genel hükmü Müslüman erkeklerin müşrik kadınlarla ve Müslüman kadınların da müşrik erkeklerle evlenmelerinin câiz olmadığını kesin olarak bildirmiştir. Böylece üstünlüğün temel şartı iman olarak kabul görülmüştür. Temel prensip olarak inananlar arasında takvâsı olanlar olmayanlardan, imanı olanında olmayandan üstün, değerli ve hayırlı olarak kabul görmüştür. Bu üstünlük sıralamasını “renk, dil, tahsil, mevki, soy sop, rütbe, diploma, servet, etnik aidiyet, dünya hayatını kolaylaştıran hizmetler ve icatların sahipliği” vb. durumlar değiştiremez.²¹¹ İman etmedikleri müddetçe müşrik kadın ve müşrik erkeklerle evlenilmesine yasak getirilmiş olup, bunlara karşı duygusal yakınlık hissedilse bile mü’min erkek ve kadına tercih edilmemesi ve evlenilmemesi kesin ifadeyle emredilmektedir.

Hz. Âişe’nin evliliği ile ilgili farklı rivâyetler İslâm tarihi kaynaklarında zıfaf yaşının sekiz ile yirmi yaş aralığında olduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır.²¹² İbn Kesîr’e göre ablası Esmâ, Âişe’den (r.a.) on yaş büyüktü. Esmâ hicretin yetmiş üçüncü yılında yüz yaşında iken vefat etti. O halde Esmâ’nın hicret esnasında, yirmi yedi/yirmi sekiz yaşlarında olması gerekir. Esmâ, ondan on yaş büyük olduğuna göre Hz. Âişe hicret yılında on yedi/on sekiz yaşında olmalıdır. O halde Âişe’nin Peygamber (s.a.v.) ile evlenip yaşamaya başladığında on dokuz/yirmi yaşlarında olmalıdır.²¹³ Bedir ve Uhut Savaşları’na katılmış olması ve kadınların savaştaki fonksiyonları dikkate alındığında yaşının da büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Türk Medeni Kanununun 124. Maddesinde: on yedi yaşını doldurmayan kız veya erkek çocuk evlenemez. Olağanüstü durumlarda hâkim, uygun gördüğünde bu yaşın altındaki kız veya erkeğin evlenmesine izin verebilir. İmkân varsa karardan önce ana-

²¹⁰ Ebü’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri el- Vâhidî, *Esbâbü nüzûli’l-Şur’ân*, Kahire: Seyyid Ahmed Sakr Neşriyat,1969, s. 49-50.

²¹¹ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1, 350-352.

²¹² Selçuk Coşkun, “Hadislerin Tarihe Arzı”nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşları Örneğinde Bir İnceleme)”, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl 8, sy. 20, 2004, s. 184 vd.

²¹³ Mustafa Fayda, “Âişe”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1989, c. 2, ss. 201-205; Ali Yardım, “Esmâ bint Ebü Bekir es-Siddik”, *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 21, ss. 402-404.

baba veya vasî dinlenir.”²¹⁴ Aynı kanunun 125. Maddesinde; Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez şeklindedir. Bu madde de yukarıda anlaşıldığı üzere küçüklerin evlendirilmesi yasaklamaktadır.

h. Yetimlerin Evliliği

Evlilik yaşı konusuna değinildikten sonra, evlenme (nikâh) hakkı üzerinde de durmak gerekir. İslâm hukukuna göre evliliğe meşruiyet kazandıran nikâh akdidir. İslâm hukukuna göre nikâh kavramı: şer‘an belirtilen şartlara haiz olduktan sonra aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının yaşamlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.²¹⁵

İslâm aileyi; insanın ruhen huzura erdiği, neslin devamı için bir vesile, mü’mini günah saydığı çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir ortam olarak değerlendirmiş ve büyük önem vermiştir. Bu durumun göstergesi ve beyanı olarak Kur’ân’da konuyla ilgili çok sayıda âyette yer almış ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sünnetinde de yeterli kural ve uygulama örnekleri bulunmuş olmasıdır. Ailenin²¹⁶sevgi, şefkat ve kaynaşma üzere kurulacağına dair âyette şöyle bildirmektedir: *“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun varlığının kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için ibretler vardır.”*²¹⁷ Âyette belirtilen “Onlara ısınıp kaynaşasınız” dan maksad insanın erkek ve kadın olarak yaratılmış, eşlerin birbirleriyle huzur ve mutluluk bulacağını bildirmektedir. Sevgi ve şefkat duygularından maksad iki ayrı cinsin biyolojik ve psikolojik bağlarla birbirine bağlamasıdır. İslâm çoğalmanın temelinde iffet anlayışı bulunan, karşılıklı güven ve sevgi duygularıyla geliştirilen aile kurumunun inşasını, Allah’ın insanlığa sunduğu en büyük lütuf olduğunu bildirmektedir.²¹⁸ Bu konuyu destekleyen ve teşvik eden Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *“Nikâh benim sünnetimdir.*

²¹⁴ TMK, Kanun No. 4721 Kabul Tarihi: 22.11.2001, Evlenme Ehliyeti Ve Engelleri, A- Ehliyetin koşulları, I- Yaş, Madde 124.

²¹⁵ Fahrettin Atar, “Nikâh” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, c. 33, s. 112.

²¹⁶ Geniş bilgi için bk. Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1989, c. 2, ss. 199-200.

²¹⁷ Rum, 30/21.

²¹⁸ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1V, 303.

*Kim benim sünnetimi uygulamazsa benden değildir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim... ”.*²¹⁹

İslâm'a göre evliliğin temel ve ana hedeflerinin en önemlisi neslin devamını sağlamak içindir. Evlilik hayatının mutluluk ve çocuk sahibi olmanın olmazsa olmazlarına dair insanın istek ve duasını Kur'ân-ı Kerîm şöyle açıklamaktadır: “*Onlar; "Ey rabbimiz!" derler, "Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet; bizi gûnahtan sakınanlara öncü yap!"*”²²⁰ şeklinde dua ettikleri ifade edilmektedir. Müfessirlerin tefsir kaynaklarında: “Bize mutluluk getirecek eşler ve çocuklar bahşet” şeklindeki duaları mutluluğun fiziksel güzellikler olmayıp, inancı ve yaşayışıyla iyi ve erdemli eşlerin ve çocukların kastedildiğini belirtmektedir.²²¹

Kur'ân âyetlerinde yetimin evliliği konusunda bir takım düzenlemeler yapılmış, konuyla ilgili olarak bir âyette: “*Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz (veya size helâl) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adâletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.*”²²²

Yetimler çoğunlukla velîsi aracılığıyla evlendirilir, damat veya gelin olacak yetim adayların evliliklerinin gerçekleşmesi aşamasında yapılan işler ve talepler hususunda velînin izleyeceği yol belirleyici faktördür. Bu aşamada yetim evlendirilirken esas koruyucusu ve hak sahibi velîsidir. Yetim bir kızı bizzat velî alma, nikâhlama durumunda şüphesiz beşer olarak kimsesi olmayıp onun koruyucusu, şartları belirleme sadece evlenme akdinin diğer tarafı olan velîye kalmaktadır. Böyle bir durumda yetim hak hukukunun zayı olma ihtimali kaçınılmaz olacağından, velînin adâletten sapma durumu karşısında, yetim kızla evlenmek yerine, başka kadınlarla evlenmeleri tavsiye edilmektedir. İslâm hukukuna göre şartların oluştuğu, ihtiyaç ve zarurete binaen birden fazla evliliğin mümkün olduğu bir ortamda, yukarıda zikredilen âyette bahsi geçen “ikişer, üçer, dörder”den maksat velâyeti altındaki yetim kızlar dışında, dünyada

²¹⁹ İbn-i Mâce, “Nikâh”, 1.

²²⁰ Furkân, 25/74.

²²¹ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1V, 141.

²²² Nisâ, 4/3.

evlenilecek kadınların tükenmediğine, birçok kadının bulunabileceğini açıkça bildirilmektedir. Hz. Âişe'nin (r.a.) yukarıdaki âyette geçen; “yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız...” meâlindeki âyetin nüzul sebebi olarak zikrettiği toplumlarda yaygın âdete göre, yukarıdaki açıklamanın tarihî bir vâkıa olduğunu göstermektedir. Bu sebeple velîler onların mallarına göz koydukları, belki de sevmedikleri halde evlenip, mehirlerini ve çeyizlerini emsâline göre eksik belirliyorlardı.²²³ Oysaki “Mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin” tavsiyesi, yetimlerin ve kadınların haklarına riayet sebebine dayanmakta olup kesinlikle câriyelerin menfaati gözetilmiştir. Allah (c.c.) önce aile bağı içinde hür kadınlara ve yetimlere yapılan haksızlıkları ortadan kaldırmayı murad etmiş, bunu sağlayacak hukukî düzenlemelere ışık tutmuştur.²²⁴

Evlilik çağına gelmiş kimsesiz çaresiz yetimlere karşı Kur'ân adâletten sapmamak için insan vicdanına şöyle seslenmektedir: “*Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta, kendileri için yazılmışı (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar, çaresiz çocuklar ve yetimlere karşı âdil davranmanız hakkında size okunan âyetler (Allah'ın hükmünü apaçık ortaya koymaktadır). Hayır olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilmektedir.*”²²⁵ Âyette bahsi geçen ; “çaresiz çocuklar”dan murad ise, kendisini koruyacak başta baba olmak üzere yakınlarının desteğini kaybetmiş, acımasız velînin eline düşmüş, hakkını korumaktan âciz yetim çocuklardır. Herşeye rağmen yakınları tarafından himaye edilmeleri en uygun olan yoldur. Bazen akraba da olsa vicdanı zayıf olabileceğinden bunların dışında korunması gerekmekte, o zaman görev topluma ve resmî kurumlara düşmektedir. Böyle durumlarda hâkimin tayin edeceği bir vasî tarafında himaye edilmelidir. Bu mümkün olmadığında, vakıflar veya devletin ilgili sosyal kurumları himayesinden sorumlu olurlar. Şüphesiz Allah çaresizlerin ve zayıfların korunmasını mü'minlerden talep etmektedir.²²⁶

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi âyetlerin ısrarla üzerinde durduğu

²²³ Buhârî, “Tefsîr”, 4/1.

²²⁴ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 15-17.

²²⁵ Nisâ, 4/127.

²²⁶ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II,153.

esas nokta, evlilik yoluyla yetime adâletsizlik yapmanın önünü kapatmak ve mağdur edilmelerini önlemektir.

Yetimlerin evliliği konusunda özellikle üzerinde durulması gereken hususlardan biri şudur: Bazen anne ve babadan yetim veya öksüz kalıp, Allah'tan başka kimsesi bulunmayan belki de henüz birbirini tanımayacak kadar küçük yaşta yetim kız ve erkek kardeşler ortada kalabilirler. Şartlar gereği bu yetimler farklı yetimhanelere kayıt yapılabilir, ileride bunlardan birisi veya ikisi farklı ailelere evlâtlık²²⁷ verilme ihtimali olabilir. Bu açıdan çocukların yetim kaldıkları ilk günden, nesepleri detaylı olarak nüfus müdürlüklerinde kayıt altına alınmalıdır. Evlendirilecekleri zamanda velî, vasî eya evlâtlık alan ailenin detaylı bilgilerine ulaşılması gerekir ki, böylelikle birbirlerini bilmeyen tanımayan ve hiç görmeyen kardeşlerin evlilik vakalarının önüne geçilmelidir. Bu tür vakalar azda olsa sosyal medyadan ve toplumdan duyup şâhid olmak mümkündür.

Tercihimiz günümüzde; hem fitraten (biyolojik) hem değişen yaşam koşullarına göre on sekiz yaşındaki çocukların sorumluluklarının tam bilincinde olmadıkları görülmektedir. Bu bakımından günümüz örfüne göre bu yaştaki çocukların evlendirilmesi, mutlu ve kalıcı bir yuvanın inşası için sağlıklı bir evlilik olmayabilir.

Bu hükmün uygulaması çağımızda, vicdanlarda oluşturacağı olumsuzluklar, konunun tartışmalı olduğunu farklı yönlerinin bulunduğunu savunmak yerine, müctehidlerin ictihadlarıyla bu uygulamanın nasların ruhuna aykırılığı açısından da yanlış olduğunu ortaya koyarak bu zarûrât giderilmelidir. Zira bunu câiz görenlerin öne sürdükleri hüküm günümüzde çocuk istismarına sebep olduğu da bilinmektedir.

Netice olarak ergenlik yaşını idrak edip evlenmek isteyen yetimleri evlendirirken, mutlu bir aile ve sağlam bir geleceğin inşası için Kur'ân ve sünnette belirlenen, evlilikte uyulması gereken şartlara mutlaka riayet edilmelidir.

1. Zarûrât-ı Dîniyye ve Yetim

Zarûrât-ı Dîniyye'nin sözlük tanımı, zarar vermek, mecbur etmek, terim olarak

²²⁷ İslâm kouruyucu aile prensibini onaylar, öz evlâdı gibi kabul ederek başka birinin çocuğunu evlâtlığa almayı uygun bulmaz.

dinden olduklarına dair sübût ve delâlet açısından kesin bir delille belirlenmiş hususlar anlamında kullanılmaktadır.²²⁸ İslâm âlimleri zarûrât-ı dîniyyeyi usûl-i hamse başlığı altında ele almışlardır. Dininin korunması zorunlu kıldığı bu beş husus: din, can, akıl, nesil ve malı koruyup tabîî bir şekilde gelişmelerini sağlamak gayesiyle ortaya koyduğu emir ve yasaklardır. İlâhi olan bu dinin ortaya koyduğu prensiplerle, maslahat, menfaat dengesiyle de insan odaklı olduğu açık olarak gösterilmektedir. Korunması şart olan bu hususlar İslâm'da dini ve mânevî hayatı muhafaza etmek korumaktır. Aklı muhafaza, düşünce ve ilim hayatı, canı muhafaza hak ve vecibeleri, malı muhafaza iktisâdî, nesli muhafaza ise aile müessesesi korumak demektir.²²⁹

Korunması şart olan bu hususları konumuz açısından değerlendirecek olursak neslin korunması ana rahmine düşen ceninin korunması ile başlar, ölünceye kadar devam eder. Bu cenin şekillenip dünyaya geldiği anda yetim olabileceği gibi sonradan da olabilir. Canın korunmasıyla birlikte nesil ve akıl korunmuş olur. Bunların korunmasıyla, din ve malın korunması sağlanmış olur. Kur'ân ve hadisler korunması şart olan bu hususlar üzerinde ısrarla durmuş, emir ve nehiylerle birlikte, müjdelerde va'z etmiştir. Bununla ilgili bir âyette şöyle buyurulmaktadır: “*O halde sen hanîf olarak bütün varlığıyla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.*”²³⁰ âyette belirtilen yüzünü dine çevir, yöneltten murad ise, dine yönelip hiçbir itikadî saplantıya düşmeden bu yolda hayatını devam ettirmesini anlatan temsilî bir ifadedir. Aynı şekilde yüz anlamına gelen vech kelimesi ise insanı bir bütün olarak anlattığı için, yani bütün varlığıyla dine yönel şeklinde yorumlanmıştır. Fıtrat kavramı sadece yukarıdaki âyette geçmektedir. Aynı kökten türeyen fetara fiili yarattı ve fâtır ismi de yaratan anlamında olmak üzere âyetlerde defalarca kullanılmaktadır.²³¹

Yetimlerin ve çocukların korunması bir milletin varlığını sürdürmesinin birinci teminatıdır. Bütün peygamberler Kur'ân'da beyan edildiği üzere Allah'tan mü'min olan

²²⁸ Mahmut Çınar, “Zarûrât-ı Dîniyye” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 44, s.138.

²²⁹ bk.Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, s.5-6.

²³⁰ Rûm, 30/30.

²³¹ Râzî, *Tefsîrü'l-Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, XXV, 119.

ve hayırlı nesiller istemişlerdir.²³² Bundan da anlaşılın o ki mü'min, sağlıklı, nitelikli bir nesil yetiştirmek ümmetlerin geleceği açısından son derece önemlidir.

2. Yetimin Sorumlulukları

Türkçe bir kelime olan sorumluluk Arapçada mesuliyet, hukukta ise, uyulması gereken, bir kurala aykırı davranışın hesabını verme, tazminatla yükümlü tutulma, işlenmiş bir suçun gerektirdiği cezayı çekme veya alacaklının hakkını elde edebilmesi için el koyacağı mal varlığının hukukî durumu gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Klasik İslâm hukuku kaynaklarında pek rastlanılmayan bu kavram, batı hukuk düşüncesinin etkisiyle modern hukuk ve fıkıh eserlerinde kullanılmaktadır. Kur'ân ve sünnet naslarında ise sorumlu manasında mes'ûl kelimesi yanında aynı kökten türeyen sorguya çekilme, sorumlu tutulma anlamındaki fiiller sıkça geçer.²³³

Dinen mükellef olan kişi dinin yüklediği görevlerden dolayı sorumlu tutulmuştur. Şartlar gereği sorumlu tutulmaması halinde emir ve yasaklar gücünü ve önemini yitirir. Her yönüyle dini sorumluluk şartlarını taşıyan kişi tasarruflarından dolayı leh veya aleyhta sorguya çekileceği ve önemi âyet-i kerimede şöyle vurgu yapılmaktadır: *“Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de, gönderilen peygamberleri de mutlaka sorgulayacağız.”*²³⁴ Dünyada yaptıkları tasarruflarından sorumlu olan tek varlık insandır. Çünkü akıl ve irade melekesine sahip, kendine özgü inancı, değer yargıları ve yaşama tarzıyla üstün yaratılmış bir şahsiyettir. Buna binaen ondan dini, ahlâkî, içtimaî ve hukukî açıdan doğru yolu seçmesi istenir ve yaptıklarından sorumlu tutulur. İnsanın iradeli tasarruflarından dolayı iki türlü sorumluluğu olduğu kabul edilmektedir. Bunlar dini (ibâdet) sorumluluk, cezai ve medeni sorumluluktur.²³⁵

a. İbadetle İlgili Sorumluluk

İbadet kavramı sözlükte: boyun eğmek, itaat ve kulluk etmek, tapmak ve alçak gönüllü olmak anlamlarında kullanılmaktadır. Terim tanımı ise, kişinin Allah'a karşı

²³² bk. Furkan, 25/74.

²³³ Kemal Yıldız, "Sorumluluk", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2009, c. 37, s. 380-381.

²³⁴ A'râf, 7/6.

²³⁵ Kemal Yıldız, "Sorumluluk", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2009, c. 37, s. 382.

itaatını, sevgi ve saygısını gösterip, rızasını kazanmak gayesiyle ortaya koyduğu tutum ve davranışlardır. İbadetin İslâmî kaynaklara göre özetle tanımı ise, kişinin, hayatını her zaman yaratıcıya karşı saygı ve kulluk bilinci içinde sürdürmesi duyarlılığıdır.²³⁶ Kur'ân ve Sünette nüsük, dua, rükû, secde, tesbih, vb. kelimeler ibadetle aynı manada kullanıldığı yer yer görülmektedir. Dünyadaki bütün yaratılmışların, yaratıcının koymuş olduğu yasalara boyun eğmiş bir halde görevlerini yerine getirmeleri icbari ibadet olup, yaratılmışların “Allah’a secde etmesi” şeklinde ifade edilmiştir.²³⁷

Göklerdeki, yerdeki ve bunların arasındaki bütün mahlûkât sürekli Allah’a secde ve ta’zim halindedirler. Râzî ibadeti; saygının en ileri derecesi olarak ta’rif etmiştir.²³⁸ Allah’a boğun eğmek anlamındaki secde, zorunlu ve serbest secde olmak üzere iki çeşittir. Birincisi insana ait olup, özgür iradesiyle Allah’a kulluk ederek bunun karşılığında ecir almakta olup, âyetlerdeki anlamda ağırlıkta budur. Buna binaen de sorumluluğa, mükâfat veya cezaya konu olan kulluk biçimidir. İkincisi ise: Serbest olmayıp icbari secdedir. Allah’ın yarattığı bazı varlıklarına bu zorunluluğu yüklemiş, neticesinde hesaba çekilmekle sorumlu tutmamakta, göklerde ve yeryüzünde bulunan ne varsa dağlar, yıldızlar, ağaçlar vb. hepsi Allah’a secde etmekle yükümlüdürler. Bunun neticesinde insanların birçoğu, hayvanlar, bitkiler, ay, güneş, gezegenler ve diğer varlıkların tümü her zaman Allah’a secde halindedirler.²³⁹

Her çocuk gibi yetim’de yetimliğinden itibaren, tedrici bir şekilde, eğitim metotları içinde, ibadet sorumluluğuna sahip bir zihinle yetiştirmek şarttır. Bu konu âyette “*Aile fertlerine namazı emret, kendinde bunda kararlı ol. Senden rızık istemiyoruz; asıl biz seni rızıklandırıyoruz. Mutlu gelecek, günahlardan sakınanların olacaktır.*”²⁴⁰ şeklinde ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber’e (s.a.v.) çocuğa namaz ibadetinin hangi yaşta emredileceği hakkında sorulunca: “*Çocuk sağını solundan ayırmasını bildi mi ona namazı emredin.*”²⁴¹ şeklinde cevap vermiştir. Sağını solundan ayırması da ortalama yedi yaş

²³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VIII, 349.

²³⁷ Mustafa Sinanoğlu, “İbadet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1999, c. 19, ss. 233-355.

²³⁸ Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XIV, 159; Ra'd, 13/15.

²³⁹ bk.Hac, 22/18; Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 279-280.

²⁴⁰ Tâ-Hâ, 20/132.

²⁴¹ Ebu Dâvûd, “Salât”, 26.

olarak yorumlanmış, zaten manevi hassasiyete sahip bir iklimde büyüyen çocuk bu yaşa kadar tabîi olarak namazı öğrenmiş olur. İbadetle ilgili yedi yaş sınırı konusunda kız ve erkek çocuk arasında fark görülmemiştir. Bu süreç, tedrici bir eğitim metodunun uygulandığı, çocuğu yavaş yavaş, alıştıra alıştıra namaza başlatmayı esas alan bir süreçtir. Aynı şekilde alışması bakımından Ramazan-ı Şerif ayının bazı günlerinde yetim çocuğa oruç tutması için gereken kolaylık sağlanmalı ve yol gösterilmelidir.²⁴²

b. Cezai Sorumluluk

Ceza sözlükte isim olarak bir eylemin bedel ve karşılığı anlamına gelip, masdar olarak tanımı ise, iyi veya kötü, güzel veya çirkin bir eylemin yeterince karşılığını vermek anlamında kullanılır. Terim tanımı ise genel (umûmi) ve özel (hususî) olmak üzere iki anlama gelir. Umûmi tanım, dünya ve ahiret hayatıyla ilgili teşvik edici ve caydırıcı yaptırımlardır. Hususî tanım ise, dünya yaşamında hukuk düzeni tarafından suçluya verilen maddî ve mânevî yaptırımlardır. Bu ceza Arapça da ukûbat, İslâm ceza hukukunda ise et-teşrû'l-cinâî şeklinde tabir edilmektedir.²⁴³

İslâm hukukçuları bir eylemin suç olarak kabul görmesi için fâilin akıl ve bulûğ çağını idrak etme şartını ön görmüşlerdir. Akıl ve bulûğ şartına sahip olmayan çocuğun cezai ehliyetin yokluğuna binaen hakkında hüküm sabit olmayacağını kabul etmişlerdir.²⁴⁴ Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisinde “*üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: Ergenlik çağına gelinceye kadar çocuk...*”²⁴⁵ buyurmuştur. Bu hadisin hükmüne istnaden çocukta cezaî sorumluluğun bulunmadığını savunulmuştur.

Türk Medeni Kanununun Hukukçuları bu husustaki değerlendirmelerine göre yaş ceza hukuku ve cezaî sorumlulukta önemlidir. Kanunun aradığı yaşa henüz gelinmemiş olması, cezaî sorumluluğa etki eden yargının bakış sebepleri dâhilinde olduğundan kusurlulukla bağlantılı olarak değerlendirmişlerdir.²⁴⁶

²⁴² Ulvân, *Terbiyetü'l-Evlâdi fi'l-İslâm*, s. 614.

²⁴³ Adil Bebek, “Ceza”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1993, c.7, ss. 478-482.

²⁴⁴ Mücahit Çolak, *İslâm Hukukunda Ceza Ehliyetini Etkileyen Durumlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 50.

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 118; VI, 100-101.

²⁴⁶ Naci Şensoy, “*Çocuk Suçluluğu - Küçüklük – Çocuk Mahkemeleri Ve İnfaz Müesseseleri*” İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, XV, sy. 1, 1949, s. 574.

Akıl ve irade kişinin biyolojik gelişmeleri ile birlikte gelişmektedir. İslâm hukukçuları aklın gelişim sürecini nazara alarak cezaî sorumluluk kurallarını belirlemişlerdir. Yani aklın yokluk dönemi cezanın da yokluğu demektir. Aklın zayıflığı halinde uslandırma veya te'dip etmek gibi herhangi bir ceza yaptırımını da uygulanmaz. Akıl bakımından olgunlaştığı süreçte ise, suç oluşturan eylemlerinden cezaî sorumluluğu vardır. Böyle bir durumda fail işlediği suçun veya eylemin bir cezaî yaptırımının olduğunun farkında olmasıdır. Netice olarak yaşı ikmal etmeyen, iyi ile kötüyü ayırt edemeyen çocuklara ceza uygulanmaz.²⁴⁷

Çocuğun mükellef olmayışı, akli olgunluğa ulaşamadığı, işin sonunu idrak edememe, iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edememe olarak tarif edilmiş, bu da ehliyetin gerekçesi olarak kabul edilmiştir. Ayırt etme melekesine sahip olmayan çocuğun cezaî müeyyide gerektiren veya hâkimin takdirine bırakılan (ta'zir) suçlar işlediğinde cezalandırılmaz.²⁴⁸

Çocuk kısası gerektiren bir suç işlediği zaman, mümeyiz olmadığından, kısas uygulanamaz, ancak kişi hakkına dair suçlar olduğundan diyetle sorumlu tutulur.²⁴⁹ Çocuk kötü niyetliler tarafından suça teşvik edilirse, ceza teşvik edene uygulanır. Bu yaşta akli meleke açısından ilâhî hitabı anlamak ve kavramakta zorluk çekeceğinden mükellef değildir. Bunu destekleyen Kur'ân âyetinde şöyle işaret edilmektedir: “*Allah her şahsa, ancak gücü yettiği kadar sorumluluk yükler...*”²⁵⁰ Görüleceği üzere âyet sorumluluğun ana sebebini bildirmekte, kişi gücünün kaldıramayacağı bir yükten sorumlu olmayacağını ifade etmektedir. Temyiz melekesi birden ortaya çıkmaz, peyder pey gelişen bir süreçtir. Ayırt edebilmenin belli bir yaşı ve çağı yoktur; duygu düşünce ve hareketlerinde olumlu ve dengeli davranmasından anlaşılır.²⁵¹

Fukahânın mütekaddimleri çocuğun temyiz melekesi için belli bir yaşı

²⁴⁷ bk. Abdülkâdir Üdeh, *et- Teşrîu'l-Cinâi'l-İslâmî, Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, Beyrut: Dârü'l Kâtibi'l-Arabi, 1993, I, 600; Mustafa Dural, *Türk Medenî Hukukunda Gerçek Kişiler*, İstanbul: Okan Yayınları, 1984, s, 61.

²⁴⁸ Zuhaylî, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1986, I, 159.

²⁴⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'*, VII, 252; Ebü'l-Ferec b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni*, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, , 1984, VII, 677, 678.

²⁵⁰ Bakara, 2/286; bk. Abdürrezzak Ahmed Senhûrî, *Mesâdiru'l-Hak fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Kahire: Ma'hadu'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti'l-Âliyye, 1954, II, 207.

²⁵¹ Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi Sevbihî'l-Cedîd*, II, 760.

belirlememişlerdir. Müteahhirinleri ise, “*çocuklarınız yedi yaşında iken onlara namaz kılmalarını emrediniz.*”²⁵² hadisine dayanarak, normal hallerde yedi yaşının temyiz başlangıcına işaret ettiğinin hükmüne vararak, bir yaşın belirleniminin zorunlu olduğunu savunmuşlardır. Ancak bu yaşta cezaî sorumluluğun olmayacağını, işlediği fiilin (suçun) boyutu ne olursa olsun had ve ta’zir cezasının da uygulanmayacağını kabul etmişlerdir.

Bir kısım fıkıhçılar ceza ve terbiye etmek açısından ta’ziri iki kısma ayırmışlardır. Eğitim amacıyla ta’zir edilebileceğini fakat ceza amacıyla ta’zir uygulanmayacağını belirtmişlerdir.²⁵³ Bu yaştaki çocuğun suç teşkil eden davranışlarından dolayı yaşadığı çevre, eğitim seviyesinde dikkate alınarak eğitimle terbiye edilebilir. Temyiz yaşına ulaştığında zaman süreci içerisinde yararı zararı, söz ve fiillerin ifade ettiklerini yavaş yavaş anlamaya başlar.

c. Medenî (Hukukî) Sorumluluğu

Sorumluluk kavramı, meydana gelecek zarardan kimin sorumlu olacağı anlamına gelip zararlar ilişkilidir. Hukukî ve cezaî sorumluluk olmak üzere iki kısma ayrılır. İster Allah, ister kul hakkının ihlâlüne ceza yüklendiğinde cezaî, İnsana ait hakların ihlâlî durumuna tazminat gerektirirse medenî sorumluluk işlemeye başlar. Yani insanın haksız eylemleriyle meydana getirdiği zarardan, borcunu ödememesinden vb. gibi durumlar için tazminle yükümlü olmasıdır. Cezanın uygulanabilmesi için kişinin kusuru ve cezaî ehliyete sahip olması gerekir. Suç alanına girmeyen bir eylemin meydana getirdiği zararlar ise malî sorumluluk alanıdır, zarara sebep olan kişi bunu ödemekle mükelleftir. Bu açıdan yetim sebep olduğu zararlardan sorumludur. Bilerek veya bilmeyerek bir başkasının mal ve kişi varlığında eksilmeye yol açacak bir eylemde bulunmuş olursa meydana gelen zararları tazminle sorumlu olur. Buna göre yetim kendi eylemi ile bir kimsenin mal varlığında zarara yol açmış ise bunu tazmin etmek zorundadır ve onun adına malından velîsi ödeme yapar. Yine bir kişinin beden bütünlüğünü bozacak bir eylemde bulunmuş ve bundan dolayı diyet ve erş ödenecek ise bundan da sorumlu olur. Yalnız kasden işlenen eylemlerde âkilenin üstlenmesi hali ayrıdır. Böyle bir durumda âkile devreye girerek diyet ödemesini bunlar üstlenir. Velîsi,

²⁵² Ebû Dâvûd, “Salât”, 26.

²⁵³ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, I, 360; Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998, s, 80; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fî Tertibi's-Şerâi'*, VII, 64; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdi, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990, s, 372.

yetimin sebep olduğu zararları tazminatını onun malından öder. Yetim hukukî ehliyet bakımından yoksun veya kısıtlı olması bizzat kendisinin tazminat ödemesi yapmasına imkân vermez.²⁵⁴

²⁵⁴ bk.Hamza Aktan, “Âkile”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1989, c. 2, ss. 248-249; bk. Kemal Yıldız, “Sorumluluk” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2009, c. 37, ss. 380-382; Bilal Aybakan, “Zarar” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 44, ss. 130-134.

İKİNCİ BÖLÜM

SEMAVÎ DİNLERDE YETİMİN STATÜSÜ VE GÜNÜMÜZDE YETİMLERİN KORUNMASINA YÖNELİK KURUM - KURULUŞLAR

A. SEMAVÎ DİNLER VE CÂHİLİYE'DEKİ STATÜSÜ

1. Yetimin Yahudilikteki Statüsü

Cenâb-ı Allah yaratmış olduğu tüm varlıklar arasında insana özel bir değer vermiş, onu akıl ve irade gibi üstün meziyetlerle donatmıştır. Onu başıboş bırakmamış doğumundan ölümüne kadar onu üstün meziyetlerle koruyacak emir ve yasaklar beyan etmiştir. Semavî dinlerin sahibi olan Allah üstün meziyetler verdiği insanın çocukluk dönemini de ihmal etmemiştir. Özellikle yetimliğin olduğu bu dönemi özel emir ve yasaklarla muhafaza altına almıştır. Yetimi diğer çocuklardan ayıran özellik ise, ona babalık sevgisini tattıracak desteğini kaybetmiş olması, çaresiz ve korunmaya muhtaç bir konuma düşmesidir.

İlâhi rahmet onu yüzüstü bırakmamış, geçmiş semavî dinlerden beri kefaletini teşvik etmiş, ortaya koymuş olduğu prensiplerle hakkının korunmasını garanti altına almış, sevgi bağının kopmaması için kefaletini teşvik etmiştir. Yetimin hak ve hukukunu koruma ilâhi bir emir olup, Allah (c.c.) yetime iyilik yapmayı geçmiş semavî dinlerde de teşvik ettiğini ve özellikle İsrâiloğulları'na yetim kalmış çocuklara iyi davranılmasını emir buyurduğunu bildirmektedir.

Yahudilik dininde yetimin önemsendiğine dair Kur'ân'da şöyle işaret bulunmaktadır: *“Bir zamanlar İsrâiloğullarından, sadece Allah'a kulluk edeceksiniz, ...yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz... diye de emretmiştik...”*²⁵⁵ Muhatap İsrâiloğulları olup başka İlâh edinmemeleri, ana babaya, yetimlere ve yoksullara iyilik etmek, şeklinde sıralanan yükümlülükler arasında Yahudilerin kabul ettiği ve Tevrat'ta yazılı on emir'den bazı hükümlerin de yer aldığı görülmektedir.²⁵⁶ Bu âyette Allah İsrâiloğulları'ndan yerine getirmelerini istediği emirlerden biri yetime iyilik

²⁵⁵ Bakara, 2/83.

²⁵⁶ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 150; On emir için bk. Çıkış, 20.

yapmaktır. Maddeleri tek tek incelemek yerine tezimiz ile ilgili olan “vel yetâma”dır. Âyette yetime iyiliği sadece yakın akrabalar olan değil, bir insani görev olarak tüm insanlığa emir ve teşvik etmiş, iyilikte bulunanları da cennete koymayı va’d etmiştir. İhsan kelimesi arapçada iyi değil en iyi anlamında olup, buna binaen yetimede en iyi şekilde davranmayı tavsiye etmiştir. Çocuk için hayatta mutluluk ve huzur kaynağı hiç şüphesiz anne ve babadır. Özellikle baba hem sevgi hem güç kaynağıdır. Yetim bu gücü ve mutluluğu kaybedendir. Yetim konusu önemli olup küçümsenmeyecek bir durum olduğundan, İsrâiloğulları’na anne babaya, akrabaya iyilikten sonra hemen yetime iyiliğe dikkat çekilmiştir. Yetime iyilik yapanları cennetle müjdelemiş ve bu hayırda yarışı teşvik etmiştir.

Geçmiş ümmetlerde yetimin hak ve hukukunun korunması Hz. Mûsâ’nın Hızır-Salih kul-kissasında net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yıkılmak üzere olan bir duvarı düzeltip ona bir ücret teklif edildiğinde bunu kabul etmemiş, bu yetim iki çocuğun duvarı olduğunu, ilâhi emir üzere doğrulttuğunu ifade etmiştir. Bu konu âyette şöyle beyan edilmektedir: “... *Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar; O hemen onu doğrulttu...*”²⁵⁷ Bir sonraki âyette “*Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım...*”²⁵⁸ ifadeleri yer almaktadır. Kehf sûresindeki bu âyetler bize geçmiş semavî dinlerden olan Yahudilikte de yetim hak ve hukukunun korunduğunu, teşvik edildiğini açık deliller ile göstermektedir.

Yahudiliğin dini kaynakları ile Kur’ân naslarında yer alan İsrailoğulları ile ilgili örtüşen hükümler yer almaktadır. Yahudiler tarafından kutsal sayılan kitaplarında dul ve yetimlerle ilgili metinler görmek mümkündür. Kutsal kitaplarında dul kadınla yetim çocuğu birlikte konu etmiştir. Bu konu kutsal kitaplarında bir uyarı olarak şöyle geçmektedir: Hiç bir dula veya yetime kötü davranmayacaksın. Bunlar gibi dul ve

²⁵⁷ Kehf, 18/77.

²⁵⁸ Kehf, 18/82.

yetimin hakkını koruyan başka sözlere de rastlamak mümkündür. Örneğin; “*Her kim bir dulu ve yetimi soyar, o sanki Tanrı’yı soymuştur.*”²⁵⁹ bu bir delil olarak teşkil etmektedir. Yahudiliğe göre sadaka vermek Tanrının önemli bir emri olarak görülmektedir. Tevrat’ta Tanrı yahudilere kendi aralarındaki fakir, yoksul ve yetimleri, gözetleyip kollamaları, yardım etmeleri emretmektedir.²⁶⁰

Günümüz de Yahudilerin yetimlere yönelik yaptığı çalışmaları hakkında bir bilgiye ulaşmak pek mümkün olmamakla birlikte Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde İstanbul Müsevîlerinin yetimler için faaliyet gösterdiklerine rastlamaktayız. Bu faaliyetleri arasında şunları zikredebiliriz:

Yetimleri Koruma ve Barındırma Derneği: 1910’larda, İstanbul sokaklarında bir grup kimsesiz Yahudi çocukları, Selanik kökenli Müsevî işadamı Raşel Jozef Naar’ın dikkatini çeker. Soruna yakından eğilen ve konunun zamanın Türk-Yahudi basınında ele alınmasını sağlayan Naar ilk aşamada on altı yetim kız çocuğuna sıcak bir yuva temin etmeyi başarır. Daha sonra Osmanbey semtinde fırın sokak’taki bir binasını bu amaca tahsis ederek otuz altı öksüz çocuğun bu yuvada barınmasını sağlar. Zamanla Naar tarafından başlatılan bu girişim Yahudi cemaati tarafından da zaruri bir ihtiyaç olarak görülür ve gittikçe gelişir.

1918 yılında İstanbul’daki bir grup Müsevî sayıları gittikçe artan Müsevî yetim ve kimsesiz çocukların ihtiyaçları karşılanması için, İstanbul’da Osmanbey fırın sokak’taki Raşel Naar’ın tahsis ettiği binada “Orfelinato İsrailit”(İsraili Yetimleri Koruma Derneği) adında bir dernek kurarlar. Ancak Balkan ve Birinci Dünya Savaşları sonrasında, çok sayıda çocuğun yetim kalması, savaş yetimlerinin yanısıra, ailelerini kaybeden çocukların da İstanbul’a sığınmasıyla gittikçe artan ihtiyaç karşısında, Hasköy’deki Kamondo Okulu binasına geçilir. Ardından Ortaköy’de iki bina satın alınarak, yetimler için tahsis edilir. 1970’li yılların sonlarına doğru, gittikçe azalan çocuk sayısı ve finansal sorunlar nedeniyle, Orfelinato’nun binaları bir ilaç firmasına

²⁵⁹ Çıkış, “Mişpatim”, 22-21; Yûsuf Besalel, “Dul ve Yetim kavramı” , *Yahudilik Ansiklopedisi* , İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2002, I, 421; (Çıkış, 30,8); Geniş bilgi için bk. Yûsuf Altıntaş, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 3.b., 2001.

²⁶⁰ Tesniye, 10/19; 15/11; bk.Mehmet Erkal, “Zekât”, *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 44, ss. 207-209.

kiraya verilir. Dernek bünyesinde bakılan çocuklar da, koruyucu aileleri yanına yerleştirilir. İlgisizlikten Orfelinato neredeyse unutulmaya terk edilir. 1985 yılında Mûsevîler İstanbul Şişhane’de “Yetimleri Koruma ve Barındırma Derneği” ismiyle tekrar faaliyet göstermeye başlar. Ardından, değişik adreslerde hizmet veren dernek, Osmanbey’deki adresinde, 0–18 yaş arası Mûsevî yetimlere destek vermeye günümüzde de devam etmektedir.²⁶¹

2. Yetimin Hıristiyanlıktaki Statüsü

Hıristiyanlık dininin peygamberi Hz. İsa Kur’ân’ın beyanına göre, beş büyük peygamber’den (ülü’l-azm) biridir. Kur’ân’ın onbeş sûresinde doksan üç kere ismi veya bir sıfatı ile anılmaktadır. Genel olarak Âl-i İmrân, Mâide ve Meryem sûrelerinde dünyaya teşrihi, mucizeleri, dünyadaki yaşamının sonu, gökyüzüne çıkartılması vb. bilgiler yer almaktadır. Kur’ân onun doğumunu Âdem’in yaratılışıyla kıyaslamaktadır.²⁶²

Doğumunun mucizeliği tartışılmazdır. O Allah’ın kulu ve Rûhulkudüs²⁶³’le desteklenmiş bir peygamberdir. Meryem bâkire iken İsa’ya hamile kalmış, onu babasız olarak dünyaya getirmiştir. Meryem’in oğlu olarak isimlendirilmiş, babasız olarak dünya gelmesi ise bir mucizedir.²⁶⁴

Kur’ân nasları bu doğumu Allah’ın kudretiyle gerçekleşip sırlarla dolu bir yaratılış olarak açıklarken, Hıristiyanların muharref İncillerinde bu sırlarla dolu doğum olayına hiç değinilmemiştir. Ancak Luka, Matta, Yuhanna, İncillerinde çok azda olsa bu olaya değinilmektedir. Luka İncili onun babasız dünyaya gelişini kabul eder.²⁶⁵

Tefsir ve İslâm’ı kaynaklarda Hz. İsa’nın babasız olarak dünyaya gelmesinin mucizeliği konusunda ittifak olmakla birlikte bu kaynaklarda onun yetimliği konusunda

²⁶¹ Yetimleri koruma-ve_barindirma_dernegi_orfelina_hanimlari. Html; <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-67128->, (21.10.2018).

²⁶² bk. Âl-i İmrân, 3/59; Ömer Faruk Harman, “İsa”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2000, c. 22, ss. 465-472.

²⁶³ Bu tabir Kur’ân’da üçü Hz. İsa (bk. Bakara 2/87, 253; Mâide 5/110), biri Kur’an’la (bk.Nahl 16/102) ilgili olmak üzere dört âyette geçmekte, dördünde de Cebrâil kastedilmektedir. Farklı kavramlarla Allah’a nisbet edilerek veya rûhu’l-kudüs, er-rûhu’l-emîn gibi tabirlerle Cebrâil, ilâhî vahiy, ilâhî vahiy olarak İncil, Kur’an ve Hz. İsa için kullanılmıştır. Hz. İsa’ya rûhullah (bk.Nisâ 4/171) denildiği belirtilmektedir. Geniş bilgi için bk. Ömer Faruk Harman, “Rûhulkudüs” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2008, c.35, ss. 216-217.

²⁶⁴ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 27- III, 596; Râzî, *Tefsîrü’l-Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, XXIII, 103; bk. Âl-i İmrân 3/45-47; Meryem 19/16-17-19-21; Enbiyâ 21/91; Mü’minûn, 23/50.

²⁶⁵ Luka İncili, 1/34-35; Yuhanna İncili, 1/29-30; Matta İncili, 1/20-21.

bir bilgiye yer verilmemiştir. Hz. İsa'nın babasız doğması konusu dolaylı olarak tezimizle ilgili olduğu düşünerek, tercihimiz o ki biyolojik yaratılışı itibarıyla bir beşer olarak Hz. İsa bir yetimdi. Ancak fiili yetim mi yoksa hükmî yetim oluşu hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte mücizevî yaratılışının yanında kanaatimize göre Hz. İsa fiili yetim hükmündedir.

Tarih boyunca hiç bir zaman Misyonerlik, yalnız inançla sınırlı bir faaliyet alanı olmamıştır. Toplumların en zayıf grubunu oluşturan yetim çocuklar en öncelikli hedef kitleleridir. Küçük yaşlarda misyoner kurumlarda beyni yıkanan bu çocuklar, büyüdüklerinde kendi toplumlarına gönderilerek misyonerlik çalışmalarının devamı sağlamaktadırlar.²⁶⁶

Hıristiyanların kutsal kabul ettikleri İncilin çeşitlerinde yetimlere çok yer verilmemiştir. Azda olsa yetimi ve onun dul annesini koruyup kollamanın, yardım etmenin bir erdemlilik ve Hıristiyan ibadetinin bir parçası olarak görülmektedir. Bundan anlaşılan o ki yetimi korumak tahrife uğrayan ve uğramayan tüm semavî dinlerin ortak hedefidir. Şöyle ki: *“Baba Tanrı'nın gözünde temiz ve kusursuz dindarlık, kişinin sıkıntı çeken yetim ve dullarla ilgilenmesi ve kendini dünyanın lekelemesinden korumasıdır.”* Bir başka yerde; *“Seni yetim bırakmayacağım; sana geleceğim.”*²⁶⁷ İfadesiyle yetim kalmanın zorluğunu beyan etmiştir.

3. Yetimin Câhiliye Dönemi'ndeki Statüsü

Câhiliye toplumu²⁶⁸; adından da anlaşıldığı gibi, hak ve hukukun kaybolduğu, kibir, zulüm, adâletsizlik, inançsızlık, puta tapıcılığın ve katı kalpliliğin egemen olduğu

²⁶⁶ Gazi Erdem, “Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları” Diyanet İlmî Dergi, c. 38, sy. 2, yıl 2002.

²⁶⁷ Yuhanna İncili, 3/17-18; Yakup'un Mektubu, 1/27; Yuhanna İncili, 14/18.

²⁶⁸ Bu tabiri, İslâmî dönemde ortaya çıkmış, Kur'an ve hadislerde Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirdekinden ayırt etmek için kullanılmıştır. Bu açıdan Araplar'ın İslâm gelmeden önceki dönemine “Câhiliye” veya “Câhiliye Çağı” (asrû'l-câhiliyye), denilmektedir. Bu devirde fazilet olarak kabul edilen birçok gelenek Hz. Peygamber tarafından reddedilmiş ve yasaklanmıştır. Geniş bil için bk. Mustafa Fayda, “Câhiliye” *DİA*, 1-44 cilt, İstanbul: İSAM,1993, c.7, ss.17-19). Habeşistana göç eden muhacirleri adına Necâşinin huzuruna çıkıp onunla konuşan Ca'fer b. Ebû Tâlib'in sözleri, câhiliye kavramının daha o zamanlar kazanmış olduğu muhtevayı ifade etmiş, bu kavramın hicretten önce bir terim olarak kullanılmaya başlandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir: “Ey hükümdar! Biz câhiliye zihniyetine sahip bir kavimdik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık; akrabalık bağlarına riayet etmez, komşularımıza kötülük ederdik, güçlü olanlarımız zayıfları ezerdi.”; bk. Muhammed b. İshak İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Beyrut: ty.1999, I, 335-336.

bir toplumdur. Bu toplumdaki egemen anlayış; güçsüzlerin ve varlıklı yetimlerin malına saldırmayı bir üstünlük vasfı olarak kabul görüyordu. Câhiliye döneminde yıllarca süren kan davalarında ve kabileler arası savaşlarda geride çok yetim bırakılmaktaydı. Bu toplum anlayışında kızlara, yetimlere ve kadınlara mirastan pay verilmezdi.²⁶⁹

Bu dönemin yaygın âdetlerinden biri Mekke’de yeni doğan çocuklar iklimin sıcaklığından etkilenmemeleri için Mekke’den daha serin olan yaylalara sütannelere ücret karşılığı verilirlerdi. O bölgelerden gelen sütanneleri genellikle zengin varlıklı aile çocuklarını tercih ederlerdi. Yetim olarak doğan Hz. Muhammed’i emzirmek için Halîme²⁷⁰ dışında kimse talipli olmamıştı. Halîme yüreğindeki merhamet ağır basıp yetim olan Hz. Muhammed’i alıp az bir ücret karşılığında memleketine götürüp emzirmişti.²⁷¹ Yetimlerle ilgili bu toplumdaki cahilliye yapılarını Kur’ân-ı Kerîm iki âyette şöyle beyan etmektedir: “*Hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirininizi teşvik etmiyorsunuz.*”²⁷²

B. İSLÂM KAYNAKLARINDA YETİMİN STATÜSÜ

İnsanlık onurunun hiçe sayıldığı, güçsüzlerin malına el konulduğu, hakkını savunmaktan aciz yetimlerin mallarının gasp edildiği, son derece dünya malına düşkün karakter yapısındaki Cahiliye döneminde, nazil olan Kur’ân naslarında, insana hak ettiği değeri yeniden kazandıran, ezilen, hakları yenilen, malları haksızlıkla ellerinden alınan yetimlerin korunup kollanmasını emretmektedir. İslâm hakların teslimi ötesinde bir yetimi doyurmanın faziletli bir iş olduğunu açıkça ifade eden bir dindir. Hatta kefilî olmayan uzak bir yetimin kefâletini tercih etmenin üstün bir davranış olarak niteleyen bir dindir.²⁷³ O halde İslâm insana hangi bakış açısıyla muamele etmiş, yetimlere ne gibi

²⁶⁹ Nâsır Bedr, *el-Yetimu fil-Kur’âni’l-Kerim*, Riyad: İmâm Muhammed b. Suud İslâm Üniversitesi Yayınları, 1. bs. , 2010, s. 33-34; Abdüsselam Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, ss. 501-503.

²⁷⁰ Hevâzin kabilesinden olup Ümmü Kebşe Halîme bint Ebî Züeyb Abdillâh b. el-Hâris es-Sa’diyye anılmaktaydı. O dönemdeki örfte yeni doğan çocukları, iklim, sağlık ve fasih arapça dilini öğrenmek için ücret karşılığında bir sütanneye verirlerdi. Halîme, bir kıtlık yılında kadınlarla birlikte Mekke’ye geldiğinde emzirmek için varlıklı bir aile çocuğunu bulamayınca; yetim olması sebebiyle Hz. Muhammed’i almakta tereddüt gösterdiyse de boş dönmek için ona sütanneliği yapmayı kabul etti. Geniş bil için. bk. Asri Çubukcu, “Halîme es-Sa’diyye”, *DİA*, İstanbul: İSAM, c.15, s.338.

²⁷¹ Halebî, *es-Sîretü’l-Halebîyye fi’s-sîret-il Emîni’l-Me’mûn*, I, 85.

²⁷² Fecr, 89/17-18.

²⁷³ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 626-627.

bir hukukî statü kazandırmış olduğunun irdelenmesinde yarar görülmektedir.

1. Naslarda İnsanın Yaratılışı Ve Mahiyeti

İslâm inancına göre insan âdem'in soyundan türemiştir. Âdem ise muhtelif toprak çeşidinden yaratılmıştır. İçinde taşıdığı ruh sayesinde, meleklerden daha üstün ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak şereflendirilmiştir. “*Hani Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphesiz ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” âyeti bunu göstermektedir.*” Âyette bildirilmek istenen sadece insanın mucizevî yaratılışı değil; bilakis ona verilen özellikler, yükümlülükler, nimetler ve yetkililerdir. Bu nimetlerin en üstünü ona yeryüzü halifeliğinin bahşedilmesidir. İnsana verilen nimetlerin asıl sahibinin kendisi değil, gerçek mülk sahibi onu yaratan Allah'tır. Bu nimetler bir amaca binaen ve bir takım şartlar dâhilinde kendisine emanet edilmiş olup insan, yaratıcının arzu ve isteğine lâyık bir şekilde tasarrufla yükümlü tutulmuştur.²⁷⁴

İnsanlar; kavimler, kültürel, coğrafi ve farklı kimlik sahibi olarak birbirlerinden ayrılmaktadırlar. “*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.*”²⁷⁵ Âyeti buna işaret etmekte ve farklı yaratılmanın ve farklı kimlikle tanınmanın hikmeti belirtilmekte, farklılıkların, üstünlük ve kibir vesilesi olarak görülmemesine işaret edilmektedir. Etnik grup veya yaratılış maddesine dayandırılarak üstünlük taslamanın ancak şeytanın işi olduğunu Kur'ân net olarak beyan etmiştir.²⁷⁶

Hız. Peygamber mü'minleri her aşamada eğitmek üzere gayret sarf etmiş, vedâ hutbesinde bütün insanlığa şöyle seslenmiş: “*Ey insanlar! Şunu iyi bilin ki rabbiniz birdir, babanız birdir. Arab'ın arap olmayana, arap olmayanın da arab'a, beyazın siyaha, siyahın beyaza, dindarlık ve ahlâk üstünlüğü dışında bir üstünlüğü yoktur.*”

²⁷⁴ Bakara, 2/30; Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 100-104; bk. Casim Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, İstanbul, 1998, c. 17, ss. 539-546.

²⁷⁵ Hucurât, 49/13.

²⁷⁶ bk. Hicr, 15/29-35; Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 97-98.

Dinleyin! Bu ilâhî gerçeği size tebliğ ettim mi, bildirdim mi?” Kendisini dinleyenler hep birden “evet” dediler. “Öyleyse burada olanlar olmayanlara bildirsin!”²⁷⁷.

Allah; insana ilk yaratılışla mükemmel, kusursuz ve güzel bir şekil vererek, ruhundan üflemiş, göz, kulak ve kalple donatılmış mucizevî varlıktır. Çünkü yegâne yaratıcı Allah Tealadır ve Kur’ân’ın beyanıyla “O yarattığı her şeyi güzel yapmış...”²⁷⁸ Müfessir Zemahşerî’nin ifadesiyle güzel yaratma, Allah’ın yarattığı her şey hikmetin gereklerine ve maksada uygunluk ilkesinin icaplarına göre yaratıp şekillendirmektir.²⁷⁹ Güzel yaratma, her şeyiyle yerli yerinde, yarattığı her şeyin ona muhtaç olduğunu ilham ederek, bu yaratmayla muazzam bir sanat ortaya koymak olarak ifade edilmektedir.²⁸⁰

İslâm inancına göre; insan bütün varlıkların en üstünü ve en güzeli, “ahsen-i takvim” üzere yaratılmıştır. Yaratılış bakımından o yaratılanların en güzelidir. Bu güzel yaratılış “*Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır.*”²⁸¹ âyeti ile beyan edilmiştir.

İslâm’da insanın değeri çok büyüktür. Her şey insan için, insan da Rabbinde kulluk için yaratılmıştır. İnsan, içinde ilâhî bir cevher taşır. Onu yeryüzünün halifesi olarak; akılla donatmış bunun neticesinde yapabilen, üreten, yöneten ve benzeri üstün meziyetlerle donatmış, fiziksel olarak diğer varlıklardan farklı yaratmıştır. En önemlisi de onu, mânevî yönüyle melekler zirvesine çıkacak kadar üstün bir varlık olarak yaratmıştır.²⁸² Onu üstün kılan konuşmak, akletmek gibi sahip olduğu bir takım meziyetlerdir.²⁸³

İslâm, yaşam hakkının dokunulmazlığı başta olmak üzere bir takım haklar tanımıştır. Haksız yere öldürülmesini, akli melekesine zarar verilmesini, inancının yok sayılmasını, malının gasp edilmesini ve namusuna saldırılmasını haram saymıştır. Bu hakların ihlâli halinde ağır cezai müeyyideler ortaya koymuştur. Bu hakların ihlâli veya

²⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411.

²⁷⁸ Secde, 32/7-9

²⁷⁹ Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vücûhi’t-Te’vil*, Beyrut: Dârü’l-kütübi’l-Arâbi, 3.b.,1407h., III, 219.

²⁸⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vili âyi’l-Kur’ân*, XXI, 94.

²⁸¹ Tîn, 95/4.

²⁸² Seyyid Kutup, *fi Zılâli’l-Kur’ân*, Cidde: Dârü’l-İlim, 12.b., 1986, VI, 393; bk.Uludağ, *İslâmda Emir ve Yasakların Hikmeti*, s. 127.

²⁸³ Muhammed b. Ali Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, Mısır: Mustafa Babü’l-Halebî, 2.b., 1964, V, 465.

saldırı halinde kişiye savunma hakkı da verilmiştir.²⁸⁴

İslâm dini, haklı ve geçerli bir sebep olmadıkça insan canına dokunmayı (öldürmeyi) kesin olarak yasaklamıştır. Kim haksız yere öldürülürse, onun katili meşru ölçüler dâhilinde kısas yoluyla öldürülecektir. Dokunulmazlığı olan bu insan, mü'min olunca daha üstün bir değer kazanarak, onu haksız ve kasten öldüren kişiye Allah lânet eder, cezası da içinde ebedî kalacağı cehennem azabıdır.²⁸⁵ Vedâ hutbesinde Peygamber (s.a.v.) kıyamete kadar geçerli olmak üzere bütün Müslümanlara, Mekke'nin kutsal bir belde olduğu gibi, malları, canları, ırzları dokunulmaz ve güvence altında olduğunu beyan ederken yaşama hakkıyla birlikte dokunulmazlığı belirtmiştir. Ayrıca tüm insanlığın güven ve huzur içinde yaşaması için kaçınılmaları gereken, yedi helâk edici şeyden sakınmalarını emretmiş, bu helâk edici şeylerden biri, haklı durumlar müstesna, Allah'ın haram kıldığı bir cana kıymaktır.²⁸⁶ Toplumun huzur ve güven içinde hayatlarının devam etmeleri açısından âyet net olarak kasten adam öldüren kimselere uygulanacak dünya cezası kısas olduğunu açıkça beyan etmiştir. Maktulün tarafı kısastan vazgeçer veya sulh yolunu kabul ederse kısas düşer, diyet ödenir.²⁸⁷

Allah, üstün bir varlık olarak yarattığı insana haklar bahşetmiş, bu hakları gönderdiği kurullarla teminat altına almıştır. Bu hakkın menşei de Kur'ân ve sünnettir. İslâm Hukukuna göre hak bireysel olduğu kadar toplumsal boyutu olan bir kavramdır. İslâm ferdin ve toplumun hakkını koruma altına almıştır. Ancak toplum hakkı söz konusu olmadıkça her insan bu haklara sahiptir ve herbiri dokunulmaz özelliindedir.²⁸⁸

İnsanın yaratılışı sadece maddeden ibaret olmayıp, ruh melekesine sahip bir varlıktır. Bir yönüyle toprağa ait iken diğer yönüyle semaya yani kutsal âlemlere ait müstesna bir varlıktır. Yaratılış gayesi dünya hayatında Allah'a kulluk içindir. Allah cinleri ve insanları, kendilerine verilmiş olan sonsuz nimetlere karşılık sadece Allah'a

²⁸⁴ Ömer b. Abdullah Avda Hatip, *Nezretü'l-İslâm fi Müşkileti't-temyizi'l-Unsurî*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1975, 2. b., s. 135.

²⁸⁵ bk.Nisâ, 4/93; İsrâ, 17/33.

²⁸⁶ Buhârî, "İlim", 37;"Hac", 132;"Vesâyâ", 23;"Tıb", 48;"Hudûd", 44;Müslim,"İmân", 144, "Hac", 147.

²⁸⁷ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 117-118; bk. Bakara 2/178-179.

²⁸⁸ Muhammed Fethi Mûsâ, *et-Terbiyye ve Hukuku'l-İnsan fi'l-İslâm*, İskenderiye (Mısır): Dârü'l-Vefâ, 1.b., 2005, s. 26.

kulluk etsinler diye yaratılmıştır.²⁸⁹

Üstün ve en güzel biçimde yaratılan insan bu yapısını devam ettirip ettirmemesi onun tasarrufuna bırakılmıştır. Bu insan bazen kendini ilâh görecektedir kadar firavunlaşacak, bazen de Rabbinin emirlerine boyun eğip firavunla mücadele edecektir. Kur'ân'da; “*İkiniz beraber (Mûsâ ve Hârûn) Firavun'a gidin, çünkü o sınırı çok aştı,*”²⁹⁰ şeklindeki beyanla iki tip insan örneğini ortaya koymuştur. Bir taraftan Allah'ın emirlerine boyun eğen Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn, diğer taraftan kendini ilâh gibi gören firavun. İnsanın bu karakter yapısını Kur'ân; “*Biz insanı en güzel biçimde yarattık sonra onu aşağıların aşağısına attık, fakat iman edip salih amel işleyenler müstesnadır.*”²⁹¹ âyetiyle açıklamıştır. İşte insan bu özelliğinin etkisinde kalarak bir yandan yetimi koruyan kollayan maddî ve mânevî katkılarda bulunan, bir yandan onu istismar edecek, organlarını alacak, satacak, cinsel saldırıda bulunacak kadar aşağılık bir varlıktır.

Özetlemek gerekirse Allah insana diğer varlıklardan farklı olarak; akıl, sorumluluk ve irade vermiştir. Hak (doğru) yolunu göstermiş iradesinde serbest bırakmış, tercihlerinin sonucundan da sorumlu tutmuştur. Bazı müfessirler; ona hak yolunun gösterilmesini hidâyet, dalâlet, hayır, şer, kâr ve zararın belirtilmesi şeklinde yorumlamışlardır.²⁹²

Yer ve göklerin yüklenemediği sorumluluk emanetini eşref-i mahlûkât olan insan yüklenmiştir. Kâinattaki diğer varlıklar arasında, insan önemli ve emaneti yüklenecek kadar da üstün meziyetlere sahip bir varlıktır. Onun bu durumu âyet-i kerime'de şöyle beyan edilmiştir: “*Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.*”²⁹³ Âyette insanın yüklenmiş olduğu bu sorumluluk emanetin ulviliği karşısında cesur bir varlık olarak tanımlanmıştır.

²⁸⁹ Hayreddin Karaman, *İslâm'da İnsan Hakları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 4.

²⁹⁰ Tâ-Hâ, 20/43.

²⁹¹ Tîn, 95/4-6.

²⁹² İnsan, 76/3; Kutup, *fi Zılâli'l-Kur'ân*, VI, 3777-3778.

²⁹³ Ahzâb, 33/72.

Allah (c.c.) Âdem'i yaratınca meleklerle hitaben O'na secde etmelerini emretmiştir. Meleklerden saygı göstermelerinin istenmesi, insan için büyük bir onurdur. İnsana verilen bu şeref ve saygı âyette şöyle buyrulmuştur. "...*Sonra da meleklerle Âdem'e secde edin!*" diye emrettik."²⁹⁴ Meleklerin saygısına mazhar olan bu üstün varlık olan insan bir başka âyeti kerimede şöyle beyan edilmektedir: "*Hani rabbın meleklerle demişti ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Ona tam şeklini verip ruhumdan da üflediğim vakit hemen onun için secdeye kapanın. Bunun üzerine meleklerin hepsi secde ettiler.*"²⁹⁵ Meleklerin Hz. Âdem'e secdeleri ona saygı gösterip değer vermeleri anlamında olup, insanın Allah'a ibadet amacıyla yaptığı secde değildir.

Bu üstün özellikleri taşıyan insan, onun yaratıcısı olan Allah tarafından kendisine üstün haklar vermiş ve beden dokunulmazlığı ile korumuştur. Beden dokunulmazlığına zarar verildiği takdirde kısas ve tazminat şeklinde konmuş cezalar söz konusudur. İnsani ilk olarak alaktan (zigottan) yaratıp ana rahmindeki yeni gelişim anından itibaren hayatının dokunulmazlığını garanti altına almıştır. Ölünceye yıkanır, kefenlenir, namazı kılınıp itina ile defnedilir.²⁹⁶

Beşer, insan topluluğu anlamında ins kökünden türeyip akıl ve iradeyle donatılmış, konuşup anlaşma melekesine sahip, sosyal ve medenî bir varlığı ifade eder. Naslarda altmış beş defa "el-insan", on sekiz defa "ins", beş defa "ünâs", bir defa "insiyen", ikiyüz kırk defa "en-nâs"²⁹⁷ şeklinde geçmektedir. Bu kavramın çok kullanılması insanın yaratılışının mucizevi tarifidir.

Allah (c.c.) yaratmış olduğu insanı o kadar önemsemiş ki Kur'ân'da 76. sûreyi "İnsan" sûresi olarak isimlendirmiştir. Bu sûrede yaratılışı, sorumlulukları ve birçok nimetlere mazhar olduğunu belirtmiştir.

Îlâhi mesajlara muhatap olan insanın değeri Kur'ân'da belirtildiği ve önemsendiği kadar hiçbir yerde ona bu kadar önem verilmemiştir. Şan şerefle

²⁹⁴ A'raf, 7/11.

²⁹⁵ Sâd, 38 / 71-73; Karaman, *İslâm'da İnsan Hakları*, s. 5.

²⁹⁶ Fevda, *Alâkatü'l İnsan fi'l Kur'âni'l- Kerim*, s. 30-34.

²⁹⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, s. 34; Abdülbâki, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 119-120, s. 895-899.

onurlandırılıp bütün dünya nimetleri hizmetine musahhar edilen insanın bu durumunu Kur'ân şöyle beyan etmektedir: “*Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.*”²⁹⁸ Âyeti insanın en değerli varlık olduğunu akıl ve zekâ melekeleri vasıtasıyla sınırlıda olsa dünyadaki varlıklar üzerinde tasarruf yetkisine, uygarlık ve şehirler kurma kabiliyeti gibi birçok yeteneğe sahip olduğu belirtilmektedir.²⁹⁹

Kur'ân-ı Kerîm yaratılış itibarıyla mûcizevî, eşref-i mahlûkat olan insan üzerinde titizlikle durmuş, canlılar arasında tek muhatap olarak onu almıştır. İnsana verilen bu değer yanında yetimi ihmal etmemiş, korunması açısından ona fazla değer vermiştir. İnsanı değerleriyle birlikte yetim oluşuyla da bir adım daha öne çıkarmıştır.

2. Yetimin Statüsü

İslâm yetime özel bir statü belirlemiş, onu merhamet ve şefkat üzere büyütmeyi, malını özenle korumayı teşvik etmiştir. Yaşama, gelişme, korunma haklarının güvence altına alınmasını kesin hükümlerle beyan etmiştir. Kur'ân ve sünnete hak-hukukunun sebepsiz ihlâl edilmesini şiddetle kınamıştır.

a. Kur'ân'da Yetimin Statüsü

Kur'ân'ın korunmasını teminat altına aldığı sınıflardan birisi yetimlerdir. Kur'ân, İnsanları yetim çocuklar konusunda eğitirken, kendilerini o çocukların babası yerine koymayı önermiştir. Kendi çocuklarının yetim kalmış gibi düşünmelerini istemiştir.³⁰⁰ Kur'ân-ı Kerîm yetimin terbiyesi, yemesi, içmesi, bakımı, hakkının varsa malının en güzel şekilde korunmasını ve değerlendirmesini teşvik etmiştir. Malının haksız yere harcanmasını, gasp edilmesini, ona zulüm edilmesini, aşağılanmasını cinayetlerin ve günahların en büyüğü olarak kabul etmiştir. Bu durum Kur'ân'da net olarak şöyle açıklanmaktadır: “*Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıknmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.*”³⁰¹

²⁹⁸ İsrâ, 17/70

²⁹⁹ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 503-504.

³⁰⁰ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kur'ân'da İletişim Psikolojisi*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017, s. 45.

³⁰¹ Nisâ, 4/10.

İslâm toplumu, yetimi en iyi şekilde koruması, hakkının muhafazası, malını en iyi şekilde değerlendirmesinin yanısıra yeri ve zamanı gelince evlendirmesinden sorumlu tutmuştur. *“Dünya ve âhiret hakkında (düşünesiniz diye) Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırıp bilir. Allah dileseydi sizi güçlüğü düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir.”*³⁰² âyeti bunu göstermektedir.

Cenâb-ı Allah yetimin velilerine hitaben, yetime karşı âdil olmayı, yetimi evlâtlarından ayırt etmemelerini, yeme-içmelerinde aynı sofrada bulundurmalarının onlar için hayırlı olacağını beyan etmiştir. Câhiliye dönemindeki kötü muamelenin terkedilip yetime hakkının tam olarak vermelerini emretmiştir. *“...yetimlere âdil davranmanız hususunda size okunup duran âyetler (açıklıyor). İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz bilmektedir.”*³⁰³ Kuşkusuz yetimin iyi eğitilmesi toplumların refahına büyük katkı sağlar. Yetime haksızlık yapmak, yetim hakkının ihlâli ise gelecekte toplumlar için, içinden çıkılması zor sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır.

Nisâ sûresinin 127. âyetinde yalnızca Allah’a kulluk edilmesinin yanısıra birçok kurallara uymak emredilmiştir. Uyulması gereken kurallardan biri yetim malının korunması ona şefkatle yaklaşılması, şayet kimsesi yoksa ihsan (iyilik) üzere koruma altına alınmasını emretmiştir. Çünkü hem küçük çocuk olması hem babasını kaybetmiş yetim olması, hakkını koruması ve malını harcaması konusunda yetersiz kalmaktadır. O açıdan ona şefkat, adâlet ve ihsanla (iyilikle) yaklaşmanın bir emir olduğunu açıklamıştır.³⁰⁴

Dünya hayatında inanç ve amel bakımında en erdemli ve onurlu işler sayılırken bununların içinden bir tanesi yetime yardım etmektir. Âyette şöyle beyan edilmektedir: *“...Asıl erdemli kişi... sevdiği maldan yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda*

³⁰² Bakara, 2/220.

³⁰³ Nisâ, 4/127.

³⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi‘ li-Ahkâmi‘l-Kur‘ân*, II,12.

kalmışlara... harcayandır."³⁰⁵ Allah, bu âyette babasını kaybetmiş, toplumda bir ferd olarak unutulmuş, toplumun güçsüzleri olan yetimlere, ihtiyacı olduğu halde sevdiği malından onlara harcamada bulunan kullarını övmüştür.

Allah (c.c.) sadakaların kime verileceğini, verilmesi gereken yakınların kimler olduğunu, verilmesi gereken diğer sınıfları belirlerken, yetimleri ihmal etmeyip beyan etmiş bu emirlere uyanları da ödüllendireceğini belirtmiştir. Âyet-i kerime'de şöyle bildirilmektedir: "*Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "Harcayacağınız mal, ana baba, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.*"³⁰⁶ Taberî; Hz. Peygamberin ashabı kendisine hangi mallardan, kime nasıl infakta bulunacaklarını soruyorlar. Onlara; mallarınızdan yapacağınız harcamalar, anne- babalarınız, yakınlarınız, içindeki yetimler, yoksullar ve yolculara infakta bulunmalarını, ne yaptıklarından Allah'ın haberdar olduğunu ve amellerine göre ödüllendireceğini beyan etmiştir.³⁰⁷

Kur'ân Cenâb-ı Allah'ın yetime verdiği önemi net olarak ortaya koymakta, Müslümanların cihat yoluyla elde ettikleri ganimet mallarından, savaşa fiilen katılmayan bir sınıf olan yetimlere beşte bir hisse verilmesini emretmektedir. Âyet-i kerime'de şöyle buyurmaktadır: "*Eğer Allah'a hak ve batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir Savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, biliniz ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.*"³⁰⁸ Dikkat edilirse yetimler bu âyette Allah, Resûlü ve Resûlün yakınlarından hemen sonra önemine binaen dördüncü sırada zikredilmiştir.³⁰⁹

Kur'ân açısından yetimlerin statüleri açıklandıktan sonra, yetimler ile ilgili âyetlerin geçtiği sûrelerin Kur'ân'daki tertip sırasına ve sûrenin içinde söz konusu âyetleride sûrelerin içindeki sıra numarasına göre aşağıya çıkarılmıştır:

³⁰⁵ Bakara, 2/177.

³⁰⁶ Bakara, 2/215.

³⁰⁷ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I, 474.

³⁰⁸ Enfâl, 8/41.

³⁰⁹ Kurtubî, *el-Câmi ' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, VIII, 2-3.

“ Bir vakitler İsrâiloğulları’ndan, “ Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz... namazı kılın, zekâtı verin” diyerek söz almıştık.”³¹⁰ Âyette İsrâiloğulları’nın sorumlu tutuldukları “on emir” olarak bilinen ahlâkî ve dinî görevler hatırlatılmakta; bu görevleride yerine getirecekelerine dair söz aldığı bildirilmektedir. Tevrat’taki bilgilere göre, Tanrı parmaklarıyla taş levhaların üzerine yazıp İsrâiloğulları’na bildirmek istediği emirleri şöyle sıralayabiliriz: Allah’tan başka ilâh edinmeyecekleri, ibadet etmeleri için oyma put yapmayacakları, Babalarına- analarına itaat edecekleri, Katletmeyecekleri, zina etmeyecekleri, Çalmayıp ve yalancı şahitlik yapmayacakları ve komşunun malına göz dikmeyecekleri şeklindedir.³¹¹ Kur’ân-ı Kerîm de: “Andolsun biz Mûsâ’ya açık seçik dokuz âyet verdik. Haydi, İsrâiloğulları’na sor”³¹² bahsi geçen dokuz âyetin, Yahudilerin kutsadığı cumartesi günü yasağı dışında Tevrat’taki on emri kapsadığı görülmektedir.³¹³ Yahudilik dininde konumuz açısından âyette yetimlere ve yoksullara iyilik etmek, şeklinde sıralanan yükümlülükler arasında yer alan bölümdür.

“Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, Kitâba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir.”³¹⁴ İnsanın mal esaretinden kurtulması için yardım amacıyla elini uzatırken malın kötüsü değil en iyisini verecek ki nefisini mal tutsaklığından özgürleştirsin. Mal tutsaklığından kurtulmanın yollarından biride yetimlere uzatılan yardımlarla ortaya koyacaktır. Aksi takdirde toplumda sahipsiz kalacak yetim çocukların bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmamaları, toplumların felâketlerle yüzyüze gelmelerine karşı koruyucu bir önlem olacaktır.³¹⁵

“(Ey Nebi) sana neyi harcayacaklarını soruyorlar: De ki: “Harcayacağınız mal, ana baba, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır, olarak ne

³¹⁰ Bakara, 2/ 83.

³¹¹ Çıkış, 32/15; 20/1-17.

³¹² İsrâ, 17/101.

³¹³ bk. Nahl, 16/124.

³¹⁴ Bakara, 2/177.

³¹⁵ Râzî, *Tefsîrû'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, V, 37; Kutup, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-198.

yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.”³¹⁶ Âyette geçen hayır kavramı Kur’ân’da yüz yetmiş altı defa tekrar edilmekte; “iyi, güzel, faydalı ve arzulanır şeyler” anlamına gelmekle birlikte, malî fedakârlıklar ve her türlü yardım severliği ifade eder. Yapılan teşvikler İslâmiyetin ilk dönemlerinden itibaren hayırseverlik ruhunu geliştirmiş, bunun neticesinde dârüleytam, dârülaceze, gibi hayır kurumları meydana gelmiştir. Çağımızda vakıflar, hayır kurum ve kuruluşların yetimlere yönelik faaliyetlerinde hızlı bir gelişme gözlenmektedir.

“Dünya ve âhiret hakkında (düşünesiniz diye). Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzelten den bozanı ayırıp bilir. Allah dileseydi sizi güçlüğe düşürürdü. Hiç şüphe yok ki Allah izzet ve hikmet sahibidir.”³¹⁷ Câhiliye Dönemi’nde yetimlerin, hem kendileri hem malları yeterince korunmadığı, himayesinde buldukları merhamet yoksunu şahısların güçlerinin çok üstünde insafsızca çalıştırıldıkları ve sömürüldüklerinden dolayı İslâm onlara iyi davranılmasını emretmiştir. Bir kısım müfessirlere göre bu âyet Nisâ sûresinin 10. âyetine binaen nâzil olduğunu belirtmişlerdir.³¹⁸ Onlarla ilgilenmemek, ya da ihmal etmektense, onları barındırıp gözetmenin çok daha hayırlı olacağını açıklamıştır. Âyet yetimlerele bir arada bulunmaktan çekinen Müslümanların, durumu Hz. Muhammed’e (s.a.v.) arz etmeleri üzerine nâzil olduğu belirtilmiştir. Allah yetimlere karşı insanların topyekün bir mesuliyet duygusu ile hareket etmelerini talep etmiştir. Her ne sebeple olursa olsun malını haksızlıkla yiyenlerin, savuranların yetimi değil kendisi helâk etmiş demektir. Bununla ilgili Zehebi’den³¹⁹ şöyle rivâyet edilmektedir: “Cenâb-ı Allah Hz. Dâvûd’a hitaben, Ey Dâvûd yetime karşı merhametli baba gibi, dul kadına karşıda şefkatli koca gibi ol, bil ki ne ekersen onu biçersin.”³²⁰ Dâvûd’da (a.s.) Ya Rab! Senin rızânı güderek

³¹⁶ Bakara, 2/ 215.

³¹⁷ Bakara, 2/220.

³¹⁸ Mahmûd b. Ebü’l-Hasan Nîsâbü’rî, *Esbâb-ı Nüzûl*, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, ty., s. 44-46.

³¹⁹ 1274 yılında Dımaşk’ın sayfiye köylerinden dünyaya gelmiştir. Türkmen kökenli olan ailesi Meyâfârkın (Silvan)’de yaşamış olup Temimoğulları’nın mevlâsıdır. İlk tahsilini Busbus lakabıyla meşhur Ali b. Muhammed el-Halebî’den aldı. Başta hadis olmak üzere, tarih ve terâcim konularında emsalsiz bir âlimdir.

³²⁰ Ne ekersen onu biçersin: Yani insanlara nasıl davranırsan mutlaka yaptığın davranışlar karşına er veya geç bir gün çıkacaktır.

bir yetime veya bir dul kadına kol kanat olmanın ödülü nedir? diye sormuş, Cenâb-ı Allah'ta: *“Hiçbir gölgenin olmadığı mahşerin kızgın gününde onları kendi gölgede gölgelendireceğim”* buyurmuştur.³²¹

*“Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; zira bu büyük bir günahdır.”*³²² Yetimlerin en çok konu edindiği sûreleri başında gelen Nisâ sûresinin bir kaç âyetinde geniş alanda haklarını konu edinmiş, velisiyle arasındaki tüm tasarrufları teminat altına almasını şartlar dâhilinde garantilemiş, evliliği ve mehir konularında uyarılar yapmıştır.³²³ Müfessirlerden Mukâtil b. Süleyman³²⁴ bu âyetin nüzûl sebebini şöyle açıklamıştır. Gatafan kabilesinden bir adam ölen kardeşinin geride kalan yetim yeğenin velâyetini üstlenmişti. Yetime babasından yüklü miras kalıyordu. Yeğeni bülûğ çağına vardığında malını amcasından almak istemiş, ancak amca malı vermemekte ısrar etmiş. Delikanlı da durumu Hz. Peygambere iletmiş, bu ve benzeri durumlara istinaden bu âyetin nâzil olduğu söylenmiştir. Amca da buna binaen biz Allah'a ve Resulüne itaat ederiz deyip malı tam olarak yeğenine teslim edince, Hz. Peygamberde, *“kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarır ve malı böyle teslim ederse cenneti hak eder”* buyurmuştur.³²⁵

*“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, hoşunuza giden kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık yapacağınızdan korkacak olursanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin...”*³²⁶ Yetimler genellikle velisi aracılığıyla evlendirilmekte, ileri sürülecek şartlar konusunda kendisi belirleyici olup menfaatinin koruyucusu da kendisidir. Kız çocuk içinde durum aynıdır. Velî kendisi bizzat yetim kızını nikâhlamak isterse adâletten sapmamaları konusunda

³²¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dimaşkî Zehebî, *Kitâbü'l-Kebâir*, Beyrut: Dârünnedve el-Cedid, ty., s. 68.

³²² Nisâ, 4/2.

³²³ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 14-15.

³²⁴ Muhtemelen Miladi 699 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Bir müddet Merv'de yaşadı. Meşhur ilk kelâmcılardan Cehm b. Safvân ile Belh'te itikadî konularda münazara yapmış, ilâhî sıfatların ispatı yönündeki tezini savunan bir kitap yazdı. Basra'da Atâ b. Ebû Rebâh, İbn Şihâb ez-Zührî, Atıyye el-Avfî gibi âlimlerden ders almıştır. Yaklaşık yirmi yılı yakın dönemde Bağdat, Beyrut, Mekke gibi şehirleri dolaştı. Bağdat'ta Abbâsî halifelerinden Ebû Ca'fer el-Mansûr ve halife olmadan önce Mehdi-Billâh ile ilmî sohbetlerde bulundu. Daha sonra Basra'ya döndü ve burada vefât etti.. bk. Ömer Türker, “Mukâtil b. Süleyman” *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 31, s. 134 vd.

³²⁵ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, s. 94.

³²⁶ Nisâ, 4/3.

şiddetli uyarılar yapılmıştır.

*“Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahid bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.”*³²⁷

Bu âyet Sâbit b. Rifâe ve amcası hakkında nâzil olduğu rivâyet edilmektedir. Şöyle ki: Rifâe ölünce oğlu Sâbit yetim kalıyor, Sâbit’in amcası Hz. Peygamber’e gelip Yâ Resûlallah! Kardeşimin çocuğu evimde yetim olarak yaşıyor, malından bana helâl olan miktar ne kadardır? Malını ona ne zaman teslim etmem gerekir? şeklinde soruya binaen bu âyet azil olmuştur.³²⁸

*“(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.”*³²⁹ Aslında âyet insanlığa benzeri bulunmaz sosyal adâleti, engin merhameti, hiçbir karşılık beklemeden yardım etmek gibi erdem ilkelerini bildirmektedir.

*“Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”*³³⁰ âyeti yetim malını haksız olarak yeme yasağını getirmiş bu yaklaşımın son derece ağır bir haram olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Mi’rac gecesinde cehennem ateşinde yananların arasında bir topluluğun diğerlerinden farklı bir azâba tabi oldukları, dudaklarının deve dudağı gibi olduğu, görevlilerde onların dudaklarını kesip ağızlarına taş koyduklarına şahid olmuş: “ Bunlar kimlerdir?” Yâ Cibrîl diye sorduğunda? O da “*Bunlar, yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenlerdir*” dediği rivâyet edilmektedir.³³¹ Bu rivâyetten iki farklı görüş çıkarılmaktadır. Birincisi, yetimin koruma altına alınması, geçmiş şeriatlarda da

³²⁷ Nisâ, 4/6.

³²⁸ Hâkim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, s. 95.

³²⁹ Nisâ, 4/8.

³³⁰ Nisâ, 4/10.

³³¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vili âyi’l-Kur’ân*, XV, 18-19.

teminat altına alınmış, malını yiyenlerin dehşetli azaba şâhid olunacağı bildirilmiştir. İkincisi ise, Ey Nebî senin ümmetinden yetimin malını yiyecek olanların uğrayacakları azaplarının akıbetinin böyle olacağı önceden gösterilmiştir. Nisâ sûresi ve söz konusu âyetin nüzûl sıralamasına bakıldığında hicretten önce mi'ractan sonra nâzil olduğu görüşü bu hadiseyi pekiştirmektedir.³³² Bu âyet-i kerime ile ilgili Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği bir hadiste, "*Hz. Peygamber (s.a.v.) Cenâb-ı Allah mahşer'de bir toplumu karınlarından ve ağızlarından ateş alevleri çıkacak şekilde dirilteceğini buyurunca, kim bunlar Yâ Resulallah! diye sorulunca, o da yukarıda zikredilen Nisâ sûresinin 10. âyetini okuduğu aktarmıştır.*"³³³

Haksız yere yenilen yetim malının bir ateş yumağı gibi sindirim sistemini alt üst edeceğini pekiştirmeli olarak anlatılmaktadır. Bu âyetin Bakara sûresinin 220. âyetiyle nesih edildiğini ileri sürenlere Abdullah b. Abbas, bu âyetin nesih olduğunu savunanlar Kur'ân-ı Kerîm'i ve tefsirini anlama ve kavramada nasibi olmayanlardır. Şöyleki Nisâ sûresi 10. âyeti inince evinde yetim olanlar bu âyetin hükmüne istinaden korku ve sıkıntı olabilir endişesiyle yeme-içme vb. durumlarda yetimlerin her şeyini kendikilerinden ayırmaya başladılar. Bakara sûresi 220. âyeti "...Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir..." bu sıkıntıyı ortadan kaldırmak için nâzil olduğunu söylemiştir.³³⁴

"Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşına, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."³³⁵ Sûrenin ana konuları arasında yer alan toplumların sosyal

³³² Kur'ân'da ki sıralamada dördüncü, nüzûl sırasına göre doksan ikinci sûredir. Sonra, Zilzâl'den önce, Mümtehine sûresinden sonra inmiştir. Bakara, Enfâl, Âl-i İmrân, Ahzâb ve Mümtehine sûreleri Medine'de Nisâ'dan önce nâzil olmuştur. Sûrenin, hicretten sonra 5 veya 6. yılda, Müreyşî Gazvesi'nde dinî hükümler ve uygulamalar arasına girdiği bilinen teyemmüm âyetini ihtiva etmesi ağırlıklı olarak bu yıllarda indiğini düşündürmektedir. Buhârî'de yer alan ("Ferâiz", 14) Nisâ sûresinin 176. âyetinin Kur'an'ın son âyeti olduğu yönündeki rivayet dikkate alındığında, başka bazı sûreler gibi bunun nüzûlünün geniş bir sürede tamamlandığı söylenebilir.; bk. Muhammed Tahir İbn Aşûr, *Tefsîr et-tahrîr ve 't-tenvîr*, IV, 212; Mahmûd b. Ebû'l-Hasan Nisâbüri, *Esbâb-ı Nüzûl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty. s.49.

³³³ Zehebî, *Kitâbü'l-Kebâir*, s. 65-66.

³³⁴ Nisâbüri, *Esbâb-ı Nüzûl*, s. 96.

³³⁵ Nisâ, 4/36.

düzen, sosyal ilişkiler, başta yetimler olmak üzere insanlara iyi davranıp iyilik üzere her türlü maddî ve mânevî yardımda bulunmayı, yaptıklarını riya için değil sırf Allah rızası için yapmayı emretmektedir. Allah'a ortak koşmayı yasaklamıştır. Kendilerine iyi davranılması gerekenlerin başında ana-baba, akraba ve yetimler geldiğinin önemini vurgulamaktadır. Allah'a şirk koşmayı yasaklamanın arkasından üçüncü sırada yetime iyi davranma emrinin gelmesi yetimin durumunun önemini göstermektedir.³³⁶

*“Senden kadınlar hakkında açıklama istiyorlar. De ki: Onlara ait hükmü, Allah ve kitapta size okunan âyetler açıklıyor; onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikâhlamak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında, çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere âdil davranmanız hususunda size okunup duran âyetler (açıklıyor). İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz bilmektedir.”*³³⁷ Âyetin “Onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikâhlamak da istemediğiniz yetim kadınlar...” kısmını, “Onlarla evlenmek istediğiniz halde kendilerine mehirlerini vermediğiniz, mehir vermeden kendileriyle evlenmek istediğiniz kadınlar” şeklinde çevirmek mümkündür. ³³⁸ Yukarıda zikredilen âyetlerin bulunduğu sûreye Nisâ sûresi denilmesindeki muradı ilâhiden şunu anlayabiliriz: Sûredeki âyetlerde yedi defa yetim ve güçsüzlerin haklarına değinilmesi, yaş itibarıyla hakkını savunmakta aciz olan bu güçsüzlere sûrede haklarının korunup teminat altına alınmasıdır. Baba öldüğünde yetimi, onu doğuran anneye (kadına/nisâ) emanet edilmesi, bu iki güçsüzü velî veya vâsiye rastgele emanet edilmelerinin mümkün olmayacağı, bilakis hak-hukuklarının korunmasına riayet edilmesine, içinde yaşadıkları zor durumlarına dikkatleri çekmek, korunmalarını pekiştirmek açısından olacak ki, sûreye Nisâ denilmiştir.

“Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin. Ölçü ve tartıyı adâletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız hakkında bile olsa, adâletli olun. Allah'a verdiğiniz sözü eksiksiz yerine getirin. İşte düşünüp öğüt alasınız diye Allah size bunları

³³⁶ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 65-66.

³³⁷ Nisâ, 4/127.

³³⁸ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 153.

emretti.”³³⁹ Bu âyette beyan edilmek istenilen; yetim malına en güzel ve faydalı bir şekilde yaklaşma, onu yetimin lehine geliştirmek için gayret etmektir. Âyette geçen “Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına sadece iyi tutumla yaklaşın...” Sebepler oluşmadan kişi malları canları gibi dokunulmaz olmakla birlikte, korumasız yetimlerin canları ve malları rahatlıkla istismara açık olduğundan nasların genel hükmü titiz davranılmasına dikkat çekilmiştir.³⁴⁰

*“Allah’a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah’a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir. .”*³⁴¹ İkrime b. Ebû Cehil, Câbir b. Abdullah, Katâde b. Nu‘mân, Mücâhid b. Cebr, gibi müfessirler yukarıdaki âyetin Haşr sûresinin 6 ve 7. âyetlerini nesih ettiğini ileri sürmüşlerse de, müfessirlerin çoğu bu görüşe katılmamışlardır.

“Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefâ gösterin; çünkü ahit sorumluluk doğurur.” ³⁴²Âyette geçen “Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına sadece iyi tutumla yaklaşın...” zayıf ve korumasız yetimlerin malları istismara açık olduğundan âyette titiz olunması gerektiğini emretmiştir. Zeccâc³⁴³ “Allah’ın her emri, her nehyi ahiddir. Allah ile kul arasındaki konulara dair emir ve nehiyeler, insanların birbirleri arasındaki ilişkilerle ilgili emir ve nehiyeler de bu cümledendir” der.³⁴⁴

*“Allah’ın (başka) beldeleler halkından alıp Resûlüne fey’olarak verdikleri, Allah’a, peygambere, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; ...”*³⁴⁵ Görüldüğü gibi bizzat Kur’ân yetimin korunup kollanmasını, maddi ihtiyaçlarının

³³⁹ En’âm, 6/152.

³⁴⁰ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 485-489.

³⁴¹ Enfal, 8/ 41.

³⁴² İsrâ, 17/ 34.

³⁴³ Miladî 844 yılında Bağdat’ta doğmuş ve burada yaşamıştır. Çocukluğundan beri cam işleriyle uğraştığı için “Zeccâc” lakabıyla tanınmıştır. İlme hevesinden dolayı Bağdat’taki ilim meclislerine gidip gelmeye başladı. Kûfe mektebinin önde gelen ismi Sa’leb’in derslerine devam ederek meşhur öğrencileri arasında yer alır. Arap grameri ve lugatıyla Arap edebiyatı alanındaki öğrenimini bizzat Sa’leb ile Müberred’den almış, dolayısıyla Kûfe ve Basra mekteplerini ilk kaynaktan öğrenme fırsatı bulmuştur. bk. Emrullah İşler, “Zeccâc” *DİA*, İstanbul,: İSAM, 2013, c.44, ss.173-174.

³⁴⁴ Şevkânî, *Fethu’l-Kadir*, III, 256.

³⁴⁵ Haşr, 59/7.

karşılanmasını kişilerin insafına terk etmemiş; yardım mekanizmasını oluşturarak belirli bir sistem içerisinde kurallara bağlamıştır.

“*Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yoksula, yetime ve esire de yemek verirler.*”³⁴⁶ âyette işaret edilen husus yetimlerin ihtiyaçlarının karşılanması, onların ihtiyaçları kendilerinden sorumlu olan velîlerinin, hatta diğer bireylerin şahsi ihtiyaçlarından önce gelmektedir. Marifet o ki, kendisi muhtaç olduğu halde yetimin ihtiyacını karşılayabilmektir.

Kısacası en üstün iyilik, hiçbir maddî ve mânevî karşılık beklemeden, bir çıkar düşüncesi taşımadan, yapılan iyiliktir. Bir kutsî hadiste bildirildiğine göre iyiliği gönülden, ibadetini ihlasla yapanların, basiretleri ve yolları aydınlık olur.³⁴⁷ Yukarıda zikredilen söz konusu sûrenin 8. âyeti: “*Onlar, Allah’ı sevdikleri ve O’nun rızâsı için yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler*” şeklinde tefsir etmişlerdir. Müfessirler de esîri mecazi anlamda alıp şartların esiri olan her kişinin bu kapsamına girdiğini söylemişlerdir.³⁴⁸

“*Hayır, hayır! Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.*”³⁴⁹ Yetimlere kol kanat germek, bu işi yapanları hem şahıs olarak hem toplum olarak olgunlaştırır, insan olarak üstün derecelere çıkarır. Aksi ise, birey ve toplumu yoldan çıkarır, istikametlerini bozar, kötü bireyler ve toplumların oluşmalarına yol açar. Nihâyetinde, tarihin bir döneminde yaşamış ve bu taşkınlıklarından dolayı helâk olmuş toplumlar durumuna düşürür. Bu ayette, taşkınlık ve azgınlıkları sebebiyle helâk olan kavimlerin akıbetleri ile ilgili gereken uyarı yapıldıktan sonra, insanın azmamasını, bencilik ve beğenmişlik gibi duygulara kapılmamasına dikkat çekilmektedir.³⁵⁰ Âyetlerde vurgulanan nimetlerin asıl sahibi Allah (c.c.) olduğunu, nimetleri liyakatimiz dolayısıyla vermeye mecbur olduğu için değil, bir lütuf olarak verdiğini bilmek, imtihan ettiğinde sabretmektir. Verdiği nimetleri, yoksul ve muhtaçlarla paylaşmak, dayanışma ve yardımlaşmanın kurumsal

³⁴⁶ İnsan, 76/8.

³⁴⁷ bk. Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 256; Buhârî, “Rikâk”, 38.

³⁴⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, XXIX, 130; Râzî, *Tefsîrû’l-Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*, XXX, 245.

³⁴⁹ Fecr, 89/17.

³⁵⁰ bk. Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, V, 619-620.

bir hale gelmesine katkıda bulunmaktır.³⁵¹

“*Veya bir kutluk gününde yakını olan bir yetimi yahut aç açık bir yoksulu doyurmaktır.*”³⁵² O dönemde toplumun en ağır sorunlarıyla ilgili başlıca ödevler şöyle sıralanmıştır: köleleri azad etmek, yetimi doyurmak, sabırlı ve merhametli olmak. İyiliklerin ancak imanla birlikte değer kazanacağını bildirmiştir. Yani yapılan iyiliğin faydasına ve gerekliliğine inanarak yapmak gerekir. Rivayete göre Hakîm b. Hizâm adlı bir sahâbî, Hz. Peygamber’e, “Yâ Resûlellah! Vaktiyle ben Câhiliye Dönemi’nde sadaka verir, köleleri özgürlüklerine kavuşturur, akrabalarımıla yakından ilgilenir, buna benzer iyilikler yapardım. Bunlardan sevap kazandım mı, ne dersiniz?” diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Müslüman oldun ve artık bütün o iyiliklerinin sevabını alacaksın*” buyurmuşlardır.³⁵³

“*O seni yetim bulup barındırmadı mı?*”, “*O halde sakın yetimi ezme!*”³⁵⁴ Hz. Muhammed (s.a.v.) Kureyş kabilesine mensup olmakla birlikte yetim ve korunmaya muhtaç olarak doğmuştu. Hz. Hatice ile evliliğine kadar maddi zorluklar içinde hayatını devam ettirmişti. Bazı müfessirler bu âyetten belirtilen yoksulluktan kurtulmayı, vahyin gelmesi olarak anlamış, hem kendisini hem insanlığı aydınlatabilecek zenginlikte hakikatlere nail olması şeklinde anlamış ve yorumlamışlardır.³⁵⁵ Duhâ sûresinin son âyetlerinde verilen mesaj Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şahsında toplumların dikkatini yetimle ilgili ahlâkî ve sosyal problemler üzerine çekmek ve bunu çözüme kavuşturmaktır.³⁵⁶

Yukarıdaki iki âyetle ilgili bir hadis’te İbn Abbas Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Rabbimden bir istekte bulundum, keşke bulunmasaydım. Oda şuydu “Rabbim benden önceki peygamberlerden, rüzgari Hz. Süleyman’ın buyruğu altına verdin, izinle ölüleri diriltmeyi de Hz. İsâ’ya musahhar eyledin dedim. Rabbim’de: “*seni yetim bulup barındırmadım mı?*”, “*Seni yol bilmez halde bulup yol*

³⁵¹ bk. Râzî, *Tefsîrû'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XXXI, 170.

³⁵² Beled, 90/14, 15,16.

³⁵³ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 521; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 402.

³⁵⁴ Duhâ, 93/6-9.

³⁵⁵ Elmalılı M Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, İstanbul: Azim Dağıtım, 2017, VIII, 5902.

³⁵⁶ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 639-640.

göstermedim mi?”, “*ve seni yoksul bulup zengin etmedim mi?*”, “*Senin kalbini açıp genişletmedim mi? “Belini büken yükünü üzerinden kaldırmadım mı”?*”³⁵⁷ evet, Yâ Rab dedim.³⁵⁸ Bu hadisten rahatlıkla şu sonuca varabiliriz: evet Ey Muhammed (s.a.v.) geçmiş peygamberlerime bir takım farklı üstünlükler verdim. Ama unutma ki senin en büyük üstünlüğün yetim olarak doğdun ve seni amcanın himayesinde olacak şekilde takdir edip “barındırmadı mı?” işte bu durum sana verdiğim bir üstünlüktür. O halde bilki bir yetimi barındırmak geçmiş paygamberlere verilen üstün ayrıcalıklar kadar üstündür.

“*İşte odur yetimi itip kakan;*”³⁵⁹ Bu sûre dini yalanlayan ve inkâr edenleri beyan etmektedir. Bu tipler; yetimi itip kakan, ona yardım etmediği gibi başkalarını engelleyenlerdir. Bazı müfessirlere göre bu âyetin Âs b. Vâil hakkında indiğini söylemişlerse de hüküm genel olup yetimi küçümseyerek hakaret eden, hakkını çiğneyen herkesi kapsamaktadır. Âyet bir taraftan bu tip insanları kınarken, diğer taraftan mü'minleri yetimleri korumaya ve yardım etmeye teşvik etmiştir.³⁶⁰

Âyetler çıkarılacak genel hükümler şöyle özetleyebiliriz:

- Sefih rüşd çağına girince, malını iyi değerlendirebilmesi açısından teste tabi tutulduktan sonra malı şâhidler huzurunda tutanakla teslim edilmesi,
- İslâm'ın belirlediği prensipler çerçevesinde yetim kız ve erkek çocuğun evlilik işlerinde yardımcı olup katkı sağlamak
- Eğitim, terbiye, sevgi gibi konularda çocuklarımıza gösterdiğimiz yaklaşımı aynı hassasiyetle onlara göstermeliyiz.
- Yetimlere verilen önem âyetlerde sıralamaya dikkat çekilmiş, Allah, Peygamber ve yakın akrabalarından hemen sonra zikredilmesidir.
- Yetimlere yönelik yapılacak en ufak bir haksızlık veya zulüm büyük

³⁵⁷ İnşirâh, 94/1-3.

³⁵⁸ Nisâbü'rî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, s. 303.

³⁵⁹ Ma'un, 107/2.

³⁶⁰ bk.Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, V, 696-697; Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, XXXII, 111.

günahlardan sayılmıştır.³⁶¹

b. Hadislerde Yetimin Statüsü

Hz. Muhammed (s.a.v.) yaşamında yetimlerin hukuku üzerinde hassasiyetle durmuş, çünkü kendisi de yetim olarak dünyaya gelmiş, yetimliğin bütün acılarını ruhunda hissetmiş bir peygamberdir. Küçük yaşından beri tüm ihtiyaçlarını bizzat kendisi karşılamaya çalışmış, kendisine Ebû Talib'in yetimi olarak hitap edilmiştir.³⁶²

Hz. Peygamber (s.a.v.) yetime bakmayı, ona helâl lokma yedirmeyi, rahat bir hayat tarzı sunmayı, sosyal bir sorumluluk olarak görmüş ve yerine getireni cennetle müjdelemiştir. Cennetin derecelerden oluştuğunu, en üst derecede Peygamberlerin bulunduğunu beyan etmiş, yetimin kefaletini öyle teşvik etmiş ki, yetimin kefilisi ile cennette birlikte olacağını hadislerinde şöyle beyan etmiştir: “ *Ben ile yetimin kefilisi (onu büyüten),-işaret parmağı ile orta parmağının arasını açarak- cennette böyle birlikte olacağız .*”³⁶³

Hz. Peygamber (s.a.v.) yetimin maddi ihtiyaçlarının karşılanıp kollanmasının yanısıra korunmasını emretmektedir. Yetimin korunması yaşama hakkının yanısıra malının korunması gibi diğer temel hakları kapsamaktadır. Bunlar arasında korunmaya en çok gerkeli olan malının korunmasıdır. Malın korunması ise iki aşamada gerçekleşir. Bunlardan ilki haksız saldırılardan ihlallerden korumak, diğeri ise malın işletilmesi suretiyle nemalandırmak veya en azından maddeten ve değer bakımından eksilmesini önlemektir. Bu iki koruma biçiminden üzerinde en çok durulan haksız saldırı ve ihlaldir. Hadislerde bu açık bir şekilde yasaklanmış ve şiddetle kınanmış olduğu görülmektedir. Nitekim bir hadiste yedi büyük günahlar sayılırken bunlardan birinin yetim malı yemek olduğu belirtilmiş ve bunun büyük günah sayılacağına işaret edilmiştir. “*Helâk edici yedi büyük gûnahtan sakınınız. Ashab onlar nedir? Yâ Resulallah! dediler. Allah Resûlü (s.a.v.): Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, yetim malı yemek, faiz yemek, savaştan kaçmak, iffetli ve iman sahibi bir kadına zina iftirasında*

³⁶¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Tefsîrû Âyati'l- Ahkâm*, Şam: Mektebetu'l- Gazâlî, 2b., 1977, II, 443.

³⁶² Nesâî, “Kitâbu'l- Cuma”, 3/120.

³⁶³ Müslim, Kitâbü'z- Zühd ve'r- Rekâik, “Babü'l-İhsan”, 8/221.

bulunmaktadır.”³⁶⁴ hadisi bunu göstermektedir. Peygamber (s.a.v.) sakınılması gereken yedi büyük günahı sayarken, bunlardan birinin de yetimin malının haksız yere yenilmesi olarak belirtmiştir. Yetim malını haksızlık ve zulümle yemenin uhrevi yönünü öne çıkaran bir başka hadis de şudur: Hz. Peygamberin (s.a.v.); Mîrâc’da bir topluluğa uğradıklarında, onların dudakları deve dudağı gibi olduğunu görür. Vazifeli memurlar da onların dudaklarını kesip ağızlarını kızgın taşlarla doldurdukları karşısında: “Ey Cibrîl! Bunlar kimlerdir?” diye sorduklarında, Cebrâîl de: “*Bunlar, yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenlerdir!*” diye cevap verir.³⁶⁵

Hz. Muhammed (s.a.v.) başka hadis-i şeriflerinde: “ *Ben iki grup insanın hakkının çiğnenmesine asla müsaade etmem ki bunlar yetim ve kadındır.*”³⁶⁶ dediği de rivayet edilmektedir. Hadis-i şerifte yetimle kadının beraber zikredilmesi genellikle hakkını korumaktan aciz oldukları aşikârdır. Çünkü yetimi koruyacak ve kollayan güç ve kuvvet mercii olan babasını kaybettiğinden güçsüzleşmekte, kadında hem yaratılış itibarıyla hem dul kaldığında güçsüz kalabileceği endişesiyle Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkının ihlâl edilmemesi hakkının çiğnenmemesi için uyarı yapmıştır.

Hadislerde yetimin statüsü kapsamında bir diğer konu onun kollanmasıdır. Bu konuda açık teşviklerle gündeme getirilmiştir. Örneğin; günahların ve kötülüklerin bağışlanmasının en büyük vesilelerinden biri yetime yapılan iyiliktir. Bunu pekiştiren Malik b. Hâris’in (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste Resûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu bildirmektedir: “*Müslümanlar arasından kim bir yetimi evine alarak yiyecek ve içeceğine dahil ederse, affedilmez bir günah (şirk gibi) işlememişse, Allah onu mutlaka cennetine koyacaktır.*”³⁶⁷

İnsanlar mizacları, karakter ve düşünce yapıları farklı olarak yaratılmışlardır. Bir anne-baba, bir yetimi evine alıp kefalatını üstlendiğinde, diğer aile bireyleri kendi işleriyle meşgul olup, sosyal hayatlarında evdeki yetimle hiç ilgileri olmayabilir. Belki de bir çekememezlik ve kıskançlık meydana gelebileceği bir durumda Hz. Muhammed

³⁶⁴ Buhârî, “Vesâyâ”, 23; Müslim, “İman”, 38; Ebu Davud, “Vesâyâ”, 10.

³⁶⁵ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, XV, 18-19.

³⁶⁶ İbn-i Mâce, “Edeb”, 6.

³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 344; Tirmizî, “Birr” 14.

(s.a.v.) ailede olumsuz bir yapının önüne geçmek için bu sevap sadece anne-baba ile sınırlı olmayıp tüm aile bireyleri de bu sevaptan nasibini alacağını belirtmiştir. Konuya açıklık getiren Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyet edilen başka bir hadiste Hz.Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktarmaktadır: “*Müslümanlar içinde en hayırlı ev kendisine iyilik yapılan yetimin bulunduğu evdir. Müslümanlar içinde en kötü ev de kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir.*”³⁶⁸

En iyi ev, içinde kendisine iyi davranılan yetimlerin yaşadığı evlerdir. Yetime şefkat, merhamet, sevgi, yedirme, içirme gibi durumlarda çocuklarına gösterdikleri ilgiyi yetimede gösterirlerse, bu evler en hayırlı evlerden kabul edilmektedir. Bir yerde yetimlere kötü muamele yapılıyorsa, yetimler itilip kakılıyorsa, horlanıyorsa, hakları çiğneniyorsa, oralarının kötü yerler olduğu belirtilmiştir.

Mü'min sürekli kendisini Allah'a yakınlaştıracak ameller işlemek gayretinin içerisinde olan kişidir. Allah'ın rahmetinden korumasından ve kendisini gözetip kollamasından uzak durmaktan korkar. Kalbinin katılığından Allah'a sınığınp , bu katılığın ilacı için arayışa girer. Bu konu ile ilgili Ebû Hüreyre' den rivâyet edilen bir hadiste : “Bir gün bir adam Hz. Peygamber (s.a.v.) gelip kalbinin katılaştığından şikâyetçi olmuştur. Hz. Peygamberde; *kalbinin yumuşamasını istiyorsan bir yetimi himayene al*³⁶⁹ *başını okşa ve yediğinden yedirerek karnını doyur.*”³⁷⁰ demiştir.

Yetimi, koruma altına alıp sadece maddî ihtiyaçlarını karşılamak yetmemektedir. Küçükte olsa o bir insandır ve eşref-i mahlûkattır. İnsani açıdan sahip olduğu hak hukuku ile birlikte iç dünyasını ve gönlünü almayı da ihmal etmemek gerekir. Yapılan iyilikler başa kakılmamalı çünkü minnetle ve başa kakılarak yapılan iyiliklerin hiçbir sevabının olmayacağı gibi hiçbir anlamı da kalmamış olur.³⁷¹

Naslarda onu bir yetim olarak, koruması altına alıp yiyecek ve içeceğini üstlenen kişi için kıyamet gününde, onu cehennem ateşinden koruyacak bir kalkan oluşur. Başını okşayan kişi için ise başındaki saçların sayısı kadar, sevap almış olur. Kim bir yetimin

³⁶⁸ İbn-i Mâce, “Edeb”, 6.

³⁶⁹ “Bir yetimi himayene al” ifadesi kefaletine almak demektir. Günümüzde yetim sponsorluğu olarak ifade edilmektedir.

³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 263,387.

³⁷¹ bk.Bakara, 2/264.

kefaletini üstlenip, ona mutlu ve rahat bir hayat sağlarsa, Allah yolunda cihat edenler kadar ecir alacağını beyan edilmiştir.³⁷²

İslâm hukukçuları, yetimlerin himâyesini kademeli biçimde toplumun asli görevleri arasında kabul etmiş, hüküm olarak ta farz-ı kifaye kabul etmişlerdir. Bu görev öncelikle mahremi olan yakın akrabalarının sorumluluğu içindedir. Yoklukları veya sorumluluklarını yerine getiremeyecekleri durumda sorumluluk diğer Müslümanlarda olur.³⁷³ Genel prensib olarak velîsi olmayanların velîsi devlet başkanıdır. Bu görev devletin denetiminde koruyucu aile veya ilgili kurumlar aracılığıyla yerine getirilmesi gerekir. Müslim veya gayrî müslim ebeveynin dini kimliğine bakılmadan, yetim çocukların kötü niyetli kişi veya kuruluşların eline bırakılmaması esastır.

C. GÜNÜMÜZDE YETİMLERİN KORUNMASINA YÖNELİK KURUM - KURULUŞLAR

1. Hıristiyan Coğrafyada

Yetimler ve kimsesiz çocuklara yönelik uluslararası Hıristiyan yardım kuruluşlarından önde gelen bazıları şunlardır:

a. Yetimler için Hıristiyan İttifakı (Christian Alliance for Orphan- CAFO)

Birçok sayıda Hıristiyan kurum ve kuruluşları, kiliseler ortaklığında birleştiren bir çatı kuruluş olan CAFO, 2004 yılında misyoner Hıristiyanların bir araya gelmesi ile oluşturulmuş bir ittifaktır. Yıllık CAFO Zirvesi; Hıristiyanların ibadet günü olan pazar günlerini yetimler için çalışmalar yaparak, “yetim pazarı”, yetimler için yerel kiliseleri harekete geçirmeyi amaçlayan Küresel Hareket Girişimi ve yetimlerle ilgili araştırma ve istatistiklere uygun metodolojiler ve stratejilerin oluşturulduğu Orphan and Vulnerable Children/OVC (Yetimler ve Savunmasız Çocuklar) araştırma birimi gibi çalışmaları vardır. Yetimlere ve yardıma muhtaç çocuklara yönelik çalışmalarını aileyi ve toplumu kalkındırma, koruyucu aile, evlât edinme ve kiliselere düşen roller olarak sınıflandıran

³⁷² Kurtubî, *el-Câmi ' li-Ahkâmi 'l-Kur 'ân*, XX, 90.

³⁷³ Abdüsselâm Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, s. 501.

CAFO, üye ve ortak kuruluşlarla dünyanın birçok bölgesinde misyonerlik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Yetimler için Hıristiyan İttifakı kuruluşu tarafından organize edilen bütün programlarda dini öğretilerin ve kilisenin merkezî bir rol üstlenmesi, Hıristiyan misyoner kurumların bireysel ve kolektif olarak uyguladıkları bir metottur. Örneğin; yetimhane ve bakım evlerinden yaş sınırı sebebiyle ayrılmak zorunda kalan çocuklara verilen mesleki eğitim, onların yetişkin olarak topluma adapte olmasını sağlamayı amaçlarken bu program yaşlılar (Aging Out) kapsamında mânevî ilgi ve himaye, kilise ve toplumun desteği gibi çalışmalar yapmaktadır.³⁷⁴

Bazı resmi kayıtlara göre; Yetimler için Hıristiyan İttifakı Kuruluşu (CAFO)'ya bağlı, Afrika kıtası; Liberya'da on altı, Etiyopya'da on sekiz, Tanzanya'da on dört, Asya kıtasında; Çin'de yirmi üç, Hindistan'da kırk misyoner kurum yetimlere yönelik çalışmalar sürdürmektedirler.³⁷⁵

b. Çocuk Köyleri (SOS Children / Her çocuk için sevgi dolu bir yuva)

1949 yılında 2. Dünya Savaşı'nda yetim kalan çocuklar için Avusturya'da bir yetim köyü inşa edilmesi ile faaliyetlerine başlayan SOS³⁷⁶ her çocuk için sevgi dolu bir yuva kurumu, 1970'lerden itibaren dünyaya açılarak beş yüzden fazla yetim köyü inşa etmiştir. 2016 yılı kayıtlarına göre çeşitli programlarla yetimler başta olmak üzere, bir milyon iki yüz bin çocuğa ve yetişkine hizmet vermektedirler.³⁷⁷

Bu projenin amacı ve çalışma prensipleri; anne, kardeşler, yuva ve toplum şeklinde açıklamaktadır. SOS Children / Çocuk Köylerinde düzenli ve doğal bir aile ortamı sağlamak için çocuklar farklı yaşlarda onar kişilik gruplar halinde bir SOS annesinin himayesine verilmekte olup çocuklar arasında kardeşlik, anne, aile kavramları çerçevesinde gerçek bir ebeveyn ilişkisini kurmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde kurulan

³⁷⁴ Sevgi Altundal Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (IHH), İstanbul: Ramazan, 2016, s. 22; <https://cafo.org/>, (19.12.2018).

³⁷⁵ Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 23.

³⁷⁶ bk. Latife Bıyıklı, *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve S O S Çocuk Köyleri*, Özel Eğitim Dergisi, Ankara Üniversitesi, 1995, 2 (I), 3 - 103.

³⁷⁷ Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 24.

30 ila 40 evden oluşan çocuk köylerinde ayrıca toplu faaliyetler için inşa edilmiş tesisler de yer almaktadır. Böylelikle çocukların toplumdan soyutlanmadan yaşaması için imkân sağlanmakta olup, buralarda iyi birer misyoner yetişmeleri hedeflenmektedir.

c. Yetimsiz Bir Dünya (World Without Orphans/WWO)

Bu kuruluş kendisini “her yetimin sevgi dolu kalıcı bir aile ile kutsal babasını bilerek büyümesi için küresel bir hareket” olarak tanımlanan bir projedir. Aynı zamanda “Tanrı bizi evlât edindi. O babasızların babasıdır.” sloganıyla yetim çocukların evlât edinilmesi projesine öncülük etmektedir. Bu kuruluş, 2010 yılında Ukrayna’da yetimler için bir araya gelen Ukraynalı Hıristiyanları örnek alarak küresel bir harekete dönüşmüştür.³⁷⁸

Hıristiyanlık âleminde yetimlere yönelik yapılan bazı çalışmalara yukarıda birkaç örnek verilmiştir. Hıristiyanların bu çalışmalarındaki temel hedefleri bu çocukları yetiştirip misyonerlik faaliyetlerinde istihdam etmektir. Meselâ; 2016 yılı Şubat ayında; gerçekleştirilen Küresel Forum’a altmış ülkeden, dört yüz elli Hıristiyan Papazı katılmıştır. Doğal âfet ve savaşlar nedeniyle geride kalan yetimleri sadece evlât edinmekle karşılaşacakları zor şartlardan kurtarmak anlamına gelmediğini, ayrıca onlara Tanrı’yı tanıtmak, İncil’in öğretilerini öğretmek, böylelikle onların İlâhi kurtuluşa ermelerini de sağlamayı amaçladıklarını vurgulamışlardır.³⁷⁹

d. Dünya Yetimleri (World Orphans)

1993 yılında yetimlerin bakımı için Amerikalı Hıristiyan bir grup tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı, kiliselerin rolünü ve çalışmalarını artırarak ve genişleterek ev-merkezli bakım projesini desteklemektir. Yetim çocukların bakımı için Hıristiyan ailelerin ve din adamlarının kendi evlerinde koruyucu aile olarak hizmet sunmasının gerekliliğini hedeflemektedir. Yirmi beşten fazla ülkede kiliselerin iş birliği ile çalışmalar yürütülmektedir. Hıristiyanlığın yaygın olmadığı bölgelerde veya dini propaganda yapmanın hukukî olarak yasak olduğu ülkelerde Hıristiyan gönüllüler

³⁷⁸ bk. Şinasi Gündüz, “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyoner” Diyanet Dergisi, Cilt 38, sy. 2, (Nisan, Mayıs, Haziran 2002); Gündüz, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2, (2002), sy. 1.

³⁷⁹ Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 25; <http://www.worldwithoutorphans.org/>, (15.01.2019).

tarafından yetim çocuklara yönelik gerçekleştirilen bu tür faaliyetlerle bu ülkelerdeki Hıristiyan nüfusun artışı sağlanmaktadır. Irak, Etiyopya, Guatemala, Haiti, Hindistan, Çin, Kenya, Nikaragua, Ruanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, Uganda Dünya yetimleri (World Orphans) kurumunun çalışma yaptığı ülkelerden bazılarıdır³⁸⁰

e. Dünya Vizyonu (World Vision)

1950 yılında kurulan Hıristiyan yardım kuruluşu olup, yüz kadar ülkede yardım faaliyetleri yürütmektedir. İsa Mesih'in izinden giderek yardıma muhtaçların ve yoksulun yanında olmak gibi amaçları olduğunu belirtmektedir. Faaliyetlerinin çocuklar üzerine yoğunlaştığını ortalama yıllık yetimlerde dâhil, dört milyon iki yüz bin çocuğa yardım ettikleri, düzenlenen farklı programlarla altmış iki milyon çocuğa faydalı olduklarını açıklamışlardır. Hıristiyan inancını savunduğunu açıkça ifade eden kurum, ayrıca yardım faaliyetlerinde yerel Hıristiyan gruplardan da yardım almaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde on üç bin' den fazla kilise ile birlikte çalışan kurum, yirmi beş bin' den fazla Hıristiyan din adamına insani yardım alanında eğitim vererek istihdam sağlamaktadır. Bütçesi itibarıyla dünyanın en büyük yardım kuruluşları arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletlerin gıda yardımı dağıtımını uygulayıcısı olup, yaklaşık otuz ülkede de kırk dört binin üzerinde çalışanı bulunmaktadır.³⁸¹

f. Merhamet (Compassion)

1952 yılında misyoner kimlikli Hıristiyan yardım derneği olarak kurulmuş olup, çalışmalarını çocuk sponsorluğu³⁸² konusunda yoğunlaştırmaktadır. Dünya çapında yirmi altı ülkede faaliyet göstermektedir.

Hıristiyan kurumlar arasında en saygını olup ve yaklaşık onbeş yıldır Charity Navigator³⁸³ gibi yardım kuruluşlarını değerlendiren listelerde, en istikrarlı kurumlar

³⁸⁰ <http://www.worldwithoutorphans.org/>, (19.11.2018); Hajdâri, s. 25.

³⁸¹ <http://www.worldvision.org/>,(15.01.2019); Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 26.

³⁸² Kurumsal amaçlara ulaşmak için her türlü sosyal faaliyet alanlarında kişi veya organizasyonların bir bedel karşılığı, gerekli araç hizmeti ile desteklenmesi ve tüm aktivitelerin planlanması, yürütülmesi ve kontrolüdür.

³⁸³ 2001 yılında ABD 'de kurulmuş, Hıristiyan hayırseverlik kurumu olup kurucuları; “ [Pat Dugan](#), [Marion Dugan](#), [John Patrick Dugan](#)” dır.

arasında yer almaktadır. İsviçre, Kanada vb. ülkeler tarafından resmi olarak desteklenen bir kuruluştur.³⁸⁴

2. Osmanlı Devleti'nde

Müslümanlar asırlar boyunca yetimleri ve mallarının korunmasına özel önem vermişlerdir. Yönetim açısından kadılar, malî bakımdanda vakıflar aracılığıyla çözümler üretmişlerdir. Özellikle Selçuklular, Eyyûbiler, Memlûklulardan itibaren vakıflar kanalıyla eytâmhâne ve yetimlere yönelik özel okulların açılıp tahsis edildiği bilinmektedir.³⁸⁵

Osmanlı Devleti topraklarının genişliği ve hükümdarlık sürecinin uzunluğundan dolayı, yetimlere yönelik faaliyetlerin genel değerlendirilmesi konusu sınırlı olacaktır. Bu büyük ve güçlü imparatorlukta aile ve çocuklara çok önem verilmiştir. Büyük imparatorluğun geniş coğrafyasında yetimlere yönelik büyük projeler ortaya konmuştur. Osmanlı Devleti yetimlerin himayesine yönelik uygulamalara çok önem verilip büyük kurumlar inşa etmişti. Bu çalışmalarla ilgili bilgi kaynaklarından biri Tereke Defterleri (kayıtları) dır. Bu terekelerde ölen babanın mirasının taksiminden de söz edilmektedir. Dikkat çeken konulardan biride babanın ölümü esnasında henüz doğmamış çocuklar da mirastan tam olarak faydalandırılmış olduklarıdır. Bu terekelerin önemli bir yönü sadece Osmanlı Devleti'nin Müslüman tebaasındaki yetimler için değil, gayri müslim Osmanlı vatandaşlarının yetimleri için benzer bilgileri içermiş olmalarıdır.³⁸⁶

İslâm'ın sancaktarlığıyla şereflenen Büyük Osmalı İmparatorluğu, inananları kardeş sayan prensiplerin kaynaşmasının en güzel örnekleri olarak “Menâfiu ibâdullah'a”³⁸⁷ ait olmak üzere kurulan vakıflardır. Doğrudan olduğu kadar, dolaylı olarak yetimleri hedef alan çok sayıda buna örnek bulunmaktadır. Fâtih Sultan Mehmed (1451-1481)'in kurduğu vakıflar birer örnektir. Bu vakıf öncelikle yetim çocuklar, onlardan boş yer kalırsa diğer fakir Müslüman çocukları içindir. Bu konu vakfiyede şu cümle ile ifade edilmiştir; “*Eytâm bulunur ise talim-i eytâm, bulunmaz ise etfâl-i*

³⁸⁴ <http://www.compassion.com/>,(15.02.2019); Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 27.

³⁸⁵ Abdüsselâm Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 43, s. 502.

³⁸⁶ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz-Muhiddin Tuş, “*Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı*”, Sosyo - Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1993, I, 97vd.

³⁸⁷ İhtiyaç sahibi kişilerin maddî mânevî ihtiyaçlarının karşılıksız olarak yararlanmak üzere kurulan vakıflara denir.

fukarâ'yi Müslim'ine talimi ikdâm eyleyip... Vakfiyeye göre burada görevli öğretmenlere ücret ödenecektir."³⁸⁸ Yani; Vakfın şartlarına göre yetim varsa yetimin eğitimine, yoksa Müslüman fakir çocuklarının eğitimine harcanacak... Vakfın şartlarına uygun olarak görevli öğretmene de ücret verilecektir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Vakfiyesi'nde yetim çocuklar için şu satırların yer aldığı görülmektedir. "*Ve mekteb-i şerîf-i mestûrda taallüm-i Kur'ân-ı Azim eden eytâm-i zuafânin melbûsâtî husûsiyçün yevmî on akçe verilüp yılda iki defa eytâm-i mezbûre kifâyet miktarı libâs alı-vireler...*"³⁸⁹ Türkçe anlamı şudur: söz konusu mektepte Kur'ân öğrenen fakir yetim çocukların elbiseleri için günde on akçe ayrılın. Bu çocuklara yılda iki defa yeterli miktarda elbise alsınlar. Yetimlerle ilgili hükümler içeren, bu sayılanlar dışında çok sayıda vakfiyeler bulunmaktadır. Bunlardan bir örnek; Seyyid Ahmed Ağa kızı Ümmü Külsûm Hanım'ın 15 Zilhicce 1204/26 Ağustos 1790'da Tekirdağ'da kurduğu vakfın vakfiyesidir.³⁹⁰

12 Temmuz 1916 yılında İnegöllü el-Hâc Saffet Bey tarafından Bursa'da inşa edilen vakıf³⁹¹ ise; Şehîd düşen askerlerin dul kalan kimsesiz eş ve yetim çocuklarının barındırılması amaçlanmıştır.³⁹² Osmanlı Devleti döneminde kurulan otuz beş bin civarındaki vakıflar içerisinde, yetimlere yönelik çok vakıf kurumu bulunmaktadır. 15. Yüz yılda Bursa'da Selçuk Hatun³⁹³ tarafından, Emîr Sultan hazretleri türbesi civarında; yetim çocukların okutulması için yaptırılan örnek vakıflardandır.³⁹⁴ Osmanlılarda küçük yaştaki yetimlerin korunmasında Avâriz Vakıfları ve Sandıkları önemli işlevler üstlenmiştir. Ayrıca 19. Yüz yılın ortalarından itibaren şehidlerin yetimlerine esnaflar tarafından kurulan, esnaflardan da ölenlerin çocuklarına da maddi destek sağlayan

³⁸⁸ Fâtiş Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1938, s. 313-314-328-329.

³⁸⁹ Edip Kemal Kürkçüoğlu, *Süleymaniye Vakfiyesi*, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1962, s. 152-153.

³⁹⁰ Yazıcı, *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, sy.1, ss. 1-46.

³⁹¹ Bu vakıf eski deyimiyile "Eramilhane", bugünkü deyimiyile "dullar evi" demektir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Vakıf Kayıtlar Arşivindeki 608 (22) nolu defterin 273.sıra ve 251-252. Sayfalarında kayıtlı olarak görülmektedir.

³⁹² Öztürk, "*Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Yardımlaşma Kurumu*", Ankara: Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitâbı, 2003, s. 59-60.

³⁹³ Çelebi Sultan Mehmed'in yedi kızından biri olan Selçuk Hatun, uzun bir ömür yaşamış, hayrat ve hasenat sahibi bir kadındır. Ağabeyi II. Murad, yeğeni Fatih ve torun yeğeni II. Bayezid dönemlerinde temlik edilen köy, mezra, çitlik ve araziler ile Bursa'daki ev, dükkân, bağ ve bahçelerinin tamamını kurduğu vakıflara bağışlamıştır. bk. Ahmed Gündüz, Çelebi Mehmed'in Kızı Selçuk Hatun Vakıfları, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (3), 1154-1173, ,2018, Araştırma Makalesi.

³⁹⁴ Sadi Bayram,, "*Türk Kültürünün Temeli Vakıflardır*", Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı tarafından 3.05.2006 Ankara düzenlenen Toplumların Terakkisinde Vakıfların Rolü Paneli 'ne sunulan tebliğ, s. 3-4.

eytâm sandıkları oluşturulmuş, aynı yüz yıl içerisinde inşa edilen Dârüşşafaka yetimlerin himayesine ve eğitimine yönelik yapılan çalışmalardandır.³⁹⁵ Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı ülkesinde yetim çocuklarla ilgili probleme çok yönlü bakma ve bu alanda gerçek, kalıcı ve kapsamlı çözümler üretebilme başarısı Midhat Paşa'ya (1822-1884) aittir.³⁹⁶

Görüldüğü gibi yetimlerin korunması ve kollanması yönünde Osmanlı toplumu vakıf teşkilatı ile kurumsal bir yapı oluşturmuştur. Osmanlı yetimi koruma ve kollamayı yalnız onu yedirip içermek suretiyle maddi ihtiyaçlarını karşılamaktan ibaret görmemiştir. Kollama kavramına daha derin bir anlam yükleyerek yetimi eğitip öğretip, terbiye edip üstün ahlak sahibi yaparak hayata hazırlayıp yaşamını mutlu bir şekilde sürdüreceği donanıma sahip kılmanın bu kapsamda olduğunun bilinci ile hareket etmiştir.

Yetime yaklaşımın bu derin kapsamının yanı sıra korunması ihmal edilmiş değildir. Bu amaçla nizamnameler hazırlanmıştır. Bunlardan biri 31.12.1851 tarihli bir nizamnamedir. Toplumda ihlaller başgösterince yetimlerin mallarının korunmasına yönelik ilk resmi düzenleme yapılmıştır. Ancak yetim mallarının korunması ile ilgili artan şikâyetlerin önüne geçebilmek için aynı nizamname ile eytâm sandıkları (Yetimlerin mal ve paralarının korunması) idaresi kurulmuştur. İlerleyen yıllarda 24 Mayıs 1876 tarihinde başka bir nizamname ile “İnfâk-ı Muhtâcîn-ı Eytâm ve Erâmil-i İlmiye” (ilim öğrenen ihtiyaç sahibi dul ve yetimler) sandığı ve idaresi kurulmuştur. Buna bağlı olarak daha sonraları her il ve kazada eytâm sandıkları ve meclisleri kurulmuştur. Şartların değişmesi ile zaman içerisinde elde edilen tecrübeler neticesinde 28 Nisân 1906 tarihinde “Emvâl-i Eytâm”(yetim mallarını yönetim kurulu)³⁹⁷ idaresi kurulmuştur. Böylece yetimin mallarının korunması sıkı bir denetim altına alınması

³⁹⁵ Halil Sahillioğlu, “Avârız”, *DİA*, İstanbul: İSAM, c. 4, s. 108-109; Abdüsselam Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, s. 503.

³⁹⁶ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi* s. 74; Midhat Paşa'nın hayati ve faaliyetleriyle ilgili çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte bilgi için bk. Gökhan Çetinsaya, Ş. Tufan Buzpınar, “Midhat Paşa”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, c. 30, s. 7-11.

³⁹⁷ Tanzimat döneminde çocukların mallarını ve diğer haklarını korumak amacıyla açılan kurumdur. Bu kurumla birlikte köylerde babası ölen ve yetim kalan her çocuğun Eytam İdaresi'ne bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Buradaki yetimelerin haklarının korunması amacıyla vesayet kurumu oluşturulmuştu. Babası ölen çocuğa varsa öncelikle annesinin o da yoksa diğer bir akrabası vasi olarak atanmıştı. Yetimlerin mal ve paralarının tespiti, sayımı, korunması ve nemalandırılması Nezaretin görevleri arasındadır. bk. İstanbul Müftülüğü Dergisi, “Din ve Hayat” Türkiye Diyanet Vakfı, sy.25, 2015, s. 106-111.

sağlanmıştır. Nizamnamenin zeyillerinde ise eytâm müdürü atanması, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Birinci dünya savaşında yetim ve kimsesiz çocukları barındırmak, onları meslek sahibi etmek amacıyla 1914'te Dârüleytamı (yetimler yurdunu) kurdular. 1917 yılından sonrada devlet himayesine alınan “Dârüleytam”lar, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar hizmetine devam ettiler.³⁹⁸ Osmanlı döneminde yetimlerin maslahatına yönelik te'sis edilen kurumlardan biride eytâm keseleridir. İster “Emvâl-i Eytâm” kurumları olsun ister “Dârüleytam”lar olsun, İster “Eytâm Keseleri”³⁹⁹ olsun Birinci Dünya savaşından sonra meydana gelen kargaşalık ve ekonomik sıkıntılardan dolayı İstanbul merkezindeki sandık 1920 yılında kapatıldı.⁴⁰⁰ Buralarda barınan yetimler uzak veya yakın akrabalarına gönderildiler. Bir kısım kız çocukları da ailelere evlâtlık, erkekler ise esnaflara çırak olarak verildiler. Bunların dışında kalanlar şehir yatılı mektebi'ne teslim edildiler. Böylece 1926 yılında çıkarılan kanunlada Dârüleytam'lar tamamen kaldırıldı.⁴⁰¹

İslâm coğrafyasında özellikle Arap ülkelerinde ilk asırlarda yetimhaneler çok yaygın değildi. Mirasın bölünmemesi için, yetimler genellikle aile içinde barındırılırdı. Velâyetini amca, dede veya aile içindeki yakınlarından biri üstlenirdi. Yetim erkek çocuk genellikle mirasına hakkıyla sahip olamıyordu. Özellikle yetim kız çocuğu ya ailede nikâhı düşen birisiyle evlendirilir ya da evlendirildikten sonra baba mirasından mal verilmezdi.

Yirminci yüzyılda değişen hayat şartları, büyük aile yapısının çekirdek aileye dönüştüğü, kentleşme hayatının yaygınlaştığı dönemden günümüze yetimhaneler daha yaygın bir şekilde ihtiyaç haline gelmiştir. Rahatlıkla şunu diyebiliriz ki, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet'in tüm teşvik ve uyarılarına rağmen, yaşadığımız yüz yılda İslâm coğrafyasında Müslümanlar yetim konusunda yeterli faaliyetleri yapamamışlardır.

³⁹⁸ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Neşriyat,1977, III, 1548 vd.; Ali Rıza Erkan, “*Dârü'l-Eytâm*lar”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, V, sy. 1, 1987, s. 61-70; Hidâyet Yavuz Nuhoglu , “*Dârüleytam*”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1993,c. 8, s. 521; Yasemin Okur, *Dârü'l-eytâm*lar, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) 1996.

³⁹⁹ Yetimlerin mallarının (menkul ve gayrimenkul) işletilmesi, sermayenin kontrol altında tutulması, ihtiyaçlarının karşılanması, reşid olduklarında da mallarının tam olarak teslim edilmesi amacıyla te'sis edilen kurumdur.

⁴⁰⁰ Cafer Çiftçi, “*Osmanlı Döneminde Bursa'da Eytâm Keseleri*”, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 4, sy.5, 2003/2. s. 83; Tahsin Özcan, “*Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy: 14 (2006), s. 110.

⁴⁰¹ bk.Ayhan Işık, Türkiye Diyanet Vakfı, *Din ve Hayat*, İstanbul Müftülüğü Dergisi, 2015, sy.25, s.30-33; <https://www.fikriyat.com/tarih/2018/03/27/osmanlinin-yetimler-yurdu-druleytm>, (27.12.2018).

Yetimlere yönelik yaptıkları çalışmalarda yetersiz kaldığı görülmektedir. Oysaki yüzyılın ikinci yarısından sonra İslâm coğrafyasında savaşlar vb. durumlar neticesinde yetimlerin sayısı hızla artmış, misyonerler bu durumu Hıristiyanlığı yaymak için fırsata dönüştürmüşlerdir. Son yıllarda ülkemizde ve İslâm coğrafyasında sevgi evleri, koruyucu aile gibi projeler hayata geçirmişlerse de⁴⁰², Hıristiyanlar 1949 yılından bu yana sevgi evleri, koruyucu aile ve yetim köyleri projelerini başlatmışlardır. 1970’li yıllardan itibaren ise yetim ve kimsesiz çocukların korunması bakımından koruyucu aileye olan ilgi artmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de peygamber kıssalarından örnekler, Hz. Peygamber dönemi ve daha sonra Osmanlılar döneminde benzer uygulama örnekleri olmakla birlikte, bugünkü şekliyle 1948 yılında BM bünyesinde çocuk dairesinin kurulmasından sonra koruyucu aile sistemi peyderpey yaygınlaştırılmıştır.

Osmanlıdan sonra günümüze dek yetimlere yönelik çalışmalar zaafa uğramış olup, yetimler, yetimliklerinin kaderine terk edilmişler. 1992 yılında faaliyetlerine başlayıp, 1995 yılında kurumsallaşan İHH hayırseverlerin desteğiyle ülkemiz ve dünyanın birçok ülkesinde yetersiz olmakla birlikte son on yılda bu alana yönelmiş, yetimlerle ilgili takdire şayan büyük çalışmalara imza atmaya devam etmektedir.

⁴⁰² Geniş bilgi için bk. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Koruyucu Aile Resmi internet sitesi <https://koruyucu.aile.gov.tr/>, (17.01. 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİMİN TEMSİLİ, VELİNİN YETKİ VE HAKLARI YETİM İLE İLGİLİ ÖZEL DURUM (MİRAS DURUMU)

A. YETİMİN TEMSİLİ

1. Velâyet Kavramı

İslâm ve diğer Semavî dinlerde, yetimin zayıf oluşu, hakkını koruyamaması ve şahsi işlerinde sağlıklı kararlar verememesi hukukunun korunmasına çok önem verilmiştir. Hak ve hukukunun korumanın yollarından biri sağlıklı bir birey olarak yetişmesinin amacına hizmet edecek haklarından biri olan velâyet hakkıdır.

Sözlükteki anlamı, el-vilâyetü (الولاية) -vav harfinin esre ile okunuşu halinde-sultan, güç demektir. el-Velâyetü (الولاية) -vav harfinin üstün ile okunuşu halinde-yardım etmek, yakınlık duymak, sevmek, yönelmek, işin sorumluluğu üstlenmesi gibi anlamlarda kullanılır. Velâyeti üstlenen kişiye velî denilmektedir. Kişinin eşya üzerindeki nüfuzu ve yetkisini kullanması da demektir. Çoğulu (اولياء) “evliya”dır.⁴⁰³ Velî kelimesinin anlam kapsamında yardımcıları veya kişilerin birbirlerine yakın davranması anlamı da bulunmaktadır.⁴⁰⁴ “Mü’minlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velîleridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoymaları, namazı kırlarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlüne itaat ederler. İşte onları Allah merhametiyle kuşatacaktır. Kuşkusuz Allah mutlak güç ve hikmet sahibidir.”⁴⁰⁵ meâlindeki âyet bu anlamı ifade etmektedir. Bu anlam içeriğinde mü’minler din kardeşi olarak birbirlerinin yardımcılarıdır.

Velâyetin Fikhî tanımı ise, rızâyâ bakılmaksızın sözün bir başkası için geçerli ve sonuç doğurucu ve şer’i bir yetki olması demektir. İslâm hukukunda ise asıl anlam sabit kalmak şartıyla, konunun durumuna göre bazı farklı şekilde kullanılmaktadır. Bu

⁴⁰³ bk. Bakara 2/257; Nisâ4/2, 138-140, 144; En’âm 6/14; Enfâl 8/72-73.

⁴⁰⁴ H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, ss. 15-19.

⁴⁰⁵ Tevbe, 9/71.

açından hemen hemen işlemlerin tamamı velâyetle irtibatlandırılmakta, hukuk sistemi içinde sınırlandırılması veya kısıtlanmasıyla birlikte, dinî kurullarla ilgili olabilir.⁴⁰⁶ Bu bakımdan İslâm Hukukçuları velâyet-ı farklı şekillerde tanımlamışlardır: Cürçânî'ye (ö. 531/1137) göre; “Kabul etsin veya etmesin birinin bir başkası üzerinde söz sahibi olmasıdır.”⁴⁰⁷ diye tanımlarken İbn Âbidîn'e (ö. 1252/1836) göre velâyet, “başkasına söz geçirmek demektir.”⁴⁰⁸ Zuhaylî'ye (1932-2015) göre ise velâyet: “Ergenlik çağına girmiş bir kişinin, henüz ergenlik çağına girmemiş, bir başka ifade ile leh ve aleyhindeki işlerinde yetersiz olanın işlerinde tedbirli davranıp, şer'i sorumluluğu alan kişidir.”⁴⁰⁹ Bir başka tanımda, velînin velâyet alanındaki işlerini yürütmek üzere hukuken kazanmış olduğu şer'i bir güçtür. Meselâ; reşid birisinin “kasır”⁴¹⁰ durumdaki birisinin mâlî veya şahsî işlerini yürütmesidir.⁴¹¹

Velâyetin gerçekleşmesi iki şekilde oluşmaktadır: Birincisi akrabalık bağı ve iman bağı taşıyan, en yakın akrabaları çocuğun velîsi olabileceği gibi mü'minler (kadın/erkek) birbirlerinin velîleri olabilirler.⁴¹² Velî, velâyetindeki kişinin menfaatını korur, gözetir, sahiplenir ve ihtiyaç duyulduğunda temsil eder. Allah, imanla ilgili velâyet alanına kendisini de dâhil ederek şöyle buyurmaktadır: “Allah imam edenlerin velîsidir (yardımcısıdır). Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır...”⁴¹³ Bu velâyet inananlar açısından büyük bir şeref, güven kaynağı ve heyecan vesilesi olurken, onu karanlıklardan çıkarıp, nura ve aydınlığa kavuşturur.⁴¹⁴ İkincisi ise: Nusret (yardım) ve işi üzerine alma, destek olma, muhabbet ve yakınlık göstermek, hükmü altına almak gibi anlamlara da gelir. Velâyet'te aynı kökten türeyip, yardım etmek; emirlik, riyaset (yönetim ve yetki) manasında kullanılır.⁴¹⁵

⁴⁰⁶ H. Yunus Apaydın, “Velâyet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, ss. 15-19.

⁴⁰⁷ Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn eş-Şerif el Hüseyini Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. b., 1983, s. 254.

⁴⁰⁸ Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Kahire: Mekteb Mustafa el-Halebî ve Evlâduhû, 2.b., 1984, VI, 55.

⁴⁰⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, III, 231.

⁴¹⁰ Edâ ehliyetini tam olarak bulundurmeyen kimseye denir.

⁴¹¹ Ahmed Hacı Kürdî, *Ahvâl-i Şahsiyye*, Şam: Câmîatü'd-Dımaşk, 1997, s. 68.

⁴¹² bk.Tevbe, 9/71.

⁴¹³ Bakara, 2/257.

⁴¹⁴ Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 407.

⁴¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Velî” maddesi, XXV, 407.

Bu kavram farklı biçimleriyle iki yüzden fazla âyette geçmekte olup, naslarda anahtar konumdaki kavramlardan biridir. Âyetlerde 'velâyet' kavramının anlamına gelen nâsir, meveddet, hubb, sultan ve vekil gibi sözcüklerde vardır. Allah (c.c.) Kur'ân da, velâyet kavramını etimolojik olarak farklı şekillerde ifade etmiş, türevleri ve kullanılış biçimi şöyledir: (اولي - مولي - موالِي - ولاية - تولي - تولي - نولي - يتولي - اولياء - ولي). Bu beyanlar Kur'ân'ın belağat açısından tartışılmayan zenginliğidir.⁴¹⁶

Kur'ân'da sıkça geçen bu kavram aşağıdaki gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır:

Bunlarda biri dost (Rab) anlamına gelmektedir. Meselâ; gerçek yaratıcıyı bırakıp da başka yaratıcı dostlar edinmeyin, çünkü mü'minlerin hakiki dostları Allah olduğu bildirilmektedir.⁴¹⁷ Bu manaya gelen bir başka âyette şöyle buyurulmaktadır: “İşte burada velâyet (yardım ve dostluk) Hak olan Allah'a mahsustur...”⁴¹⁸ Yukarıda zikredilen farklı iki âyetteki vurgulanan ana tema ise bir başka âyette şöyle buyurulmaktadır: “Ey İnananlar! Yahudileri ve Hıristiyanları dost olarak benimsemeyin, onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onlara dost olursa oda onlardandır...”⁴¹⁹ Ancak İslâm hukukçuları Müslümanların menfaati gereği Yahudi ve Hıristiyanlarla uluslararası bazı antlaşmaları imzalamakta da bir sakınca olmadığını beyan etmişlerdir. Meselâ, Peygamber (s.a.v.) Medine'de bulunan Yahudi ve müşriklerle maslahat gereği bir takım antlaşmalar yapmıştır. İslâm'a ve Müslümanlara doğrudan saldıran ve savaşanlarla dostluk kurmak yasaklanmış, kuranları da Allah zalimler olarak belirtmiştir.⁴²⁰

Yardımcı anlamına gelmektedir. Âyette “Allah, inananların dostudur (yardımcısıdır), onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları (yardımcıları) da tağûttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürür.

⁴¹⁶ Ali Turgut, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991, s. 201.

⁴¹⁷ bk.A'raf, 7/3.

⁴¹⁸ Kehf, 18/44.

⁴¹⁹ Mâide, 5/51.

⁴²⁰ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 291-294.

İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar."⁴²¹ buyurulmaktadır. Güçsüz çaresiz kendilerine yararı olmayan sahte tanrılara iman edeceklerine akıl ve iradelerini doğru dürüst kullanarak Allah'a iman edenler, onların manevî yardımcılarını gerçek anlamda O olacaktır.

Koruyucu anlamında da kullanılmaktadır. İnsan yaratılmış aciz bir varlık olarak karşılaştıkları zorluklar karşısında bazen ümitsizliğe düşebilir. Ümitsizliğe kapılmaması için gerçek koruyucunun Allah olduğunu âyette şöyle buyurulmaktadır: *"İnsanlar bütün ümitlerini yitirdikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. Gerçek koruyucu ve dost olan, her türlü hamde lâıyk olan O'dur."*⁴²²

*"Allah, (şöyle) iki adamı da mısâl verdi: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez, efendisine sadece bir yüküdür. Nereye gönderse olumlu bir sonuç alamaz. Bu, adâletle emreden ve doğru yol üzere olan kimse ile eşit olur mu?"*⁴²³ malik, efendi anlamında kullanılmaktadır.

İş başına geçmek, yönetmek, yönetici olmak anlamına gelmektedir. İslâm dini bir mevki makama gelen yöneticilerin mahiyetindekilere karşı merhamet sahibi olmayı, zulüm etmemeyi, adâletten ayrılmamayı emretmektedir. Âyette şöyle izah edilmektedir: *"Hâkimiyeti ele aldığı anda ise ülkede bozgunculuk çıkarıp ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez."*⁴²⁴

Çocuk anlamına gelmektedir. Âyette şöyle buyurulmaktadır: *"Benden sonra yerime geçecek yakınlarımdan yana endişeliyim. Eşim de çocuktan kesilmiştir. Bana kendi katından bir halef (çocuk) bağışla."*⁴²⁵ Bazı müfessirler Zekeriya'nın (a.s.) hem mülküne hem ilmine hemde peygamberliğine mirasçı olacak salih bir çocuk istediği söylenmişse de, Hz. Peygamber (s.a.v.): *"biz miras bırakmayız, bıraktığımız sadakadır"*.⁴²⁶ meâlindeki hadisi dikkate alındığında peygamberlerin mal ve servetleri için mirasçı istemeyecekleri anlaşılır.

⁴²¹ Bakara, 2/257.

⁴²² Şurâ, 42/28.

⁴²³ Nahl, 16/76.

⁴²⁴ Bakara, 2/205.

⁴²⁵ Meryem, 19/5.

⁴²⁶ Buhârî, "Humus",1; "Megâzî", 14, 38.

Vekil, anlamına gelmekte olup, tevekkül de bundan türemiştir. Kişinin başkasına güvenmesi, güvendiğini yerine vekil tayin etmesidir.⁴²⁷ Allah gerçek vekilin kendisi olduğunu gerçek anlamda başkasını vekil edinilmemesini emretmiş, buna işareten âyette şöyle buyurulmaktadır: “*Mûsâ’ya kitap verdik ve ‘Benden başka vekil edinmeyin’ diye, onu İsrailoğulları için kılavuz kıldık.*”⁴²⁸

İslâm hukukuna göre çocuk doğduğu andan itibaren ona yönelik üç çeşit velâyetin söz konusu olacağını bildirmişlerdir. Şahsi hakları, mallarının idaresi ve korunması, sağlıklı yetiştirilip eğitilmesini konu alan velâyettir. Bu sonuncusu İslâm hukukunda hidâne⁴²⁹ olarak ifade edilmektedir. İslâm hukuk doktrininde velâyet ile hidâne, arasında yakın bir bağ vardır. Çocuğun ruhen ve bedenen sağlıklı yetiştirilmesi demektir. Hz. Peygamber zamanından itibaren bu zengin bir tecrübe birikimi oluşmuştur. Osmanlı Dönemi’nde hidâne Müslümanlarla birlikte Gayri müslim Osmanlı tebaası tarafından oldukça yoğun biçimde uygulanmıştır.⁴³⁰

a. Meşrûiyeti ve Kısımları

Dünya yaşamının farklı aşamalarında insanlar; çocuk, deli, bunak, yetim ve sefih gibi akıl düzeyleri bakımından farklı olabilir ve hayatlarını idame ettirebilecek organlarını yitirmiş kişiler de olabilir. Ehliyeti daraltan veya kaldıran bazı sıkıntılar sebebiyle kişiler haklarının kayıp olmaması, korunması, işlerinin sağlıklı yürütülmesi velâyet ve vesâyet adında hukukî temsil müesseselerinin doğmasını zorunlu kılmıştır.⁴³¹ Bütün toplumun sorumluluğunu üstlenmiş yetkili kişiler bu gibi insanlarla ilgilenmek noktasında birinci derecede sorumlu oldukları gibi yetkilendirilen akrabalar veya hariçten kişiler velayet görevini üstlenirler.

aa. Meşrûiyeti

Velâyet kurumunun meşruiyeti Kur’ân naslarında belirtilen hükümlerle sabit

⁴²⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi’l-Kur’ân*, s. 833-834.

⁴²⁸ İsrâ, 17/2.

⁴²⁹ Hidâne küçük çocukların bakım, terbiye ve muhafaza edilmesi anlamına gelmektedir.; Halil İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, Bursa: Emin Yayınları, 1.b., 2014, s.322.

⁴³⁰ Acar, s.322-324; Ali Bardakoğlu, “Hidâne”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 1998, c. 17, ss. 467-471; Şamil Dağcı, “İslâm’da Çocuğun Bakımı, Eğitimi ve Korunması (Hidâne)”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, I, 262-265.

⁴³¹ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul: İz yayıncılık, 2012, 1, 195.

olmuştur. Velâyetin meşrûiyetine delâlet eden âyette şöyle buyurulmaktadır: “...Şayet boçlu taraf aptal, zayıf ya da nasıl yazdıracağını bilmeyen biri ise kayıt altına alma işlemini onun yerine dürüst bir şekilde velisi yapsın...”⁴³² Âyette, Allah (c.c.) yetimin işlerini yapacak, onun güçsüz yönünü ortadan kaldıracak, malını koruyacak, maddi ve mânevî yönden onu hayata hazırlayacak bir velînin varlığını şart koşmuştur. Mümeyyiz olmayan (ergenlik çağını idrak edemeyen) yetim bir çocuğun velâyetini üstlenecek kişi, onların haklarını adâletli bir şekilde yazıp kayıt altına almasının zorunlu olduğunu beyan etmiştir.⁴³³

Farklı tasarruflarla bağlantılı olarak hadislerde velâyet konusuna değinilmiştir. Hz. Ayşe'den (r.a.) rivâyetle Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu belirtmiştir: “Velisi izni olmadan nikâhını kıyan bir kadının nikâhı batıldır, nikâhı batıldır, nikâhı batıldır (geçersizdir). Şayet birlikte olmuşlar ise mehri verilecektir, velisi olmayın da velisi sultandır.”⁴³⁴

Güçsüzün hakkını savunacak, onun sorumluluğunu üstlenecek bir velînin olması hak - hukukunun korunması, maddi ve mânevî değerlerinin muhafazası için bir velînin olması aklen ve şer'an güzeldir. Yapılan güzel işler teşekkürü gerektirir. O halde güçsüz bir kişiye yapılan iyiliklere karşı teşekkür etmek aklen ve şer'an câiz değil vâciptir.⁴³⁵ Babasını kaybeden her yetim bir koruyucuya, eğiticiye ve temsilciye ihtiyaç duyar, bu temsilci de velîdir. Yetimin velisi demek; onu görüp gözeteten, onun şahsını ve tüm malî menfaatlerini koruyup kollayandır.⁴³⁶ Yetimi himayesi altına alan, kimselere Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cennette kendileriyle beraber olacağını müjdelemiştir.⁴³⁷ Yetimin malını yemeye, gasp etmeye, kötü malıyla değiştirmeye tenezzül eden velî, emanete ihanet etmiş helâli bırakıp harama tevessül etmiştir.

⁴³² Bakara, 2/282.

⁴³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l- Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, I, 324-325.

⁴³⁴ Tirmizi, “Kitâbu'n-Nikâh”, 2/392.

⁴³⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fi Tertibi's-Şerâi'*, II, 392.

⁴³⁶ Muhammed Mustafa Çelebi, *Ahkâmü'l Usreti fil-İslâm*, Beyrut: Dârü'n-Nahda el-Arabiyye, 1977, s. 783.

⁴³⁷ bk. Buhârî, “Talâk”, 25, “Edep”, 24; Müslim, “Zühd”, 42.

ab. Kısımları

Velâyet fikhî açıdan bir hukukî tasarrufun meşruiyet kazabilmesi için, tasarrufun câizliğini oluşturacak nitelikte bir yetkinin bir kişiye doğrudan tanınmış veya başkasına devredilmiş olmasına bağlıdır. Buna binaen fikh mezhepleri velâyetin türlerini değişik biçimlerde gruplandırmışlardır.

Hanefiler velâyeti; kişisel olan ve olmayan velâyet olmak üzere iki kısma ayırmışlar. Kişisel olan velâyet, kişinin kendi malı ve mülkü üzerindeki velâyetidir. Yani âkıl, bâliğ ve hür olanın kendi malı ve mülkü üzerindeki tasarrufları, evlenmesi ve malındaki tasarrufları böyledir. Kişinin malı üzerindeki kişisel tasarruf ile ilgili âyet-i kerime’de şöyle buyurulmaktadır: “Allah’a ve Resûlüne iman edin; O’nun size emanet olarak verdiklerinden başkaları için de harcayın. İçinizden iman edip böyle harcamada bulunanlara büyük mükâfat vardır.”⁴³⁸

Malik, mülkiyetindeki eşyayı kullanma, tüketme veya başkalarına devretme yetkisine sahiptir. İstianaî bazı sınırlamalar ihtiyaca binâen olabilir. Mülkün gerçek sahibi her şeyin yaratıcısı Allah olduğundan hareketle işte o zaman insan Yüce Allah’a nispetle emanetçi konumunda olduğunu bilecektir. Bu yüzden insan kendi mülkündeki malı üzerinde kontrolsüz bir yetkiyle değil bilakis belli ölçüler içinde kullanmakla yükümlüdür. Kur’ân’da geçen “müstahlefin”den maksad ise, Allah’ın vermiş olduğu imkânları kullanmakla yetkilendirilmiş, mal, mülk veya aktarılabılır bilgi ve birikimlerin önceki nesillerden devralınmış olmasıyla açıklanmaktadır. Bilgi birikiminin infâkı da bu kapsamda değerlendirilebilir.⁴³⁹

Diğer velayet ise kişisel olmayan velâyettir ki bu dar anlamda velâyeti oluşturur. Bu bir kişinin başka bir kişi üzerindeki velâyetidir. Böyle bir velâyeti üstlenecek olan önce kendi velâyetine kadir olması, sonra başkasının velâyetini üstlenecek vasıfta olması gerekir. Bu velâyette üç kısımdır:

1. Şahıs üzerinde ki velâyettir: Eğitim ve evlendirme gibi, velî velâyeti altındaki

⁴³⁸ Hadid, 57/7.

⁴³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vîl*, IV, 64.

kişinin nikâh akdini kıyabilme gibi temsil yetkisini kullanma gücüdür. 2. Mal üzerindeki velâyet olup; velînin velâyeti altındaki kişinin malı üzerinde maruf üzere ticaret yapması ve harcamada bulunmasıdır. 3. Hem mal hem beden üzerindeki velâyettir ki, bu babanın ehliyetini kaybetmiş veya eksik ehliyet sahibi oğlunun hem bedeni hem malı üzerindeki velâyettir.⁴⁴⁰ Mâlikîler velâyeti iki kısma ayırmışlar: Birincisi özel velâyet: altı çeşit insana özeldir. Baba ve vasîsi, yakın akraba, hamî (koruyucu), kefil (garantör), sultan (devlet yetkilisi). İkincisi genel velâyet: Dini velâyettir. Özel velâyetin yokluğunda bu câizdir.⁴⁴¹

Şafîilere ve Hanbelîlere göre: İcbarî (zorunlu) ve ihtiyarî (isteğe bağlı) velâyet olmak üzere iki temel kısma ayrılır: İcbarî (zorunlu) velâyet: Baba velâyeti olup, onun yokluğun da dedenin velâyettir. İhtiyarî (isteğe bağlı) velâyet: yakın akrabalarından her hangi birisinin velâyettir.⁴⁴²

b. Velîde Aranılan Şartlar

İslâm hukukçularına göre, velâyet ister şahıs ister mal üzerinde olsun velîde birtakım şartların bulunması gerekir. Öncelikle velînin âkıl, bâliğ (ergenlik çağı) ve hür olması gerekir. Yetimin velâyetini üstlenecek kişinin tam ehliyet sahibi olması gerekir.⁴⁴³ Bunak insanın ve çocuğun velâyeti geçerli değildir. Bunlar kendileri velîye muhtaçtırlar. Hür olmayan bir insanın velâyet yetkisi yoktur. Çünkü köle olan bir kişi sorumluluklarını yerine getirme ehliyetine sahip değildir.⁴⁴⁴

Bir diğeri ise Müslüman için velî ile velâyet edilecek kişi arasında din birliği olması da gerekli görülmüştür.⁴⁴⁵ Müslüman olmayan birisinin Müslüman birisine velî olması, İslâm dini kaynaklarına göre hükmün yasaklanmıştır. Âyet-i kerime'de şöyle

⁴⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 43.

⁴⁴¹ Mâlik b. Enes, *el-Müdevennetü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, II, 105.

⁴⁴² Şafîî, *Müğni el-Muhtâc*, Beyrut: Dârü'l Kütübi'l-İlmiyye, 1994, IV, 226; İbrahim bin Muhammed bin Salim İbn Düyân, *Menârü's-sebil fi Şerhi'd-Delîl*, Kitâbu'n-Nikâh, (Thk. Züheyr Çavuş), Ürdün: el-Mektebü'l-İslâmî, 1982, II, 98.

⁴⁴³ Fıkıh ilmine göre ehliyet kavramı kişinin hak ve borçlarının sabit olması, dini vecibelerle sorumlu tutulması, hukukî işlem ve davranışlarının geçerliliği, toplumsal ve cezaî sorumluluk taşıyabilmesi demektir.

⁴⁴⁴ Zuhaylî, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, I, 164.

⁴⁴⁵ Ahmed İbrâhim Bey ve Vasıl Alaaddin Ahmed, *el-İltizâmât fi's-şerîati'l-İslâmî*, Kahire: Mektebü'l-Ezheriye, 1.b., 2013, s. 76-77.

buyurulmaktadır: “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin velîleridirler. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁴⁶ Bir başka âyette ancak inkâr edenlerin (kâfirler) birbirlerinin velîsi olduğunu şöyle ifade etmektedir: “İnkâr edenler de birbirlerinin velîleridir. Eğer siz bunların gereğini yapmazsanız, yeryüzünde bir karışıklık ve büyük bir bozulma olur.”⁴⁴⁷ Âyetlerden anlaşıldığı üzere kâfir olan Müslüman olana velî tayin edilemez. Kâfirin velâyetinin Müslümana yasaklayan bir âyette şöyle dile getirilmektedir: “...Allah, mü’minlerin aleyhine kâfirlere hiçbir yol vermeyecektir.”⁴⁴⁸ Liderler veya hâkimler, kişi ister Müslüman olsun veya olamasın toplumun tüm geneli için velî hükmünde olduğundan bu istisnai durum kabul edilmiştir.

Velînin âdil olması: Velâyetten maksad kişinin hakkını adâletli bir şekilde savunmasıdır. Âdil olmayan (fasık) kişi hakkın ve maslahatın ne olduğunu bilmez. Bir diğer şart emanete sadık olması: velîsi olduğu kişinin malında tasarruf edince, emanetçi olduğunu unutmaması gerekir. Yine velînin hakkı gözetin olmasında gerekmektedir. Kişi veya malı üzerinde tasarrufta bulununca ölçülü olması ve haktan ayrılmaması gerekir.⁴⁴⁹

2. Vesâyet ve Vasî Kavramı

a. Vesâyet Kavramı ve Konusu

Sözlükteki vesayet; birisine ölümünden sonra yerine getirilmek üzere verilen tasarruf hakkını ifade eder. Vasî ise daha çok küçüklük veya kısıtlılık nedeniyle eksik ehliyetli olan kimse adına tasarrufta bulunma anlamında kullanılır. Çoğulu “ vesâyâ”dır. Vasy kökünden “eklemek, bitişmek; birinden bir işi üzerine almasını istemek” anlamındadır.⁴⁵⁰ İstılâhı tanımı ise, kişinin ölümünden sonra, işlerinin ifası

⁴⁴⁶ Tevbe, 9/71.

⁴⁴⁷ Enfal, 8/73.

⁴⁴⁸ Nisâ, 4/141.

⁴⁴⁹ Zuhaylî, *Usûlü'l-fıkhi'l-İslâmî*, I, 148.

⁴⁵⁰ bk. Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *DİA*, , İstanbul: İSAM, 2013, c. 43. s. 66-67.

veya tasarrufta bulunması için başka bir kişiyi tayin etmesi demektir. Çoğu yerde kelimenin iki okunuşundan söz edilerek vesâyetin isim, vasîyetin ise mastar olduğu belirtilmektedir. Yetkiyi verene mûsî, verilene vâsî veya mûsî ileyh, yüklenen sorumluluğa mûsî bih, vesâyet altındaki kişiyede mûsî aleyh denilmektedir. Ayrıca baba veya onun yetkisinde olanların belirlediği vasîye “vasî-i muhtâr”, hâkim tarafından tayin edilene de “vasî-i mansûb” denilir.⁴⁵¹

İslâm hukukuna göre vesâyet, yetim, kimsesiz, öksüz çocukların veya işlerini yönetemeyecek derecede akıl hastası vb. gibi durumdaki şahıslara Allah'ın hoşnutluğuna nail olmak üzere bu konumdakilere yardımcı olmak açısından sosyal himaye ve dayanışma ağının gerçekleşmesine binaen konulan koruyucu bir tedbirdir. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “*Sana yetimlerin durumunu sorarlar. Deki: onların işlerini düzeltmek, kendileri için daha hayırlıdır. Eğer onları aranızda alırsanız onlar sizin din kardeşinizdir. Allah bozguncuyu, ıslah edenden ayırt etmesini bilir. Şayet Allah dileseydi sizi zor durumda bırakırdı. Şüphesiz Allah her şeye tam gâlib, hüküm ve hikmet sahibidir.*”⁴⁵²

Vesâyetin konusu ise, tayini belirli bir kişi, belirli bir mal veya belirli bir konudur. Buna binaen vasî ne amaçla tayin edildiğini de öğrenmiş, yapacağı işini bilme imkânını elde etmiş olur. Vasî tayin etmek; vekil atama gibi olduğundan vesâyet konusu; borcu ödeme veya alacakları tahsil etme, emanetleri alıp verme, yetimin gerekli görülen tüm işlerine bakma, bu kapsamda ele alınmaktadır.⁴⁵³

Vesâyet icap ve kabulden oluşan bir akid olup belli şartları ihtiva etmektedir. Vasî tayin edenin; “sen benim malımdan vasîmsin” veya “sen benim ölümünden sonra vekilimsin” yahut “benim ölümünden sonra çocuklarımı sana teslim ettim, onların işlerini sen yönet” gibi ifadeleriye sözleşme meydana gelir. Vesâyet sözleşme olduğu gibi fiil ile de olur. Vasînin görev alanına, tayin eden kişinin çocukları, bu çocukların ölümü halinde onların çocukları bu kapsama girer.⁴⁵⁴

⁴⁵¹ Henna Karkutî, *Riâyetu'l-Yetimi fil-İslâm*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003, s. 74.

⁴⁵² Bakara, 2/220.

⁴⁵³ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, VIII, 137.

⁴⁵⁴ Geniş bilgi için bk. Mustafa Sıbâî, *Ahvâlü's-Şahsiyye fil'l-ehliyyeti ve'l-vasiyyeti ve't-terikât*, Beyrut:

b. Vasî Kavramı ve Tasarrufları

Edâ ehliyeti olmayan veya eksik olanların mallarını koruma ve idare etmeye yönelik yetki ve sorumluluk anlamında kullanılan bir fıkıh terimidir. Kısıtlı kişinin işlerini idare edip yöneten kişiye vasî denir. Çoğulu “evsiyâ” dır. Görevleri, malların korunması ve idaresinden ibaretse, günümüzdeki “tenfiz memuru”, sadece vasînin çocuklarının işlerinin idare etmesi ise o zaman vasîlik söz konusudur. Vasî üç çeşittir: Devlet başkanlığının vasîliği, o da ehil ve liyakat sahibi birisini aday gösterebilir. Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) kendisinden sonrası için Hz. Ömer’i (r.a.) aday gösterip, O da başkanlık seçim işini şuraya bırakmış, sahâbelerden bu uygulamaya karşı kimse çıkmamıştı. İkincisi hâkimin belirleyeceği vasî, üçüncüsü ise kişilerin seçeceği vasîdir. Hz. Muhammed’e (s.a.v.) dedesinin amcası Ebû Talib’i vasî tayin etmesi örneği gibi.⁴⁵⁵

Vasîlik uygulaması sadece Müslüman çocuklar için söz konusu bir husus değildir. Meselâ; Osmanlı ülkesindeki gayri müslimlerin çocukları aynı kanunî haklardan yararlanabildiklerine dair şer’iye sicillerinde örnekleri mevcuttur. Vasîlerin görevleri, yetim veye söz konusu çocuk derece-i rüşde ulaşmalarıyla son bulur, varsa malları kendilerine tam olarak teslim edilir, yetkili kurumlar nezdinde kayda geçirilir.⁴⁵⁶

Vasî tayini ile ilgili bazı şartlar da bulunmaktadır. Vasînin; akıllı, ergin, hür, güvenilir ve Müslüman olması temel şartlardan olup, ayrıca adâletli, yeterli güç ve tecrübeye sahip olması, ehliyetsizin işlerini yürütebilecek güç ve tecrübeye sahip olması şarttır. Bu şartlara haiz olan kişi vasî tayin edilebilir. Gayri müslim veya mala zarar verecek bir fâsık vasî tayin edilirse hâkim bunu iptal edip, ehil olanı atayabilir. Hâkim atama yapıncaya kadar yapılan tasarruflar geçerlidir.⁴⁵⁷ Vesâyet yetimin ergenlik çağına ermesiyle ya da vasînin ölümüyle sona erer.

Dârü’l-Varak,1999, s. 130-151.

⁴⁵⁵ Ebû İshak Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, Kahire: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1959, I, 449; bk. Mecelle, madde: 941-943-946.

⁴⁵⁶ Ali İhsan Karataş, *Mahkeme Sicillerine Göre 18. Yüzyılda Bursa’da Gayri müslimler*, Bursa: 2005, (yayınlanmamış Doktora Tezi), s. 61 vd.

⁴⁵⁷ Bardakoğlu, “Vesâyet”, *DİA*, Ankara: İSAM, 2013, c. 43. s. 68-70.

Din ayrılığı Müslüman'ın zimmîden miras almasına ve vasî olmasına engel teşkil eder. Zimmînin Müslümana vasî olması geçerli değildir. Çünkü zimmî her daim adâletsizlik yapabileceği endişesi ve ithamı bulunmaktadır. Bu konuda naslarda işlerini gayri müslimlere bırakmamak için Müslümanlara uyarılar bulunmaktadır. Âyette şu şekilde açıklık getirmiştir: *“Ey iman edenler! Sizden olmayanları sakın dost edinmeyin. Onlar size kötülük yapmaktan geri durmazlar. Sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Kinleri ağızlarından dökülür, sinelerinin gizlediği ise daha büyüktür.”*⁴⁵⁸ Çeşitli nedenlerle sürekli tekrar edilen mü'minleri bırakıp kâfirleri velî ve dost edinmeme uyarıları iki taraf arasında maslahata dayalı ilişkileri yasaklayan bir hüküm olarak anlaşılmalıdır. Şöyle ki, mü'minleri bırakmamak, onları birinci derecede dost, velî, taraf saymak şartıyla gayri müslimler ile anlaşmalar yapmak ve dayanışmalarda bulunmak yasak olmayıp hatta teşvik edilmiştir. Bununla ilgili âyette şöyle buyurulmaktadır: *“Mü'minler mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah'la olan bağıını koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dönüş Allah'adır.”*⁴⁵⁹

Cumhûru Fukahânın görüşüne göre: vasî tayin etme hakkı öncelikli olarak babaya aittir. Ölümünden sonra yetimin mallarının sevk ve idaresi vasînin tasarrufuna geçer. Baba vasî tayin etmemişse hayatta ise dede yetimin malında tasarruf etme veya başkasını vasî olarak tayin etme yetkisine sahip olur. Onun da hayatta olmayışı yetki hâkimde olur. Ancak Hanbelî ve Mâlikîler babanın yokluğunda yetkinin direkt hâkime geçeceğini savunurken, Mâlikîler belli durumlarda anneye de bu hakkın verilebileceğini savunmuşlardır.⁴⁶⁰

Türk Medeni Kanuna göre vasî olarak atanan kişilerde aranacak özelliklerin tesbiti şöyledir: Vasî, vesâyet makamı olan Sulh Hukuk Mahkemesince tayin olunur. Genellikle Sulh Mahkemesi, vasîliğe baba veya ananın veya kendisine vasî tayin edilecek kısıtlı adayının gösterdiği kimseyi atar. Vasî olacak kimsenin mahkeme

⁴⁵⁸ Âl-i İmran, 3/118; bk. Nisâ, 4/144.

⁴⁵⁹ Âl-i İmran, 3/28.

⁴⁶⁰ Mecelle, md. 974; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*, VIII, 134vd.

kararıyla dahi olsa da reşit olması gerekir. Vesâyet işlerini görmeye ehil olması gerekir. Vesâyete engel sebeplerden birinin bulunmaması gerekir. Körler ve dilsizler vasîliğe ehil değildirler. Vasî atanacak kişinin, kısıtlanacak olan kimsenin mallarını idare edecek, onun bakım ve korunmasını sağlayabilecek güç ve yetenekte olması gerekir. Gayri Ahlâkî hayat sürenler, kamu hizmetinden men edilenlerle, kendisine vasî atanacak kişilerle aralarında düşmanlık bulunanlar, ilgili dairelerin yargıçları vasî olarak atanamazlar. Altmış yaşını dolduran, sürekli hastalıklarından dolayı görevini ifa etmekte zorluk çekenler, dörtten fazla çocuğa vasî olanlar, Cumhurbaşkanı, TBMM ve Bakanlar Kurulu, hâkimlik ve savcılık mesleği mensupları vasîliği kabul etmeyebilirler.⁴⁶¹

Hâkim gerekli gördüğü hallere birden fazla vasî atayabilir. Vasîlerden birinin ihmali ile vesâyet altındaki kimse zarar görürse diğerleri de müteselsilen sorumlu olur. Hâkim haklı sebepler engellemedikçe vesâyet altına alınacak kişinin öncelikle en yakın kan akrabalarından birini vasî tayin eder. Eğer akrabaların vasîliğine engel sebepleri var ise ya da başka haklı sebepler söz konusu ise öncelik sırası ortadan kalkar. İslâm Hukuku ile Türk Medeni Kanunu Hukuku vasîde aranan şartlarda genelde birbirine yakın gibi ancak en belirgin özellik ise İslâm Hukukunda din birliği şartı vardır. Yani Gayri müslim vasî atanamaz. Türk Medeni Kanunu Hukukunda böyle bir şart yoktur.

Vasînin tasarruflarını şöyle sıralayabiliriz:

aa. Alım-Satımı

Vasî yetimin adına mal alırken, satarken veya kiraya verirken rayiç bedelleri dikkate almak mecburiyetindedir. Hanefilere göre vasînin yabancıya mal alım - satımı, insanların aldanmayı âdeten hoş karşıladıkları ölçüler içinde kaldığı sürece geçerli olur. Buna "yesîr gabin (az aldanma)" denir. Çünkü bundan kaçınmak mümkün olmaz. Âdeten hoş karşılanmayan ölçüde alım - satımı yapıldığı takdirde bu câiz olmaz. Buna da "gabn-i fahiş" (çok, aşırı aldanma) denir. Hanefilere göre "gabn-i fahiş" (aşırı

⁴⁶¹ Türk Medeni Kanununun, "*Vesâyet Gerektiren Hallerin Tespiti*", Madde: 413-418.

aldanma); bilirkişilerin değerlendirme alanına girmeyen aşırı derecede yüksek veya düşük satış bedelini ifade eder. Alışveriş yapanlar piyasa fiyatlarının esneklik alanı içinde hareket edebilirler. Bu alanın dışına çıkılınca gabn-ı fâhiş hâli başlar ve nisbet yükseldikçe sorumluluk artar. Yesîr gabin (az aldanma), bilirkişinin değerlendirme alanı içinde kalan az aldatmalardandır.⁴⁶²

Belh fakihlerinden Nusayr b. Yahyâ (ö. 268/881), satım akdine konu olan malların piyasadaki alışveriş hızını ve devir kabiliyetini dikkate alarak fahiş gabin oranlarını rayiç bedelin üstünde gayrimenkulde % 20 hayvanlarda % 10 ve menkul eşyada % 5 olarak belirlemiştir. Piyasa fiyatının bu ölçülerin altında veya üstündeki satış veya alışları fahiş gabin sınırına girdiği kabul etmiştir. Ebû Hanîfe; Vasî yetimin akarını⁴⁶³ değerinin iki katından aşağıya alamayacağı gibi kendi akarını yetime değerinin yarısından fazlasına satamayacağını savunmuştur.⁴⁶⁴

Vasî yetimin malını ticaretle nemalandırmak ve bu malda tasarruf yapmak zorunda değildir. Eğer bunu yaparsa Ebû Hanîfe ve Muhammed'e göre kârını (rıbh) tasadduk eder. Hanefiler dışındaki çoğunluğa göre ise vasî maslahata uyarak küçüğün malında tasarrufta bulunabilir.⁴⁶⁵

ab. Vekil veya Başka Vasî Tayin Etmesi

Vasînin başkasını tayin etmesi Fukahâ arasında ihtilafli konulardandır. Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre vasînin başka birini vasî tayin etmesinin caiz olduğunu savunmuşlardır. Şafî ve Hanbelî mezhebine göre ise vasînin böyle bir tasarrufta bulunabilmesi için vasî tayin eden kimsenin izni gerekir. Çünkü vasî onun izniyle tasarrufta bulunmaktadır. Bu açıdan Şafî ve Hanbelî müçtehitlerine göre vasînin vekil tayin etmesi geçerli olmaz.⁴⁶⁶ Kanaatimizca şartlar ve maslahat gereği Hanefî ve

⁴⁶² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 509 vd.

⁴⁶³ Sözlükte “arazi, ağaç, ev eşyası, eşyanın en iyisi” gibi mânalara gelen akar, terim olarak daha dar anlamda yalnız gayrimenkul malları kapsar. bk. Ali Şafak, “Akar” *DİA*, İstanbul: İSAM, 1898, c.2, s.221.

⁴⁶⁴ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, IV, 159.

⁴⁶⁵ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, (thk. Abdülgaffâr el-Bendârî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015, IX, 454 vd.

⁴⁶⁶ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, V, 499; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, VIII, 142.

Mâlikî mezhebinin görüşleri tercihimizdir.

ac. Diğer Tasarrufları

Vasî yetkilerini kullanarak yetimin malını bir başka ihtiyaç sahibine borç olarak (karz-ı hasen) veremez, aksi takdir de tazminle yükümlü olur. Ancak Hâkim uygun gördüğünde yetimin malından borç verme yetkisine sahiptir. Vasî, yetimin malını kendisine ödünç (karz) olarak alması da câiz değildir. Buna rağmen alacak olur ise bu onun zimmetinde borç olarak kalmış kabul edilir.⁴⁶⁷ Yetimin malından borç vermeme durumu hadiste belirtilen kim bir Müslümanın dünya sıkıntılarında bir sıkıntısını giderip yardımcı olursa (borç vermede dâhil) Allah'da onun âhiret sıkıntılarını giderir,⁴⁶⁸ konusu ile çelişmemektedir. Çünkü vasî yetimin malından sınırsız yetkiye sahip değildir. Bu hadisin hükmü genel olup gücü olan asıl mal sahipleri içindir.

Vasî, yetime örfe uygun biçimde akranları gibi yiyecek, içecek ve giysi sağlamakla yükümlüdür. Zamanı geldiğinde evlendirmek vasînin sorumlulukları arasındadır. Yetimin eğitim ve öğretim görmesi, ülkedeki yaygın eğitim ve öğretimi içinde gerekli önlemleri almak da vasînin görevleri arasındadır.

Yetimin mallarında belirlenen sınırlar içinde tasarruf yetkisi önce vasîlerine, bunun yokluğunda vasîlerinin vasîlerine aittir. Bu ikisinde yokluğunda gerçek sahih dedeye, bununda yokluğunda yetki hâkim veya onun tayin edeceği vasîde olur. Ancak burda Şâfî mezhebi âlimleri sahih dedeğinin hayatta olması halinde vasî tayinini câiz görmemişlerdir.

İmam muhammed ve Ebû Yûsuf'a göre vasî ergenlik çağına gelmiş ancak tam reşid olmamış yetime, malını (miras) teslim etse, malı zayi veya zarar ederse, tazminle yükümlü olacağını savunmuşlardır. Bu hükmün delili ise: “*Yetimleri ergenlik çağına gelinceye kadar yetiştirip deneyin. Onların akılca olgunlaştıklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin...*”⁴⁶⁹ âyetidir. Burada belirtilen evlenme çağına gelmeleri, normal hallerde rüşd çağına girmelerinin de zamanıdır. Ancak evlenme yaşı geldiği

⁴⁶⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, V, 503.

⁴⁶⁸ Buhârî, “Mezâlim”, 3.

⁴⁶⁹ Nisâ, 4/6.

halde rüştün hâsil olmaması veya rüşt hasil olur ama yaşın gelmemiş olması da mümkündür. Böyle bir durumda nasın hükmüne göre teslimi iki şarta bağlanmıştır. Yetimin evlenme yaşını idrak etmesi veya malı iyi ve akıllıca kullanma yeteneği için fiilî rüştün oluşması.⁴⁷⁰

Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî mezhepleri ile Hanefî âlimlerinde İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf 'a göre bulûğa erdiği halde reşid olmayıp, malını iyi kullanamayıp sefeh hali devam eden yetime yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin reşid olana kadar malları ilgili kişinin tasarrufunda devam eder. Nisâ sûresinin 5 ve 6. Âyetlerin hükmünü birlikte değerlendirmiş, reşid olmayana mallarının verilmemesi emredildikten sonra ancak bulûğ ve rüşt şartları gerçekleşirse mallarının onlara verilebileceğinin, bu nedenle rüştün şartı gerçekleşmeden bulûğ şartıyla yetiminin doğru olmayacağını ileri sürmüşlerdir.⁴⁷¹

Rüşt çağı coğrafi şartlar kültür, eğitim, ekonomik, çevre gibi etkenlerin altında değişik yaşlarda gerçekleşebilir. Uluslararası uygulamalar da kolaylık sağlamak amacıyla standart bir yaşı esas alma yoluna gidebilirler. Osmanlı Devleti uygulamasında 1288 tarihli padişah fermanına istinaden yirmi yaşını doldurmamış kişilerin rüşt davalarının geri çevrilmesini emreder. Günümüzde ise bu yaş Türkiye'de on sekiz, Mısır, İngiltere, Almanya ve Fransa'da yirmi bir yaş olarak belirlenmiştir.⁴⁷²

c. Vasînin Azledilmesi ve Vesâyetin Sona Ermesi

Yetimin şahsını ve mallarını idare etmek üzere tayin edilen vasî gerekli durumlarda görevden alınabilir. Onun azil işlemine karar vermek için azil gerekçesi olabilecek durumlar şunlardır:

- Vasî tayin etme yetkisine sahip olan hâkim veya şahıs gerekli gördüğünde görevlendirdiği vasîyi azledebilir. Vasî de, tayin eden hayatta iken veya onun ölümünden sonra vasîliği bırakabilir. Çünkü vesâyet akdi vekâlet akdi gibi her iki taraf için bağlayıcı değildir. Ebû Hanîfe'ye göre vekâletin aksine,

⁴⁷⁰ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 19.

⁴⁷¹ bk.Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut: Dârü'l- Ma'rife, 1990. III, 220.

⁴⁷² Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1968, 56.

vasînin vesâyet yetkisinin sona ermiş olması için azil kararının kendisine ulaşmış olması şart değildir. Vasî, karar kendisine ulaşmadan da vasî tayin edenin azli ile azledilmiş olur. Hâkimin hükmü ile vasînin azli gerçekleşebilir. Ancak hâkim vasînin azli konusunda haksızlık yaparsa günahkâr olur.

- Vasînin görevini ifa edmez duruma gelmesi azil sebebi olarak kabul edilir. Yetimin hukukunu korumakta kusurlu davranması hıyanet etmesi azil sebebidir. Hâkim vasînin görevini ifadan aciz kaldığını görse onu başkasıyla değiştirir. Görevini kötüye kullanan vasînin azledilmesi vâcip olur, vesâyet sona erer.⁴⁷³
- Ölüm, akıl hastalığı veya fâsıklık gibi haller de azil sebepleri olarak kabul edilmektedir. Buna göre vasînin ölümüyle tasarruf yetkileri sona ermiş olur. Akıl hastalığı ve fasıklık hâli de vasîlikte yetimin maslahatını gözetme bakımından azil sebepleri arasında yer almaktadır. Böyle bir durumda vesâyet sona ermiş olur.⁴⁷⁴
- Vesâyetin amacına ulaşması veya belirlenen sürenin son bulması halinde vesâyet akdi sona ermiş olur. Çünkü vasînin tasarrufları izne dayanır, izin süresi bitince onun vasîlik yetkileri sona ermiş bulunur.⁴⁷⁵

Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre; herhangi bir nedenle görevi sona eren vasî, görevinin sona ermesinden itibaren onbeş gün içinde ilgili makama vesâyeti altındaki kişinin malvarlığı ile ilgili son raporunu ve kesin hesabını vermekle yükümlü olduğu belirtilmiştir. İlgili birim inceler, eksikler varsa tamamlaması talep edilir, uygun görüldüğünde onaylanıp, ilgili kişi veya kişilere teslim edilir. Vasînin görevine son verildiği de belirtilir.⁴⁷⁶

⁴⁷³ İbn Âbidîn, *Reddî l-Muhtar ale 'd-Dürri l-Muhtâr*, VI, 702-703.

⁴⁷⁴ bk. Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c.43, ss, 66-70.

⁴⁷⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Ravza Yayınları, 12.b., 2013, V, 180 vd.

⁴⁷⁶ TMK'nun; *Velâyet, Vesâyet Ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük*, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 21.7.2003, No: 2003/5960, Dayandığı Kanunun Tarihi: 22.11.2001, No: 4721, Yayımlandığı Resmi Gazetenin Tarihi: 10.8.2003, No: 25195, (Madde: 31).

B. VELİNİN YETKİ VE HAKLARI

Yetimin velâyetini üstlenen velî bir takım yetkilere sahiptir. Yetimi şahıs olarak koruyup kollamak görevini ifa bağlamında bir takım yetkileri olduğu gibi yetim malları ile ilgili olarak bir takım tasarruflarda bulunma yetkisi vardır. Bunlar arasında yetimin malı ile ortaklık tesis etmekte bulunmaktadır.

1. Mudârebe Şirketini Kurma

Mudârebe sözlük tanımı: Arapça "d-r-b" kökünden mufâale vezninde bir mastar olup, gitmek, uzaklaşmak, rızık peşinde koşmak, ticaret için sefere çıkmak anlamında kullanılır. İstılâhı anlamı ise: Bir taraftan sermaye ve diğer taraftan sa'y veya emek olmak üzere kurulan bir şirket çeşididir. Sermaye sahibine Rabbü'l-mal, amile (çalışana) da mudârib denir. Hanbelîler'in mudârebe, Mâlikî ve Şâfîîler'in kırâz dedikleri akidde işletmeci tarafa mudârib, dârib, âmil, mukâraz, sermaye sahibi yatırımcıya rabbü'l-mâl (mukâriz), çalışmaya ise amel adı verilmektedir.⁴⁷⁷

Helâl kazanç sağlamak, onun için koşmak emek sarf etmek İslâm'ın olmazsa olmazlarından. Kur'ân ve sünnet nasları helal ilkeler dâhilinde ticareti özendirilmiş, Peygamber'in (s.a.v.) bu yöndeki kavli ve takrîrî sünneti sahâbenin uygulamaları ve ilk nesillerde bir itirazda bulunulmamış olmaları mudârebenin meşrû sayılmasının en önemli dayanaklarıdır. İslâm Hukuku âlimleri arasında mudârebenin cevazında görüş ayrılığına rastlanmaz. Fukahâ Mudârebe şirketinin câiz oluşunu "...bir kısmınız Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek..." âyetini delil olarak göstermişlerdir. Serahsî mudârebe şirketinin Kur'ân ve sünnete uygun olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁸

İslâm Hukukçuları velînin velâyeti altındaki yetimin malı ile böyle bir şirketi (Mudârebe) kurup kuramayacağını câiz olup olmayışı ile ilgili iki farklı görüşe ayrılmışlardır:

⁴⁷⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 544; (Mecelle, madde:1404). Tanzimat'tan itibaren Osmanlı Devleti'nde, kanunlaştırma alanında köklü reformların yapılmıştır. 1868-1876 yıllarında Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 1917'de Hukûkî Âile Kararnâmesi adıyla kanunlaştırma çalışmaları yapılmıştır. bk. Mehmet Akif Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2003, c. 28, ss. 231-235.

⁴⁷⁸ bk. Bakara 2/198; Cum'a, 62/10; Müzzemmil, 73/20; İbn-i Mâce, "Ticârât", 63; Cengiz Kallek, "Mudârebe" *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, c. 30, ss. 359-363; Serahsî, *el-Mebsût*, XXII, 18.

Birinci Görüş: Fukahâ'nın çoğunluğu Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fukahâsı'nın ekseriyetine göre, velînin, yetimin malından alım - satım ve ticaret yapabileceğinin câiz olduğunu savunmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'ın “*kim, mal sâhibi bir yetime velî olursa, ona kalan mal ile ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terk etmesin*”⁴⁷⁹ hadisini delil göstermişlerdir. Bu hadisten yola çıkarak yetimin malı ile ticaret yapmak câiz olduğuna göre, mudârebe şirketinin meşrûiyetini de savunmuşlardır. Savundukları bu görüşlerine, Said b. Müseyyeb'in, Ömer b. Hattab'tan (r.a.) naklen rivayet edilen “*yetimin malının arttırın (değerlendirin) onu zekât yiyip bitirmesin*”⁴⁸⁰ hadisini delil göstermişlerdir. Yukarıdaki hadislere dayanarak Hz. Ömer yetim malının zayi olmaması için, yetim malıyla ticaret yapmış, malın kaybını önlemek içinde ticaret yapmasını emretmiştir. Bu durum yetimin malıyla mudârebe'nin câiz olduğuna delâlettir. Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin âyetin mefhumî muhaliften anlaşılıyor ki, yetimin menfaatine olunca malını iyilik üzere (helâl yollarla) değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirme yollarından biri mudârebe (emek sermaye/iş ortaklığı) ticaretidir. Tabi ki tamamıyla yetim malına ilgisiz kalmak zaman içinde aşınmasına veya artış sağlanmamasına sebep olacağından, ilgilenmeye izin verilmiş, en güzel şekilde de ilgilenip değerlendirmek teşvik edilmiştir.⁴⁸¹

Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir⁴⁸² biz Hz. Âişe'nin evindeki yetimlerden, mallarımızı değerlendiriyor ve onu mudârebe (emek sermaye/iş ortaklığı)'na veriyordu. Böylece malımızda bereketleniyordu. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fukahâsı bu uygulamaları delil gösterip yetim malını ticaretle bereketlendirmenin, yetimin lehine olacağına hükmetmişlerdir. Mudârebe (emek sermaye/iş ortaklığı) bir ticaret çeşidi olup, bu ticaret şekliyle yetimin malını değerlendirmenin mümkün ve câiz

⁴⁷⁹ Tirmizî, “Yetim Malının Zekâtı”, 636.

⁴⁸⁰ Ebi Bekir Ahmed b. Ali Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (thk. Muhammed Abdukadir Ata), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, , 2003, IV, 179; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, s. 466.

⁴⁸¹ bk. En'âm, 6/152; Meryem Ata Kuzeh, *Ahkâm Mali'l-Yetimî fi Fıkhü'l-İslâm*, Filistin: (Basılmamış yüksek lisans tezi) 2011, s. 55-56.

⁴⁸² Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) torunudur. Hicrî 30, miladi 650 senesinde doğmuştur. Peygamberimizin 'in torunu olan Zeynel Abidin ile teyze çocuklarıdır. Hz. Ebû Bekir'in oğlu Muhammed (r.a.), Mısır'da şehit düşünce, oğlu Kasım altı yaşında yetim kaldı. Onun bakımını da halası Hz. Ayşe (r.a.) üstlendi. bk. Cengiz Kallek, “Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2001, c. 24, s.545.

olduğu ileri sürülmüştür.⁴⁸³

İkinci Görüş: Şafî Mezhebi fukahâsına aittir. Şafî Fukahâsı asıl olarak mudarebe şirketini caiz görmemektedir. Bu görüşlerinin bir devamı olarak yetimin malı ile mudârebe ticareti yapmak câiz olmadığını savunmuşlardır. Yetimin malına bir zarar gelmemesi açısından mudârebe yapmaktansa onu koruyup muhafaza etmek en sağlıklı yol olacağını kabul etmişlerdir.⁴⁸⁴ Çünkü ticarete risk vardır, bu emanettir, emanet riske edilmez. Kazanma garantisi olmayan bir ticarete girilmemelidir. Ancak kazancın kesin ve güvenilir olduğu durumda buna cevaz vermişlerdir.

Birçok yönden değerlendirecek olursak birinci görüşe katılmamız mümkündür. Âyet'in mefhumu muhalifinden de anlaşılacağı gibi rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin iyiliğine olursa el sürebilir ve değerlendirilebilir demektir. Onu zekât yiyip bitirmesin, hadisi ile ilgili Sahâbenin ve Hz Âişe'nin uygulaması, ülkelere göre ekonomik göstergelerin değişkenliği, enflasyon oluşu, her yıl maldan zekât çıkarılması yetimin aleyhine olacağı kaçınılmazdır. O halde malını ahsen (en iyi şekilde) ticarî ve ahlâki yönden İslâm'î hassasiyetleri de göz önünde bulundurarak değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır.

2. Yetimin Malı ile Ticaret Yapma

Velî, ticaret yaparak yetimin malını değerlendirebilir. Velâyet kapsamı içinde böyle bir yetkisi vardır. Ancak bu yetkiyi kullanırken yetimin yararını gözetmek ve suistimal sayılacak tutum ve uygulamalardan uzak durmak yükümlülüğü vardır. Örneğin; alım satım yapıyor ise alınan ve satılan eşyanın piyasa değerlerinin üstünde veya altında olmaması gerekir. Ticari faaliyetinde aldanma ve aldatma gibi olumsuzluklar konusunda gereken hassasiyeti göstermek zorundadır. Bu gibi noktalardaki ihmal ve dikkatsizlikleri sebebiyle yetimin zarar görmesine sebep olma durumu söz konusu olduğunda meydana gelen zararı ulemâ'nın ittifakıyla kendisi üstlenecektir.⁴⁸⁵ Çünkü velî yetimin malından sorumlu olup onu en güzel şekilde

⁴⁸³ bk. Serahsî, *el-Mebsût*, XXII, 54.

⁴⁸⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 386.

⁴⁸⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi'*, V, 153.

muhafaza edip, malın artışı sağlamak ve onu günün ticaret kuşullarına göre helâl şekilde değerlendirmekte birinci derecede sorumludur.

Ticari faaliyetin sonunda kâr elde edilebildiği gibi zarara uğramakta kaçınılmazdır. Bu durum ticaretin tabiatında var olan bir gerçekliktir. Böyle bir sonuç, yürütülen ticari faaliyetin tabii seyrinden kaynaklanıyor ve bir aldatma söz konusu değilse veya piyasanın normal olarak karşılayacağı aşırıya kaçmayan bir işlem ise, böyle bir durumda ortaya çıkacak zararlar hoş karşılanabilir. Ancak bu hüküm dahi bütün hukukçular tarafından kabul edilen bir sonuç değildir. Nitekim İslâm hukukçuları arasında bu nitelikli bir zararın tazmini konusunda farklı yaklaşımların bulunduğu görülmektedir.

İbn Teymiye' ye göre, ticaret kurallarına uyarak halk arasında örfen cari olan piyasa değerleri içinde kalarak kâr etmek için bütün imkânlarını kullanıp elinden geleni yaptıktan sonra zarar ederse, velî zararın telafisinden sorumlu değildir. Çünkü velî malın değerlendirmesinden sorumlu olup, alım-satımda da yetkilidir. Böyle bir durumda kâr ve zarar mümkündür.⁴⁸⁶ Delil olarak, Usâme b. Zeyd'in Mürre kabilesi üzerine gönderilen iki yüz kişilik seriyyede yer alıp, Cüheyne kabilesine mensup Mirdâs b. Nehîk'i "lâ ilâhe illallah" dediği halde ancak can korkusuyla Müslümanlığı kabul ettiğini düşünerek öldürdüğünü ve Medine'ye dönünce onu Resûlullah'a anlatıp, o da "lâ ilâhe illallah" dediği halde mi öldürdün? diye sorgulamış fakat diyet ödemekle yükümlü tutmamıştı.⁴⁸⁷ Niyet doğru tasarruf yanlış olunca, İbn Teymiyye velînin alım-satımdaki kâr ve zarar durumunu Usâme b. Zeyd'in olayına kıyaslamıştır.⁴⁸⁸

Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre; ticaret kurallarına uyarak, halk arasında örfen cari olan piyasa değerleri üzerinden yaptığı işlemler yaparak helâl ve haram ilkelerini göz önünde bulundurarak yapılan bir ticari faaliyetten dolayı malın satışında zarar gerçekleşirse velî, zararın telafisinden sorumlu değildir. Ancak halk arasında örfen cari olan ticaret kurallarına göre malı işletmeyip alım-satımda kâr veya zararda aşırıya

⁴⁸⁶ Abdurrahman b. Abdullah Sa'dî, *el-Muhtarâti'l-Celiyye Mine'l-mesâili'l-Fıkhiyye*, Kahire: Dâru'l-İsâre, l.b., 2005, s. 118.

⁴⁸⁷ Buhârî, "Megâzi", 45; Müslim, "İmân", 158.

⁴⁸⁸ Muhammed bin Ali bin Muhammed Ba'lı, *el-İhtiyaratî'l-İlmiyye (İhtiyarat İbn Teymiyye)*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408h., s. 140.

kaçarsa veya ticarete helâl haram ilkeleri göz ardı ederse, bunun neticesinde zarar hâsıl olursa velî zararın telafisinden sorumludur.⁴⁸⁹ Bu hükmü benimseyen hukukçuların gerekçeleri ise: Ticarete İslâmî kurallara uymak kaydıyla, yörenin yaygın olan ticarî örfleri muteber ve bağlayıcı olmasıdır. Bunlara uyulduğu müddetçe velî zararın tazmininden sorumlu olmaz. Bu iki görüş arasında çok fark olmamakla birlikte Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler velî yetkileri zorlayıp fahiş kâr yapmak için yörenin yaygın olan örfî ticaret kurallarının dışına çıkıp aşırıya kaçır veya ticarete helâl haram ilkelerine riayet etmeyip zarar ederse tazminden sorumlu olur demişlerdir. Malikîler ise velî piyasa değerlerinin üzerinde yüksek kâr yapmak kaydıyla satış yapabilir. Bu mümkün değilse zorunlu halde piyasa kurallarına göre kâr oranını gözetleyerek piyasa değerinin altına düşmeyecek şekilde satış yapabilir. Gerekçeleri ise yetimin malının korunmasındaki tedbirdir.

Kanaatimizce İbn Teymiye'nin görüşü tercihe şayandır. Şöyle ki: velî malın değerlendirmesinden sorumlu olup, alım-satımda da yetkilidir. Yörenin yaygın olan örfî ticaret kuralları geçerlidir. Bu durumda kâr da zarar da mümkündür. Delil olarak: Ashâb-ı Kîram'dan Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin (r.a.) satın almak istediği atın beş yüz dirhem olan fiyatını sekiz yüz dirheme kadar yükselttiği bunun nedenini soran sahabilere biz alışverişlerimizde hile yapmayacağımız konusunda, Allah'ın Resûlüne söz verdik, diye cevap verdiği nakledilmiştir.⁴⁹⁰

3. Yetimin Malını Ödünç/Karz Verme

Karzın sözlük tanımı; kesip koparmak, karşılık vermek anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki karşılığı ise genellikle ödünç sözcüğü kullanılmaktadır. Fıkhî terim olarak ise; geri ödenmek üzere birine ödünç olarak verilen mal (borç verme) demektir. Bu kökten türeyen istikrâz ise; ödünç almak veya istemek, mukriz; ödünç veren, müstakriz; ödünç alan, mukrez ise; ödünç alan veya isteyen anlamında kullanılmaktadır. Bu kavram ve türevleri âyetlerde on üç kere geçmektedir.⁴⁹¹ Kur'ân-ı Kerîm'de, “*Kim Allah'a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu*

⁴⁸⁹ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*, IV, 188.

⁴⁹⁰ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 276.

⁴⁹¹ H. Yunus Apaydın, “Karz”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2001, c. 24, ss. 520-525.

kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz.” Başka âyette: “*Kim Allah'a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.*”⁴⁹² âyetlerde karz kelimesi borç vermek anlamında kullanılmış, Allah'a güzel bir şekilde borç vermek mecaz anlamında olup, yani Allah'ın kullarından ihtiyaç sahibine borç (karz-ı hasen) veren kimseye bunun kat kat fazlasının ödeneceğini bildirmiştir. Karz alan için dünyevî, veren içinde uhrevî faydalar vardır. Verilen ödünçten, vade tanıma karşılığında fazla bir miktar alma bir yana, her hangi bir yarar sağlamanın dahi faiz kapsamında olup olmadığı yönündeki tartışmalarıda görmek mümkündür.⁴⁹³

Asıl olan velînin yetimin malını ödünç vermemesidir. Çünkü velî yetimin malında maslahat olacak şekilde tasarruf yetkisine sahiptir. Malını ödünç vermek yetimin maslahatına değildir. Buna rağmen fukahâ, velînin, velâyeti altında bulunan yetimin malını ödünç/karz vermesi durumunda iki farklı görüş öne sürmüşlerdir.⁴⁹⁴

Birinci görüş: Fukahâ'nın çoğunluğu velî yetimin malının helâk olması, çalınması, gıda maddesi ise -buğday arpa- uzun süre bekletilip bozulma veya telef olması mümkün olan durumlarda maslahat açısından ödünç vermesinin câiz olacağı, telef olma veya bozulma gibi bir durum söz konusu değilse malı ödünç vermenin câiz olmadığını savunmuşlardır. Gerekçeleri ise; “*yetimin malına yaklaşmayın; yalnız ergenlik çağına erişinceye kadar (malına) en güzel biçimde yaklaşın.*”⁴⁹⁵ âyetidir. En güzel biçimde demek onun lehine olan durum demektir. Buna göre malın bozulmaktan veya telef olmaktansa onu korumak amacıyla teminatını da sağlamak şartıyla ödünç vermek yetimin maslahatı açısından daha iyi olmaktadır. Bu görüşe katılmalarıyla birlikte Hanefî ve bir kısım Şafiî fukahâsı kâdînin, (hâkim) yetimin malını ödünç vermekte mutlak şekilde yetkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna gerekçe olarak hâkimin istediği zaman malı denetleyebileceğini, günü gelmeden malı geri alabileceğini, malı inkâr etme veya geç vermekte direnenlere karşı güç ve yetki

⁴⁹² bk.Bakara, 2/254; Hadîd, 57/11.

⁴⁹³ Abdullah Durmuş, *Fıkhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, İslâm Hukuk Araştırmaları Dergisi, sy. XVI, 2010, s. 316.

⁴⁹⁴ Kuzeh, *Ahkâm Mali'l-Yetimî fi Fıkhı'l-İslâm*, s. 85.

⁴⁹⁵ En'âm, 6/152.

kullanabilecek otoriteye sahip olmasını göstermişlerdir.⁴⁹⁶

İkinci görüş bazı Hanbelî ve Şafiî fukahâsı yetimin malını ödünç vermek hiçbir şekilde câiz olamadığı savunmuşlardır. Ödünç vermek demek karşılıksız verilen mal veya bir çeşit bağış demektir. Velî yetimin malını hiçbir şekilde bağış yapma yetkisine sahip değildir. Bu görüş tartışmalı olup, ödünç vermek demek bağış yapmak değildir.⁴⁹⁷

Yetimin maslahatı açısından ödünç vermesin câiz oluşunu savunanlar, ödünç verirken birtakım şartlara riayet etmeyi şart koşmuşlardır. Bunlardan biri ödünç alanın güvenilir olması, malı tutanakla şahitlerin şahitliği huzurunda vermesi gerekir. Aksi takdirde malı geri almak zor olabileceği gibi aldığı inkâr da edebilir. Bu açıdan mala karşılık tedbir olarak güvence almalıdır. Aynı zamanda velînin kendi lehine malı başkasına ödünç vermemesidir. Yine velî veya kâdî yetimin malını kendileri ödünç almamaları ve nemasından yararlanmamaları gerekir.⁴⁹⁸

Kanaatimize göre yukarıda sayılan şartlara riayet etmek kaydıyla yetimin kârı ve maslahatı varsa, verilen mal değer kaybına uğramıyorsa, malı korumak amacıyla ödünç vermekte bir sakınca yoktur. Aksi takdire velî maldan ve malın değerlendirmesinden sorumludur.

4. Yetimin Malından Bağış Yapma, Sadaka, Zekât Verme ve Kurban Kesme

İslâm Hukukçuları, velînin yetimin malıyla her türlü bağış yapmayı, sadaka vermeyi, sahip olduğu gayrimenkullerini karşılıksız kiraya vermeyi, malını hangi amaçla olursa olsun vakıflara vermeyi, kendi malıymış gibi ikramda bulunmayı ittifakla câiz olmadığını beyan etmişlerdir.

Zekât verme konusu ise farklı olarak ele alınmaktadır. Zekât sözlükte artma, arıtma; övgü ve bereket anlamına gelmektedir. İstilâhı tanımı ise, dinen varlıklı

⁴⁹⁶ Kâsânî, *Bedâi 'u's-Sanâi fî Tertîbi 'ş-Şerâi'*, V, 153-154

⁴⁹⁷ Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerh el-Mühezzeb*, 1-23 cilt, Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980, c.12, s.253 vd.

⁴⁹⁸ Muvaffakuddin Ebû Muhamme el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muknî'u ve 'ş-Şerhu'l-Kebir ve'l-İnsâf*, (thk. Abdullah Türki), Suudi Arabistan: Dârü'l-Hicre, 1993, XIII, 381.

(zengin) kabul edilen Müslümanların mallarından alınan belli payı, Kur'ân âyetlerinde belirtilen söz konusu sınıflara verilen mala denir. Bu payın maldan çıkarılması işlemine de zekât denilir. Zekât Kur'ân'da yirmi yedi kere namazla birlikte, toplam otuz âyette geçtiği zikredilmektedir. Fukahâ arasında zekâtın Medine döneminde farz kılındığına dair ittifak vardır. Zekât Kur'ân-ı tanımla şöyle açıklanmıştır: “*Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir...*”⁴⁹⁹ Onu belirlenen miktarda maldan çıkarıp vermek tathîr ve tezkiyeyi, yani kişinin maddî ve mânevî varlığını temizlemeyi ve arıtmayı sağlar.

Zekâtın mükellef açısından vücûb şartları Müslüman olmak, hür olmak, akıl bâliğ olmaktır. Yetimin malından zekât verilip verilmeyeceği hususunda akıl bâliğ olma şartı bizim konumuz açısından önemlidir. Çünkü yetim mümeyyiz olmadığı gibi bâliğ da olmamıştır. Bu açıdan fukahânın yetimin malından zekât verilip verilmeyeceği hususunda ittifak ettikleri hususlar olmakla birlikte, ihtilâfa düştükleri hususlarda mevcuttur. İttifak ettikleri konusu ise: çocukların ve akıl hastalarının toprak mahsullerinden zekât alınacağına dairdir. İhtilafa düştükleri hususlara gelince; toprak mahsulleri dışında kalan mallarla ilgili iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir.

Hanbelî, Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri, yetim varlıklı olduğu takdirde ondan zekât verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al âyetini delil olarak ileri sürmüşlerdir. Âyette arındırmak ve temize çıkarmak şeklinde ifade edilen âyette geçen birinci masdar olan tathîr, günahların bıraktığı kötü etkileri gidermek, ikinci masdar olan tezkiye ise iyice temizlemek, bereketini arttırmak anlamını vermektedir.⁵⁰⁰ Ayrıca, Amr bin Şuayb'ın rivâyet ettiği mal sahibi yetime velî olan kimse onun malını ticarete yatırsın ve onu sadakanın tüketmesine terk etmesin hadisini delil olarak göstermişlerdir. Alışveriş yoluyla bu mal değerlendirilmediği takdirde zekâtan dolayı her yıl kırkta bir nispetinde azalma olacaktır. Değerlendirilmeyen mal bu şekilde tükenecektir. Hz. Âişe

⁴⁹⁹ Tevbe, 9/103.

⁵⁰⁰ Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III, 55-57; bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l- Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, II, 170-171.

ve Abdullah b. Ömer'in, velîleri oldukları yetimlerin mallarından zekât ödedikleri ve Tâbiünden Mücâhid b. Cebr, Atâ b. Ebi Rebâh, Tâvûs b. Keysân ve Câbir b. Zeyd'in yetim malından velîsinin zekât ödemekle mükellef olduklarına dair fetvaları vardır.⁵⁰¹

Hanefî Mezhebi Fukahâsı ile Süfyân Sevrî'nin görüşü ise, velî, yetimin malından aleyhine olabilecek hiçbir tasarrufta bulunamaz demişlerdir. Bu açıdan zekât da aleyhine bir tasarruf olduğundan malından zekât verilmeyeceğini savunmuşlardır. Delilleri ise “*Üç kişiden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır: bunlardan biride bulûğa erinceye kadar çocuktan.*”⁵⁰² Kalemin kalkmasıyla her çeşit teklifin (sorumluluğun) yokluğu kastedilmiştir. Ayrıca akli delil olarak, zekâtın bir ibadet olarak görülmesidir. İbadetlerden sorumlu olmak için mükellef olmak gerekir. Yetim ise âkıl ve bâliğ olmadığı için mükellef olarak kabul edilmez. Bu gerekçeyle velî yetimin aleyhine olan hiçbir tasarrufta bulunamaz, lehine olan konularda bulunabilir. Meselâ; yetime verilen hediyeleri onun adına kabul eder, ancak onun malından hediye, sadaka veremez, bunlar aleyhine olup malını eksiltir. Hiç şüphesiz zekât da aleyhine olan bir tasarruftur. Hz. Ali ve Abdullah b. Abbas'ın, çocuğa namaz farz olana kadar zekât farz değildir, dedikleri rivâyet edilmektedir. Kâdî Şüreyh'in⁵⁰³ velâyetindeki yetimin malından zekât vermediğine dair rivâyetler bulunmaktadır.⁵⁰⁴

Ebû Hanîfe ve arkadaşları sahâbenin ileri gelenlerinden Abdullah b. Abbas, Hz. Ali, tâbiünden Süfyân es-Sevrî gibi, Irak ekolü fakihlerin görüşlerinden hareketle toprak mahsullerindeki öşür hariç, velî yetimin hiçbir malından zekât vermekle mükellef olmadığını savunmuşlardır.⁵⁰⁵ Fukahâ'nın ihtilafı farklı rivâyetlere dayanmakta olup zekât mal ile yapılan bir ibadet mi yoksa ödenmesi gereken bir hak mı noktasında odaklanmaktadır. Namaz ve oruçtaki gibi şahsî mükellefiyetin gerekip

⁵⁰¹ Tirmizî, “Zekât”, 15 / 641; Kâsım b. Sellâm Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2010, s. 549-550.

⁵⁰² Buhârî, “Hudûd” 22; “Talak” 11; Ebû Davud, “Hudûd” 17; Tirmizî, “Hudûd”, 1; İbn-i Mâce, “Talak”, 15; Süyûtî, *el-Camiü's-Sagîr*, Hadis No: 2273.

⁵⁰³ Ebû Ümeyye el-Kâdî Şüreyh b. el-Hâris b. Kays el-Kindî el-Kûfi (ö. 80/699 [?]). Tâbiîn devrinin fakihlerinden, Kûfe kadısı, İslâmiyet'i Yemen'de iken Muâz b. Cebel'den öğrenmiştir. Hz. Ömer vb. gibi ir çok seçkin sahâbîlerden rivâyette bulunmuştur. bk. Şükrü Özen, “Kâdî Şüreyh”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2001, c. 24, ss. 119-121.

⁵⁰⁴ bk. Serahsî, *el-Mebsût*, II, 162; Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 551-552.

⁵⁰⁵ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafid İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985, I, 262.

gerekmediği, yine bu ibadetin edâsında vekâletin câiz olup olmadığı gibi usûl-i yaklaşım farklılığı ihtilafın diğer dayanaklarıdır.⁵⁰⁶

Bulûğa erinceye kadar çocuktan nasıl ki namazın farziyeti sübût değilse, zekâta aynen namaz gibi farzlardan biridir. Dolayısıyla yetim bülûğ çağına erişmeyinceye kadar malından zekât verilmemesi savunan ikinci görüş tercihimizdir. Birinci görüşün ileri sürdüğü âyet-i kerime'nin hükmü geneldir, yetim mlından zekât verileceğine dair sarih bir beyan yoktur.

İslâm Hukukçuları; velînin, yetim malından kurban alıp kesmesi ile ilgili iki görüşü ileri sürmüşlerdir. Birinci görüş; Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fukahâsının çoğunluğuna göre, velî, yetimin malından kurban satın alıp kesmesi câiz olduğunu savunmuşlardır. Delilleri ise “...Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir...”⁵⁰⁷, bir başka âyette “...yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin...”⁵⁰⁸ âyetleridir. Delâlet yönü ise; yetimin malından kurban almak onun yararına olup, babası olan çocukların babaları kurban keserken nasıl seviniyorlarsa yetimede bu sevinci yaşatmak hayırlı bir iş olarak kabul edildiği görüşünü savunmuşlardır. Yetimin iyiliğini sadece maddi olarak değil aynı zamanda onun mânevî yönünde düşünmek onun yararınadır. Kurban kesimi mânevî yönden onun yararına olacaktır.⁵⁰⁹

İkinci görüş ise; Şafî Mezhebi Fukahâsı ile Ahmed b. Hanbel'den bir rivâyet göre, velî, yetimin malından kurban satın alıp kesmesi câiz olmadığını savunmuşlardır. Delilleri ise: Malından kurban alıp kesmeyi, hediye vermeye kıyaslamışlar, nasıl ki malından hediye vermek câiz değilse, kurban kesmek aynen öyledir. Aynı zamanda velî yetimin malını korumakla yükümlüdür. Bağış yapmak câiz olmadığı gibi, kurban kesmekte câiz değildir.⁵¹⁰

İkinci görüşün ileri sürdükleri delillere binaen, velî yetimin malından kurban

⁵⁰⁶ Mehmet Erkal, “zekât”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 44, ss. 197- 207.

⁵⁰⁷ bk. Bakara, 2/220.

⁵⁰⁸ bk. İsrâ, 17/34.

⁵⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muknî 'u ve 'ş-Serhu 'l-Kebir ve 'l-İnsâf*, XIII, 378.

⁵¹⁰ İbn Kudâme, XIII, 379.

satın alıp kesmesi câiz olmayışı, yetimin kurban kesmesinin anlamını yaşı itibarıyla kavramış olmaması, kurbanı kesmekle fukahâ arasındaki vücûbiyet mefhumunun ihtilâflı oluşundan dolayı bu görüş tercihimizdir.

5. Ergenlik Çağına Ulaştığında Malının Teslim Edilmesi

Allah (c.c.) yetimi her yönüyle korurken akli olgunluk ve ergenlik (bulûğ) çağına vardığında velinin ileride töhmet altında kalmaması ve yetimin mağduriyetinin önlenmesi açısından malının tesliminde dikkat edilmesi ve uyulması gereken hususları bildirmiştir. Unutmamak gerekir yetim de bir insandır, ileride velîsi tarafından haksızlığa uğradığı veya malını yediği gibi şüpheleri ortadan kaldırmak için bu husus âyet-i kerime'de “...Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun...”⁵¹¹ şeklinde beyan edilmektedir. Malının âdil şahitler huzurunda teslimini emretmiş, böylece güçlü olanların zayıf ve kimsesizlerin malı üzerinde haksızlık yapmanın önüne geçmiş, aksi davranışlara cezai müeyyideler koymuştur.⁵¹²

Malı velîye teslim ederken, teslim alırken şâhidlerin huzurunda kayıt altına alması şarttır. Çünkü naslarda borç ilişkisi durumunda aranızda okuma yazma bilen bir kâtip onu şahitlerin huzurunda adâletle yazmayı emretmiştir. Yazmanın emredilmesi, İslâm Hukukunda yazının delil olduğuna, yazılı belgelerin ispat vasıtası olarak kullanılacağına dayanak teşkil etmiştir.⁵¹³

Bu nedenlerden olacak ki fukahâ; yetim bulûğ çağına ermeyinceye kadar, malını ticarete kullanmaya akli yetinceye kadar kendisine verilmemesi gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Yetim ergenlik çağına ulaştığında ona malının teslim edilmesini, “evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri deneyin; eğer onlarda akılca bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin, büyüyecekler de mallarını alacaklar diye o malları israf ile ve tez elden yiyip tüketmeyin. Zengin olan (velî) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin. Mallarını kendilerine verdiğiniz zaman yanlarında şahit bulundurun; hesap sorucu olarak da Allah yeter.”⁵¹⁴ Bu âyet-i

⁵¹¹ Nisâ, 4/6.

⁵¹² Besina el-İrâkî, *el-Yetimû Tarîkun Îlâ'l-Cenneti*, Riyad: Dârü'l-Hadâretî, I. b., 2010, s. 72.

⁵¹³ bk.Bakara, 2/282; Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 446-448.

⁵¹⁴ Nisâ, 4/6.

kerime'ye istinaden yetimlere mallarını teslim etmeyi üç şarta bağlamışlardır. Birincisi: deneme sonucunda bir akıl ve salah görülmesi, ikincisi: nikâh çağına ermeleri, üçüncüsü ise: bulûğa erip rüşt çağına girmiş olmasıdır.⁵¹⁵

Birinci şart; âyette, “*veb telûl yetâmâ*” yetimleri deneyin demekten kasıt, kendilerinde rüşt bulunup bulunmadığını anlamak için onların denenmesini istemektedir. Denenecek devre ise bulûğ çağı öncesidir. “Onların aldanıp aldanmayacaklarını görebilmek, ticarî hayatta kendilerine imkân sunulmasıyla tahakkuk eder. Bu husus onların ticaret yapmalarının câiz olduğunu gösterir.”⁵¹⁶ Bu imtihan neticesinde malını iyi kullanabilecek kabiliyet görüldüyse o vakit malı teslim edilebilir.⁵¹⁷ İmam Şafî'ye göre, “*yetimleri deneyin*” demek küçükken onlara tasarruf izni verin anlamına gelmez. Çünkü âyetin “onlarda olgunlaşma (rüşt) görürseniz mallarını hemen kendilerine verin” şeklindeki kısmı bulûğdan sonra, rüşt'ün ortaya çıkmasıyla malların kendisine verilmesini emretmektedir. Âyet gereğince küçüklük halindeyken kendilerine mal verilmesi câiz olmayınca tabî olarak bu dönemde böyle bir tasarrufta -ticarî faaliyette- bulunmalarının câiz olmaması gerekir.⁵¹⁸

Hanbelîler, Mâlikîler, Hanefîler ve Şafîîler çocuğun bulûğ çağına gelmeden önce denenmesi ve bulûğ çağına eriştikten sonra rüştü mevcut ise mallarının kendisine teslim edilmesinde birleşmektedirler. O da esasen âyetin bu noktaya delâleti açıktır. Burada esas tartışılan mesele bulûğundan önce ticaretin öğretilmesi meselesinde denemenin nasıl yapılacağıdır.⁵¹⁹

Fukahâ deneme hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisine göre denemekten kasıt, velînin yetimin dini anlama ve yaşama yeteneğini, ahlâkı davranışlarını yakından takip etmesi, hedeflediği maksatlarına kulak vermesi olduğunu söylemişlerdir. Böylece ne kadar başarılı olacağını, kendi yararı açısından malını elinde tutma gayretini yahut da bunları ihmal edip etmeyeceğini öğrenmiş olur. İyi bir

⁵¹⁵ Kuzeh, *Ahkâm Mali'l-Yetimî fi Fıkhı'l-İslâm*, s. 124.

⁵¹⁶ Saffet Köse, *İslâm Hukukunda Çocuğun Çalışması, Gelirinin Korunması ve istismarını Önleyici Tedbirler*, (Basılmamış Tebliğ), Rize, 30 Eylül-2 Ekim 2005, s. 2.

⁵¹⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi fi Tertibi'sh-Şerâi'*, VII, 170.

⁵¹⁸ Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, V, 195.

⁵¹⁹ Köse, *İslâm Hukukunda Çocuğun Çalışması, Gelirinin Korunması ve istismarını Önleyici Tedbirler*, s. 3.

kanaata varıp iyi şeyler tespit edecek olursa; malının bir kısmını ona teslim etmesinde sakınca yoktur. Malını artırıp çoğaltır iyi idare edecek olursa, o zaman deneme gerçekleşmiş olur, velînin yetime bütün malını şahidler huzurunda teslim etmesi icap eder.⁵²⁰

İkinci şart nikâh çağına ermeleridir.⁵²¹ Âyette: “*Evlilik çağına erdikleri zamana kadar...*”⁵²² beyanı ise yetimlerin bulûğa ermeden önce denenmelerinin gerektiğinin emredildiği sonucuna varmak mümkündür. Çünkü bulûğa erme fiilinin denemeden sonra gerçekleştiği haber verilmiştir. Böylelikle âyet iki yönden denemenin bulûğdan önce olduğuna işaret eder.⁵²³ Âyette belirtilen nikâh çağına ermekten maksad, ergenlik yaşına ulaşmak demektir. Bir başka yerde: “*Sizden çocuklar bâliğ oldukları takdirde...*”⁵²⁴ diye buyurmaktadır. Bâliğ olmaktan maksad, bulûğ ve evlenebilme halidir. Bulûğ beş husus ile anlaşılmaktadır. Üç tanesi erkek ile kız çocuk arasında müşterek olup ikisi (ay hali ve gebe kalmak) kız çocuklara aittir. Ay hali durumu ile gebe kalmanın bulûğ çağı demek olduğu, bu iki faktörden dolayı farzlar ve şer’i hükümler vâcib olacağı hususunda fukahâ arasında ittifak vardır.⁵²⁵

Üçüncü şart ise, çocuğun rüşd çağına ermesidir. Fukahâ, reşitlik” buyruğunun tevili hususunda farklı görüşlere sahiptirler. İbn Arabî; rüşdün tespit edilmesi hakkında üç görüşün var olduğunu ifade ederek bu görüşleri şöyle sıralar: “Birinci görüş, İmam Şafiî’nin görüşüdür. Şafiî, dini ve dünyevî işlerde salahı arar. Yani Allah’a itaat ve malı muhafaza etmektir. İkinci görüş, İmam Malik’in görüşüdür. Malik, dünya ıslahı ve saçıp-savurmaksızın (israfa düşmeksizin) malı alıp vermeyi ve onu korumayı bilmektir. Üçüncü görüş, İmam Ebû Hanîfe’nin görüşüdür. Ebû Hanîfe, yirmi beş yaşa ulaşmanın yeterli olduğunu ifade eder.”⁵²⁶ Sahâbelerden Katâde b.Nu’mân’a⁵²⁷ göre:

⁵²⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV, 594.

⁵²¹ Râzî, *Tefsîrû’l-Kebîr Mefâtîhu’l-Gayb*, VII, 352.

⁵²² Nisâ, 4/6.

⁵²³ Cessâs, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, II, 29.

⁵²⁴ Nur, 24/59.

⁵²⁵ Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, IV, 595.

⁵²⁶ İbn Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, I, 337.

⁵²⁷ Ebû Amr Katâde b. Nu’mân b. Zeyd ez-Zaferî, tahminen 579 yılında Medine’de dünyaya geldi. Hicret sırasında Müslüman oldu. İkinci Akabe Biatı’nda bulunmuş, Bedir, Uhud ve Hendek gazveleri başta olmak üzere Peygamber’in (s.a.v.) katıldığı bütün savaşlara iştirak ettiği belirtilmiştir. Medine’de (ö.

“Reşitlik”ten kasıt, akıl ve dinde bir salah olduğunu söylemiştir. İbn Abbas: akılda salahı/aklı kullanabilme bakımından yeterlilik ve malın muhafaza edilmesidir demiş. Ebû Hanîfe’ye göre ise: Hür ve bâliğ olan bir şahıs adam olmak noktasına ulaşmışsa haklarını kullanma ehliyetinden yoksun bırakılamaz. Yeterki akli başında olsun, o takdirde ister en fâsık ve ister ileri derecede malını saçıp savuran kişi olsun görüşünü savunmuştur. Zemahşeri ise: “Rüşd kelimesinin belirsiz isim (nekre) olarak kullanılmasından anlaşılıyor ki, yetim çocuğun rüşde ermesi, malı tasarruf edebilme, ticaretini yapabilme durumuna gelmesidir. Bu duruma geldikten sonra buluş yaşını beklemeye gerek olmadığını açıklamıştır.”⁵²⁸

Âyette geçen verin kelimesinden maksat bir emir olarak tefsir edilmiş, emir fiili gelecek için kullanılmaktadır. Yani yetimlerin bu özellikleri gittikten sonra onlara mallarını verin şeklinde yorumlanmıştır. Âlimler; yetim, yukarıda belirtilen durumlara haiz olduğunda mallarını kendilerine verdiğiniz zaman şahit bulundurun âyetine binaen velî yetime malını ileride bir şüphe, töhmet, husumet gibi durumlarla karşı karşıya kalmamak için kendisine şâhidler huzurunda teslim edilmesi hususunda ittifak etmişlerdir.⁵²⁹

Şâhid bulundurmanın vâcip mi yoksa sünnet mi hususunda fukahânın ihtilafı iki farklı görüş şeklinde olmuştur. Mâlikîlere göre yetime malını teslim ederken şâhid bulundurmanın vâcip olduğunu savunmuşlardır.⁵³⁰ Hanefî ve Hanbelîlere göre malının teslim edilmesi şartlarına haiz olan yetimin velîsi amca, dede gibi yakınları olmadığı zaman şâhid bulundurmak sünnet olduğunu savunmuşlardır. Velî amca veya dede ise şâhid bulundurmaya gerek olmadığını savunmuşlardır.⁵³¹

Yetime malını teslim ederken şâhid bulundurmakla ilgili âlimlerin görüşünü belirttikten sonra şunu rahatlıkla ifade edebiliriz: Günümüzde yetimin kefaleti ya bir

23/643) yılında vefat etmiştir. Bk. Ali Toksarı, “Katâde b. Nu‘mân”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2002, c. 25, s. 24.

⁵²⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 35; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV, 598; Zemahşeri, *el-Keşşâf*, (trc., Harun Ünal), İstanbul: Ekin Yayınları, 2017, I, 383.

⁵²⁹ bk.Nisâ, 4/6; Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil (Tefsir Neseî)*, Beyrut: Dâru'l-Kelime't Tayyib, 1998, I, 292.

⁵³⁰ Ebû Bekir b. Hasan el-Keşnâvî, *Eshelü'l-Medârik Şerh İrşadu's-Salik*, Beyrut: Dâru'l Fikr, 2.b., 2015, III, 6.

⁵³¹ Neseî, *Medârikü't-Tenzil*, I, 292.

velîde ya da devletin belirleyeceği bir hâkimde olacaktır. Böyle bir durumda velî veya hâkim ya noterler ya da mahkemeler huzurunda tutanak ve resmi belgelerle malını şâhidler huzurunda teslim aldığı gibi aynen bu şekliyle zorunlu olarak şâhidler huzurunda teslim edeceğinden, şâhid bulundurmanın vücûbiyeti direkt meydana gelmiş olacağı kanaatindeyiz.

6. Velînin Hakları

Velînin bir takım sorumlulukları olduğu gibi bir takım hakları bulunmaktadır. Özellikle bu haklar, nemalanması için yetim malının işletme durumunda gündeme gelmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi yetimin malıyla mudârebe veya ticaret yapılabileceğini ve bunun caiz olduğunu kabul eden İslâm hukukçuları bulunmaktadır. Yetimin malını işleten ve çalıştıran velînin veya ilgili kişinin emeğine karşılık kârdan pay veya maaş alması konusunda İslâm hukukçuları farklı iki görüş ileri sürmüşlerdir.

İbn İshak'tan⁵³² rivâyet edilen görüşe göre velînin emeğine karşılık ülkenin geçim şartlarına uygun olacak şekilde kendisi kârdan pay/maaş alabilir veya ilgili kişiye verebilir. Velî yetimin malındaki emek-sermaye iş ortaklığı ticaretinde bir başkasının emeğine karşı başka kişiye maaş/pay verebileceğine göre, kendisi yetimin malındaki emek-sermaye iş ortaklığı karşılığında bir ücret maaş/pay alması câiz olduğunu savunmuştur.⁵³³

Mâlikî, Şafîî, Hanefî, Hanbelîlerden oluşan fukahânın çoğunluğuna göre, velî yetimin malındaki emek-sermaye iş ortaklığı ticaretinde başka bir kişiye emeğinin karşılığı olarak maaş/pay verebileceğini, ancak kendisi emeğine karşılık bir maaş/pay almasının câiz olmadığını savunmuşlardır.⁵³⁴ Çünkü velî bizatihi kendisi için yetimin malıyla emek-sermaye iş ortaklığını ticaretini kurup işletemez. Mal yetime aittir, o malı korumak ve değerlendirmek onun uhdesinde olup, maldan sorumludur. Kendi lehine bu malı değerlendirmesinin câiz olmadığını savunmuşlardır.

İki görüş arasında tercihimize gelince; emek-sermaye iş ortaklığı ticaretinde

⁵³² Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151/768).

⁵³³ Muvaffakuddin Ebû Muhammed el-Makdisî İbn Kudâme, “*el-Kâfi*”, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1994, IV, 164.

⁵³⁴ Mâlik, *el-Müdevvene*, V, 314; Nevevî, *Ravdatu't-talibîn ve Umdatü'l Müftiyin*, V, 124.

velînin bir başkasına maaş /pay vermesi câiz olduğu gibi, aynı şartalarda kendisi yararlanabilmelidir. . Velî veya vasî İslâm Ticaret Hukukunun kuralları bağlamında helâl-haram ilkelerine riayet ederek dürüst davrandıktan sonra kendisi maaş/pay alabileceği şeklindeki birinci görüş tercihimizdir. İsraktan kaçmak şartıyla toplumdaki yaygın örf'e göre yetim malından yemeleri, tasarruf ve harcamada bulunmaları câizdir.⁵³⁵ Sahâbîlerden biri Ya Resûlallah! Velîsi bulunduğum bir yetimim var, onun malından yiyebilir miyim? diye sorunca cevaben; mal biriktirmeksizin, kendi malını onun malı ile koruyup arttırmadan normal hayat şartlarına göre yetecek kadar yiyebilirsin. Peki, Ya Resûlallah! Gerektiğinde terbiyesi için onu azarlayabilir miyim? “Öz çocuğunu azarlayabileceğin kadar azarlayabilirsin”.⁵³⁶

Türk Medeni Kanunu'na göre velîye ücret tayin konusu şöyle belirlenmiştir: “Velî, velâyeti altındaki çocuğun mal varlığından ücret isteyebilir. İmkân olmadığı takdirde hazineden verilmek üzere bir ücret verilmesini isteyebilir. Bu ücret her hesap dönemi için velâyet makamı tarafından belirlenir.”⁵³⁷

a.Velînin Malını Yetimin Malı İle Karıştırması

Câhiliye toplumu, İslâm'ın nâzil olduğu ilk dönemde putperestlik inançlarından dolayı, yetim mallarını yemekten, malının iyi olanını gasp edip, mallarından kötü olanı vermekten de asla çekinmezlerdi. İslâm dini onların şahsında bu davranışı sergileyen ve sergileyecek olanlara: “yetimlere mallarını verin ve murdar olanla temiz olanı değiştirmeyin. Onların mallarını mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü bu, büyük bir suçtur.”⁵³⁸ âyetin hükmüyle kesin yasaklama getirmiştir. Bu âyetin tefsiri ile ilgili Seyyid Kutup şöyle açıklama yapmıştır; gasp ettiğiniz yetimlere ait elinizde bulunan malları neyse onu verin. Aldığınız iyi malın yerine asla kötüsünü vermeye kalkışmayın. Onlara ait verimli arazilerinin yerine de çorak arazinizi vermeyiniz, aynı şekilde mallarının tamamını veya bir kısmını malınıza katmakla mallarını yemeyin.

⁵³⁵ Zehebî, *Kitâbü'l-Kebâir*, s. 67.

⁵³⁶ Nesâî, “Vesâyâ” 11; İbn-i Mâce, “Vesâyâ” 9.

⁵³⁷ TMK'nun, Velâyet, *Vesâyet Ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük*, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 21.7.2003, No: 2003/5960, Dayandığı Kanunun Tarihi: 22.11.2001, No: 4721, Yayımlandığı Resmi Gazetenin Tarihi: 10.8.2003, No: 25195, (Madde: 29).

⁵³⁸ Nisâ, 4/2.

Şüphesiz bu yaklaşımların tümü büyük günah olduğunu Allah bildirmiş, sizleride bu günahdan sakındırıp uyarmaktadır.⁵³⁹

Onların itilip kakılması, onlara karşı farklı davranış şiddetle kınanmış tam aksine bir aile bireyi gibi içli dışlı olmayı emretmiştir. Âyet-i kerime'de: "...*Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir...*"⁵⁴⁰ buyrulduğu gibi içli dışlı olmak bir arada olmak, beraber olmak anlamına gelmemtedir. Bu hususla ilgili Ebû Ubeyde'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: " yetimlerle bir arada bulunmak, bir yetimin malının bulunması ve onu kefaleti altında bulunduranın kendisinden yemeğini ayırması, kendisinin baktığı yetimiyle birlikte beraber olarak yaşarken, malı ve yeme içmesinin karışık olması kaçınılmazdır. Böyle bir durumda ona ve çocuğuna yapacağı masraflarda kimi zaman fazlalık, kimi zamanda eksiklik söz konusu olabilir."⁵⁴¹ Herhangi bir zarar söz konusu değilse ve koruyamama endişesi bulunur veya zamanı geldiğinde malı geri vermekte zorluk çıkarmadan hemen teslim edebiliyor ise bu gibi şartlarda velînin kendi malı ile yetimin malını karıştırmasında bir beis görülmemiştir.⁵⁴² Başka bir âyette : "...*Sana yetimleri de soruyorlar. De ki: Onların durumlarını iyileştirmek hayırlı bir iştir. Onlarla içli dışlı olursanız zaten onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah düzeltenden bozanı ayırıp bilir...*"⁵⁴³ âyetinin tefsiri ile ilgili müfessirler farklı iki görüş beyan etmişlerdir. Birincisi: O dönemde insanlar yetimin yiyeceğini yiyeceklerinden, içeceğini içeceklerinden, barınağında kendi barınaklarından ayırmışlardı. Âyet ise onlara, velînin kendi çocuklarının malı üzerindeki tasarrufu gibi, içeceği ile onun içeceğini, yiyeceği ile onun yiyeceğini karıştırmaya, birlikte aynı evde yaşamaya izin vermiştir. İkincisi: beraber ve birlikte olma halinde yapılacak masraflarda fazlalık, eksiklik söz konusu olabileceğinden, fazlalığın onlara karşı yapılan işin ücreti gibi istifade etmeleridir. Velî ister zengin, isterse fakir olsun ücretinin karşılığı kadar yetimin malından yaralanabileceğini câiz

⁵³⁹ Kutup, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, III, 60-61.

⁵⁴⁰ bk. Bakara, 2/220.

⁵⁴¹ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, III, 209.

⁵⁴² Kuzeh, *Ahkâm Mali'l-Yetimî fî Fıkhı'l-İslâm*, s. 121.

⁵⁴³ Bakara, 2/220.

görenlerin görüşüdür.⁵⁴⁴

b. Velînin Yetimin Malından Yararlanması

Hiç şüphesiz İslâm dini yetime büyük önem vermiş onu hem maddi-mânevî hem tüm insani haklar yönünden koruma ve muhafaza altına almış, hak hukukuna saldırıyı şiddetle kınamış ve bu tür eylemlere ağır cezalar koymuştur. Her yönüyle hakkının korunmasında ilk derecede velîsi sorumludur. İslâm hukukçuları yetimin malından velînin yararlanması konusunu ele alıp konuyu tartışmışlar, velînin zengin veya fakir oluşuna göre değerlendirmişler. Bir kısım Fukahâ velînin zengin olması durumunda yetimin malından yemesinin câiz olmayacağını ileri sürmüştür. Delilleri ise: “...Zengin olan velî yetim malına tenezzül etmesin...”⁵⁴⁵ âyetinde net ve açık bir şekilde zengin velînin yetimin malından yemesinin câiz olmadığını açıklanmış olmasıdır. İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel gibi bir kısım Fukahâ ise zengin ve maddi durumu iyi olan velînin, yetimin malından yemesinin câiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bu grupta yer alan İslâm hukukçuları, bu durumdaki velîyi, zekât toplayan memur ve zengin bir insanın beytülmâl’den yeme hakkına sahip olmasına kıyaslamışlar.⁵⁴⁶

Bu iki görüş arasındaki tercihimiz ise: zengin olan (velî) yetim malına tenezzül etmesin hükmü gereğince zengin velî yetimin malından yemesinin câiz olmamasıdır. Çünkü her şeyi maddî açıdan değerlendirmemek gerekir, insanın manevî yöne (sevaba) da ihtiyacı vardır, onu da bu şekliyle telafi eder.

Velînin fakir ve ihtiyaç sahibi olması durumu tartışmalı bir mesele olup bir kısım fukahâ emeğinin karşılığını almaya cevaz verirken, bir kısmıda almanın câiz olmadığını belirtmiştir. Şafî, Malikî ve Hanbelî mezhebi fukahâsı fakir olan velînin çalışmasının karşılığını sadece ihtiyacı kadar malından yiyebileceğine hükmetmişlerdir. Delilleri ise: fakir ihtiyaç sahibi olan velî ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yesin, anlaşılacağı üzere vasîlerin/velîlerin, ihtiyaçları bulunduğu takdirde, bulunduğu bölgenin örfüne göre yetimin malından uygun ücret veya pay alması

⁵⁴⁴ Râzî, *Tefsîrü'l-Kebîr Mefâtihu'l-Gayb*, V, 128.

⁵⁴⁵ Nisâ, 4/6; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 65.

⁵⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 66.

câizdir. İhtiyac sahibi değilse ise yetimin yararına bu işi ücretsiz, gönüllü ve Allah rızâsı için yapması tavsiye edilmiştir.⁵⁴⁷ Ancak velînin, yapacağı harcamada israftan kaçınmasını şart koşmuşlardır. Dolayısıyla bu konudaki izin ihtiyaç miktarı ile sınırlıdır. Nitekim Amr b. Şuayb'in (ö.118/736) dedesinden rivâyet olunan bir hadiste Peygamber (s.a.v.), kendisine başvuran bir adamın "Ben fakirim, benim hiç bir şeyim yok, ancak (zengin) bir yetimim var." (onun malından yiyebilir miyim?) sorması üzerine, "*İsraf etmeyerek, acele etmeyerek ve (onun malının ticaretini sana ait bir) sermaye edinmeyerek, yetimin malından yiyebilirsin.*" buyurmuştur.⁵⁴⁸ Bu hadis velînin, yetimin malından yemesinin caiz olduğunu, fakat bu harcamanın israf sınırı ile kayıtlı olduğunu göstermektedir.

Hanefî mezhebi fukahâsına göre ise velî ister zengin olsun ister fakir hiçbir şekilde yetimin malından yemesi câiz olmadığını savunmuşlardır. Delilleri ise: Nisâ sûresindeki yetimlerle ilgili âyetlerin içerdikleri hükümlerden yararlanarak ileri sürmüşlerdir.⁵⁴⁹ Meşhur Hanefî Fakihî Cessâs'a göre bu âyetler muhkem âyetlerden olup zengin veya fakir velîye yetimin malından yememesi için kesin uyarı olduğunu kabul etmiştir.⁵⁵⁰

Netice olarak şunu diyebiliriz: Bu şahıslar kusurlarından dolayı vesâyet veya velâyetleri kaldırılmadığı müddetçe, malın teslim zamanına kadar yetim çocuğun mallarını ma'ruf üzere kullanabilirler. Fakir oldukları takdirde, işini yürütmesinin karşılığı olarak, malından yiyebilir veya harcayabilirler. Makul ölçülere göre olup, harcamalarında kesinlikle israftan kaçınmalıdırlar. Şayet vasî veya velî zengin iseler, böyle bir haktan yararlanıyorsa hemen bırakmalıdırlar. İhtiyac sahibi velînin maddi durumu düzeldiğinde, aldığı malı geri ödemesi gerekir.⁵⁵¹

İhtiyac izafî bir gerekçe olup değişkenlik arzeder. Bu nedenle İslâm hukukçuları velînin yetim malından yararlanma oranı hakkını belirlenmesi gerektiği kanaatine ulaşmışlar ve bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Velînin yetimin malından

⁵⁴⁷ bk.Nisâ, 4/6;Karaman, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 19.

⁵⁴⁸ Ebu Dâvud, "Vesâyâ" 8; Nesâî, "Vesâyâ" 11.

⁵⁴⁹ bk.Nisâ, 4/2-6-10-29.

⁵⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, II, 65.

⁵⁵¹ Zehebî, *Kitâbü'l-Kebâir*, s. 66.

almayı caiz görenler yararlanma oranını, kendi anlayışları çerçevesinde değişik hükümler vermiştir. Bir kısım Şafî ve Hanbelî âlimlerinin dışında kalan fukahânın çoğunluğu: Velî toplumda yaygın olan örfün hayat şartlarına göre, çalışmasının ücretini karşılayacak şekilde yetimin malından alabilir. Delilleri ise; yukarıda zikredilen: “...*Muhtaç olan ise meşrû sûrette, ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yararlansın...*”⁵⁵² âyeti olup velî ihtiyacı kadar alması hakkı olup fazlasını alması câiz olmadığını savunmuşlardır.⁵⁵³ Hanbelî fakihleri, velînin, sadece emeğinin karşılığı kadar yetimin malından alabileceğini savunmuşlardır.⁵⁵⁴ Şafî Fukahâsı ise, velî sadece geçimine yetecek kadar yetimin malından alabileceğini savunmuşlardır. Delilleri ise: “...*yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin...*”⁵⁵⁵ âyeti olup, âyetin beyan etmek istediği ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yemek, geçimine yetecek kadar demektir. İfrat ve tefrite kaçmadan, velîyi geçim sıkıntıları ve zor şartlarla baş başa bırakmamak, yetime de zulüm etmemek gerekir.⁵⁵⁶

Şafî mezhebinin bir başka görüşüne göre; velî malın aslına zarar vermeyecek şekilde yararlanması mümkündür. Meselâ: yetimin koyunları varsa sütünden yararlanabileceği, biniti varsa binip kullanabileceği, işçileri varsa kendi işinde çalıştırabileceğini savunmuşlardır.⁵⁵⁷

Tercihimiz ise; birinci görüş olup toplumda yaygın olan örfün hayat şartlarına göre, çalışmasının ücretini karşılayacak şekilde yetimin malından yararlanması mümkün olan görüştür. İhtiyaç sahibi velîyi çalışma emeğine karşı hakkını külliyen yasaklamak haksızlık olabilir. Âyetin beyan etmek istediği “yoksul olan da (ihtiyaç ve emeğine) uygun olarak yesin.” hükmüne aykırı olacaktır.

C. YETİM İLE İLGİLİ ÖZEL DURUM (MİRAS DURUMU)

Kişi öldüğünde geride ya miras⁵⁵⁸ bırakır, ya da fakirdir geride bırakacak bir

⁵⁵² Nisâ, 4/6.

⁵⁵³ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*, IV, 190.

⁵⁵⁴ İbn Kudâme, “*el-Kâfi*, II, 189.

⁵⁵⁵ Nisâ, 4/6.

⁵⁵⁶ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*, IV, 90.

⁵⁵⁷ Kurtubî, *el-Câmi ‘ li-Ahkâmi ‘l-Kur ‘ân*, V, 43.

⁵⁵⁸ Sözlükte: “bir şeyin bir kişi veya topluluktan diğerine geçmesi, başkasından kalan, tevarüs edilen şey”

malı yoktur. Şüphesiz bu iki durumda ilk derecede etkilenecek olan geride kalan eşi ve yetim çocukları olacaktır. Varlık açısından yetimi iki ana başlık altında incelemek doğru olacaktır.

1. Kendisine Miras Kalan Yetim

Kişi öldüğünde geride kalan yetimlerinin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak bir mal bırakabilir. Böyle bir durum velâyetini üstlenecek anne, dede, amca, akraba vasî veya velînin maddî açıdan işlerini kolaylaştıracaktır. Ancak söz konusu kişiler yetimin malını en iyi şekilde yönetmeleri ve ergenlik çağına ulaşınca da maruf üzere malını tam ve eksiksiz teslim etmeleri gerekir. Kişi öldüğünde geride yeterli mal bırakırsa bu durumda söz konusu yetime sadaka verme ihtiyacı ortadan kalkmış olur. Velînin, yetimin ihtiyacı olan eğitime, önem vermek ve İslâmi terbiye üzere yetişmesine özen göstermek, malını iyi korumak helâl ve kârlı işlerde değerlendirip kâra dönüştürmek öncelikli görevleri arasında yer alır. Bu durumda yetimin bir noktada maddî ihtiyacı ortadan kalkmış, şefkat, merhamet ve İslâmi terbiye üzere yetiştirilmesi ortaya çıkmıştır.

Malını en iyi şekilde değerlendirmek bakımından Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle açıklık getirilmiştir: “*Rüşdüne erişinceye kadar yetimin malına, onun iyiliğine olmadıkça el sürmeyin...*”⁵⁵⁹ âyetin hükmü gereğince yetimin malını ticarete, kârlı işlerde değerlendirmek, ona nasihatte bulunmak, ergenlik çağına ulaşınca da şâhidler huzurunda tam ve eksiksiz teslim etmek emredilmiştir. Korumasız yetimlerin malları saldırı veya istismara açık olduğu için âyet bu hususta belirtilen hususlar çerçevesinde titiz olunmasına dikkat çekmektedir. Bütünüyle de ilgisiz kalmak malın zaman içinde eriyip değer kaybetmesine yol açacağından, ilgilenmeye izin verilmiş, hatta en güzel yaklaşım için zımnen teşvik edilmiştir.⁵⁶⁰

Malını kötüye kullanmak, malına göz koymak, haksız yere harcamak, âyet ve hadislerde büyük günahlardan kabul edilmiştir. Bu durum bir âyet-i kerime’de şöyle buyurulmaktadır: “*Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına*

anlamında kullanılmaktadır. Terim anlamı ise, ölen bir kimsenin (mûris) mal varlığının âkibetini düzenleyen kuralların bütününü ifade eder. bk. Hamza Aktan, “Miras” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, c. 30, ss. 143-145.

⁵⁵⁹ En’âm, 6/152.

⁵⁶⁰ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 488-489.

ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”⁵⁶¹ Yukarıda da zikredildiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) sakınılması gereken yedi büyük günahı açıklarken bunlardan biri, haksız yere yetim malını yemek olduğunu beyan etmiştir.

İslâm yetimlerin mirasının korunup, yenilmemesi konusunda uyarılmış, özellikle yetim kız çocuk olunca daha da büyük önem verdiğini, şu örnek uyulması gereken durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır: Ensâr’dan Evs b. Sâbit vefât edince, dul bir kadın ve üç yetim kız geride kalır. Erkek çocuğuda olmadığından amcasının oğulları, malının tamamını alır, ona ve kız çocuklarına hiç bir şey bırakmazlar. Kadın, durumu Hz. Peygamber’e şikâyetçi olarak bildirir. Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara adam gönderir. Ancak onlar malın kendilerinin olduğunu iddia ederler. Çünkü câhiliye arap örfüne göre, ölenin sadece erkek akrabaları vâris olur mirası alırlardı. Câhiliye örfünde ki bu uygulamanın yanlış olduğunu beyan etmek üzere âyet nâzil olur: “*Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır.*”⁵⁶² Âyette belirtilen bu emir üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara hemen haber gönderir, Allah’ın kadınlara da mirastan pay ayırdığını bildirir.⁵⁶³

2. Kendisine Miras Kalmayan Yetim

Çocuk yetim kaldığında kendisine mal (miras) kalmadığında, bu durumdaki yetim, fakir ve miskin statüsünde kabul edilir. Bu gruptaki yetim maddî açıdan tezimizin ağırlıklı konusu olup, ona yapılan her çeşit yardım sadaka, sevap ve iyilik hükmündedir.

Fakir ve miskin kalması durumunda velâyetini annesi üstlenir, anne yoksa veya nafakasını üstlenecek durumda değilse, o zaman yakınlarından birisi o da yoksa veya nafakasını ve velâyetini üstlenecek durumda değilse, o zaman hayır sahiplerinden gönüllü birisi, olmazsa hayır kurumları velâyetini ve nafakasını üstlenir. Böyle maddî zorluk ve ihtiyaç durumunda kalan bir yetime yapılan yardımın en hayırlı yardım olduğu âyette şöyle bildirilmektedir: “*Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki:*

⁵⁶¹ Nisâ, 4/10.

⁵⁶² Nisâ, 4/7.

⁵⁶³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsiri*, II,474.

“*Harcayacağınız mal, ana baba, yakınlar, yetimler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır, olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.*”⁵⁶⁴ Kur’ân ve hadis naslarında hayır kelimesinin, malî fedakârlıklar ve her türlü yardımı ifade etmesi ve müslümanların bu tür yardımları yapmaya ısrarla teşvik edilmeleri İslâmiyet’in ilk dönemlerinden günümüze tüm Müslüman toplumları arasında güçlü bir hayırseverlik ve dayanışma ruhunu geliştirmiştir. Bunun sonucunda, dârüleytam, dârülaceze, dârüşşafaka vb. gibi kamuya hizmet veren birçok hayır kurumu ve eseri meydana getirmişlerdir.⁵⁶⁵ Sadaka ibadet niyetiyle ihtiyaç sahiplerine yapılan maddî ve mânevî yardımdır, hiç şüphesiz fakir yetim en fazla ihtiyaç sahibi olandır. Âyette Allah infakı teşvik etmiş bu infak karşılığında ecirleri kat kat olacağını beyan etmiştir.

⁵⁶⁴ Bakara, 2/215.

⁵⁶⁵ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I, 335-338.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ TEHDİTLER VE İSLÂM HUKUKUNUN YAKLAŞIMI, YOĞUN YAŞADIKLARI BÖLGELER VE ÇAĞDAŞ YETİM KORUMA PROJELERİ

A. ÇAĞDAŞ TEHDİTLER VE İSLÂM HUKUKUNUN YAKLAŞIMI

Yetimler korunma, barınma, sağlık ve eğitim gibi ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojik ve duygusal desteğe muhtaç olabilirler. Yetimliklerinden dolayı erken yaşta endişe, depresyon, dışlanma gibi duyguları yaşamak durumunda kalabilirler. Akrabalarına sığınanlar bazen kalabalık aile ortamında zor geçim şartları altında yaşayabilirler. Çoğu zaman yanlarında kalıp sığındıkları evlerde ev işlerinde çalıştırılmakta, kimi zaman kardeşlerine bakma veya bazen hasta anneye bakma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmakta olup, bu ve benzeri görevleri yerine getirmek zorunluluğunu yaşayabilirler.

Bu yetimler akrabaları, varsa aileleri, devlet tarafından veya güvenilir kurumlar tarafından sahiplenmedikleri takdirde, telafisi zor tehditlerle karşı karşıya kalabilirler. Bu açıdan yetimlerin karşılaşılabileceği tehditlerin başında; kaçakçılık, organ ve dilenci mafyası, suça karışma, madde bağımlılığı, cinsel istismar, evlâtlık verilme, çocuk askerliği, çocuk işçiliği, misyonerleştirme gelmektedir.⁵⁶⁶

1. Kaçakçılık

Her yıl yeryüzünde büyük bir çoğunluğunu kimsesiz, savunmasız kadınların ve yetimlerin oluşturduğu yaklaşık dört milyon kişi, buldukları ülkelerin içinde veya dışında insan kaçakçılarının hedef ve amaçları doğrultusunda sürekli yer değiştirmek zorunda bırakılmaktadırlar. Genellikle az gelişmiş ülkelerdeki kimsesiz yetimler ve kadınlar kriz ortamlarında insan kaçakçılarının başlıca hedefleri arasındadırlar.

İnsan kaçakçılarının yetimleri yönlendirdikleri insanlık dışı sektörlerin başında fuhuş gelmektedir. Günümüzde Brezilya'da ikiyüz bin civarında yetim kız çocuğunun

⁵⁶⁶ bk.Abdüselam Arı, "Yetim", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, s. 503.

fuhuş sektöründe çalıştırıldığı tahmin edilmektedir. Uluslararası fuhuş mafyası kaçakçılarının en çok çocuk kaçırdığı ülkelerin başında Kamboçya yer almaktadır. Hindistan, Meksika ve Tayland gibi ülkeler fuhuş kaçakçılığı sektörünün başlıca hedef ülkeleri arasında yer almaktadırlar. Devletler yetim kız çocukların koruyuculuğunu yapmayınca, BM’de konunun üzerinde hassasiyetle durmayınca bu kitle potansiyel bir sermaye haline gelebilmektedir.⁵⁶⁷

Her yıl yaklaşık elli bin civarında kimsesiz kadınlar ve yetimler iradelerinin dışında ABD’ye zorla giriş yaptırılmaktadırlar. İnsan kaçakçıları tarafından zorla kaçıran yetimler, fuhuş sektörünün yanı sıra organ mafyası, evlâtlık olarak satılma, ucuz işçi olarak çalıştırılma gibi tehditlerle sürekli karşı karşıyadırlar.⁵⁶⁸

İngiltere’nin çocuk kaçakçılığı yönünden, Amerika’dan farklı bir yönü yoktur. Sözde süper güç kabul edilen bu iki devlet, yetim çocuklar için köle pazarı merkezi konumuna gelmiş durumundadır. Bu iki devlet yetimlere yönelik teorikte önlem almış gibi görünselerde, uygulama çok farklıdır. İngiltere, çağdaş köleliğe karşı sözde önlem almak için 2015 yılının ekim ayında, modern köleliğe karşı meclislerinde bir yasayı onaylayıp kabul etse de; İngiliz The Sun⁵⁶⁹ gazetesi, on yaşından küçük deprezede çocukların beşbin ikiyüz elli İngiliz sterlini karşılığında İngiliz ailelerine satıldığını öne sürmüştür. Çocukların Hindistan’ın Pencap eyaletinde faaliyet gösteren bir çete tarafından zengin İngiliz ailelerine köle olarak satıldığı belirtmiş, bu gazete muhabirinin gizlice çektiği görüntülerde köle pazarında “bir erkek çocuğu en az yedi bin beşyüz dolara kadar satıldığını açıklamıştır”.⁵⁷⁰

Acıda olsa 17 Ağustos 1999 gölcük depreminde ülkemizde benzer olaylar yaşanmıştır. Söz konusu tarihlerde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

⁵⁶⁷ Tim Hume, Lisa Cohen and Mira Sorvino, “The Women Who Sold Their Daughters to Sex Slavery”, CNN <http://edition.cnn.com/interactive/2013/12/world/cambodia-child-sex-trade/>,(27.12.2018).

⁵⁶⁸ The Race Dimensions of Trafficking in Persons-Especially Women and Children”, World Conference Against Racism, 2001http://www.un.org/WCAR/e-kit/trafficking_e.pdf,(29.12.2018).

⁵⁶⁹ The Sun, Birleşik Krallık’ta günlük yayınlanan gazetedir. Dünyada İngilizce yayınlanan gazeteler içinde en geniş okuyucu kitlesine sahip gazetelerden biridir. İlk Sayısı: 15 Eylül 1964’te yayınlanmıştır. Sahibi: News Group Newspapers Limited, News UK’dır.

⁵⁷⁰ <https://www.yenisâfak.com/dunya/yetim-cocuklar-kole-pazarinda-2445218>,(10.01.2019).

(SHÇEK), kayıp olan 27 çocuğun⁵⁷¹ bulunması için uğraşiyor. SHÇEK Genel Müdürlüğü, “çok gizli” damgalı, kozmik bürodan dağıtılan 25.8.1999 tarih ve 353 sayılı genelge yayınlamaya, çocukların “sırtlanlara” karşı korunması için valilikleri uyarmıştır.⁵⁷²

İnsan kaçakçılığı ise; bir insanı özgürlük ve hürriyetinden mahrum etmek demektir. Bu durum İslâm Hukukuna göre her insan için tanınan hürriyet hakkını elinden almak anlamındadır. Zira her insanın hür ve özgür olması İslâm Hukuku doktrininde temel hak ve özgürlükler arasında yer almaktadır. Hiç kimsenin buna müdahale etme hakkı yoktur. İnsan hayatı dokunulmazdır. Hiç kimsenin insan hayatına tecavüzde bulunma hakkına sahip değildir. Bu dokunulmazlık, ancak suç unsuru eylem ve fiilleri neticesinde şer’i hükümler çerçevesinde kaldırılabilir.

İslâm insan için özgürlüğü temel hak kabul etmiş, köleliği de yasaklamıştır. Suç işleyenlere, cezaî müeyyide karşısında köle azadını ön görmüştür. Başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır: “*Hani İmran'ın karısı: ‘Rabbim, karnımda olanı, her türlü bağımlılıktan özgürlüğe kavuşturulmuş olarak sana adadım, benden kabul et. Şüphesiz işiten bilen Sensin ’ demişti.*”⁵⁷³ Burada ifade edilen “muharrar” kavramı, özgürlüğüne kavuşturulmuş, kimsenin kendisi üzerinde hak ilintisi kalmamış kişi demektir. Kur’ân yemine önem vermiş, yemin ciddi bir beyandır. Kasıtsız yapılan yeminlerde sorumluluk olduğu, boşuna yapılan yeminlerde bir takım caydırıcı cezalar konulmuştur. Meselâ; on fakiri doyurma veya giydirme, bir köleyi özgürlüğüne kavuşturma seçeneklerinden birini yerine getirerek görevini yapmış sayılacaktır.

2. Organ ve Dilenci Mafyası

Organ nakli: “çağımızda değişik organ hastalıklarında bir nevi alternatif tedavi olarak uygulanan organ nakli, herhangi bir şekilde çalışma fonksiyonunu kaybeden bir organın yerine canlı yahut ölü bir vericiden alınan sağlam ve aynı görevi üstlenecek bir organın nakledilmesi işlemidir. Bağışlanmış olan organın uygunluğu,

⁵⁷¹ Yakınları tarafından SHÇEK'e bildirilen "kayıp" çocukların isimleri, yakınlarının iletişim bilgileri söz konusu genelgenin ekinde verilmiştir.

⁵⁷² <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/09/19/g01.html>, (21.11.2019).

⁵⁷³ Âl-i İmrân, 3/35.

vericinin beyin ölümü gerçekleştikten ve ailenin onayı alındıktan sonra, sağlık ekibi tarafından uygunluğu tespit edildikten sonra yapılır.”⁵⁷⁴

Kişi hayatta iken hür iradesiyle tıbben beyin ölümü gerçekleştikten sonra doku ve organlarının, başka hastaların tedavisinde kullanılmasına iki şahid huzurunda belgelendirmek şartıyla bağışta bulunabilir. Ancak bağış yapabilmesi için akli dengesinin yerinde ve onsekiz yaşından büyük olması şarttır. Organlarının birini bağışlayacağı gibi tamamını da bağışlayabilir.⁵⁷⁵

Organ bağışı gönüllülük esasına dayalı bir yardım sürecidir. Ancak savaşlar, doğal âfetler, sınıâî âfetler, hastalıklar, ölümler vb. nedenlerden yetim kalan çocuklar organ mafyası adı verilen suç örgütlerince kaçırılıp organları maddi gelir ve itibar elde etmek için satılmaktadır. Özellikle emniyet güçlerince yapılan uyarılar bu işin zaman zaman ciddi boyutlara vardığını göstermektedir. Savaş ortamında yetim ve öksüz kalan çocuklar çeşitli çetelerin eline düşmekte bu yaşta ya organlarının bir kısmını kaybetmekte ya da steril olmayan mekânlarda yapılan tıbbi müdahale çocukların ölümüne sebebiyet vermektedir. Yetimler, engelli ve kimsesiz sokak çocukları, organ mafyasının ilk hedef kitleleridirler. Ürkütücü olan ise günümüz dünyasında yeryüzünde ortalama her gün binlerce yetim organ mafyası tarafından kaçırılıp satılmaktadır.⁵⁷⁶ Daha ürkütücü ve vahim olan ise söz konusu ülkelerde bir kısım yoksul aileler çocuklarının organlarını ticaret unsuru olarak satmaları, organ mafyasından sonra ikinci sırada yer almaktadır. WHO'nün kayıtlarına göre her yıl yasa dışı yollardan yaklaşık yedi bin böbrek nakli gerçekleşmektedir.⁵⁷⁷ Sadece kayıtlara geçen istatistiklere göre 1987- 2007 yılları arasında (yirmi yılda) bir milyon çocuk çoğunluğu yetim olmak üzere gelişmiş ülkelere organ nakli için kaçırıldığı tespit edilmiştir. Örneğin 2010 yılının Haziran ayında Gazze'de kaybolan on dört çocuğun organ mafyası tarafından kaçırıldığı tespit edilmiştir.⁵⁷⁸ Temel hayati fonksiyonundaki

⁵⁷⁴ bk. İrfan İnce, “Organ Nakli” *DİA*, İstanbul: İSAM, 2007, c.33, ss.273-275.

⁵⁷⁵ <https://organ.saglik.gov.tr/OTR/30Bilgilendirme/OrganNakli.aspx>, (26.12.2018).

⁵⁷⁶ <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/osman-atalay/dunya-yetimler-gunu-15444.html>, (6.12.2018).

⁵⁷⁷ Julie Bindel, “Organ Trafficking: A deadly trade”, *The Telegraph*, 1 Haziran 2013; <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/10146338/Organ-trafficking-a-deadly-trade.html>, (15.12.2018).

⁵⁷⁸ <http://www.heal-online.org/childtraffiC.pdf>, (16.12.2018); Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi

organları çalınan çocuklar, ya kaderlerine terk edilmekte ya da mafya ve sokak çetelerinin eline düşmekte olup farklı amaçlar için kullanılmaktadırlar.

Dilencilik Mafyası: Dilenmek; Arapça'da s-e-l kökünden sorma, isteme, dilenme anlamına gelmektedir. Kur'ân naslarında, dilenmekle ilgili üç âyette isteyen, dilenen anlamında (sâil), bir âyette çoğul (sâilîn), bir âyette fiil ve olumsuz olarak dilenmezler (lâ yes'elûn) olarak geçmektedir. İki âyette, ihtiyacına binaen dileyenin, yoksulun zenginin mallarından belli bir hakkı olduğunu bildirmektedir. Birinde Hz. Muhammed (s.a.v.) şahsında tüm inananlara hitaben, isteyeniyi azarlama buyrulmuş, Kur'ân, ihtiyacını söyleyerek yardım isteyen bir kimsenin boş çevrilmesinin uygun olmayacağını bildirmektedir. Aynı zamanda dilenciliği insan onuruyla bağdaşmayan bir durum olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁹ Âyetlerin genel hükmünden anlaşılan o ki dilencilik onur kırıcı bir davranış olup, dolaylı olarak dilencileri kınamaktadır. Râzî, ısrar etmeden, yüzüzlük yapmadan, dilenenlerin kınanmayacağını savunanların olduğunu belirterek kendisinin ise bu görüşe katılmadığını belirtmiştir.⁵⁸⁰

Hadislerde dilenmeyle ilgili detaylı olarak geniş açıklamalar yapılmış, prensib olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) en helal ve temiz kazancın, alın teri kazancı olduğunu belirtmiştir. Yeni Müslüman olan bazı kimselerden, Allah'a inanmak, ibadet etmek, namaz kılmak ve dilencilik yapmayacaklarına dair söz almıştır.⁵⁸¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dilenciliğin karşısındaki tutumu ilgi çekicidir. Fukahânın dilenciliği câiz görmemelerinin sebebi ise: Müslüman kendisini sadece Allah katında küçük görebilir bu durum mü'min için zillet değil izzettir. Dilenci sabırsızlık ederek ihtiyacını Allah'a değil de başkasına arz ettiği için kendisini rencide etmiş ve onurunu aşağılamıştır. Bazen yardım edenler de samimi olmayabilirler.

Her zaman toplumlarda zengin, fakir ve yoksulun varlığı normaldir. Kur'ân ve Sünnet'in emri ise, toplumdaki ihtiyaç sahibi fakir ve yoksulların tesbiti yapılıp,

(UHİM), "Gazze'de Organ Mafyası Kâbusu",7 Haziran 2010; http://www.uhim.org/makale_detay.php?mid=107&cid=10,(17.12.2018).

⁵⁷⁹ bk. Ali Toksarı, "Dilencilik" *DİA*, İstanbul: İSAM, 1994, c.9, ss.298-300; Bakara, 2/ 273; Zâriyât, 51/19; Meâric, 70/25; Duhâ, 93/10.

⁵⁸⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, VII, 88.

⁵⁸¹ bk. Müslim, "Zekât", 108; İbn-i Mâce, "Cihâd", 41; Ebû Dâvûd, "Zekât", 27.

ihtiyaçları devletin ilgili kuruluşları aracılığıyla karşılanmalıdır. Şayet bu kuruluşlar yok veya yetersizlerse o zaman varlıklı olanlar, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdürler. İhtiyacı sahibi uygun gördüğü zengin kişiye ihtiyacını anlatıp, istemekte ısrarcı olmamalı, onurunu incitecek davranışlardan uzak durmalıdır. Yardımda bulunan kişinin isabetli hareket etmesi, fakirin halinden anlayan, yardımını başa kakmayan onu azarlamayan, alçak gönüllü, hoş görülü olması, malında fakirinde hakkı bulunduğu şuurunda olması arzu edilir.⁵⁸²

Yetimlerin karşılaştıkları tehditlerden biri dilenci mafyası tarafından çalıştırılmaları, bu iş için sakat bırakılmalarıdır. Hele doğuştan engelli olan yetimler dilenci mafyasının birincil hedefleri arasındadırlar.

Çin Halk Cumhuriyeti yaklaşık seksen milyonla en fazla engelli nüfusa sahip ülke konumundadır. Kimsesiz engelli çocuklar, sokaklara terk edilip hayatlarını öyle devam ettirmektedirler.⁵⁸³ Engelli yetimlerin olduğu diğer ülkelerde de durum Çin'den çok farklı değildir. Örneğin; nüfusu bir milyar iki yüz milyonu aşan ve nüfusunun çoğunluğu yoksulluk sınırının altında yaşayan Hindistan Cumhuriyeti'nde üçyüz bine yakın çocuk dilencilikle yaşamını sürdürmektedir. Çoğu dilenci mafyası tarafından çalıştırılan, çeşitli uzuvları (kol, bacak vb.) mafya tarafından kasıtlı olarak kesilip sokağa atılan bu çocuklar, ortalama bir işçinin aylık gelirin yüz otuz doların altında olduğu bir ülkede, dilenerek günde ortalama altmış/yetmiş dolar kazanabilmektedirler. Bu nedenle bu çocuklar, sektör haline gelen dilenci mafyası tarafından kullanılmaktadırlar. Hindistan, Bangladeş, Çin, Afganistan, Etiyopya, Somali ve Nijerya bu duruma örnek teşkil eden ülkelerin başında yer almaktadır.⁵⁸⁴

3. Suça Karışma, Madde Bağımlılığı ve Cinsel İstismar

Devletlerin korumasındaki yetimhanelerde yaşayıp onsekiz yaşını dolduranlar

⁵⁸² bk. Bakara, 2/264.

⁵⁸³ "China Orphans", Al Jazeera, 15 Haziran 2009;

<http://www.aljazeera.com/programmes/witness/2008/08/200882012645141269.html> ,(20.12.2018).

⁵⁸⁴ Andrew Malone, "The real Slumdog Millionaires: Behind the cinema fantasy, mafia gangs are deliberately crippling children for profit", Daily Mail, 24 Ocak 2009, Hindistan yoksulluk göstergeleri ve ülke hakkında bilgi için bk. "India", CIA World Fact Book;<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/in.html>,(30.12.2018).

bazen ilgili ülkelerdeki kurallar gereğince ayrılmak zorunda kalmaktadırlar. Bir kısmı yaşamlarını sokaklarda devam ettirmeye başlayınca suça karışma, madde bağımlılığı ve cinsel istismar gibi tehlikelerle yüzleşmekte veya suça karışma oranları gün geçtikçe yükselmektedir. Örneğin; Ukrayna’da yüz bin yetim kapasiteli dört yüz elli yetimhane bulunmaktadır. Yetimhane kapasitelerinin yetersizliğinden yaklaşık yüz bin Ukraynalı yetim zamanlarının büyük bölümünü sokaklarda geçirmektedirler. Onsekiz yaşını doldurmadan yetimhanelerden ayrılan çocukların (kız-erkek) %10’unun intihar ettiği, kız çocuklarının % 60’ının fuhuşa sürüklendiği, erkeklerin %70’inin çeşitli suçlara karıştığı tespit edilmiştir.⁵⁸⁵

İstatistik verilere göre sadece Rusya’da devlet tarafından işletilen iki bin yetimhanede yediyüz bin’den fazla yetim çocuk barınmaktadır. Bununla birlikte Rusya’da on yetim çocuktan sadece biri toplumla bütünleşebilirken diğerleri madde bağımlılığı, suç işleme veya intihar etme gibi eylemlere karışmaktadırlar. Rusya’da milyonlarca çocuk caddelerde, kanalizasyon boşluklarında yaşadıkları tespit edilmiştir.⁵⁸⁶

Terör örgütlerinin suç işleme eylemlerinden en fazla mağdur olan kitle ise kimsesiz kadın ve yetim çocuklardır. Bazen bu örgütlere, çeşitli nedenlerden dolayı anne-baba birlikte katılabilmektedirler. Suç işleme eylemlerinde olabildikleri gibi, bazen eylemleri sonucunda tutuklanıp, müebbet veya uzun yıllar hüküm giyerler. Hüküm giymiş kadınlar evli ve çocuk sahibi ise genellikle çocukları ile beraber ceza evlerine girebilmektedirler. Cezaevi şartlarında yetişen çocuklar, üzücü, sarsıcı, güvenlik algısını tehdit edici gibi travmatik⁵⁸⁷ olaylarla karşılaşmaktadırlar.

Terör suçlarından hüküm giymiş ebeveynlerin özellikle 0-7 yaş arası çocukları ruh sağlığı ciddi bozulmalarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Hapishanede, terör suçu olaylarını anlamakta zorlanan çocuklar, ebeveyn yokluğuna alışmaya çalışırken, kendilerine, ebeveynlerine neler olduğunu anlamlandırma uğraşısıyla daha büyük

⁵⁸⁵ Orphans of Ukraine”, UkraineOrphanOutreach; <http://www.ukraineorphans.org/orphans-of-ukraine/>, (26.12.2018).

⁵⁸⁶ <http://www.orphanoutreach.org/countries/>, (27.12.2018).

⁵⁸⁷ Kısaca: Üzücü ve zorlayıcı her türlü dış etken gibi tehlikeli ve zorlayıcı kişinin başa çıkma yeteneğini aşan olayların oluşturduğu ruhsal bozukluğa denir.

sorunlar yaşamaktadırlar. Henüz hayatın anlamını anlayamamış bu yaş grubundaki çocuklar ciddi bir korku ve panikle yüzleşmektedirler.⁵⁸⁸ Özellikle ömür boyu mahkûmiyet giyen terör suçlusu anne- babaların masum çocukları, yukarıda belirtilen yetim çeşitlerinden, hükmi yetim statüsünde kabul edip, devlet desteği gözetiminde yetiştirilmeli ve yetimlerin sahip oldukları bütün haklardan yararlandırılmalıdırlar. İslâm'a göre çocuk fitrat itibarıyla masum olup, anne- babanın suçundan sorgulanamayacakları gibi din, dil, ırk mezhep gibi durumlara tabi tutulmazlar. Bu tip çocuklara şefkat eli uzatılmalı ki gelecekte ebeveynleri gibi terör örgütlerin tuzağına düşmelerine ve insanlığa zarar vermelerine engel olunsun.

Cinsel istismar, fiziksel ve ruhsal gelişimini tamamlamayan çocukların (kız-erkek) bir yetişkin tarafından cinsel amaçla istismar edilmesidir. Bu çocuğa temasla olabileceği gibi, teşhir ve pornografi gibi yöntemler kullanılması şeklinde olabilmektedir. Tüm teknolojik imkânların yaygınlaştığı, refah düzeyinin yükseldiği, her türlü bilgiye ulaşımın hız kazandığı yirmi birinci yüz yılda ne yazık ki yetimler en fazla cinsel istismara maruz kaldıkları bir dönemdeyiz.⁵⁸⁹ Bunun temelinde mânevî eğitimsizlik ve insan vicdanının bozulması yer almaktadır. Çağımızda artan savaşlar, âfetler bu vicdanı bozuk insanlar için fırsat alanı olmuştur. Bu tacizler çocuğun kişiliğini, benlik bütünlüğünü, dengeli cinsel kimlik gelişimi ve ilişkilerini sarsmakta güven duygusunu yok edebilmektedir. Güvendiği, derin bağlar geliştirdiği insan, kendisini kötüye kullandığından, derinden sarsılma yaşamakta ve güven duygusu yerle bir olmaktadır. Yaşamları boyunca bu gayri insanı tacizin etkisinden kurtulamamaktadırlar.

Kur'ân ve sünnette ister ergen kişiye, ister çocuğa ve isterse hayvana yönelik her türlü cinsel tecavüzü, istismarı ciddi bir insanlık suçu ve evrensel bir ahlâksızlık olarak kabul görmektedir.⁵⁹⁰ Buna rağmen yeryüzünde tecavüzlerin ve özelliklede

⁵⁸⁸ Mahpus Anne-Babaların Çocuklarıyla İlişkisinde Yol Gösterici El Kılavuzu, Bu proje; Avrupa Birliği ve T.C. tarafından finanse edilmektedir. <http://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2017/04/Mahpus-Anne-Babalar-ve-C%CC%A7ocuklari-Imprisoned-parents-and-children-good-practice-guide.pdf> /,(22.12.2018).

⁵⁸⁹ İsmail Sanberk, *Çocuklara Yönelik Cinsel Taciz ve Koruyucu Eğitim*, Adana: Karahan Kitâbevi, 2011, s. 40.

⁵⁹⁰ bk. İsrâ, 17/32.

savunmasız kimsesiz çocuklara yönelik cinsel istismarın vuku bulduğu bir gerçektir. İslâm dini bu tür ahlâksız saldırıların vuku bulmaması için ağır cezaî müeyyideler getirmiştir. Bireyleri bu tecavüzlerden alıkoymak için Kur'ân ve sünnet merkezli mahremiyet eğitimi önemli bir rol oynamaktadır.⁵⁹¹ Son yıllarda bir takım caydırıcı cezalar konulmasına rağmen şunu rahatlıkla ifade edebiliriz ki medeni hukukun ön gördüğü cezalar caydırıcı olmadığı gibi yeterlide görülmemektedir. Bu yetersiz cezalar yendien evrensel hukuk perspektifinden ele alınıp güncellenmelidir.

BM'nin 2014 yılında yayınladığı cinsel istismar raporun verilerine göre dünya genelinde her on yetim kız çocuktan en az birinin cinsel istismara maruz kaldığı bildirilmiştir. Bu durumu dünya nüfus ortalamasına göre kıyasladığımızda ağırlıkta kız çocuklar olmakla birlikte cinsel istismara maruz kalan yetim kız ve erkek çocukların sayısı yüz milyona ulaşmaktadır. Dünya genelindeki yüzdelik oran da % 18 kız , % 8 'i de erkek yetimlerdir. Bu oran Brezilya, Guatemala, Kolombiya, Panama, Venezuela, Latin Amerika gibi ülkelerde seneden seneye yüzdelik oran artmaktadır. BM'nin çocuk haklarına dair sözleşmenin 3. maddesinde bu tip saldırılara maruz kalan çocuğun yüksek yararı birinci öncelik olmalıdır, şeklinde belirtilmiştir.

Son yıllarda ülkemizde ve ülkemizin ağırladığı büyük göç kitleleriyle birlikte bu tür vakalar artmış olup, devlet bu konuyla ilgili önleyici tedbirler alıp, her türlü çocuk istismarına yönelik ağır cezaî müeyyideler koymuştur.⁵⁹² Cinsel istismara uğrayan çocuk veya ailede meydana gelebilecek olumsuzluklar vb. sebeplerle gizleme eğiliminde oldukları izlenmektedir. Bu açıdan mağdur çocuğa verilmesi gereken ve zorunlu olan hukukî, tıbbi, ruhsal ve sosyal destek aksayabildiği tespiti yapılmaktadır. Mağdurun kolluk kuvvetleri, adli merciler ve sağlık kurumları tarafından ayrı ayrı değerlendirilmesi gelişen süreçte yaşadıklarını defalarca ifade etmek zorunda bırakılması, mahremiyetin yeterince sağlanamaması, ilgili kurumlardan mağdurla görüşme yapanların nitelikli eğitime sahip olmamaları, mağdurun yaşadığı sarsıntı

⁵⁹¹ bk. Ahmet Coşkun, *İlim ve İslâm'ın Işığında AIDS, Evlilik ve Aile*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998, s. 55 vd.

⁵⁹² Çocuklara yönelik Cinsel taciz ve istismara karşı Türkiye'de Çocuk İzlem Merkezlerinin (ÇİM) kuruluşunu öngören 04.10.2012 tarih ve 28431 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2012/20 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir.

daha da şiddetlendiği kayıtlarda anlaşılmaktadır. Bütün bu gelişen nedenlerden dolayı; “Mağdur çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla, ikincil örselenmesini asgariye indirmek, adli ve tıbbi işlemlerin, alanıyla uzman kişilerden oluşan bir merkezde ve tek seferde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere; Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler/kurumlar bünyesinde Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) kurulmuştur. Bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi gerekli görülmüş, ÇİM’lerin kuruluş amaçları açıklanmıştır. Ayrıca, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun, “Çocukların cinsel istismarı” kenar başlıklı 103. maddesinde verilecek cezalar belirtilmiş olup, 5271 sayılı CMK’ya göre; “Mağdur ile şikâyetçinin hakları” kenar başlıklı 234. maddesinde mağdur ile şikâyetçinin hakları belirtilmiştir.⁵⁹³

Bu tedbirler küçümsenmeyecek kadar çok önemli ve takdire şayan olmakla birlikte, sadece çocuk ifadesinin kullanılması tezimizin konusu açısından yeterli görülmemektedir. Çünkü istismara uğrayan bir çocuğun (kız/erkek) bu durumunu maddî/mânevî destekçisi olan ebeveynleriyle paylaşma ve olayın önlenmesine yönelik desteği söz konusudur. Ancak yetimler bu tür durumlarda ebeveyn desteğinden mahrum olduğu bir gerçektir. Kanaatimizce yetimin içinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurarak devletin acilen donanımlı ve uzman kişilerin denetiminde “Yetim İzleme Merkezleri”ni (YİM) kurup aktifleştirmelidir.

Yukarıda bahsi geçen insan kaçakçıları, organ mafyası, dilenci mafyası, esrar ve madde satıcıları, cinsel istismar gibi olaylar yetimlere yönelik yapılan en acımasız saldırı, fitne ve zulüm olarak kabul edilmektedir. Bu eylemde bulunanlar aynı zamanda Allah’ın koymuş olduğu sınırları aşanlardır. İnsanlık vasfını yitiren bu canilere karşı İslâm Hukuku ağır cezalarla cezalandırmayı kabul etmiştir. İslâm Hukukuna göre yeryüzünde fitne, fesat, bozgunculuk ve zulüm yapanlara verilecek ceza ile ilgili âyet-i kerime’de şöyle buyurulmaktadır: “...*Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının*

⁵⁹³ 4 Ekim 2012 tarihli ve 28431 sayılı Resmi Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren 2012/20 sayılı ve Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) konulu Başbakanlık Genelgesi; <http://www.cigm.adalet.gov.tr/images/cocuk-izlem-merkezi-bulunmayan-yerlerde-magdur-ifadelerinin-alinmasi.pdf>; (08.01.2019).

çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.”⁵⁹⁴ Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaktan maksat, insanların Allah inancını sarsmaya ve yıkmaya yönelik faaliyetlerde bulunmak, İslâm dininin koyduğu ilkelere karşı düşmanca tavır alıp meşru nizama karşı çıkmaktır. Ayrıca; hırsızlık, eşkıyalık, kanunsuzluk, mafyalık, yol kesip insanlara korku salan, halkın emniyet ve asayişini bozup canlarına, mallarına veya namuslarına tecavüz eden veya bu fiilleri örgütlenerek yapan kişileri bozguncu olarak nitelendirmiştir.⁵⁹⁵

4. Evlâtlık Verilme

Yetimlerin barınmasına yönelik yapılması gereken en önemli çözüm, öncelikle buldukları kendi bölgelerinde akrabalarının yanında, mümkün olmadığı takdirde kendi ülkelerindeki yetimhanelerde barınmalarını ve yaşamlarına gerekli desteği sağlamaktır. Ülke dışından evlât edinme, yetimler için gerçekleşecek en kötü senaryolardan biridir.

Şunu belirtmekte yarar vardır ki; uluslararası evlâtlık edinme, hukukî olarak zor hatta imkânsız, her ülkenin farklı bir hukukî düzenlemesi olmasına rağmen, Hıristiyanlar evlât edinme konusunda dini bir dayanak olarak “Tanrı’nın İsâ Mesih’i evlât edindiği gibi zor durumda olan çocukların evlât edinilerek kurtarılması” inancıyla hareket etmektedirler.⁵⁹⁶ Evlât edinme konusunda Hıristiyanları eleştiren David M. Smolin,⁵⁹⁷ uluslararası evlâtlık edinmenin ahlâki açıdan doğru olmadığını ve Hıristiyanların dini doktrinlerle savunmaya çalıştıkları evlâtlık edinme pratiğinin yine Hıristiyanlık dininde kutsal kabul edilen aile ve nesile saygı açısından yanlış olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹⁸

⁵⁹⁴ Mâide, 5/33.

⁵⁹⁵ Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, II, 259-263.

⁵⁹⁶ Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 31.

⁵⁹⁷ Fikri mülkiyet; Uluslararası İnsan Hakları; Çocuk Sorunları (evlat edinme, çocuk hakları, çocuk işçiliği, çocuk ticareti); Aile ve Çocuk Hukuku; Anayasa Hukuku, Cumberland Hukuk Fakültesi Profesörü (ABD).

⁵⁹⁸ David M. Smolin, “ Of Orphans and Adoption, Parents and the Poor, Exploitation and Rescue: A Scriptural and Theological Critique of the Evangelical Christian Adoption and Orphan Care Movement”, Samford University (USA), Vol. 8 Sayı 2, April 2012; Tercümesi; David M. Smolin, “ Yetim ve Evlat Edinme, Ebeveynler ve Yoksullar, Sömürme ve Kurtarma: Yazının Eleştirel ve

Eskiden süre gelen fakat çağımızda evlât edinme bir ticari sektöre dönüşmüş ve az gelişmiş ülkelerden (Etiyopya, Kamboçya, Somali, Afganistan, Filipinler) çeşitli hile ve vaatlerle kaçırılan çocuklar kendi ailelerinden, kültürlerinden kopararak Avrupa ve Amerika'daki ailelere para karşılığında satılmaktadırlar. Bu sektörün varlığından ötürü yetimlerin karşı karşıya kaldığı en acımasız en büyük tehlike ve tehditlerden biridir.

Amerikalı ailelerin evlâtlık edindikleri ülkelerin başında Etiyopya gelmektedir. Tespit edilebilen resmi kayıtlara göre Amerikalı aileler 2003 yılında Etiyopya'dan dokuz yüz çocuk evlâtlık edinirlerken bu rakam 2009 yılında beş bine yükselmiştir. Yetimlerin son derece ruh sağlıklarını sarsan evlâtlık verilmesi, genellikle kanun dışı kaçak yollarla yürütülmektedir. Meydana gelen doğal âfet, felâket ve kriz ortamlarını fırsat bilen bu tip şebekeler özellikle olayların meydana geldiği en sıcak zamanında yetimleri ve ortada kalan savunmasız çocukları Avrupa ülkelerindeki ailelere para karşılığı satmak üzere kaçırmaktadırlar. Örneğin; 2010 yılındaki Haiti Cumhuriyetinde meydana gelen depremin akabinde Dominik Cumhuriyeti sınırında durdurulan Hıristiyan misyonerler, otuz üç Haitili çocuğu hiçbir yasal belgeleri olmaksızın ülke dışına kaçırmaya çalışırken yakalanmışlardı. Araştırmalar neticesinde hepsinin yetim oldukları tespit edilmiştir.⁵⁹⁹

İslâmiyetin ilk döneminde yaygın câhiliye geleneğine göre başkasına ait bir çocuk aileye evlâtlık olarak alınıyor ve öz evlâd muamelesi görüyordu. Katıldığı aile fertlerine mahrem kabul ediliyor, kendi öz çocuğu diye çağrılıyor, evlâd edinen şahsa da vâris oluyordu.⁶⁰⁰ İslâm'ın ilk yıllarında kısa süreliğine tatbik edilmişse de, tebennî (evlâd edinme) sistemini, evlâtlık verilen çocuğu kendi öz evladıymış gibi kütüklerine almayı yasaklamıştır. Velî veya vasîsi yoksa onu korumak için aile ortamı sıcaklığı, şefkat ve merhameti hissettirmek için koruyucu aile yanına vermek uygundur. Öz anne ve babası olmadıklarını bildirmek zorundadırlar. Çünkü evlâtlıkları kişinin öz çocuğu

Teolojik Bir Eleştirisi Evanjelik Hıristiyan Evlat Edinme ve Yetim Bakım Hareketi ", Samford Üniversitesi, ABD, Vol. 8 Sayı 2, Nisan 2012.

⁵⁹⁹ Kein Voigt, "International adoption: Saving orphans or child trafficking?", CNN International, 18 Eylül 2013.

⁶⁰⁰ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, s. 72.

değil, bunlar sadece uydurdıkları âdetler, ağızlarıyla söylenen boş laflardır. En doğrusu ve adâlete uygun olan onları öz babalarının kütüğüne kayıt etmek gerekir. Babaları bilinmediği zaman kardeş veya dost olarak görmek gerekir. Ancak yanılma durumunda ise günah yazılmayıp, bilinçli ve kasıtlı durumlarda sorumluluk vardır.⁶⁰¹

Evlâtlık alınan bir kişinin, gerçek evlât hükmünde olmadığını, örnek olarak babalık hükmünde olan şahsın, evlâtlığın boşadığı eşiyle evlenmesinin mümkün olabileceğini âyet sarih bir şekilde beyan ederken, evlâtlık müessesesinin geçerli olmadığını vurgulamıştır. Bu durumu açıklığa kavuşturan bir âyette şöyle beyan edilmiştir: “...*Artık Zeyd, ondan ilişkisini kesince, Biz onu seninle evlendirdik ki böylelikle evlâtlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (kadınları boşadıkları) zaman, onlarla evlenme konusunda mü'minler üzerine bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.*”⁶⁰² Tefsir kaynaklarında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) evlâtlığı Zeyd b. Hârise'den söz edilir ve bu âyetin nüzûl sebebi olduğu rivâyet edilmektedir. Küçükken zorla kabilesinden alınır, köle olarak satılır, bir vesileyle Hz. Hatice'ye satılır. Hz. Muhammed (s.a.v.) Hz. Hatice ile evlenince Zeyd'i ona bağışlamış, O da onu azat edip ve evlât edinmişti. Yıllar sonra Zeyd'in ailesi izini takip etmiş onu Mekke'de bulmuşlardı. Hz. Muhammed (s.a.v.) onu seçiminde serbest bıraktığı halde Zeyd, Allah Resûl'ünü tercih edip ailesiyle dönmedi. Âyetin nüzûlüne kadar hep ona Muhammed oğlu Zeyd derlerdi, nüzulden sonra babasına nispetle Hârise oğlu Zeyd denildi. Bundan sonra ailenin bir ferdi değil, Müslümanların din kardeşi, Hz. Peygamber'in sadık bir bağlısı oldu.⁶⁰³

Câhiliye dönemindeki evlâtlık uygulaması ise; nesebi belli olsun veya olmasın çocukları evlât edinmek, gerçek soy kütükleriyle ilişkilerini keserek kendi soy kütüklerine ekleme şeklindeydi. Bir göğüste iki kalbin bulunmaması nasıl ki sünnetullah kanunu gereği ise, aynı zamanda A'nın çocuğunun evlâtlık yoluyla B'nin çocuğu olamayacağı aynı kanunun gereğidir. İslâm'ın getirmiş olduğu sosyal ve ahlâkî

⁶⁰¹ Geniş bilgi için bk. Ahzâb, 33/4-5-37.

⁶⁰² Ahzâb, 33/37.

⁶⁰³ İmâduddîn Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, “*Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*”, Riyad: Dârü't-tayyibe, 2.b., 1999, VI, 377.

ıslahatlar içinde bu âdetin kaldırılması olmuş onları “... *Babalarının soyadları ile anın...*”⁶⁰⁴ emri ile bu uygulamaya son verilmiştir.

Evlât edinme (evlâtlık); soyu belli olsun veya olmasın başkasının çocuğunu kendi çocuğu olarak kabullenip, geçmişten günümüze rastlanan sosyal ve hukukî bir vâkiadır. Eski Arap geleneğinde sadece erkek çocuklar evlât edinildiğinden dolayı tebennî kelimesiyle ifade edilmiştir. İslâmiyet’in ilk yıllarında câhiliye geleneğın devamı olarak bir süre muhafaza edilen evlâtlık kurumu Medine’de nâzil olan, “...*Allah evlâtlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımadı...*”⁶⁰⁵ âyetiyle kaldırılmış, evlâtlıkların gerçek babalarına nisbet edilmesi emredilmiştir. İslâm hukukunda evlâtlık kurumunun kabul görmemesinin sebebini kısaca şöyle özetleyebiliriz; bu uygulamanın bâtil inançlardan kaynaklandığının ortaya konması, karşılaşılan psikolojik ve sosyal vakaların evlâtlık uygulamasının sunî bir özellik taşıması ve Hz. Yûsuf kıssasında olduğu gibi kötüye kullanılmaya müsaid oluşu açısından dır.

Evlâtlık kurumunu devam ettiren kısırlık vb. nedenelerle birlikte kimsesiz çocukların bakım ve gözetim ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bunlara lakît çocuklar da eklenebilir. İslâm evliliğı teşvik etmiş, boşanmayı hoş karşılamamış, evlilik dışı cinsî münasebeti büyük günahlardan kabul etmesi toplumda evlilik dışı çocukların sayısını yok denecek kadar azaltmıştır. İslâm çocukların erdemli, faziletli kişiliğe sahip olarak yetiştirilmeleri için, eğitimine, ahlâkî bakımına özen gösterdiği konuların başında gelir. Evlât edinmenin her zaman kötüye kullanılmaya müsaid olduğu görülmektedir. Kur’ân muhtelif âyetlerinde yetime iyi davranma mecburiyetini getirirken, ganimet mallarının paylaşımında yetimlere pay ayırarak devletlerin onlara sahip çıkılmasının yolunu açmış ve sorumlu tutmuştur. Evlâtlık kurumu bazen koruyucu aile şeklinde, bazen da hukukî sonuçlardan mahrum fiilî evlâtlık şeklinde sınırlı da olsa varlığını sürdürmüştür.

5. Askerlik

Her ne sebeple ve kim tarafından olursa olsun asker olarak istihadam edilen on

⁶⁰⁴ bk.Ahzâb, 33/5; Karaman, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV, 365-366.

⁶⁰⁵ bk.Ahzâb,33/4.

sekiz yaşın altındaki çocuklara “çocuk asker” tanımı yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tarafından Asya ve Ortadoğu coğrafyasına yönelik başlattığı sıcak savaşların olduğu 2003 yılı UNICEF raporuna göre yaklaşık yirmi ülkede üç yüz bin çocuk asker olduğu kayıtlara geçmiştir.⁶⁰⁶ Savaşların olduğu bölgelerdeki çocuk askerlerin % 40’ı on yaşın altındaki yetim kız çocuklardan oluşturulmuştur. Bölgelerdeki isyancı gruplar kimsesiz yetim çocukları devlete karşı kullanmakla birlikte, bazı devletlerde çocuk askerleri istihdam etmektedirler. Sıcak çatışma ortamlarıyla birlikte aşçı, hademe ve ajan gibi farklı görevlerde istihdam edilmektedirler. Bazen aile bireylerinden birini veya tamamını öldürmeye zorlanabilmekte, böylece aile bağları tamamen koparılmış olmaktadır. Çocukların silahlı çatışmaya katılması uluslararası hukukta yasaklanmış ve onbeş yaşın altındaki çocukların asker olarak kullanılması ise savaş suçu olarak tanımlanmaktadır.⁶⁰⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi’de⁶⁰⁸ onbeş yaş altındaki çocukların askere alınmasını savaş suçu ve yasa dışı ilan etmiştir. Genellikle savaşlarda tercih edilmenin sebepleri arasında; yönlendirmenin kolaylığı, tehlike ve farkındalık duygularının tam gelişmemiş olması veya az bir ücret karşılığında çalıştırma kolaylığıdır. 2011 yılı kayıtlarına göre en fazla çocuk askerinin bulunduğu ülkeleri şöyle sıralayabiliriz: Çad, Demokratik Kongo, Somali, Sudan, Afganistan, Kolombiya, Hindistan, Irak, İsrail işgal devleti, Libya, Mali, Pakistan, Tayland, Suriye ve Yemen’dir.⁶⁰⁹

6. İşçilik

Yetimlerin karşılaştığı en büyük ve tehlikeli tehditlerden biri çocuk işçiliğidir. Babanın yokluğu sebebiyle bazen aile bütçesine katkıda bulunmak veya başka zorunlu sebeplerle çocuk yaşının taşıyamayacağı ağır yükler altında çalıştırmaktır.

Çocuk işçiliği ile ilgili Medeni Kanunun İş Hukuku’nda çocuk tarifi

⁶⁰⁶ http://www.gspia.pitt.edu/Portals/0/Pub_PDF/why_do_children_fight.pdf, (28.12.2018).

⁶⁰⁷ bk.Emine Akyüz, “Çocuk haklarının önemi, konusu, kaynakları ve hukuk sistemindeki yeri”, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010, s. 16-17; <http://www.warchild.org.uk/issues/child-soldiers> , (29.12.2018).

⁶⁰⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi (kısaca UCM), kuruluş belgesi Roma Statüsü olan, savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım suçları ve saldırı suçlarına bakan uluslararası bir mahkemedir. 1 Temmuz 2002 tarihinde kurulmuş ve 11 Mart 2003 tarihinde çalışmaya başlamıştır. Mahkeme binası “Ev Sahipliği Anlaşması” yaptığı Hollanda’nın Lahey kentinde bulunmaktadır.

⁶⁰⁹ Child Soldiers”, War Child; <http://www.warchild.org.uk/issues/child-soldiers>, (30.12.2018).

yapılmamıştır. Ancak çocuktan söz eden bazı hükümler Türk iş mevzuatı içinde yer almaktadır. İş kanunu maddelerinde çocuk deyimini kullanılmıştır. TMK'nın İş hukukunda on iki yaşından küçüklerin çocuk olarak adlandırılması gerektiği bildirilmektedir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda on iki yaşından küçüklerin, yasanın deyimiyile çocukların çalıştırılmasının yasaklandığı belirtilmektedir.⁶¹⁰ Uluslararası Çalışma Örgütü onbeş-yirmidört yaş grubunu çalışma hayatında “genç işçi”, onbeş yaşın altında aile bütçesine katkı sağlamak, yaşamını kazanmak amacıyla çalışanları “çocuk işçi” veya “çalışan çocuklar” olarak adlandırmaktadır.⁶¹¹

Küçük yaşta çocukların çalıştırılması hem vicdanen hem hukuken yasak olmakla birlikte, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemekte, eğitim gibi en temel haklarından geri bırakmaktadır. Yetim çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu bölge veya ülkeler: Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Gambiya, Kenya, Senegal, Angola, Burundi ve Zambiya gibi yerler dikkat çekmektedir.⁶¹² Kamboçya, Etiyopya, Hindistan, Tanzanya vb. ülkelerde altı-on iki yaş arasındaki yetim ve terk edilmiş çocuklar üzerinde yapılan alan araştırmasında, yedi çocuktan birinin fiziksel gücünün üstünde ağır işlerde çalıştırıldığını tespit edilmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre dünyada tam zamanlı çalışan yüz altmış sekiz milyon, yarı zamanlı çalışan altmış dört milyon beş yüz bin çocuk işçi görülmüştür. Bu sayının büyük bir çoğunluğu tehlikeli ve ağır işlerde çalıştırıldıkları tespit edilmiştir. Afrika kıtası çocuk işçiliğinde başı çekmekle birlikte Asya ve Pasifik bölgelerinde de yoğunluk görülmektedir.⁶¹³ Pek çok ülkede ise yetim kız çocukları fuhuş bataklığı ticaretinde işçi statüsünde çalıştırılmaktadırlar. İşçiliğin çok ucuz olduğu Hindistan, Çin ve Tayland gibi ülkelerde haftanın yedi günü, günlük ortalama on iki-on dört saat çalıştırılan çocuklar bulunmaktadır. Bünyelerinin kaldıramadığı ağır çalışma şartları ve

⁶¹⁰ Tankut Centel, *Çocuklar ile Gençlerin İş Güvenliği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982, s. 34-35.

⁶¹¹ Bekir Aksay, *Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi*, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1990, s. 7.

⁶¹² bk. Abdüsselâm Arı, “Yetim”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, c. 43, s. 503.

⁶¹³ Marking Progress Against Child Labour”, ILO, 2013; http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/-ipec/documents/publication/wcms_221513.pdf, (28.11.2018).

iş kazaları neticesinde birçok sağlık problemiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.⁶¹⁴

İslâm hukuku savunmasız gruplar arasında yer alan yetimlerin ucuz işçi olarak çalıştırıp emeklerinin sömürülmesini asla kabul etmediği bir uygulamadır. Yetimlerin çalıştırılması iyi niyete dayanıyor olsa da hukuken bir takım problemleri içermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ergenlik çağına girmeyinceye kadar çocuktan sorumluluğun kaldırıldığını ifade eden hadis konumuza bir ışık tutup yol göstermektedir. Şöyle ki İslâm ergenlik çağın altındaki çocuğu dini mükellefiyetten sorumlu tutmamış, aynı şekilde mümeyyiz olmayan bedenen de zayıf, babanın manevi desteğini de kaybetmiş yetimi ağır iş yükünün altına koymak bedenen ve ruhen büyük zararlarla karşı karşıya bırakılmış demektir. Diğer husus ucuz iş gücü olarak görülüp emeklerinin karşılığı verilmeyip sömürülmeleridir. Kişinin emeğinin karşılığının verilmemesi kul hakkı ihlali alanına girmektedir. Hakkının yenilmesi bir tarafa, ücretinin geciktirilmesi bile günah sayan İslâm dini, yetimlerin işçi olarak çalıştırılması bünye ve psikolojilerine uygun olmayan işlerde istihdamını da kul hakkı ihlali olarak kabul etmiştir. İslâm hukukunun öğretisinde ister eciri has isterse eciri müşterek kapsamında çalıştırılsın her insanın yapısına uygun işlerde çalıştırılması esastır. Âyette “*Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz...*”⁶¹⁵ buyurulmaktadır. Bu âyette Allah kullarının güçlerini aşan fiillerle ve davranışlarla yükümlü kılmayacağını beyan ettiğine göre, insan ise güçsüz bir yetimi gücünün üstünde işler yükleme hakkına sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

7. Misyonerlik

Misyonerlik denilince akla ilk olarak Hıristiyanlığın gelmesinin en önemli sebebi “misyon”⁶¹⁶ kelimesinin İncil diline ait bir kelime olmasıdır. Hedefleri ise:

⁶¹⁴ Prakriiti Gupta, “The Deadly Child Organ Trafficking”, Asharq Alawsat, 20 Ocak 2007; <http://www.heal-online.org/childtraffiC.pdf>, (01.12.2018).

⁶¹⁵ Bakara, 2/286.

⁶¹⁶ Latince “missio” kelimesinden türeyen “misyon” “yetki, görev” anlamında kullanılmaktadır. Bu tanıma göre “misyoner” in sözlük anlamı “görevli, yetkili kişi” demektir. Terim anlamı ise; bir kişi veya bir grubun Hıristiyanlık öğretilerini ulaştırmak için farklı toplumlara gönderilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda “misyonerlik” belirli bir grubun veya bölgenin Hıristiyanlaştırılması için Hıristiyanlar tarafından yapılan faaliyetlere verilen isimdir. Hıristiyanlık inancı İsa Mesih anlayışına dayanmaktadır. Bugünkü Hıristiyanlığın teolojik kökenleri İsa Mesih'in çarmıhta öldürülmesi ve üç gün sonra dirilmesi gibi bir dizi olayla açıklanmaktadır. Hıristiyanlığın kutsal kitap olarak kabul ettiği ve Hz. İsa'nın hayatını ve mesajını anlatan İncil ve diğer Hıristiyan kaynaklar, Hz. İsa'dan sonra yazılmıştır. Bugün Hıristiyanlar tarafından kabul edilen dört farklı İncil bulunmaktadır. Teolojik olarak Hıristiyanlar misyonerlik faaliyetlerini Hz. İsa'nın “...öyleyse dağılın ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına bütün halklardan havariler edinin” (Matta İncili, 28: 19) sözüne dayandırmaktadır. Buna rağmen bugünkü anlamda ilk misyon faaliyetinin Pavlus tarafından başlatılmış, Antakya-Kudüs

Hıristiyanların Müslüman olmasını engellemek, Müslüman olan Hıristiyanları tekrar Hıristiyan yapmaktır.⁶¹⁷ İslâm'a karşı Hıristiyanlık esaslarını savunmak, İslâm'ın esasları üzerinde tartışmalar üretmek, kendilerince İslâm'ın zayıf yönlerini öğretmek, Müslümanlar arasında İslâm'a dayanan hükümler üzerinde fitne çıkarmak amacı ile bir takım proje ve faaliyetler yürütmektedirler.⁶¹⁸

Bu projelerden biride Vatikanın 1945 yılında başlattığı, Amerikanında desteklediği daha sonra, 1964-65 yıllarında Roma'da toplanan II. Vatikan Konsülü'nde formüle edilerek dinler arası diyalog adını almıştır. Papa II. John Paul⁶¹⁹ 1999'da tüm kiliselerin hedefini şöyle açıklamıştı: "Birinci bin yılda Avrupa, İkinci bin yılda Amerika ve Afrika Hıristiyanlaştırıldı. Üçüncü bin yılda ise Asya'yı Hıristiyanlaştıralım."⁶²⁰

Bu projenin gerçekleşmesi için Müslüman yetimler, misyonerlerin hedef alanı kitleler içerisinde olup, tezimizin ikinci bölümü Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da yetimin statüsü başlığında belirttiğimiz üzere Hıristiyanların faaliyetleri bakımından

çevresinden Anadolu'ya, Yunanistan'a ve Makedonya'ya olmak üzere üç misyon seyahati düzenlediği kayıtlarda yer almaktadır. Geniş bilgi için bk. Şinasi Gündüz, "Misyonerlik" *DİA*, İstanbul: İSAM, 2005, c. 30, ss. 193-199; Misyonerlik tarih boyunca sadece inanç ile sınırlı bir faaliyet alanı olmayıp, 18 ve 19. yüzyıllarda Ortadoğu başta olmak üzere İslâm ülkelerinde İngiliz ve Amerikan misyoner teşkilâtlarının yoğun çalışmaları dikkati çekmektedir. Son iki yüzyılda misyoner kurumların toplumlar ve ülkeler üzerinde, Kültürel, toplumsal, ekonomik ve en çok da politik planlar için Hıristiyan inancının kullanıldığını ve bu durumun bizzat misyonerler tarafından kayıt altına alındığını görülmektedir. Sömürgeciliğin ayrılmaz bir parçası olan görülen bu faaliyet dünyanın birçok bölgesinde yardıma muhtaç çaresiz insanların mahrumiyetleri üzerinden ülkelere nüfuz etme aracı olarak kullanılmaktadır. Toplumların en zayıf grubu oluşturan yetimler ise misyonerlerin en öncelikli hedefidir; zira küçük yaşlarda misyoner kurumlarda beyni yıkanan (endoktrine edilen) yetim ve yardıma muhtaç çocuklar, büyüdüklerinde kendi toplumlarına gönderilerek misyonerlik çalışmalarının devamı sağlanmaktadır. Toplumları istedikleri gibi yönetmek için -tohum ekmek- olarak değerlendiren bu yöntem, misyonerler tarafından kullanılan bir metottur. Geniş bilgi için bk. Hajdâri, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin Yetim Faaliyetleri*, s. 3.

⁶¹⁷ Zeki Arslantürk, "Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri", İstanbul: Ensar Yayınları, 2006, s. 382.

⁶¹⁸ Gülden Sönmez, "Yeryüzünde Dolaşan Kamufleli Askerler: Misyonerler", *Düşünce Gündem*, sy. 36, Kasım 2007.

⁶¹⁹ Asıl ismi Karol Jozef Wojtyła'dır. 1920 de Polonya da doğmuştur. Babasının ölümü üzerine dine ilgi duymaya başladı. Jagiello Üniversitesinin İlahiyat Fakültesini bitirip, 1946'da rahip olur. Bir müddet kiliselerde papazlık yapar. 1953 yılında Lublin İlahiyat Fakültesi ahlaki teoloji ve toplumsal etik profesörü olur. 1967'de kardinallik unvanına sahip olur. 1978'de Polonyalı kardinal Karol Josef, 455 yıldan beri İtalyanlık olmayan ilk papaz olma ünvanı ile birlikte Papa II. Jean Paul adını almıştır. Bu görevi bir "devlet başkanlığı" olarak görmekten ziyade, "misyonerlik misyonu" gibi algılamış ve 118 ülkeyi ziyaret ederek tarihin en gezgin Papa'sı olması da onun misyonerlik anlayışından kaynaklanmaktadır. Papa Jean Paul, 2 Nisân 2005 tarihinde Vatikan'da 85 yaşında yaşamını yitirir. Geniş bilgi için bk. https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Ioannes_Paulus,(26.12.2018).

⁶²⁰ Mustafa Güldağı, *Coğrafi ve Zihinsel İşgalin Arka Planı Kuşatma*, Ankara: Lopus Yayınları, 6.b., 2018, ss. 302-306.

büyük önem taşımaktadır.

İslâm ülkelerindeki misyonerlik faaliyetlerine yıllar öncesinden dikkat çeken ünlü mütefekkir Cemil Meriç “*Misyonerlerin amacı Hıristiyanlaştırmaktan çok İslâmiyetten koparmak, Müslümanlığımızı anlamsızlaştırıp direnme gücünü yok etmektir. İnancını koruyamayan vatanını asla koruyamaz.*”⁶²¹

İslâm coğrafyasında yetimleri hedef alan misyonerler, inançlarını kaybettirdikleri kitlelerin topraklarını ellerinden rahatlıkla alabileceklerini keşfetmişlerdir. Misyonerlerin yıllardır dünya üzerinde yaptıkları çalışmalar, Müslüman ülkeleri üzerinde onlar açısından meyvesini vermektedir.

Misyonerliğin hedef kitlesi, İslâm coğrafyası olup, bu coğrafyada belli bir amaç etrafında sürekli ve sistemli faaliyetler yürütmektedirler. Bu coğrafyalarda muhtaç durumdaki toplumlara, bireylere ve yetimlere, gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi yardımlarla yaklaşmaktadırlar. Kurdukları ilişki kapsamında misyonerlik hedeflerini gerçekleştirmeyi başarmaktadırlar. İhtiyaç yaklaşımıyla birlikte bir diğer metot, yetimleri doğup büyüdükları ülkelerinden kopararak Hıristiyan ailelere evlâtlık verilmeleri, böylece Hıristiyanlaştırmaları sağlamaktadırlar.⁶²² Yapılan araştırmalar sonucunda misyonerler genellikle öğrenim seviyesinin düşük olan kişileri, etkilenmenin kolaylığından dolayı hep tercih ettikleri kitlelerdir.⁶²³ Kriz ve kronik yoksulluk bölgelerindeki yetimlerin karşılaştığı en büyük tehlike misyonerlik faaliyetleridir.⁶²⁴ 2008 yılında Çad Cumhuriyetinde Fransız misyoner yardım kuruluşuna mensup L’Arche de Zoé isimli kişi, yüz üç çocuğu ülkeden kaçırırken yakalanmıştır. Avrupa’daki Hıristiyan ailelere evlâtlık olarak verilmesi planlanan bu çocukların % 85’inin yetim olduğu tespit edilmiştir.⁶²⁵ 2004 yılında Açe’de

⁶²¹ Adnan Odabaş, *Dikkat Misyonerler Geliyor*, 1.b., İstanbul: Üsküdâr Gazetesi Yayınları, 2005, s. 140-141.

⁶²² Şinasi Gündüz, Mahmut Aydın, *Misyonerlik Hıristiyan Misyonerler, Yöntemleri ve Türkiye’ye Yönelik Faaliyetleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002, s. 13.

⁶²³ Hökelekli, *Çocuk, genç, Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkez Yayınları, 2009, s. 222.

⁶²⁴ “ABD’li misyonerler Haiti’de sorgulanıyor”, BBC Türkçe, 3 Şubat 2010; http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/02/100203_haiti_orphans.shtml, (12.12.2018).

⁶²⁵ Kim Willsher, “French charity workers stand trial on kidnap charges over ‘Dârfur orphans’”, The Guardian, 3Aralık2012; <http://www.theguardian.com/world/2012/dec/03/french-charity-trial-kidnap->

(Endonezya) meydana gelen deprem ve tsunaminin ardından misyonerlerle ilgili benzer olaylar yaşanmıştır. 2009 yılı kayıtlarında sadece Kırgızistan Cumhuriyetinde 364 misyoner sistemli örgüt halinde faaliyet göstermişlerdir.⁶²⁶

B. YOĞUN YAŞADIKLARI BÖLGELER

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte Ortadoğu, Afrika ve Asya kıtasında irili ufakli birçok sömürge devletler oluşturuldu. Sömürülen bu devletlerde aynı zamanda kargaşa, hizipçilik ve buna dayalı olarak savaşlar, işgal ve iç çatışmalar başlayıp günümüze kadar devam etti. Çatışmalar, savaşlar ve doğal âfetler neticesinde milyonlarca insan yok oldu. Bu olayların neticesinde, zararı en fazla çocuklar ve sayıları milyonları bulan yetimler görmektedir.

Cezayir doğumlu Albert Camus,⁶²⁷ savaşların içinde kaynayan İslâm coğrafyasını şöyle tanımlamıştır: “On yedinci yüzyıl matematiğin çağıydı; on sekizinci yüzyıl tabiat bilimlerinin; on dokuzuncu yüzyıl biyolojinin. Bizimkisi, (yani yirminci yüzyıl) Osmanlı Devletinin yıkılışıyla korkunun çağı oldu.”⁶²⁸ Yani insanın yetim kaldığı gibi devletlerde yetim kalabiliyor, Osmanlı'nın yıkılışı irili ufakli oluşturulan ve batı tarafından sömürülen çaresiz devletlerin yetim kalışıdır. Albert Camus'un sözü yaşadığımız yüzyılın tablosunu veciz bir şekilde özetlemektedir. Neticede günümüzde meydana gelen krizler, hak ihlalleri, ahlâki yozlaşma ve yoksulluk toplumun en savunmasız kesimi olan yetimleri derinden etkilemektedir.

Yetimler tek başına yaşamlarını devam ettirmeye gücü yetmediği gibi, ayakları üzerinde duracak güce ulaşmaya kadar maddi ve manevî desteğe ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyacın karşılanmasından olacak ki Kur'ân defalarca hakkının korunmasını ve

[orphans](#), (13.12.2018).

⁶²⁶ Hidâyet Aydâr, “Orta Asya’da Misyonerler ve Faaliyetleri: Kırgızistan Örneği”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, XXIII, 5vd.; Remzi Kılıç, “Misyonerlik ve Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri”, Türklük Bilimi Araştırmaları, sy. 19, Niğde, 2006, s. 327vd.

⁶²⁷ 1913 Cezayir doğumludur. Cezayir Üniversitesi’ndeki felsefe öğrenimini sağlık sorunları sebebiyle yarıda bıraktı. 1938’de Paris’e gitti. 1942’de yayımlanan Yabancı adlı romanı denemeleriyle Edebiyat alanında şöhret kazandı. Başkaldıran İnsan, Sürgün ve Krallık eserleriyle edebiyat ve düşünce alanlarında yetkinliğini kanıtladı. 1957’de Nobel Edebiyat Ödülü’ne layık görülür. 20. yüzyıl edebiyat ve düşünce dünyasının en önemli isimlerden biri kabul edilen Albert Camus, 1960 yılında bir trafik kazasında yaşamını yitirdi; <https://www.biyografi.net.tr/albert-camus-kimdir/>, (22.12.2018).

⁶²⁸ Franz Kafka, *Dava*, (çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Can Yayınları, 25. b., 2019, s. 12.

himayesini tavsiye edip konuyu sıcak tutmaktadır. Yetim olan Hz. Peygamber (s.a.v.) yetimlerin sağlıktan eğitime maddi ve mânevî tüm ihtiyaçlarının karşılanması üzerinde ısrarla durmuştur.⁶²⁹ İslâm inancına göre yetimler kıyamete kadar toplumların emanetidirler.

Yetimlerin sayılarına yönelik tespitler ise: Bugün dünyadaki silahlı çatışmalardan en büyük zararı yetim kalan çocuklar görmektedirler. Devletlerarası politik çatışmalar, çeşitli terör grupları arasındaki çekişmeler neticesinde meydana gelen savaşlar, çocukların yetim kalmalarına yol açmaktadır. Şüphesiz savaşlar çocuklar üzerinde iki önemli etki bırakmaktadır. İlki, çocukların yaşadığı yıkım, yetim kalma ve istismara uğrama durumudur. İkincisi ise; çocuk asker olarak kullanılmaları dolayısıyla yaşadıkları acı tablolardır. Sivil toplum örgütleri ve UNICEF'nin yaptığı araştırmalar, dünya genelinde yüz kırk milyondan fazla çocuğun değişik sebeplerle ailelerini kaybettiğini, öksüz ve yetim olarak hayatlarını sürdürdüğünü tesbit etmişlerdir.⁶³⁰

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük insanlık krizlerinden biride Suriye'de yıllardır devam eden iç savaş sebebiyle on sekiz yaş altı milyonlarca çocuk yardıma muhtaç durumda yaşamaktadırlar. Suriye'de rejim ve terör örgütlerini destekleyen Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) yetim çocukları kaçırma ve organ ticaretine başladığı kayıtlara geçmiştir. BAE Kızılay'ı adı altında faaliyete başlayan bu yapı, kamplardaki yetim çocukları 5-7 bin dolar arasında meblağlarla satın alarak Irak üzerinden BAE'ye kaçırmaktadırlar. Kaçırılan çocuklar ya organ ticaretinde kullanılıyorlar ya da terör örgütlerine militan olarak yetiştiriliyor. Rakka'da böbrekleri, gözleri ve bazı organları çıkarılmış halde bulunan yüzlerce çocuk cesetlerine rastlanılmıştır. Suriye'de faaliyet gösteren Suriye Orkide Derneği (Orchid Syria Association) Başkanı Dilan Kamel, bu vahim tabloyu ve bu ticareti doğruluyor. Kamel: şu an Suriye'de toplam 11 ofisleri var olduğunu bu amaç için kullanıldığını

⁶²⁹ Ali Naim İnan, *Çocuk Hukuku*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1968, s. 9.

⁶³⁰ *Progress for Children-A Report Card on Child Protection (UNICEF)*, sy. 8 (September), New York 2009, s. 17, 19, 23, 24, 27, 33, 34-35 (*Çocuklar için İlerleme-Çocukların Korunması Hakkında Bir Rapor Kartı (UNICEF)*, sy. 8 (Eylül), New York 2009, s. 17, 19, 23, 24, 27, 33, 34-35).

belirtmektedir.⁶³¹

Dünya genelinde kayıtlı yetim sayısı yaklaşık yüz kırk üç milyon olduğu tahmin edilmektedir. Tespit edilen kayıtlarda sokakta yaşayan, kaçırılan ya da askere alınan yetim sayısı tam olarak belirlenemediğinden bu rakam yaklaşık dört yüz milyon olduğu tahmin edilmektedir.⁶³²

Dünya Nüfusu 2018 yılı verilerine göre 7.142.538.918 dir. Dünya nüfusunun % 26'sını 15 yaş altı çocuklar, % 61'ni 15-59 yaş arasındaki yetişkinler ve % 13'ünü ise 60 yaş üstündeki insanlar oluşturmaktadır.⁶³³ Yani çocuk nüfusu 1.785.634.729'a tekabül etmektedir. Bu onbeş yaş altı olan çocuk nüfusun yaklaşık dört yüz milyonu yetimler olduğu tahmin edilmekte olduğunu belirtmiştik. O halde yetimlerin dünyada ki onbeş yaş altı çocuk nüfusuna göre % 22.42 ye tekabül etmektedir. Onbeş yaş ile on sekiz yaş oranını hesaba kattığımızda, yetimlerin dünyada yaşayan çocuk nüfusunun oranına göre yaklaşık % 24'üne tekabül ettiği görülmektedir.

UNICEF'in 2015 yılı istatistiki verilere göre; beş yaşından büyük olan onbeş milyon yüzbin çocuğun ebeveynlerinin ikisini de kaybettikleri tespit edilmiştir. Asya da altmış bir, Afrika'da elli iki, Latin Amerika ve Karayipler'de on, Doğu Avrupa ve Orta Asya'da yedi milyon yetim bulunduğu tespit edilmiştir.⁶³⁴

Dünyada en çok yetim sayısını barındıran ülkeler arasında Hindistan yaklaşık otuzbir milyon ile birinci sırada, Çin yirmi milyon altıyüzbin ile ikinci sırada, Nijerya, oniki milyon ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bazı ülkelerde ise; Bangladeş, Irak, Etiyopya ve Endonezya'da yaklaşık her ülkede beşer milyon, Pakistan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Tanzanya'da yaklaşık her ülkede dörder milyon, Yemen de son yıllar da meydana gelen iç çatışmalardan dolayı binlerce yetim geride kalmıştır. WHO ve UNICEF'in belirledikleri istatistiklere göre; sadece 2015 yılında 5 yaşın altındaki beş milyon dokuzyüz bin çocuk savaş, hastalık, ilaç ve beslenme yetersizliği gibi

⁶³¹ <https://www.haber7.com/dunya/haber/2989563-her-tasin-altindan-cikiyor-simdi-de-cocuk-ve-organ-ticaretine-basladi/?detay=2>(02.06.2020).

⁶³² Zülfiye Zeynep Bakır, *2018 Dünyanın Çocuk Karnesi*, Araştırma 63, IHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), İstanbul, 2018, s. 6 vd.

⁶³³ <https://www.nufusu.com/dunya-nufusu>,(02.01.2019).

⁶³⁴ Orphans (Yetimler), UNICEF; https://www.unicef.org/media/media_45279.html,(23.12.2018).

sebeplerle hayatını kaybetmiştir.⁶³⁵

Bu vahim tablonun en ciddi örneklerinden biri Rusya Federasyonu'nda yaşanmaktadır. Çok sayıda yetimin bulunduğu bu ülkede, ailevî sorumlulukların yetersizliği, insani ve ahlâki değerlerin zayıflaması, her geçen gün yetim sayısında artış göstermektedir. 2015 yılı istatistiklerine göre Rusya'daki yetim çocukların % 83 korunmaya muhtaçtırlar. Bu sayı dünya geneline kıyasla oldukça yüksek görünmektedir. Her yıl korunma ihtiyacı duyan yüz binlerce yetim ortaya çıkmaktadır. Bu çocukların çoğu madde bağımlılığı, hırsızlık, adam yaralama gibi suçlara buluşmaktadırlar. Eğitim hayatında başarılı olamayan bu çocuklar ilerleyen zaman içerisinde aile hayatı kurmakta zorlanmaktadırlar.⁶³⁶

Dünya üzerinde uluslararası çalışmalar yapan kurumların giremediği bölgeler, nüfus kayıtları sağlam tutulamayan ülkeler nedeniyle belki de hiçbir zaman ulaşılmaması gereken yetim sayıları tam olarak tespit edilemeyecektir. Bu durum yetimlerin hukukunu korumada eksikliklere sebep olacak sonuçta birçok yetim insanca yaşamadan bu dünyadan göçüp gidecektir.

Savaş, iç çatışma ve işgallerden dolayı yetimlerin yoğunlukta yaşadıkları ülkelerde ise: ebeveynlerinden birini veya her ikisini kaybeden sahipsiz yetimler her türlü suiistimale maruz kalmaktadırlar. İnsan kaçakçılığı, çocuk işçiliği, organ mafyası, misyonerlik, madde bağımlılığı, fuhuş ve dilenci şebekeleri yetimlerin karşı karşıya kaldıkları ana tehditlerdir. Resmi kayıtlara göre sadece 1987-2007 yılları arasında bir milyon çocuk mafya tarafından kaçırılmıştır.⁶³⁷

Savaş, işgal, çatışma, doğal âfetler ve benzeri krizler yetim nüfusunu arttıran ana sebeplerdir. Doğu Türkistan, Suriye, Çeçenistan, Nijerya, Irak, Somali, Mali, Sudan, Filistin, Afganistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Lübnan, Hindistan, Çin, Nijerya, Bangladeş, Etiyopya, Endonezya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Pakistan, Güney

⁶³⁵ <http://www.euro.who.int/en/health-topics/emergencies/syria-crisis-health-response-from-turkey>,(24.12.2018).

⁶³⁶ Aidâr M. Kalimüllin Roza A. Valeeva, “*Social Orphanhood In Russia: Historical Background, Present and Perspective*”, *Procedia, Social and Behavioral Sciences*, 2015, s. 2123-2124.

⁶³⁷ H. Zehra Kavak, “*Dünyadaki Yetim Gerçeği*” İNSAMER, 9 Temmuz 2014, s. 3vd.

Afrika Cumhuriyeti, Rusya, Tanzanya, Arakan, Fatâni ve Yemen’de yaşanan krizler sebebiyle sanki yetim doğuran ülkeler olmuşlardır. 2014 yılının en ölümcül âfeti Afganistan’ın Argo dağlık bölgesinde meydana gelen heyelanda iki bin yedi yüz’den fazla insan hayatını kaybetmiş ve yüzlerce çocuk yetim kalmıştır.

Türkiye’deki sığınma merkezlerinde yaşayan seksen iki bin Suriyeli sığınmacı çocuğa devlet destekli AFAD tarafından eğitim hizmetleri verilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı destekli çalışmalarda anaokulundan lise son sınıfa kadar beşyüz bin çocuğun sokaklardan alınarak okula devam etmeleri sağlanmıştır. İkiyüz kırkbeş bini geçici eğitim merkezlerinde, yüz seksen üç bini devlet okullarında eğitime devam etmektedirler. BM Mülteciler Yüksek Komiserliğince, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, *“Dünyanın en fazla sığınmacıya ve sığınmacı çocuğa ev sahipliği yapan ülkesi”*, ilan etmiştir.⁶³⁸ Ev sahipliği yapmak dinimize göre hem mânevî, hem insanı görevdir. Büyük orandaki sığınmacı kitlesine yönelik acil tedbirle birlikte, kalıcı tedbirler alınmazsa, çözümler üretilmezse, ileriki yıllarda telafisi zor sorunlarla karşı karşıya kalınması kaçınılmaz olabilir.

C- ÇAĞDAŞ YETİM KORUMA PROJELERİ

1. IHH Yetim Koruma Projeleri

a. Fatâni Bölgesinin Tarihi, Coğrafik ve Demografik Yapısı

Fatâni; Tayland Krallığı’nın güneyi ile Malezya devletinin kuzeyinde yer almaktadır. Nüfusunun %80’ini malay Müslümanlarının oluşturduğu bölgedir. Yala, Narathiwat, Satun ve Songla şehirlerinden oluşmaktadır. Tarihi milattan önceki yıllara kadar uzanmaktadır. İslâmiyetten önce genel olarak Hinduizm’e inanıyorlardı. İslâm dini Milâdî XII. Yüz yılda Arap, Fars ve Hint kökenli Müslüman tüccarlar vasıtasıyla girdiği rivâyet edilmektedir. Fatâni Kralı Antira 1457’li yıllarda Müslüman olup, Fatâni İslâm Krallığı’nı ilan etti. Bu yönetim iki yüz yıldan fazla sürdü ve bu süre zarfında Fattani’yi kırk kral yönetti. ⁶³⁹ Özel ve bağımsız bir devlet olan Fatânî XVII. Yüz yıldan

⁶³⁸ <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/dijital%20unicef%20annual%2012eylul%20TR.PDF>, (24.12.2018).

⁶³⁹ Sidi, Vay Yusuf, *“Mecelle eş- Şeria ved- Dirasat el- İslamiyye”* sayı 22, Ağustos, s. 274-277, 2013 / Sebihi, Ahmed and Aouati, Fatıma Zehra, Faculty of Education prince of songkla university

sonra iç karışıklık ve Siyam saldırıları nedeniyle zayıf düşmüş topraklarına Budistler egemen olmaya başlamışlar. Ulu Hakan II. Abdülhamid Han Hazretleri askerimizi o dönemde onlara yardım için göndermiş, Fatanîlerde birinci dünya savaşında, aralarında para toplayıp Osmanlı Devletine yardım gönderen ve destek veren halklardan biridirler. Ulu Hakan II. Abdülhamid Han Hazretlerini halâ doğal liderleri olarak kabul edip bayram ve Cuma hutbelerinde adı zikredilmektedir.⁶⁴⁰

Son dönemlerde Tayland devletinin baskıcı politikaları, başta eğitim olmak üzere bölgeyi birçok yönden geri bırakmıştır. Bunun sonucunda Ortadoğu ülkelerine üniversite eğitimi için giden öğrenciler ve geleneksel dinî liderlerinin desteğiyle Fatâni Millî Kurtuluş Cephesi kurulur. Siyasî ve silahlı mücadele yolunu takip ederler. Daha sonraları özellikle yurt dışındaki (Arap ülkelerindeki) Malaylı öğrencilerin desteklediği Fatâni Birleşik Kurtuluş Teşkilâtı kurulur, Malay ve Müslüman kimliğini ön planda tutan bir çizgi takip edilir. Verilen mücadele sonucunda ilk, orta, lise ve meslekî kurs programları açılarak bölge halkının eğitim seviyesinin yükseltilmesine katkı sağlamışlardır. Yükseköğrenim seviyesinde ise; Bangkok ve Yala'daki İslâm kolejlerinin yanı sıra, biri Fatâni diğeri Hat Yai şehrinde iki kampüslü yeni bir üniversite (Prince of Songkhla University) açılır. Fatâni'de mücadele veren teşkilatların birlikte mücadeleleri sonucunda 1980'den bu yana kadınların iş hayatında örtülü olarak çalışmalarına ve resmî evraklarda başörtülü fotoğraf kabulüne izin verilmiştir.

Fatâni bölgesinde binlerce asker bulunduran Budist Tayland yönetimi ve yıllardır süren askeri denetim, baskı ve asimilasyon sonucu Malaylar anadillerini unutmaya tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Dindar bir toplum olan Fatânililer açtıkları birkaç özel okulda Malayca yüzeysel öğretilirken, günlük yaşamda bu dili hiç kullanamadıkları, tayca dilini konuştukları gözlenmektedir. Seçme ve seçilme hakkına sahip olmayan, nüfusunun yaklaşık yüzde 95'i Müslüman olmasına rağmen bölge, Tayland'ın atadığı budist valilerce yönetilmektedir. Geçmişte bölgede Fatâni İslâm Krallığı iki asır hüküm sürmesine rağmen, günümüzde Fatânililer Müslümanlara resmi tarihte ve haritada yer verilmemektedir.

Budistlerin ağır askeri operasyonlarına maruz kalan bu oluşumlar, maddi imkânsızlıklar, liderlerinin ölmesi ve sonrasındaki boşluklar kendi içlerindeki

puplication, Pattani, Thailand (Arapçadan tercüme edilmiştir.)

⁶⁴⁰ Fatâni'ye yaptığımız ziyarette edâ ettiğimiz bir Cuma hutbesinde bizzat şahit olduk.

bölünmelerle büyük oranda güçlerini kaybedip bölgede dağılmalar olmuştur. Bu dağılmalara neden olan en büyük etkenlerden biri ise, 1981’de siyasi uzlaşmayı hedefleyen yeni hükümetin ılımlı politikalarıydı. Bununla beraber Fatâni’deki bu gelişmeler, bugüne dek devam eden iki önemli problemi giderememiştir. Bunlardan biri, idari yolsuzluklar, diğeri ise siyasi entegre politikalarının hala devam etmesidir.

Fatâni’de 2004’ün Ocak ayında ilan edilen sıkıyönetim sürecinde 28 Nisân 2004 tarihinde Fatâni’nin en önemli ve tarihi Krue-Se camisine,⁶⁴¹ Malay militanların sığındığı gerekçesiyle Tay yönetimi tarafından yapılan acımasız bir baskın olup resmi kaynaklara göre 107, yerel kaynaklara göre ise, 120 Fatânilinin şehîd edildiği tespit edilmiştir.

Bölgedeki tüm baskı ve zorluklara rağmen varlıklarını sürdüren medreseler hayırseverlerin -başta İHH ve bazı Malezyalı vakıflar- destekleriyle ayakta kalmakta ve İslâmi faaliyetlerini sürdürmektedirler. Budist işgalci askerleri günlük hayatta bölgenin hemen hemen her yerinde görmek mümkündür. Dükkânların önünde, sokaklarda, yol kenarlarında, boş arazilerde bile her yerde onlarla karşılaşmak mümkündür. Sıkıyönetim uygulamasıyla yollarda o kadar sık kontrol noktaları vardır ki otomobil kullanıcıları zik zak çizerek trafikte ilerlemesi alışlagelen bir hale dönüşmüştür. Osmanlı Devleti’nin ordan ayrılışından günümüze kadar devam eden bir zulüm ve işgal söz konusudur.

Fatâni’ye yapmış olduğumuz beş günlük ziyaretimizde, Fatânililer Müslümanların acılarını Filistinli ve Arakanlı (Myanmarlı) Müslümanların acılarından pek farklı olmadığını şahid olduk. Fatânililer birçok Müslüman devletleri tarafından nerdeyse unutulmuş, ihmal edilmiş ve kaderleriyle baş başa terkedilmiş durumdadırlar. Temennimiz o ki Güney Asya’nın Filistinli olarak kabul edebileceğimiz Fatânililere devlet kuruluşumuz olan TİKA’nın köklü çözümler için ekonomik, kültürel ve siyasi desteğini uzatmasıdır.

⁶⁴¹ Krue-Se Camisi, ülkenin Malezya sınırındaki Müslümanların yoğunlukta yaşadıkları Fattaninin merkezine 7 kilometre uzaklıktadır. Yapımına 1583 yılında başlanmış olmasına rağmen zamanın Fattani Sultanı Naresuan’ın erkek kardeşi ile yaşadığı iktidar mücadelesi dolayısıyla caminin inşa sürecinin tamamlanamadığı belirtilmiştir. 2018 yılı itibarıyla 435 yıldır kubbesi bulunmayan bu camide ibadet edilmektedir. Restore edilmiş bugünkü görünümüne 18. yüzyılda kavuşan yapı, hem Ortadoğu hem Avrupa mimarisini buluşturan güzel bir şah eserdir. Bahçesinde palmye ağaçları bulunmakta ve geniş avlusunun içinde henüz bitirilememiş kolon temelleri bulunan Krue Se Camisi, Tayland’ın güney bölgesinde görülmeye değer tarihi mekânlardan biridir. Bu dört asırlık cami coğrafi olarak yakın olduğu Malezya devletinde “Masjid Kerisek” diye bilinmekte olup, komşu ülkelerden çok turist ağırlamaktadır.

(İHH)'nın kurum dergisinde yayınlanmak üzere, Fatânî yetimhanelerine yaptığımız incelemelerin tarafımızca yazılan değerlendirme raporu; “Sinirleri ve kibirleri alınmış ümmetin yüz akı Fatâni ” şeklinde idi. Fatânili Müslümanlar Kur’ân ve Sünnet bağlamında dinini yaşayan gerçek muvahhitlerdir. Budist rejimin tüm baskılarına rağmen İslâm’ı yaşamları çarşı-pazarda her yerde rahatlıkla görülmektedir. Çok kısıtlı imkânlarla kurdukları çoğunluğu ahşap yapılardan oluşan baraka tipi medreselerde çocuklarına İslâmi ilimleri öğretmeye çalışmaktadırlar.

Tayland devleti, Fatânili Müslümanları İslâmi değerlerden uzaklaştırmak için günden güne insanlık onuruyla bağdaşmayan baskılarını artırmaktadır. Tüm bu baskılara rağmen Fatânili Müslümanlar İslâmi kimliklerinden ödün vermeyerek bu ifsat saldırılarına karşı direnmekte ve onurlu mücadelesini devam ettirmektedirler. Budistlerin yaptıkları ifsat çabalarına bir örnek verecek olursak; eğitim kurumlarında hiç budist öğrenci olmamasına rağmen Müslüman Fatânili küçük öğrencilere Buda heykeline tapınması için baskı yapmaktadırlar. Hükümet bu politikanın benzerlerini siyasi/sosyal ve gayri ahlâkî birçok alanda sistematik olarak uygulamaktadır.

Tayland hükümeti tarafından günümüze kadar devam eden, şiddet, asimilasyon ve baskıcı zulümlerinden dolayı Fatâni için rahatlıkla; Güney Asya’nın unutulmuş Filistin’idir diyebiliriz.

b. İHH'nin Fatâni 'de İnşa Ettiği Yetimhaneler

Yukarıda belirttiğimiz gibi özellikle 28 Nisan 2004'te Fatâni'nin en önemli ve tarihi Krue-Se Camisi'nde ve 25 Ekim 2004'te Narathiwat'ın Takbai bölgesinde meydana gelen olaylarda birçok Fatânili mücahidler ya şehîd edildi, ya da tutuklandılar. Bu olaylardan sonra, bölgede binlerce yetim ve dul kadın sahipsiz ortada kalmışlardır. Yıllardır büyük acıların yaşandığı bölgede Müslümanlar maddi açıdan zor şartlar altında hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Bütün bu olumsuz koşullar, her yerde olduğu gibi özellikle korumasız yetimleri daha fazla etkilemektedir. Sınır bölgesinde, kimsesiz çocukları uyuşturucu bataklığına sürükleyen, sınır ticaretinde kullanan çeteler fırsat kollamaktadırlar.

Bu vahim tablo karşısında duyarsız kalmayan İHH, öncelikli ve acil ihtiyaç olan Dârüleytâm (yetimhaneler) inşa etmiş, bununla birlikte sosyal, kültürel ve eğitim amaçlı insanı yardımlarda bulunmaktadır. Bu yardımlar: yetimhanelerin inşası, inşası tamamlanan

yetimhanelere kütüphane ve bilgisayar sınıflarının donanımı, kurban eti, gıda yardımı, iftar programları, bayramlık kıyâfetler, okul araç ve gereçleridir. İHH'nin destek ve girişimleriyle Tayland/Fatâni bölgesinde de yapılan yetimhaneler ve kapasiteleri:

aa. Konya Yetimhanesi

Tayland'ın (Fatâni) Yaring şehrinde inşa edilmiştir. 1 Ocak 2011 tarihinde faaliyete açılmıştır. Altmış beş yetim erkek çocuk barınmaktadır. Yaklaşık kırk bir bin euroya mal olmuştur. Yetimhanede yatakhaneler, idari ofis, yemekhane, kütüphane ve toplantı salonu yer almaktadır. Yetimhane kampüsü içinde okul ve çeşitli sosyal tesisler de bulunmaktadır. Burada barınma, eğitim, sağlık, kıyâfet ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler yürütülmektedir. Yetimhanedeki yetimler İHH tarafından inşa edilen yörenin en saygın eğitim kurumlarından biri olan Boğaziçi Okulu'nda eğitimlerine devam etmektedirler. Ülkenin milli dilinin yanında arapça, türkçe ve ingilizce diliyle eğitim verilmekte, geleceğe en iyi şekilde hazırlanmalarına katkı sağlamaktadır.

bb. Şifâ Yetimhanesi

Tayland'ın (Fatâni), Narathiwat bölgesi Takbai şehrinde inşa edilmiştir. 1 Mayıs 2011 tarihinde faaliyete açılmış ve otuz iki yetim kız çocuk barınmaya alınmıştır. Ortalama yedi bin iki yüz euroya mal olmuştur. Bina iki katlı olup, yatakhane, idari ofis, kütüphane ve toplantı salonundan ibarettir. Yemekhane binası ise ayrı olarak inşa edilmiştir. Yetimhanede barınma, eğitim, sağlık, kıyâfet ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler verilmektedir. Çocuklar yetimhanenin yakınında bulunan bir okulda eğitimlerine devam etmektedirler. İHH'nın Narathiwa bölgesinde inşa ettiği ilk yetimhanedir.

cc. Miyase Tanış Yetimhanesi

Tayland'ın (Fatâni), Narathiwat bölgesi Takbai şehrinde inşa edilmiştir. 1 Nisan 2013 tarihinde faaliyete açılmış, kırk beş yetim erkek çocuk barınmaktadır. Yaklaşık on üç bin euroya mal olmuştur. İki katlı bir bina olup, yatakhane, yemekhane, idari ofis, kütüphane ve toplantı salonundan oluşmaktadır. Bitişğinde kümes ve balık çiftliği inşa edilmiş, yetimler için ev ortamı oluşturulması amaçlanmıştır. Yetimhanede çocukların barınma, eğitim, sağlık ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler

verilmekte, İHH tarafından alınmış okula ait bir adet servis öğrenci hizmetinde kullanılmaktadır.

dd. Furkan Emre Kesik Yetimhanesi

Furkan Emre Kesik Yetimhanesi: Tayland'ın (Fatâni), Narathiwat'ta inşa edilmiştir. 1 Nisan 2014 tarihinde faaliyete açılmış, yirmi yetim erkek çocuk korunmaya alınmıştır. Yetimhane binası; yatakhane, yemekhane, toplantı salonu ve idari odalarından oluşmaktadır. Yetimhanede barınma, sağlık, kıyâfet, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetlerin yanında, bir adet okul servisi de hizmet vermektedir. Çocuklar yetimhane yakınındaki bir okulda eğitimlerine devam etmektedirler.

ee. Ankara Yaşar Zerdali Yetimhanesi

Tayland'ın (Fatâni) Yaring şehrinde inşa edilmiştir. 1 Nisan 2014 tarihinde faaliyete açılmış, otuz beş yetim kız çocuk barınmaya alınmıştır. Yaklaşık yirmi bir bin sekiz yüz kırk euroya mal olmuştur. Yetimhane; dinlenme odası, idari ve misafir odaları, yatakhane ve çok amaçlı salondan oluşmaktadır. Bitişğinde çocukların eğitimlerine devam ettikleri bir okulda inşa edilmiştir. Yetimhanede; eğitim, barınma, sağlık, kıyâfet ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmetler yürütülmektedir. Eğitim yetimhane kampüsü içinde inşa edilen okulda verilmektedir.

ff. İstanbul İtfaiyeciler Yetimhanesi

Tayland'ın (Fatâni) Narathiwat'ta inşa edilmiştir. 2014 yılında faaliyete geçmiş olmakla birlikte 15 Nisan 2015 tarihinde resmi olarak açılışı yapılmıştır. Kırk yetim kız çocuk korunmaya alınmıştır. Yaklaşık yirmi dört bin euroya mal olmuştur. İki katlı bir yetimhane olup, yetimhanede yatakhane, idari ofis, kütüphane ve toplantı salonu bulunmaktadır. Geniş bir bahçe alanına sahip olan yetimhanede bir ev ortamını sağlanması amaçlanmıştır. Eğitim, sosyal hizmetler, sağlık vb. hizmetler verilmektedir. Yetimlerin ulaşım ihtiyaçlarını karşılamak için okula bir servis aracı tahsis edilmiştir.

Bu yetimhanerin dışında İHH'nın ve Malezya'daki bazı hayır kurumlarının katkılarıyla 2011 yılında Fatâni 'nin Narathiwat bölgesi Sungai Kolok şehrinde ilk, orta ve liseyi bünyesinde toplayan "Darülfurkan" okulu ve yetimhanesi mükemmel örnek bir proje olarak inşa edilmiştir. Bu okulda öğrenciler her sabah âmentü'yü arapça ve ülke

dili ile toplu ve sesli olarak okuyorlar. Sonra öğretmenler öğrencilerini sınıfların kapısında karşılayıp, öğrenciler öğretmenlerinin elini öpüp öğretmeni tarafından başı okşandıktan sonra sınıfa geçip ders yapmaya başlıyorlar. Çok donanımlı bir eğitim kurumu olup ve farklı alanlarda, değişik müfredatlarla eğitime devam etmektedir. Ayrıca hafızlık çalışmalarına yönelik sınıflar bulunmaktadır.

gg. Şehid Furkan Doğan Yetimhanesi

Tayland'ın Fatâni/Narathiwat bölgesinde inşa edilmiştir. 2016 yılında, TİKA-İHH iş birliğiyle hizmete açılmıştır. Kırk yetim barınmakta olup, dini ve fenni ilimler birlikte tahsil edilmektedir. Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisinin en genç şehidi Furkan Doğan'ın adını taşıyan yetimhane bir hafızlık merkezine de ev sahipliği yapmaktadır.

hh. İskilipli Atıf Hoca Yetimhanesi

Tayland'ın Fatâni / Yala şehrinde inşa edilmiştir. 13 Mart 2018 tarihinde faaliyete açılmıştır. Kırk yetim erkek çocuk barınmaktadır. İki katlı bir bina olan yetimhanenin etrafında geniş bir bahçesiyle birlikte öğrenciler rahat bir ortamda hayatlarını sürdürmektedirler. Yatakhane, idari hizmet odası, çok amaçlı kullanım salonu, yemekhane, vb. bölümlerinden oluşuyor. Bu yetimhanenin hemen yanı başında inşa edilen ve yetimhanedeki çocukların eğitimlerini sürdürebilmeleri için Şehîd Ömer Halis Demir Okulu'nun açılışı yapılmıştır. Sınıflar 40 kişilik olup, okulda toplam 240 öğrenci eğitim ve öğretimine devam etmektedir.

c. Projelerin Etkinlikleri

Yaptığı ve yapmakta olduğu yardım projelerinin hiç birisinde İHH, bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayırımı yapmamaktadır. Yeryüzü coğrafyasının neresinde olursa olsun başta yetimler olmak üzere, felakete uğramış, savaş vb. sebeplerle zor şartlar altında yaşam mücadelesi veren bütün insanlara gerekli insani yardımı ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlâl edilmesini önlemek için, 1992 yılında gönüllü faaliyetlerine başlayıp, vakıf çalışmaları ise 1995 yılında kurumsallaşmıştır.

aa. Yetim Dayanışma ve Dünya Yetimler Günü

Haim G. Ginott,⁶⁴² yetim çocukların dünyasını bu sözüyle şöyle ifade etmiştir: “Yetimler donmamış beton gibidirler, üzerlerine ne düşse iz bırakır.” Yetimlerini ihmal eden toplumlar gelecekte, telafisi zor problemlerle karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdır.

Yetim Dayanışma Günleri: Her yıl İHH'nın düzenlediği organizasyonlarla Türkiye'den yola çıkan gönüllü ekipler dünyanın dört bir yanındaki yetimleri ziyaret etmekte, yardımlar götürmekte, yetimhaneler açmakta, yapılmış olan yetimhaneleri denetlemekte onları sevindirip ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Her yıl tekrarlanan bu iyilik seferberliğine yetim dayanışma günleri denilmektedir. Yıl içerisinde yetimler için düzenlenen en önemli faaliyetlerden biridir. 2017 yılında bu faaliyet vesilesiyle hayata geçirilen altıyüz elli bir projeden yüz yetmiş bin yetim faydalandırılmıştır. Bugünün münasebetiyle gerçekleştirilen bazı projeler arasında; yetim ailelerine ev eşyası alımı, yetimhanelerin tadilat masraflarının karşılanması, yetimlerin kendine özgü işlerini yapabilmeleri için meslek edinme kursları açılmakta, mesleklerini devam ettirmek için de katkı sağlamaktadır. Sağlık taramaları yapılmakta, maddi durumu iyi olmayan yetimler evlendirilmekte, kırtasiye ve kitap ihtiyaçları karşılanmakta, piknik, uçurtma şenlikleri gibi eğlence programlarının düzenlenmesi gibi faaliyetler yer almaktadır.

Dünya Yetimler Günü: 9-11 Aralık 2013 tarihlerinde Gine Cumhuriyeti'nin başkenti Conakry'de düzenlenen Dışişleri Bakanları Konseyi 40. oturumunda İHH'nın teklifini görüşen İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT), her yıl Ramazan ayının 15. gününün İslâm âleminde Dünya Yetimler Günü olarak idrak edilmesini karara bağlamıştır. İİT, bu kararı, bünyesindeki bütün sivil toplum ve hayır kuruluşlarına iletmiş, onlara kararlaştırılan günde uluslararası kamuoyunu yetim gerçeği konusunda bilinçlendirmek üzere harekete geçmeleri için söz konusu günde yetimlere yönelik her türlü sosyal faaliyetleri bu proje kapsamında başlatmaları çağrısında bulunmuştur. Günümüzde ortalama dört yüz milyon çocuk ebeveynlerinden birisi veya ikisini kaybetmiş, iki yüz milyon yetim sokaklarda yaşıyorlar. Bu vahim tabloya duyarsız kalmamak için İİT ve İHH öncülüğünde başlatılan “Dünya Yetimler Günü” tüm dünya devletlerinin ve vicdan

⁶⁴² Haim G. Ginott, (D.1922/Ö.1973), Amerika Birleşik Devleti vatandaşı olup, eğitimci, çocuk psikoloğu ve psikiyatristtir.

sahibi her bireyin duyarlı olması gereken önemli bir gündür. Kanaatimizce Diyanet İşleri Başkanlığı da yetimler günü münasebetiyle her sene ramazan ayında yurt içi ve yurt dışı başkanlığa bağlı tüm camilerde bir cuma hutbesinde konuya yer vermesi isabetli olacaktır.

İslâm inancı gereği ramazan ayının orucu hicri takvime göre tutulmaktadır. Bu bakımından her yıl etkinlikler on gün erken yapılıp, farklı zaman ve mevsimlere denk gelmektedir. Milâdî takvime göre her yıl değişen tarih ve mevsimler beraberinde bazı sıkıntılar getirmektedir. Ramazanın mübarek bir ay olduğundan asla şüphe yoktur. Fakat dünyanın farklı ülkelerinden gelip bu etkinliklere katılmak isteyenler her yıl ramazan ayının on gün öne gelmesinden dolayı hemde oruç ayı olması gibi bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Müslüman olmayıp ancak yetimlere karşı duyarlı olup birtakım etkinlikler yapmak isteyen ülkeler içinde sürekli değişen tarih sorun teşkil edebilir. Çok önemli olan bu projeye katılımın daha fazla sağlanması açısından dünyanın farklı ülkelerinde; ilgili tüm kurum ve kuruluşların iştirakiyle, İİT başkanlığında İHH'nın öncülüğünde, mevsimsel olarak okulların da açık olacağı tüm ulusların birlikte kutlayacağı bir tarih üzerinde karara varmaları yetim günü sürekliliği için daha yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Bu etkinlik bir günden ziyade bir haftaya yayılabilir, Meselâ “Yetimler Haftası” gibi, yetimlerle ilgili kamuoyu oluşturmak, tanıtım ve reklam için yerel ve ulusal medyadan yararlanılmalı, destek veren ülkelerin eğitim ve dini kurumları farklı etkinlikler bazında katkı sağlamayabilir. UNICEF, 1954 yılında aldığı bir kararla Ekim ayının ilk pazartesi gününü Dünya Çocuk Günü ilan etmiştir. Devletlerin ilgili kurumları ve STK'lar UNICEF'le birlikte “Dünya Yetim Günü veya Dünya Yetim Haftası” ilan edilebilir. Görüşümüz o ki bu konu hakkında Türkiye'miz başta olmak üzere İslâm ülkeleri, ilgili kuruluşlar ve STK'lar acilen toplanıp gerekli önlem ve kararları almalıdırlar.

bb. Her Sınıfın Bir Yetim Kardeşi Projesi

İHH, Milli Eğitim Bakanlığı ve Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen) iş birliğiyle 2013 yılından beri sürdürülen “Her Sınıfın Bir yetim kardeşi Var-İyilikte Yarışan Sınıflar” projesi sekizinci yılına girmiştir. Bu proje kanalıyla 2017/2018 eğitim

ve öğretim yılı sonu itibarıyla sekiz bin okulda bir milyon iyiliksever öğrenci Türkiye ve dünya genelinde yirmi binden fazla yetim çocuğa yardım elini uzatmaktadır.

Ülkemizdeki tüm okul öncesi, ilköğretim okulları, liseler, özel okul öğrencilerinin katılabildiği bu kampanya ile bir sınıftaki öğrenciler harçlıklarından her yıl belirlenen yetim aylık gideri kapsamında topladıkları yüz yirmi beş lira (2019 yılında belirlenmiş ücrettir) ile bir yetimin aylık ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. İHH öncülüğünde Milli Eğitim Bakanlığı ve Eğitim-Bir-Sen'in destek verdiği kampanya vesilesiyle sekiz bin seksen bir kurumdan bir milyondan fazla iyiliksever öğrenci, Türkiye ve dünya genelinde yetimlere yardım elini uzatmaktadır.

Bu projeye destek ve emek veren bir eğitimci olarak, bu uygulamanın sınıflarda beraberinde bazı zorluklar getirdiğini gözlemlemekteyiz. Katkılar İHH kumbaraları üzerinde yapıp sınıf başkanlarına, onlarda kumbaraları toplamak için okulları gezen İHH'nın İl/İlçe yetim sorumlusuna teslim etmektedirler. Bu uygulama beraberinde bir takım aksaklık ve zorluklar getirmesi kaçınılmazdır. Bu büyük proje uygulamasını daha profesyonel, daha iyiye taşımak açısından Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı okul ve ibadethanelerde “Yetimler Kulübü” oluşturulup, bu kulüplerde görev alacak gönüllü eğitimci ve öğrenciler aracılığıyla daha sağlıklı faaliyetler yürütülebileceği görüşündeyiz.

Tezimizle ilgili çalışmalarımızı sürdürürken yetimlerle ilgili bir televizyon programında izlediğimiz bir yetimhanenin takipçisi olduk. Önemli olduğu kadar duygusal ve fedakârlık örneğini teşkil eden bu yetimhanenin yetimlerine katkımız olabilir düşüncesi ile konuyu buraya taşımakta yarar gördük. Şöyleki: Kosova devletinin bir emekli vatandaşı olan Hacı Kemâl ismindeki şahıs ülkesinin zor şartları altında yaşayan bir grup yetimlere şahit olunca eşiyile birlikte başlangıçta derme çatma kıt imkânlarla bir yetimhane kurmaya karar verir, başlangıçta sayıları on kadar yetimin hamiliğiyle başlayan bir serüvendir, Hacı Kemâl'in yetimhanesi. Yetimlerin hamisi olan Allah (c.c.) bir şekliyle Kuveyt televizyon yapımcısı Nebil el-Udî'nin yolunu oraya düşürür. Bu yetimhane Nebil el-Udî yaptığı bir televizyon programına konu olunca bazı hayırseverler yardımlarını esirgememişler. Programı izleyip Malezya'dan katkıda bulunanlar olmuştur. Yaklaşık üç yüz otuz yetim barınmakta olduğu bu yetimhaneyi İHH'da gündemine almış, 2015 yılından bu yana düzenli olarak her bayram yetimlere bayramlık kıyâfetleri, sağlık taraması, farklı aktiviteler vb. yardımlarda bulunmaktadır.

2. Ülkemizde Bazı Dernek ve Vakıfların Örnek Faaliyetleri

İyilik kavramı Kur'ân'da yetmiş dokuz âyette geçmektedir. Allah (c.c.) kullarına iyilik yapmayı bu âyetlerde teşvik etmiş, başa kakmadan, gösteriştten uzak iyiliklerin ödülünün cennet olacağını bildirmiştir. İyilikle ilgili tüm âyet-i kerime'leri buraya aktarmaktansa iki âyeti beyan etmekle konuya açıklık getirmek açısından yeterli olacağı kanaatindeyiz. Bir âyet-i kerime'de şöyle buyrulmaktadır: “*Onlar (takvâ sahipleri) bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar, öfkelerini yenerler, insanları affederler. Allah işini güzel yapanları sever.*”⁶⁴³ Âyet-i Kerime takvâ sahibi kişilerin özelliklerini, varlıkta ve yoklukta Allah yolunda infak ederler, mallarını iyi yerlerde harcarlar. Varlık kendilerini cimrileştirip aldatmadığı gibi yoklukta onlara Allah yolunda harcamayı unutturmaz şeklinde belirtmiştir.

İyilik yapmak ve yapılan iyiliğin sevabının kat kat artacağına dair Kur'ân ve Sünette defalarca vurgu yapmış ve teşvik etmiştir. Bu konuyla ilgili bir başka âyette şöyle buyrulmuştur: “*Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.*”⁶⁴⁴ Allah'ın rızasına uygun olan, Müslümanlara yarar ve fayda getiren her harcama özellikle yetimlere yönelik yapılan harcamalar dâhil Allah yolunda yapılan harcama olarak kabul görmektedir, Kur'ân'ı ifadeyle “*fi sebîlillâh*”tır. Allah yapılan bu harcamaların toprağa ekilen ve yedi yüz veren buğday tanesi örneği ile müjdelemiştir. Ekseriyet iyiliklerin sevabı bire on olarak açıklandığı halde, Allah yolundaki harcamaların sevabını yedi yüze kadar ulaşması hem teşvik açısından hem bu ibadet fedakârlığının diğerlerinden daha zor olduğunu göstergesi olarak açıklanabilir.

Kadir şinas milletimiz başa kakmadan, gösteriştten uzak, iyilik yapmanın ödülünün cennet olacağını, Kur'ân-ı Kerîm'in vaad ettiği cennete girme ödülüne nail olmak için âdete yarış içindedirler.

Tezimizin konusu yetim olunca, ülkemizde İHH'nin dışında yetimlere yönelik faaliyet gösteren kayda değer dernek ve vakıfların çalışmalarını kısaca incelemekte yarar görmekteyiz.

⁶⁴³ Âl-i İmrân, 3/134.

⁶⁴⁴ Bakara,2/261.

İyilikhane Çocuk Derneği: 2011 yılında İstanbul Boğaziçi Üniversitesi'nde okuyan kız öğrencilerin öncülük ettiği, 2014 yılında İstanbul'da İyilikhane yetimlerle Dayanışma Derneği, 2017 yılında ismini İyilikhane Çocuk Derneği olarak değiştirip, ulusal ve uluslararası çapta yetimlere yönelik faaliyetler yürütmektedir. Genellikle yurt dışında yetimlere yönelik yardımlarını başta İHH ve diğer STK'ler aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Bu derneğin kurucuları olan kız öğrenciler, öğrencilik dönemlerinde harçlıklarından biriktirerek Tayland/Fatâni, Bangladeş ve Kudüs'te birer yetimhane yaptırmışlardır.

Cansuyu: Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2005 yılında dernek olarak hüviyetini kazanmış olup, Ankara merkezli ulusal ve uluslararası yardım faaliyetleriyle birlikte yetimlere yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bazen yurt dışı faaliyetlerini AFAD ile işbirliği yaparak gerçekleştirmektedir. Filistin Gazze'de 2015 yılında bir adet yetim merkezi, Afrika Kamerun'da 2016 ve 2017 yıllarında iki adet yetim külliyesi, Afrika kıtası Mali ve Sierra Leone'de 2016 yılında birer adet yetim külliyesi inşa etmiştir. Halen faaliyetlerine devam etmektedir. Yurt içinde de birçok ilde temsilcilikleri bulunmaktadır.

Azîz Mahmud Hüdâyi Vakfı: İstanbul merkezli olup, 1986 yılında vakıf hüviyetini kazanmış, ulusal ve uluslararası birçok yardım faaliyetleri yanında Afrika yetimlerine yönelik takdire şayan çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar gün geçtikçe artarak devam etmektedir. Hüdâyi vakfı yurt içi ve yurt dışında yetimlere yönelik yardımlarla birlikte eğitim, su kuyuları, medreseler, Kur'ân kursları, aşevleri vb. çok alanlarda faaliyet göstermektedir. Ayrıca Mekke-i Mükerrerme ve Medînetü'l-münevvere'de her yıl ramazan ayı boyunca açtıkları iftar sofraları takdire şayandır.

Ülkemizde faaliyetlerine başlayıp, ulusal ve uluslararası yetimlere yönelik çalışma yapan diğer dernek ve vakıfların sadece adlarını yazmakla yetinip, daha fazla bilgi için internet adreslerinden ulaşılabilir. Bu derneklerin başlıcaları: Deniz Feneri Derneği İstanbul,1998; Kardeş el /İnsani Yardım Derneği, İstanbul 2006; Yardımelî /Uluslararası İnsani Yardım Derneği, 2007; Verenel Derneği İstanbul, 2008; Vuslat Derneği İstanbul, 2012; Darul Eytam Vakfı, 2012; İyilikder/Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2013; Yetim Vakfı İstanbul, 2017 vb.

İsimlerini saydığımız bir kısım dernek ve vakıflardan örnek verilmiş olup, Son yıllarda yetimlere yönelik bu tür faaliyetler hızla artmıştır. Hiç şüphesiz iyiliğin ve

hayırseverliğin mükâfatını elbetteki Allah verecektir. İyilik yapmakla ilgili bir hadis-i şerifte: Abdullah İbni Amr İbni Âs (r.a.)’dan rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyumuştur: *“Kim, sevâbını umarak ve mükâfatını Allah’ın vereceğine inanarak birini iyilik yaparsa, Cenâb-ı Allah onu bu sebeple cennete Koyar.”*⁶⁴⁵ Yardım ve iyilik yapmakla ilgili bir başka hadis-i şerifte: *“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmanına teslim etmez. Kim, mü’min kardeşinin bir ihtiyacını giderirse Allah da onun bir ihtiyacını giderir. Kim Müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, bu sebeple Allah da onu kıyamet günü sıkıntılarının birinden kurtarır. Kim bir Müslümanın kusurunu örterse, Allah da Kıyamet günü onun kusurunu örter.”*⁶⁴⁶ Bu ve benzeri hadis-i şeriflerde belirtildiği üzere iyiliğin azı da çoğu da olmaz iyilik iyiliktir. Allah kendi rızâsı için yapılan hiçbir iyiliği karşılıksız bırakmayacağını bildirmiştir.

Naslardaki İyilik ve takvâ hususunda yardımlaşın emrine istinaden, Müslümanlar iyilik hususunda birbirlerine yardım etmelerinin gerekliliğini uygulamışlardır. Şüphesiz yardım kuruluşlarının çeşitliliği elbetteki takdir edilir. Yapılan yardımların daha hızlı, daha güvenli, daha dengeli, daha geniş yetim kitlelerine ulaştırmak, ulaşıldığı yerlerde ehil kişilerin eliyle âdil bir şekilde dağıtılmasını sağlamak, birlikte ve koordineli çalışmak için dernek ve vakıflar bir çatı altında toplanıp buna yönelik tedbirler acilen alınmalıdır.

3. Kızılay, Aile-Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Örnek Çalışmaları

Günümüzde Kızılay’ın çalışmalarına değinmeden önce Osmanlı Dönemi’nde Kızılay’ın kuruluş amacına ve genel faaliyet alanına kısaca değinmekte yarar görüyoruz.

Osmanlı Devleti’nin son dönem tarihinde, günümüzün Kızılayı, ülke içinde ve dışında her yaş ve cinsiyetten muhtaçlara, özellikle ihtiyaç sahibi çocuklara hizmet eden bir kuruluş olarak hatırlamamız gerekir. Ülkemizde başlangıçtaki ismiyle Hilâliahmer’in (Kızılay) kökleri, 1868’de kurulan Mecrûhîn ve Marzâ-yi Askeriyye Muâvenet Cemiyeti (Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım ve Destek Cemiyeti)’ne kadar uzar. Bu cemiyet yeterince aktif olamayınca, Osmanlı Hilâliahmer Cemiyeti, Sultan II.

⁶⁴⁵ Buhârî, “Hibe”, 35; Ebû Dâvûd, “Zekât”, 42.

⁶⁴⁶ Buhârî, “Mezâlim”, 3, “İkrâh”, 7; Müslim, “Birr”, 58 (2580); Ebû Dâvud, “Edeb”, 46 (4893); Tirmizî, “Hudûd”, 3 (1426).

Abdülhamid'in emriyle tekrar kurulmuştur. Bu faaliyet farklı zamanlarda günümüze kadar hizmetlerinin kesintisiz sürdüğü üçüncü kuruluş olarak değerlendirilmektedir.⁶⁴⁷

Günümüz Türk Kızılay'ın yurt dışı çalışmaları: 2011 yılından bu yana düzenli olarak Somali Federal Cumhuriyeti'ne insani yardım faaliyetlerini yürütmektedir. Son dönemde yetimhanelerin ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalara ağırlık vermiş ve binlerce yetime ev sahipliği yapmakta, yirmi bir yetimhaneye sıcak yemek verme hizmetini devam ettirmektedir. Başkent Mogadişu'da kurulan ve hayırseverlerin bağışlarıyla sürekli çalışır durumda olan Kızılay Aşevi, her gün üç öğün, bin kişilik yemek pişirilmektedir. Kızılay aşçıları tarafından eğitilen yerel personel tarafından hazırlanan yemekler yetimhanelere ulaştırılmaktadır.

Yetimhanelerin yemek ihtiyacını karşılamasının yanı sıra yatakhane ve sınıf gibi ortak kullanım alanlarını yenileme konusunda projeleri bulunan Türk Kızılay'ı, tüm çalışmalarını orada anlaştıkları temsilcilik aracılığıyla gerçekleştirmeye devam etmektedir. 2014 yılından beri Gazze'ye yönelik insani yardım çalışmaları yanında, savaş mağduru yetim çocuklara maddi ve mânevî destek sağlamaktadır. 2015 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik gerçekleştirdiği askeri operasyon sonucunda ailelerini kaybeden Gazzeli bin dokuzyüz beş yetim çocuğa yardım elini uzatmış, yardımları devam etmektedir. Türk Kızılay'ı için önemli çalışma alanlarından biri olan el-Emel yetimhanesi bölgedeki en kurumsal yetimhanedir. Uzun süredir yetimhanedeki çocuklara belirli aralıklarla yardım edip, yetimhane şartlarının iyileştirilmesine yönelik projelere de destek vermektedir. Somali ve Gazze'deki çalışmalar Türk Kızılay'ının örnek yurt dışı projelerindedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Osmanlı Devleti döneminin sonlarına doğru 1917'de kurulan "Himâye-i-ETFÂL" Cemiyeti ileri tarihlerde ismi Çocuk Esirgeme Kurumu'na dönüştürülmüş, 1981'e kadar faaliyetlerini dernek statüsünde sürdürmüştür. 1983'te Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak teşkil edilmiştir. 2011 yılında çıkarılan yasa ile mevcut kurum yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak çalışmalarına devam etmesine karar verilmiştir.

Bakanlığın (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü) Türkiye genelindeki faaliyetleri aile odaklı çalışmalara öncelik vermiş, koruma altına alınan çocukların

⁶⁴⁷ Yazıcı, *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, sy. 1, s. 44-46.

oranı, koruyucu aileye verilenlerin oranına göre büyük bir artış olduğu açıklanmıştır. Koruyucu aile hizmetinin tanıtımı ve bilgi amacıyla 2014'te internet sitesi oluşturulmuştur. Bakanlık; koruma altına aldığı çocukların sıcak bir aile ortamında yetişmeleri, aile hizmetinde çocuk için hassas olan bir dönemde örselenmeden geçirmesi ve normal hayatını devam ettirmesi amaçlanmakta olduğu beyan edilmiştir.

Bakanlık şartlarını taşıyanlar, yaptıkları ve yapacakları müracaatlar neticesinde 18 yaşına kadar, Çocuk Yuvaları, Yetiştirme Yurtları, Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu, Sevgi Evi, Çocuk Evleri, Çocuk Destek Merkezlerine yerleştirmektedir. Bu uygulamanın evveliyatı yüzyıllar öncesine dayanıp, günümüz şartlarına uyarlanıp yeniden hayata geçirilmesi takdire şayandır. Ancak geleceğe yönelik kalıcı ve daha geniş kapsamlı projeler üretmek daha yararlı olacaktır. Şöyle ki sevgi köyleri, yetimleriyle ortada kalmış dul kadınlara yönelik dul-yetimhaleler vb. çalışmalar ülkemiz ve muhtaç İslâm coğrafyasında inşa ederek katkı sağlamak yararlı olacaktır. Aksi takdirde gelecekte İslâm coğrafyasının yetim çocukları misyonerler, çocuk tacirleri, organ mafyaları vb. tuzaklardan kurtulamayacaklardır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının İl Müdürlükleri de kendi bölgelerinde farklı projelerle destek sağlamaktadırlar. Meselâ Tokat İl Müdürlüğü, Koruyucu yetim Destek Projesini (Samimi-Yet) hayata geçirmiştir. Buna benzer, İstanbul İli Bayrampaşa Kaymakamlığı öncülüğünde kurulan bir projede; Hami-Yet (Koruyucu Yetim Destek) projesidir. Bayrampaşa ilçesinde yaşayan yetim çocuklar ve annelerinin sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan desteklenmesi projenin temel amacını oluşturmaktadır.

4. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)

Başlangıçta Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan TİKA, 1999'da Cumhurbaşkanlığı tezkeresi ile Başbakanlığa bağlanmıştır. 24 Ekim 2011 tarihli 656 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile teşkilat kanunu ve adı güncellenen TİKA, kavuştuğu esnek ve hızlı karar alabilen yapısıyla faaliyetlerine daha güçlü bir biçimde devam etmektedir. 15.07.2018 tarih ve 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin "TİKA" başlıklı 37. bölümünde "Kuruluş ve Teşkilat" ın 521. maddesinde, Başkanlık, kamu tüzel kişiliğine sahip ve özel bütçeli olarak nitelendirilmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir, denilmiştir.

TİKA Türkiyemizin izlemiş olduğu ilkeli ve aktif dış politikaya bağlı olarak çalışma alanlarındaki ülkelerin sayısı her geçen gün artmaktadır. TİKA 2019 yılı verilerine göre farklı programlarla 150 ülkede yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası bulunmaktadır. 656 sayılı TİKA Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 3. Maddesinde yetki, görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.

Çalışma alanı; elli ülkede, elli altı koordinatörlük, beş kıtada yüz kırk ülkede farklı alanlarda faaliyet göstermektedir. Çalışmamız açısından biz sadece yetimlere yönelik faaliyetlerine kısaca değineceğiz. “Yetimi kendine yakın tut, başını elinle okşa ve onu sofrana oturt” sloganıyla yola çıkan TİKA, 2015 yılı faaliyet raporlarına göre; Somali'nin başkenti Mogadişu'da sokak çocuklarına yönelik yüz kişilik bir yetimhane, yaşam ve eğitim merkezinin inşasıyla öne çıkmıştır. Bunun yanında ortak kullanım alanlarını oluşturan üç binanın inşaatı TİKA tarafından tamamlanmıştır. Afganistan'da yetimhane ve yetimlere yönelik çalışmalar bulunmaktadır. Arnavutluk, Azerbaycan, Bangladeş, Etiyopya, Filistin, Kazakistan, Kırgızistan, Makedonya, Namibya, Özbekistan, Pakistan, Somali, Sudan, Tacikistan, Tayland (Fatâni), Togo, Tunus vb. devletlerde yetimhane, yetimlerin maddi ve mânevî ihtiyaçlarına yönelik yardım elini uzatıp katkıları devam etmektedir.

TİKA devlet destekli bir kuruluş olup, farklı faaliyet alanları ve ülkelerdeki çalışmaları elbette ki takdir edilir. Çin ozanının (Kuan-Tzu M.Ö. 1000) dediği gibi: “Bir yıl sonrasını düşünüyorsan, tohum ek. On yıl sonrasını düşünüyorsan ağaç dik. Yüz yıl ötesini düşünüyorsan o zaman halkı eğit.” Bizde bu sözü yetimlere şöyle uyarlayabiliriz: Yarını düşünüyorsan oyuncak al, on yıl sonrasını düşünüyorsan temel ihtiyaçlarını karşıla, yüzyıllar sonrasını düşünüyorsan yetimi eğitmek için tüm müştemilatı ile birlikte yetimhaneleri inşa et. İnşa edilen yetimhanelerin yönetimi için yerel dinamiklerden yararlanıp, ülkemizden ilmi ve manevî donanımlı ekipler gönderilmelidir. Bu durum ihmal edilecek, basite alınacak bir durum değildir. Tezimizin üçüncü bölümünde Hıristiyanların yetimlere yönelik faaliyetlerine değindik. Misyonerler hangi yollarla olursa olsun yıllardır İslâm coğrafyasından Müslüman yetimleri alıp kendi yetimhanelerinde Hıristiyanlık eğitimi ile yetiştirmektedirler. Böylece bedenleri kendi topraklarının çocuğu olup, beyinleri ise misyonerlik inancına göre yetiştirilmektedirler. Misyonerlik propagandası ve ülkelerindeki emellerini gerçekleştirmek için tekrar ülkelere geri göndermektedirler. Şüphesiz ülkelerindeki iç

karışıklığın aktörleri de misyonerlerin büyüttüğü yetimlerdir. Dünya yetimlerini misyonerlerin hedef kitlesinden korumak ve kollamak için yetimlere yönelik faaliyet gösteren tüm devlet kurumları ve STK'lerin bir çatı altında koordineli çalışıp, medeniyetimizi yüzyıllar sonrasına taşıyacak yetimleri hep birlikte koruyup korumalıyız ki mutlu yarınları inşa edelim.

Araştırmamız neticesinde, TİKA'nın çok önemli ve uluslararası büyük faaliyetlerine rağmen direkt yetimlere yönelik faaliyetler biraz yetersiz olduğu görülmüştür. Şimdiden 2022 yılının stratejik planını yüksekte tutmayı hedefleyen TİKA'nın, bu hedefleri arasında yetimlere büyük pay ayırması umudunu taşımaktayız.

5. Koruyucu Aile Projesi

Koruyucu aile kavramı ve bu isimle yürütülen faaliyetler günümüzde yeni sayılmaktadır. Yeni bir uygulama olsa da bu faaliyetin birebir karşılığı da fıkıh kitaplarında bulunmamaktadır. Kur'ân ve sünnetin sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin prensipleri, yetimlere sahip çıkılması, onlara yönelik tavsiyeleri ile koruyucu aileyi bir çıkış noktası ve dini bir perspektif olarak kabul etmektedir. Her ne kadar güncel ve çağdaş bir kavram gibi algılandığında, koruyucu aile kavramı Kur'ân'da net olarak kullanıldığı görüşündeyiz. Şöyle ki: Duhâ suerinin 6. âyetinde “*O seni yetim bulup barındırmadı mı?*” geçen “feâva” kelimesi; korudu korunakli yere aldı, barındırmaya aldı, korumak için himayesine aldı, gibi anlamlara gelmektedir. Âyetten net anlaşılıyor ki yetim Peygamber (s.a.v.) dedesinin ölümünden sonra Allah'ın lutfüyle amcası ve yengesinin himayesine koruyucu aile sıfatıyla alınmıştır. Dolayısıyla Ebû Talip ve ailesinin bu himayesi İslâm tarihinde koruyucu aileye en güzel örnek gösterilebilir.

İslâm, aile hayatındaki ilişkileri rahmet ve merhamet ekseninde yürütülmesini vurgulamaktadır. Âyette: “*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet duyguları yerleştirmesi de O'nun (varlığının) kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.*”⁶⁴⁸ buyrulmuştur. Özellikle yetimlere şefkat ve merhamet gösterilmesi hususuna hadislerde önemli bir yer verilmiştir. İnsanların, öz çocuklarına gösterdikleri şefkat ve merhameti, bundan yoksun yetimlere de göstermesi hem dini hem insani bir görev kabul etmektedir.

⁶⁴⁸ Rûm, 30/21.

Kur'ân'ın birçok âyetindeki ısrarlı yetim vurgusu sahip çıkılması, himaye edilmesi itilip-kakılmaması istenmektedir.

Peygamber (s.a.v.) iki önemli koruyucu desteğini kaybedince, amcası ve yengesi tarafından koruma altına alındığını yukarıda belirtildiği gibi, Hz. Hatice ile evliliğine kadar koruyucu ailesi olan amcasının evinde hayatını sürdürmüştür. Hz. Muhammed (s.a.v.) sergilediği bir vefâ örneği olayı da Mekke'de yaşanan şiddetli kıtlık ve kuraklık döneminde geçim sıkıntısı çekmekte olan amcası Ebû Talib'in yükünü hafifletebilmek için oğullarından Hz. Ali'yi korumasına alırken, amcası Hz. Abbas da Hz. Ali'nin kardeşi Cafer'i korumasına almıştır.

Mekke toplumunda koruyucu aileye bir başka örnek: Annesinin Zübeyr bin Avvam'a hamile olduğu dönemde babası Ficar Harbi'nde ölmüş, Zübeyir de yetim olarak doğduğu için, Mekke'nin zenginlerinden olan amcası Nevfel onu himaye etmiştir.

Bahsi geçen söz konusu âyetlerin delâleti ve Hz. Peygamber'in yaşamından örnek alarak koruyucu aile mefhumu İslâm Hukuku açısından mümkün olup, ancak nesep, mahremiyet, miras, evlâtlık hükümleri ve maslahat gibi hususlar göz ardı edilmemelidir.

Firavun'un zulmünden korumak amacıyla annesinin nehre bıraktığı bebek Mûsâ'nın Hz. Asiye tarafından himaye edilip, yetiştirilmesi kıssası hakkında Kur'ân şöyle bilgi vermektedir: *“Biz önceden onun, başka sütanneleri kabul etmesini engellemiştik. Bunun üzerine ablası: Sizin adınıza onun bakımını üstlenecek, üzerine titreyecek bir aile bulayım mı? dedi.”*⁶⁴⁹ Hz. Mûsâ'nın kendi ailesi olmakla beraber şartlar gereği ailesinin yanında kalmasının mümkün olmadığı, başkası tarafından bakım ve koruma altına alınmış olmasının, bir koruyucu aile örneğini teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Kuyuya atılan Yûsuf peygamberin kervan tarafından bulunup, Mısır kralına köle olarak satılması, kralın onu evlâtlık gibi kabul edip barındırması, koruyucu aile sistemine birer örnek olarak görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Şer'iyye sicilleri incelendiğinde, çoğu defa meccanen yetimlerin ve fakir aile çocuklarının bakım ve terbiyesinin, mahkeme kadısının bilgisi

⁶⁴⁹ Kasas, 28/12.

dâhilinde geçici evlâtlık sistemiyle, gönüllü ailelerce yapıldığına dair çok sayıda uygulamaya rastlamak mümkündür.⁶⁵⁰

Hiç şüphesiz yetimlere yönelik yapılan yetimhaneler dışında en büyük destek koruyucu aile tarafından sağlanmaktadır. Bu açıdan günümüzde koruyucu aile yapısı çok farklı şekillerde sağlanılabilir. Şöyleki; birkaç yetim veya kimsesiz çocuk bir evde barındırılıp, devlet kontrolünde emin, güvenilebilecek koruyucu anneler gözetiminde olabileceği gibi, yine devlet gözetiminde güvenilebilecek, devlet tarafından belli bir ücret karşılığında birkaç yetime bakacak aileler tesbit edilip verilebilir.

Bu konuda aşağıda belirteceğimiz Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun vermiş olduğu fetvâ yukarıdaki hususu desteklemektedir. “ Koruyucu aile projesi uygulaması dâhilinde himayeye alınan çocuklar için devletin ödeyeceği paranın çocuğa harcanması veya onun adına saklanması halinde koruyucu aile tarafından emeğine karşılık bir miktar alınmasında dini açıdan bir sakınca yoktur. Bununla birlikte, himaye eden ailenin fakir olması durumunda çocuk için verilen paradan makul şekilde istifade etmesi câizdir.”

⁶⁵⁰ Geniş bilgi için bk. Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, s.71-82.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'in yirmi üç kere konu aldığı ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinde ısrarla üzerinde durduğu yetim konusunu irdelemeye çalıştık.

Yetimin tarih boyunca karşı karşıya kaldığı durumu inceleyerek günümüzle kıyaslamalar yaptık. Çalışmamız esnasında “*yetimin yetim kaldığını*”, deyim yerindeyse zaman zaman unutulup bir kenara itildiğini idrak ettik. Bu amaçla yaptığımız çalışmanın yetimin tekrar hatırlanması Hz. Peygamber dönemindeki gibi tekrar kıymetlenmesi ve tarih boyunca kendisine değer verildiği dönemlerdeki örneklerin güncellenerek uygulamaların canlandırılması gerekliliğini açıklamaya çalıştık.

Yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile koskoca imparatorluk ipi kopan tesbihin boncuk taneleri gibi İslâm devletleri dağılmış olup, sömürgeci güçler tarafından yutulması kolay küçük devletler oluşturuldu. Bu yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlılardan sonra içinde yaşadığımız asırda İslâm coğrafyasındaki devletler yetim bırakılmış birer çocuk durumuna düşmüşlerdir. İslâm coğrafyasının parçalanmasıyla sömürgeci devletler, bu devletleri iç karışıklık ve savaş alanlarına dönüştürmekle birlikte, tabiri câiz ise bu coğrafyayı yetim üreten alana dönüştürmüşler. Yetim bırakılan devletler yetimlerini doğurmuş oldular. Gün geçtikçe yetimlerin sayıları da yüz milyonları geçmekte olup devletler için sorun yumağı haline gelmektedirler. Devletlerin ve ümmetlerin de hükmi yetim kalabileceklerine delil teşkil edebilecek bir örnek olarak hicret esnasında müşrikler mağaraya yaklaşırken endişeye kapılan Hz. Ebû Bekir (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.) hitaben söylediği şu sözü delil gösterilebilir: *Ben öldürülürsem, nihâyet bir tek kişiyim, ölür giderim. Fakat size bir şey olursa, o zaman ümmet helâk olur (yetim kalır)*”.⁶⁵¹

Bir taraftan bu devletler sömürülürken diğer taraftan çaresiz yetimler, Hıristiyanlaştırmak için misyonerlerin, çocuk tacirlerinin, organ mafyalarının hedef kitleleri haline gelmiş durumdadırlar. Yetim ve kimsesiz çocukların sorumlulukları

⁶⁵¹ İmâdüddin Ebî Fidâ İsmail ibn Ömer bin Kesîr el-Kureyşî ed-Dimeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, I.b.1932, III, 188 vd.

yakınlarına ait olsa bile, İslâm'a göre onlar toplumun ve devletin emanetidirler. Onları severek topluma ve hayata kazandırmak; dini, millî ve insanî bir görevdir.

Bu konunun önemi günümüzde daha da artmış bulunmaktadır. Zira gün geçtikçe kendi çıkarlarına başkasının sırtından ulaşmak ve kendi egosunu tatmin etmek için herkesi feda etmek isteyen insanların sayıları oldukça artmakta hedef kitleleri ise yetim ve kimsesiz çocuklardır. Bu acımasız emellerini gerçekleştirmek için her şeyi mübah saymaktadırlar.

Huzurlu ve mutlu toplumların oluşması için yetim çocuklara her yönüyle sahip çıkılmalıdır. Yetimler geleceğin ümidi ve kuşakların öncüsüdürler. Yetim davasını her davanın üstünde tutup, onları koruyup yarınlar hazırlamak toplumun en kutsal görevleri arasında yer almalıdır.

Temennimiz yetimlere yönelik yukarıda isimlerini saydığımız İHH ve benzeri sivil toplum kurum-kuruluşların örnek çalışmalarını yaygınlaşmasına katkı sağlamaktır. Devletin ilgili kurum ve kuruluşlarında “Yetim Birimleri”ni oluşturmak, yetim sorununu kalıcı çözümüne ulaştırmak için bireysel ve kurumsal alanlardaki çalışmalara ağırlık vermeye ön ayak olmaktır.

Hak hukukunun tekrar hatırlatılması, gündem oluşturulması yetimleri sürekli sıcak gündemde tutan Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin ve yetimlerin hamisi Hz. Peygamberin verdiği müjdeye nail olma fırsatı yakalayabilme umuduyla bu çalışmamızı yaptık.

Elde ettiğimiz bilgiler ve ulaştığımız sonuçlar itibariyle yetimlerin kollanması ve korunmasına yönelik olmak üzere aşağıdaki tedbirlerin alınmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz:

1. Dünyada yaklaşık yüz kırk üç milyon yetim, dört yüz milyon savunmasız çocuk kendileri ve buldukları ülkeler açısından büyük sorunlara meydan vermemek, dünya geleceğinin kendilerine emanet edileceği erdemli bireyler yetiştirilmesi için; Ulusal ve uluslararası ilgili kurum ve kuruluşların iştirakiyle acilen “Yetim Hakları Sözleşmesi” hazırlanabilir.

2. Devletler ilgili birimlerine bütçeden yıllık ayırdıkları pay gibi, ülkedeki yetim

sayılarına göre de yıllık bütçeden pay ayırmalılar. Yani “Yetim Bütçesi” veya “Dünya Yetim Fonu” oluşturulup, bu fona kaynak oluşturulmalıdır. Meselâ; uluslararası seyahetlerde kesilen biletlerden, uluslararası ithalat-ihracat ticari mallardan vb.durumlardan binde birlik gibi bir kesintinin bu fona aktarılması.

3. Yetimlere karşı duyarlılık, bilinç ve kamuoyunda gerekli hassasiyetin oluşması için yazılı, görsel ve sosyal medyadan yararlanılmalı. Devlet, kamuoyunda yetim bilincinin oluşması için günün belirli bir zaman diliminde resmi ve özel tüm televizyon kanallarında tanıtım zorunluluğunu getirmeli.

4. İnsan kaçakçıları, organ mafyası, dilenci mafyası ve yetime yönelik diğer istismarcılara karşı devletler acilen ağır ve caydırıcı cezalar uygulamasına yönelik kanunlar çıkarıp uygulamalıdır.

5. Devletler yetimlere yönelik koruyucu-önleyici ve yönlendirici çalışmaları, İlgili birimleri ve yetkili STK öncülüğünde ortaklaşa yapmalı.

6. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm resmi ve özel okullar ile Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı okul ve ibadethanelerde “Yetim Kulüpleri” oluşturulmalı. Diyanet İşleri Başkanlığı her yıl camilerde yetimlerle ilgili hutbe okutmalı. Üst kurul olarak Devlet başkanına bağlı olmak üzere Milli Eğitim, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde mevcut olan birimler gibi yetim birimleri oluşturulmalı.

7. Yetimler, öncelikle yetimhaneler yerine kendi toplumlarında, aile veya akrabalarının yanında desteklenmeli ve destekleyen aileye her türlü katkı sağlanmalı, mümkün değilse günün şartlarına cevap verebilecek sıcak aile ortamını aratmayacak yetimhaneler inşa edilmeli, mevcut yetimhaneler bütün yönleriyle revize edilmeli.

8. Yetimlerin enerjilerini iyi yönde kullanmaları için, spor salonları ve gençlik kulüpleri gibi aktif yaşam mekânlarında uzman kişiler tarafından eğitilmelidirler. Özel gezi programları düzenlenmeli, hayatın her aşamasında yalnız bırakılmamalı, yetim çalışmalarında aktif görev alan görevlilerin, yetimhane çalışanlarının zorunlu eğitim ve etik standartlara göre belli periyodlarla hizmet içi seminerlerle eğitilmeleri sağlanmalı.

9. İslâm dünyasında ve dünyanın diğer bölgelerin de bulunan yetimhaneler için

uluslararası geçerlilikte bir logo hazırlanmalı, özellikle kriz zamanlarında bu logoların görünmesini sağlayarak, dokunulmazlıkları garanti altına alacak çalışmalar yapılmalı.

10. Ülkeler yetimhaneler vb. yerlerde barınan yetim çocuklarla ilgili psikolojik ve rehabilitasyon destek uygulamalarını uzmanların gözetiminde yürütülmesi için çalışmalar yapılması.

11. Yetimliğin oluştuğu andan itibaren maaş bağlama, veraset vb. konularda hukuksal desteğe ihtiyaç duyanlara devlet tarafından danışmanlık desteğini sağlayacak hukukî birimler oluşturulmalı, - yani “Özel Yetim Mahkemeleri” oluşturulmalı-. Bu mahkemelerde görülecek davalarda faillerin işlediği suçü göre verilecek cezaların evrensel hukuka uygun olarak ağır ve caydırıcı kanunlar çıkarılmalı.

12. İş kazaları, trafik kazaları veya herhangi bir nedenle yetim olma vb. konularda meydana gelecek maddi ve mânevî haklarının, mahkemelerce ivedilikle sağlanması için dosyalarının özel mahkemelerde en kısa zamanda sonuçlandırılması için çalışma yapılmalı.⁶⁵²

13. Varlık sahibi yetimlerin mallarının alım-satımında zarara uğratılmamaları için devletin yetkili birimleri tarafından oluşturulacak ihtisas komisyonları kurulup, mağduriyetin oluşmamamsı için bu komisyonlar tarafından sürekli denetlenmeli.

14. Anne-baba yokluğunu hissettirmeyecek, tam teşekkülü yetim köyleri inşa edilebileceği gibi yukarıda da zikrettiğimiz gibi alternatifli koruyucu aile sistemi de gerçekleştirilebilir. Yetimlik süresince güvenliklerinin sağlanması için İçişleri Bakanlığı ile koordineli çalışılmalı.

15. Devlet öncülüğünde; yetimlere yönelik faaliyet yürüten tüm devlet kurumları ve STK’lerin destek ve katılımıyla en kısa zamanda “Yetim İzleme Merkezleri”nin (YİM) kurulup aktifleştirilmesi.

⁶⁵² Bir örnek verecek olursak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), bir yetimin ikinci aylığının iptali için açtığı davada İzmir 9. İş Mahkemesi 30.01.2017 tarihinde davanın reddine, yetim aylığının yeniden bağlanmasına karar vermiş, SGK kararı temyiz etmesi üzerine bu kez dava Yargıtay’a gider. Yargıtay 21. Hukuk Dairesi de İzmir Bölge Adliye Mahkemesi kararını onadı. bk. <https://takvim.com.tr/ekonomi/2019/05/05> ; Kararın sonucu vicdanı olarak çok olumlu, ancak konu yetim olunca bu karar yaklaşık bir buçuk yıl gibi uzun zaman aldığından önerimiz, yetimlerin davalarının görülmesi için özel mahkemelerin kurulmasıdır.

16. Belirli gün ve haftalar münasebetiyle resmi veya özel kurum ve kuruluşlara gönderilen çelenk gönderme yerine çelenklerin ücreti “Yetim Fonuna” yatırılması hususunda kamuoyunda medya aracılığıyla biliçlendirilme yapılması.

17. Ülkemizin TİKA aracılığıyla yaptığı yurt dışı yardım faaliyetleri kapsamına Tayland Krallığına bağlı Fatâni Müslümanları ve yetimlerini alıp, sorunlarının çözümü için diplomatik çalışmalar yapmaları.

18. Ülkemiz, Birleşmiş Milletler, İslâm İşbirliği Teşkilatı vb. kurumlar yetimleri organ ve dilenci mafyasına, kaçakçılık şebekelerine, fuhuş sektörlerine karşı koruyucu, önleyici sert tedbirler almak için toplanıp, bu suçlulara evrensel hukuka uygun ağır cezalar uygulanabilmesi için acilen caydırıcı kanunlar çıkarmalıdır.

19. Ülkemizdeki kurum ve kuruluşların dünyanın farklı ülkelerinde inşa ettikleri yetimhanelerde barınan, üniversite çağına gelen zeki yetim çocukları, tekrar ülkelerine dönmek şartıyla Türkiyedeki üniversitelerde fakülte eğitimi ve akedemik (Yüksek Lisans, Doktora) çalışmalarını yapmak için ülkemize getirilip gereken imkân sağlanmalıdır.

20. Mukaddesatları uğruna canını veren kahraman şehîdlerin yetimlerine, her isteyen rahatlıkla bağış yapabileceği bir “Fon” ilgili kurum tarafından oluşturmasını temenni ediyoruz. Uluslararası antlaşmalı ülkeler nezdinde iş ve işlemlerin (Meselâ eğitim ve seyahat gibi) üstünlüğünü sağlayacak nitelikte kanunen geçerliliği olacak özel yetim kimliği vb. kalıcı çözümler üretmelidir.

KAYNAKÇA

- ABDULBÂKÎ Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1988.
- ABDUH Muhammed, Reşit Rızâ Muhammed, *Menar Tefsiri(Tefsîrû'l-Menâr)*, (trc. Mehmet Erdoğan, vd.),1-14 cilt, İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- ACAR Halil İbrahim, *Ana Hatlarıyla İslâm Aile Hukuku*, Bursa: Emin Yayınları,1.b., 2014.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1986, s. 136.
- AKGÜR A. Necati, "Takvim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010, c.39, ss. 487-490.
- AKSAY Bekir, *Ceza Hukukunda Yaş Küçüklüğü, Kusur Yeteneğine ve Sorumluluğa Etkisi*, İstanbul: Kazancı Yayınları, 1990.
- AKSOY Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2*, İstanbul: İnkılâp Kitâbevi, 1993.
- AKTAN Hamza, "Âkile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1989, c. 2, ss. 248-249.
- AKYÜZ Emine, *Çocuk haklarının önemi, konusu, kaynakları ve hukuk sistemindeki yeri*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010.
- AKYÜZ Vecdi, *İslâm'da yetim İslâm'da yetim Hakları ve Sorumluluklarımız*, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı Yayınları, 11. b., 2013.
- ALİ b. EBÎ TALİB, *Nehcü'l-Belâğa*, (trc. Adnan Demircan), İstanbul: Beyan Yayınları, 3.b., 2012.

- ALİ Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1-4 cilt, Beyrut: Dârü'l- cîl, 1991.
- ALİ Özek, vd., *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Medînetü'l-münevvere: Kral Fahd Kur'ân-ı Kerîm Matbaası, 2012.
- ALTUNTAŞ Halil, ŞAHİN Muzaffer, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- ALTINTAŞ Yûsuf, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 3.b. 2001.
- ALTUN İsmâil, Hz. Peygamberin Şehîd Aileleriyle Münasebetleri, Erzurum: Ekev Akademi Dergisi 14, sy. 44, 2010.
- ÂLÛSÎ Şihâbüddîn Mahmûd Şükrî, *Ruhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ves'-Sebi'l-Mesâni*, 1-30 cilt, Beyrut: Dâr İhyâü't-Turâsi'l-Arâbî, 2008.
- ÂMİDÎ Seyfuddîn, *el- İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, 1-4 cilt, Kahire: Müessesetü'l-Halebî, 1967.
- APAYDIN H. Yunus, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2001, c.24, ss. 520-525.
- , “Sefih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1996, c.14, ss. 513-517.
- , “Velâyet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2013, c. 43, ss. 15-19.
- ARI Abdüsselâm, “Yetim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2013, c. 43, ss. 501-503.

- , *Vâcip Vasîyet ve Halefiyet Bağlamında Dede yetimi Problemi*, Erzurum: EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler, 2008, c. 12, sy.34, s.249.
- ARI Ramazan, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım, 2008.
- ARSLANTÜRK Zeki, “*Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*”, İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.
- ATAÖV Türkkaya, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1977.
- ATAR Fahrettin, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM) 2007, c.33, ss.112-117.
- ATAY Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
- ATEŞ Süleyman, *Kur ’ân-ı Kerim Tefsiri*, I-III cilt, İstanbul: Vatan Yayınevi, 2003.
- AVCI Casim, “Hilâfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1997, c. 17, ss. 539-546.
- AVCI Meral, “Sudan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2009, c. 37, ss. 458-459.
- , “Tayland” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2003, c. 40, ss. 189-191.
- AYAN Dursun, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, yıl 12, c.7, sy: 26, Temmuz-Ağustos-Eylül 2011, s.113.
- AYDÂR Hidâyet, “*Orta Asya’da Misyonerler ve Faaliyetleri: Kırgızistan Örneği*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, XXIII, s. 5-44.

AYDIN Mehmet Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

-----, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1989, c. 2, s. 199-200.

-----, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1993, c.8, ss. 361-363.

-----, “Evlât Edinme” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1995, c. 11, ss. 527-529.

-----, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2003, c.28, ss.231-235.

AYHAN Halis, MAVİŞ Hakkı, “Dârüşşafaka” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1994, c.9, ss.7-9.

BAĞLI Mazhar, *Modern Bilinç ve Mahremiyet*, İstanbul: Yarı Yayınları, 2.b., 2011.

BAHRÜ’L-ULÛM İzzedîn, *el-yetim fi’l-Kur’âni ve’s-Sünneti*, Beyrut: Dârü’z-zehrâ, 1985.

BA’LI Muhammed bin Ali bin Muhammed, *el-İhtyarati’l-İlmiyye (İhtiyarat İbn Teymiyye)*, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1408h.

BARDAKOĞLU Ali, “Hidâne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1988, c. 17, ss. 467-471.

-----, “Vesâyet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1- 44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2013, c. 43, ss. 66-70.

- BAYRAM Sadi, “*Türk Kültürünün Temeli Vakıflardır*”, Yoksullara Yardım ve Eğitim Vakfı tarafından 3.05.2006 Ankara düzenlenen Toplumların Terakkisinde Vakıfların Rolü Paneli ’ne Sunulan Tebliğ, s. 3-4.
- BEBEK Adil, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1993, c.7, ss.478-482.
- BEDR Nâsır, *el-Yetimu fil-Kur’âni’l-Kerim*, Riyad: İmâm Muhammed b. Suûd İslâm Üniversitesi Yay., 1.bs., 2010.
- BERKİ Şakir, “*Türk Medeni Kanununda Rüşd*”, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22 / 1 (Mayıs 1966).
- BESALEL Yûsuf, “Dul ve Yetim Kavramı” *Yahudilik Ansiklopedisi*, , İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2002.
- BEYHAKÎ Ebi Bekir Ahmed b. Ali, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 1-20 cilt, (thk. Muhammed Abdukadir Ata), Beyrut: Dârü’l Kütübi’l-İlmiyye, 2003.
- BIYIKLI Latife, *Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve S O S Çocuk Köyleri*, Özel Eğitim Dergisi, Ankara Üniversitesi, 1995, 2 (I), 3 - 103.
- BİLGE Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,1984.
- BİLGİN Beyza, *İslâm ve Çocuk*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1-8 cilt, İstanbul: Ravza Yayınları, 12.b., 2013.
- BOZKURT Nebi, “Hıfzıssihha”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1998, c.17, ss.319-321.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmâil, *et-Târîhu’l-Kebîr*, 1-4 cilt, Haydarâbâd: Dairetü’l-Maârif el-Osmâniyye, 1941.
- , *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi* , “Kitâbü’l-Megâzî, Bâb Gazvetü’l-

- Hendek” (trc. Harun Yıldırım), 1-11cilt, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2010.
- BUHÛTÎ Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfî'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, 1-6 cilt, Beyrut: Darü'l- Fikr, 1982.
- CEBERÎ Abdülmüteâl, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh beyne'l İsbâtî ven-nefiy*, Mısır: Mektebetü'l-Vehbe, 2. b.,1987.
- CEBÛRÎ Hüseyin Halef, *Avârîdu'l-ehliyye İnde'l-usûliyyîn*, Mekke: Ümmülkurâ Üniversitesi Yayınları, 1988.
- CENTEL Tankut, *Çocuklar ile Gençlerin İş Güvenliği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1982.
- CESSÂS Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (thk. Muhammed es-Sadık Kemhâvî), 1-5 cilt, 2. b., Kahire: Dâr İhyâü'l-kütübü'l-arâbiyye, 1992.
- CEVHERÎ İsmâil b. Hammad, *Mu'cemü's-Sihâh Kâmûs'ül-Arabî* (thk. Halil Me'mun Şeyhâ) , Beyrut: Darü'l-ma'rife, 2008.
- CİCİ Recep, “İslâm Hukuk Tarihi Açısından İlk Dönem Osmanlı Hukuk Çalışmalarına Bir Bakış (1299-1500)” , UÜİFD, sy. 6, c. 6, yıl 6, Bursa 1994. , “Osmanlı Hukuk Düşüncesini Etkileyen Başlıca Kaynaklar”, UÜİFD, sy. 8, c. 8, yıl 8, Bursa 1999.
- , *Osmanlı Dönemi Hukuk Çalışmaları*, İstanbul: Arasta Yayınları,1.b., 2001.
- CÛRCÂNÎ, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyn eş-Şerif el Hüseyini, *et-Ta'rîfât*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. b., 1983.
- ÇAĞRICI Mustafa, “Âfet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1988, c.1, ss. 398-399.
- , “İnfak” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi DİA*, 1-44 cilt İstanbul:

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM,) 2000, c.22, ss.289-290.

ÇAKAN İsmâil L., EROĞLU Muhammed, “Abdullah b. Abbas” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1988, c.1, ss.76-79.

ÇAKAN İsmâil L., “Beşîr b. Akrebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM) 1992, c. 6, s.4-5.

ÇALIŞIR Duygu, *Cinsel Eğitim Çocukluktan Ergenliğe*, İstanbul: Profil Yayınları, 2011.

ÇAMLİBEL İRKİN Ayça, *Çocukların Gelişim Süreci ve Televizyonun Etkileri*, Ankara: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığı(Uzmanlık Tezi), 2012.

ÇEKER Orhan, *İslâm Hukukunda Çocuk*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1990.

-----, “İhtilâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2000, c.21, ss. 569-570.

ÇELEBİ İlyas, “Sünnetullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2010, c.38, ss. 159-160.

ÇELEBÎ Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l Usretî fil-İslâm*, Beyrut: Dârü'n-nahdati'l-Arâbiyye, 1977.

ÇETİN Mustafa, *Kur'an'da Şifâ Kavramı*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1992, sy. 7, s. 68.

ÇETİNSAYA Gökhan, Buzpınar Ş. Tufan, “Midhat Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2005, c. 30, ss. 7-11.

ÇINAR Mahmut, “Zarûrât-ı Dîniyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

(İSÂM), 2013, c. 44, s.138.

ÇİFTÇİ Cafer, *Osmanlı Döneminde Bursa'da Eytâm Keseleri*, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl 4, sy.5, 2003/2.

COŞKUN Ahmet, *İlim ve İslâm'ın Işığında AIDS, Evlilik ve Aile*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.

COŞKUN Selçuk, “*Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)*”, Ekev Akademi Dergisi, yıl 8, sy. 20, 2004, s. 184 vd.

ÇOLAK Mücahit, *İslâm Hukukunda Ceza Ehliyetini Etkileyen Durumlar*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

ÇUBUKCU Asri ,”Halîme es-Sa‘diyye” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), c.15, s.338.

DAĞCI Şamil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1999.

-----, “*İslâm'da Çocuğun Bakımı, Eğitimi ve Korunması (Hidâne)*”, Türk Aile Ansiklopedisi, 1-3 cilt, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, , 1991.

DEMİRCAN Ali Rızâ, *İslâm'a Göre Cinsel Hayat*, İstanbul: Eymen Yayıncılık, 2005.

DEMİREL Ömer, vd., “*Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı*”, Sosyo -Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1993, I, 97 vd.

DİA, “Kutadgu Bilig” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâmi Araştırmalar Merkezi (İSAM), 2002,c.26, ss. 478-480.

DİLER Ramazan, *Mahremiyet Eğitimi Ve Önemi*, Ağrı: İbrahim Çeçen Üniversitesi

Yayınları. 2014.

DOĞAN İsmâil, *Osmanlı Ailesi –Sosyolojik Yaklaşım*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.

DÖNDÜREN Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.

-----, *Delilleriyle İslâm Hukuku Şahıs Aile ve Çözümlü Miras*, Konya: Mistaş Matbaası, 1977.

DURAL Mustafa, *Türk Medenî Hukukunda Gerçek Kişiler*, İstanbul: Okan Yayıncılık, 1984.

DURMUŞ Abdullah, *Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi*, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy. 16, 2010, s.316.

EBÛ'L FADL Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Cemaluddin, *Lisânü'l-Arab*, 1-15 cilt, Beyrut: Dârü's- Sadr, 3.b., 1414h.

EBÛ HAYYÂN el-Endelüsî Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf, *Tefsîr Bahrü'l-Muhît*, (thk. Âdil Ahmed, Ali Muavved), 1-8 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as, "*es-Sünen*", İstanbul: I-5 cilt, Dâru Sahnûn- Çağrı Yayınları, 1992.

EBÛ UBEYD Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2010.

EFENDİOĞLU Mehmet, "Saîd b. Cübeyr" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2008, c. 35, ss. 552-554.

ELMALILI M Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri*, İstanbul: Azim Dağıtım, 2017.

ELBÂNÎ Muhammed Nâsırüddin, *Silsiletü'l-ehadisi's-sahih*, Riyad: Mektebetü'l-maârif, 1995.

ENES b. Mâlik, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 1-16 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

- ERBAŞ Ali, *Hiristiyanlıkta Reform ve Protestanlık Tarihi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- ERBAY Celal, *İslâm Hukukunda Küçüklerin Himayesi*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- ERDOĞAN Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- ERGİN Osman Nuri, *Türk Maârif Tarihi*, 1-3 cilt, İstanbul: Eser Neşriyat, 1977.
- EREM Faruk, *Suç Bilimi Açısından Adâlet Psikolojisi*, Ankara: Adil Yayınları, 1997.
- ERKAL Mehmet, “Ganimet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1996, c.13, ss.351-354.
- , “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2013, c.44, ss.197- 207.
- ERKAN Ali Rızâ, “*Dârüleytâmlar*”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, c. 5, sy. 1, 1987, ss. 61-70.
- ERKUŞ Orhan, Arslan Mehmet Ali, *Âyet ve Hadis Deryası*, İstanbul: Mütercim Yayınları, 1.b., 2017.
- ER-RUFÂÎ Salih b. Hamid, *el-Ehâdîsi's-sahiha fi Fedâili'l-Medine*, Medînetü'l-münevvere: Kral Fahd Yayınları, 4.b., 2011.
- ESKİCİOĞLU Osman, “Fakir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1995, c.12, s.129.
- EYÜBOĞLU E. Kemâl, *13.Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1.b., 1973.

FAYDA Mustafa, “Âişe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1989, c.2, ss. 201-205.

-----, “Câhiliye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1993, c.7, ss.17-19.

-----, “Fey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1995, c.12, ss.511-513.

FEVDA Hamza İbrahim, *Alâkatü'l İnsan fi'l Kur'âni'l- Kerim*, Mekke: Matbuâtü'n-Nadî Mekke, 1.b., 1983.

FEYRÛZ Abadi Mecduddin, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978.

GAZİ ERDEM, “Misyonerlik ve Misyonerlerin Çalışma Metotları” *Diyanet İlmi Dergi*, c. 38, sy. 2, yıl 2002.

GÖKMENOĞLU Hüseyin Tekin, *İslâm'da Şahsiyet Hakları*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

-----, *İslâm Miras Hukunda*, “halefiyet”, “Dede yetimi”, “Vacip Vasîyet” Dini Araştırmalar, (Ocak/Nisan 1999), C.1, sy. 3, s. 156 vd.

GÖKSOY İsmail Hakkı, “Tayland”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2011c. 40, ss. 191-194.

-----, “Uzakdoğu'daki Müslüman Azınlıklar”, *Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler)*, İstanbul 1998, s. 267-272.

GÖZÜBENLİ Beşir, “Mefkûd” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2003, c. 28, ss. 353-356.

- GÜNAY Tümer, “Budizm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1992, c. 6, ss. 352-354.
- GÜNDÜZ Şinasi, AYDIN Mahmut, *Misyonerlik Hıristiyan Misyonerler, Yöntemleri ve Türkiye'ye Yönelik Faaliyetleri*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002.
- , “Misyonerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2005, c. 30, ss. 193-199.
- GÜNGÖR Okan Celal, “*Türkçede Öksüz ve yetim Çocuklarla İlgili Sözcükler*” Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2016.
- GÜLDAĞI Mustafa, *Coğrafi ve Zihinsel İşgalin Arka Planı Kuşatma*, Ankara: Lopus Yayınları, 6.b., 2018.
- GÜLENSOY Tuncer, “*Kutadgu Bilig'den Hikmetler*”, Ankara: Türk Kültürü, yıl 9, sy. 98, Aralık 1970.
- GÜVENÇ Murat, *Kent Yoksulluğu*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı, 2002.
- HACAK Hasan, “Milk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2005, c. 30, ss. 62-64.
- HAJDARİ Sevgi Altundal, *Tarihi Süreç İçerisinde Misyonerlik Ve Misyonerlerin yetim Faaliyetleri*, İstanbul: İnsanî ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İHH), Ramazan 2016.
- HÂKİM en-Nisâbûrî Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- HALEBÎ İbrâhim b. Muhammed, *es-Siretü'l Halebîyye fi's-sîret-il Emîni'l-Me'mûn*, 1-3 cilt, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1400h.

- HAMİDULLAH Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Salih Tuğ), 1-2 cilt, Ankara: Yeni Şafak Kültür Hizmeti, 2003.
- HALLÂF Abdülvehhâb, *Ahkâmü'l-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Kuveyt: Dârü'l Kalem, 1990.
- , *el-Ehliyye ve Avârıduhâ fi's-Şerîati'l -İslâmiyye*, Mısır: Matbuâtü'n-Nasr, 1955.
- HARMAN Ömer Faruk, *Türkiye'de misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- , "Îsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2000, c. 22, ss. 465-472.
- , "Rûhulkudüs" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2008, c.35, ss. 216-217.
- HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- HATİP Ömer b. Abdullah Avda Hatip, *Nezretü'l-İslâm fi Müşkileti't-temyizi'l-Unsurî*, Beyrut: Müessesetü'r-Rîsâle, 1975.
- HİDÂYET Aydar, "*Orta Asya'da Misyonerler ve Faaliyetleri: Kırgızistan Örneği*", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010.
- HÖKELEKLİ Hayati, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- , *Çocuk, genç, Aile Psikolojisi ve Din*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkez Yayınları, 2009.
- , "Çocuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1993, c. 8, ss. 361-363.

- İRÂKÎ Besina, *el-Yetimu Tarîkun Îlâ'l Cenneti*, Riyad: Dârü'l-Hadâretî, I.b., 2010.
- İŞİK İhsan, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi*, Ankara: Elvan Yayınları, 2006.
- İBN ÂBİDÎN Muhammed Emin, *Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-Muhtar*, 1-14 cilt, Kahire: Mekteb Mustafa el-Halebî ve Evlâduhû, 2.b., 1984.
- İBN ARABÎ Ebû Bekir, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Addülkadir Ata), 1-4 cilt, Beyrut: Dârü'l Kütüb'il-İlmiyye, 2003.
- İBN ÂŞÛR Muhammed Tâhir, *Tefsîr et-tahrîr ve't-tenvîr*, 1-30 cilt, Tunus: Dâr et-Tunusiyye, 1984.
- İBN DÛYÂN İbrahim bin Muhammed bin Salim, *Menârü's-sebil fi Şerhi'd-Delîl*, (thk. Züheyir Çavuş), 1-2 cilt, Ürdün: Mektebü'l-islâmi, 1982.
- İBN EBÎ DERDA Ebûbekir Abdullah, *Kitâbü'l İyâl*, Medînetü'l-münevvere: Dâr İbn Kayyım, 1990.
- İBNÜ'L-ESÎR el-Cezerî, Mecdüddîn Ebû's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *en-Nihâye fi Garîbi'l-Hadîs vel-Eser*, 1-5 cilt, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979.
- , *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1-4 cilt, Beyrut, ty.1999.
- İBN HAZM Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*, (Thk. Abdülgaffâr el-Bendârî), 1-12 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015.
- İBN HİŞÂM Muhammed b. İshak, (Komisyon thk.) *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1-4 cilt, Mısır: Mustafa el-Halebî Şirketi Yayınları, 3.b., 1955.
- İBNÜ'L-HÛMÂM Kemâlüddin Muhammed b. Abdülvahid es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr*, 1-8 cilt, Mısır: Metâbiu'l-emîriyye, 2011.
- İBN KAYYİM el-Cevziyye, Ebü'l Ferec Abdurrahman b. Ali, *Nevâsihu'l-Kur'ân*, (thk. Muhammed Eşref el-Melbarî), Medînetü'l-münevvere: Medînetü'l-münevvere İslâm Üniversitesi Yayınları, 1.b., 1984.

- İBN KESİR İmâduddîn Ebû'l-Fidâ İsmâil, “*Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*”, 1-4 cilt, Riyad: Dârü't-tayyibe, 2. b., 1999.
- İBN KESİR İmâduddin Ebî Fidâ İsmail ibn Ömer el-Kureyşî ed-Dımeşkî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 1-14 cilt, Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, I.b.1932.
- İBN KUDÂME Ebü'l-Ferec b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, “*el-Muğnî*”, 1-14 cilt, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1984.
- , *el-Kâfi*, 1-4 cilt, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- , *el-Muknî'u veş-Şerhu'l-Kebir vel-İnsâf*, (thk. Abdullah Türki), 1-32 cilt, Suûdi Arabistan: Dârü'l-Hicre, 1993.
- İBN MÂCE, Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Süneni İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi*, (trc. Haydar Hatipoğlu) 1-10 Cilt, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- İBN MANZÛR Muhammed b. Mükrem el-İfrikî, *Lisânü'l-Arab*, 1-15 cilt, Beyrut: Daru's-sad, ty.
- İBN NÜCEYM Zeynüddin, *el-Bahrü'r-Râik*, 1-9 cilt, Mısır: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İBN RÜŞD Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, 1-4 cilt, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- İBN TEYMİYYE Takıyyüddîn Abdülhalîm bin Abdüsselâm, *Mecmûu Fetâvâ*, 1-37 cilt, Medînetü'l-münevvere: el-Evkâfu's-Suûdiyye, 2004.
- İBRÂHİM BEY Ahmed, Vasıl Alaaddin Ahmed, *el-İltizâmât fi'ş-şerîati'l-İslâmî*, Kahire: Mektebû'l-Ezheriye, 1.b., 2013.
- İNAN Ali Naim, *Çocuk Hukuku*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1968.
- İNCE İrfan, “Organ Nakli” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2007, c.33, ss.273-275.

- İZGİ Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- KABLÂN Hişam, *el-Vâsiyyetü'l-Vâcibet'i fil- İslâm*, 2.b., Beyrut: Uveydât lin-Neşri , 1985.
- KAÇALİN Mustafa S., *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- KAFKA Franz, *Dava*, (trc. Ahmet Cemal), İstanbul: Can Yayınları, 25. b., 2019.
- KALLEK Cengiz, “Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2001, c. 24, s.545.
- , “Miskin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2005, c.30, s.183.
- , “Mudârebe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2005, c. 30, ss. 359-363.
- KANDEHLEVÎ Muhammed Yûsuf, *Hayâtü's-Sahâbe*,1-4cilt, İstanbul: Huzur Yayınlar, 2010.
- KANDEMİR M. Yaşar, “Saîd b. Müseyyeb” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2008, c.35, ss.563-564.
- KARA Mehmet, “Kutadgu Bilig’de Aile”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, 1-3 cilt, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991, C. I, s. 64-68.
- KARABEKİR Kâzım, *Çocuk Davamız*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- KARAHAN İbrahim, *İhtilâl yetimleri*, İstanbul: Paraf Yayınları, 2013.
- KARAMAN Hayreddin, vd. (Heyet), *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1-5 cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.

-----, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1-3 cilt, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

-----, *İslâm'da İnsan Hakları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.

KARATAŞ Ali İhsan, *Mahkeme Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Bursa'da Gayri müslimler*, (yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2005.

KARATAY Abdullah, *Türkiye'de Koruyucu Aile: Kökenleri, Gelişimi ve Bugünü*, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017; sayı: 5, 389-427.

KARKUTÎ Hennan, *Riayetu'l-Yetimi fil-İslâm*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

KÂSÂNÎ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi'*, 1-10 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. b., 2003.

KASAPOĞLU Abdurrahman, *Kur'an'da İletişim Psikolojisi*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

KAVAK H. Zehra, “Dünyadaki Yetim Gerçeği” İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

KAVAS Ahmet, “Sudan” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2009, c. 37, ss. 461-466.

KAYA Ali, *İslâm Hukukunda Bedene İlişkin Zararlar ve Tazmini*, . Bursa: Emin Yayınları, 1.b.,2007.

-----, *Güncel Fikhî Konular*, Bursa: Emin Yayınları,1.b., 2013.

-----, *İslâm Hukukunda Sebepsiz Zenginleşme*, Bursa: Emin Yayınları, 1.b., 2005.

KELEŞ Ruşen, *Kent Bilimleri Terimler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.

KEŞNÂVÎ Ebûbekir b. Hasan, *Eshelü'l-Medârik Şerh İrşadu's-Salik*, Beyrut: Dârü'l Fikr, 2. b., 2015.

KILIÇ Remzi, “Misyonerlik ve Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri”, Niğde: Türklük Bilimi Araştırmaları, 2006.

- KIRCA Celal, *Kur'ân'a Göre Çocukların Talim ve Terbiyesinde Takip Edilecek Esaslar*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1996.
- KİTAB-I MUKADDES, *Eski ve Yeni Ahit –Tevrat, İncil, Zebur-*, (tashih edilmiş tercüme), Adana: Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2011.
- KOÇAK Muhsin, “*Ehliyete Tesiri Açısından Sarhoşluk*”, On dokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 91-120, sy. 5, Samsun, 1991.
- KOMİSYON, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, 1-6 cilt, İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000.
- KÖSE Saffet, *İslâm Hukukunda Çocugun Çalışması, Gelirinin Korunması ve İstismarını Önleyici Tedbirler* (Basılmamış Tebliğ), Rize, 30 Eylül-2 Ekim 2005.
- , “Lakî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2003, c.27, ss. 68-69.
- , “Rüşd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi(DİA)*,1-44cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1988, c. 35, ss. 298-300
- KÜRDÎ Ahmet Hacı, *Ahvâl Şahsiyye*, Şam: Câmîatü'd-Dımaşk, 1997.
- KUNEYBÎ Hamid Sâdık, KAL'ACI Muhammed Ravvâs, *Mu'cemü'l-lugâti'l-Fukahâ*, Beyrut: Dârü'n-Nefâis, 2.b., 1988.
- KURT Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1998.
- , “*İslâm'ın Koruyucu Aileye Bakışı*”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 6, cilt 6, 1994.
- KUTADGU Bilig, *Türkiye Dil Kurumu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959.

- KURTUBÎ Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, (Thk. Ahmed el-Barduni,), 1-22 cilt, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1952.
- KUTLUER İlhan, "İlim" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2000, c. 22, ss. 109-114.
- KUTUP Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 1-6 cilt, Cidde: Dârü'l-İlim, 12.b.,1986.
- KUZEH Meryem Ata, *Ahkâm Mali'l-yetimi fi Fıkhi'l-İslâmî*, Filistin: (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011.
- KÜRKÇÜOĞLU Edip Kemâl, *Süleymaniye Vakfiyesi*, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1962.
- MÂVERDÎ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Ahkamü's-Sultaniyye*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1990.
- MERGİNÂNÎ Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî, TALAL Yûsuf Ebü'l-Hasen Burhânüddîn, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*, 1-4 cilt, Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-turâsi'l-Arabî, 2010.
- MÛSÂ Muhammed Fethi, *et-Terbiyye ve Hukuku'l-İnsâni fil İslâm*, İskenderiye/Mısır: Dârü'l Vefâ, 1.b., 2005.
- MÛNZİRÎ Abdülazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh, Ebü Muhammed, *et-Terğib ve't-Terhîb*, I. b., 1-4 cilt, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417h.
- MÛSLİM Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, 1-3 cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- NEHHÂS Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî, *İ'râbü'l-Kur'an*, 1-5 cilt, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2. b., 1985.
- NESÂÎ Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesâî*, (Kollektif), 1-2 cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

- NESİMÎ Yazıcı, *Osmanlılarda yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD), 48, (2007), sy: 1, ss. 1-46.
- NESEFÎ Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl (Tefsir Neseфі)*, 1-3 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kelimü't Tayyib, 1998.
- NEVEVÎ Ebu Zekerriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû' Şerh el-Mühezzeb*, 1-23 cilt, Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980.
- , “*Ravzatü't-tâlibîn ve Umdatü'l-Müftiyîn*”, 1-12 cilt, Ürdün: el-Mektebü'l-İslâmî, 2. bs, 1405h.
- NİSÂBÛRÎ Mahmûd b. Ebü'l-Hasan, *Esbâb-ı Nüzûl*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- NÛHOĞLU Hidâyet Yavuz, “Dârüleytâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1993, c. 8, s. 521.
- ODABAŞ Adnan, *Dikkat Misyonerler Geliyor*, 1.b., İstanbul: Üsküdar Gazetesi Yayınları, 2005.
- OKUR Yasemin, *Dârüleytâmlar*, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lîsâns Tezi) 1996.
- ORTAYLI İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.
- ÖNER Hamdi, *Ceza Hukukunda Ehliyet ve Mesuliyet*, Adliye Ceridesi, sy. 11, Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası, 1943.
- ÖZKAN Birsen, *Mutlu Aile Mutlu Çocuk*, İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- ÖZTÜRK Hüseyin, *Kınalı-zâde Ali Çelebi'de Aile*, Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1990.

- ÖZTÜRK Nazif, “*Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yardımlaşma Kurumu*”, Ankara: Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitâbı, 2003.
- RÂGİB el-İsfahânî, el-Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi ğarîbi’l-Ḳur’ân*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.
- RÂZÎ Fahreddin, *Tefsîrû’l-Kebîr Mefâtîhu’l-Gayb*, 1-32 cilt, Beyrut: Dârü’l-İhyâi’t-turâsi’l-Arabî, 3. b., 2010.
- RİZÂ Hüseyin Tevfik, *Ehliyyetü’l-ukûbeti fi’ş-Şerî’ati’l-İslâmiyye ve’l Kânûni’l-Mukâran*, Kahire: Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 1964.
- ROZA A. Valeeva, Aidâr M. Kalimüllin, “*Social Orphanhood In Russia: Historical Background, Present and Perspective*”, *Procedia, Social and Behavioral Sciences*, 2015, s.2123-2124.
- SÂBÛNÎ Muhammed Ali, *Tefsîrû Âyâti’l-Ahkâm*, 1-2 cilt, Şam: Mektebetü’l-Gazâlî, 2.b., 1977.
- SA’DÎ Abdurrahman bin Nasır Abdullah, *el-Muhtârâti’l-Celîyye mine’l-mesâili’l-Fıkhîyye*, Kahire: Dârü’l-İsâre, I.b., 2005.
- SAHİLLİOĞLU Halil, “Avârız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1991, c. 4, ss. 108-109.
- SA’LABÎ Ali Muhammed, *el-Adâletü fi Manzûri’l-İslâm*, İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2017.
- SANBERK İsmâil, *Çocuklara Yönelik Cinsel Taciz ve Koruyucu Eğitim*, Adana: Karahan Kitâbevi, 2011.
- SAPANCALI Faruk, *Sosyal Dışlanma*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2005.
- SEDHÂN Abdullah b. Nâsır b. Abdullah es-Sedhân, *Riayetü’l-Eytâmi fil-Memleketi’l-Arabiyyeti’s-Suûdiyye*, Riyad: yy, 1419/1999.

- SENHÛRÎ, Abdürrezzak Ahmed, *Mesâdiru'l-hak fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, 1-3 cilt, Kahire: Ma'hadu'd-dirâsâtî'l-Arabiyyeti'l-Âliyye Yayınları, 1954.
- SERAHSÎ Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, *el-Mebsût*, 1-30 cilt, Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1993.
- SERİNSU Ahmed Nedim, *Kur'an-ı Kerim'in Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzûlün Rolü*, İstanbul: Şule Yayınları, 1994.
- SİDÎ Vay Yûsuf, “*Mecellei's-şeria ved- Dirâsati'l-İslâmiyye*”, sy. 22, Ağustos, 2013, s. 274-277.
- SİNANOĞLU Mustafa, “İbadet” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1999, c.19, ss. 233-235.
- SİBÂÎ Mustafa, *Ahvâlü's-şahsiyye fil'l-ehliyyeti ve'l-vasıyyeti ve't-terikât*, Beyrut: Dârü'l-Varak, 1999.
- , *Şerhu Kanun el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Dımaşk: Matbaâtü'-Câmiatü'd-Dımaşk, 3.b., 1970.
- SÖNMEZ Gülden, “*Yeryüzünde Dolaşan Kamufajlı Askerler: Misyonerler*”, *Düşünce Gündem*, sy. 36, Kasım 2007.
- SÜYÛTÎ Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti, *el-Câmiu's-Sagîr*, (thk.: Abbas Ahmed Sakr, Ahmed Abdülcevâd), 1-21 cilt, Mekke, Mektebetü't-ticariyye, 1994.
- ŞAFAK Ali, “Akar” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1898, c.2, s.221.
- ŞÂFÎÎ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris, *Muğni'l-Muhtâc*, 1-6 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- , *el-Üm*, 1-8 cilt, Beyrut: Dârü'l- Ma'rife, 1990.

ŞAKİR Berki, *Türk Medeni Kanununda Rüşd*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, sy. 22 / 1 (Mayıs 1966), s. 242.

ŞENER Esat, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2001.

-----, *Vesayet ve Velayet Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 1996.

ŞENSOY Naci, “Çocuk Suçluluğu - Küçüklük - Çocuk Mahkemeleri Ve İnfaz Müesseseleri” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, c. 15, sy. 1, İstanbul, 1949.

ŞEVKÂNÎ Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, 1-5 cilt, Mısır: Mustafa Babü'l-Halebî, 2.b.,1964.

-----, *Neylü'l-evtâr*, 1-16 cilt, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.

ŞEYBÂNÎ Ebû Abdullah Muhammed b. El-Hasan, *Kitâbü'l-asl el-ma'rûf bi'l-Mebsût*, 1-5 cilt, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1990.

ŞİMŞEK Eyüp, *Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi*. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 2004, s.207.

ŞÎRÂZÎ Ebû İshak, *el-Mühezzeb*, 1-8 cilt, Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1959.

TABERÎ Muhammed bin Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (thk. Abdullah et-Türkî), 1-25 cilt, Kahire: Dârü'l Hicre, I.b., 2001.

TARHAN Nevzat, *Güzel İnsan Modeli*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

TİRMİZÎ Ebû İsa Muhammed, *el Câmiü's-Sahîh*, 1-6 cilt, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

TOKUÇ Burcu, *Çocuklar ve Savaş*, Elektronik Kitap, Ankara: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Yayını, 2014.

TOKSARI Ali, “Dilencilik” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1994, c.9, ss.298-300.

-----, “Katâde b. Nu'mân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*,

1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2002, c.25. ss. 24.

TOPÇUOĞLU, Ali Aslan, *İslâm Hukuku ve Türk Medeni Kanunu Bağlamında Gâibin/Mefkûdun Hükmen Ölü Sayılması Sonucunda Mallarının Hukukî Durumu*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(İslâm Hukuku), Ekev Akademi Dergisi, Yıl:8, Sayı:19(Bahar 2004), s.158.

TUĞCU Kemâlettin, *Yetimler Güzeli*, İstanbul: Damla Yayınevi, 2011.

TULUM Mertol, *17.Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

TURGUT Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1991.

TÜMER Günay, KÜÇÜK Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları, 1993.

TÜRK Hakan, *Boşanma Yetimleri*, İstanbul: Akademi Yayınları, 2015.

TÜRKER ÖMER, “ Mukâtil b. Süleyman” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2006, c. 31, ss. 134-136.

ÖĞÜT Salim, “Mahrem” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2003, c.27, ss. 388-389.

ÖZCAN Tahsin, “*Osmanlı Toplumunda yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy:14 (2006), s. 110.

ÖZEN Şükrü, “Kâdî Şüreyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM),2001, c. 24, ss. 119-121.

ÛDEH Abdülkâdir, *İslâm Ceza Hukuku Ve Beşeri Hukuk*, (Terc.: Akif Nuri), İstanbul: İhya Yayınları, 1976.

-----, *et-Teşrîu'l-Cinât'l-İslâmî, Mukârenen bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, 1-2 cilt,
Beyrut: Dârü'l Kâtibi'l-Arabî, 1993.

ULUDAĞ Süleyman, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara: Türkiye Diyanet
Vakfı Yayınları, 13.b., 2013.

UMUT Ayşe Acar, *Vesayet Kurumu ve Vasinin Sorumluluğu*, Ankara: Seçkin
Yayıncılık, 2020.

USEYM, Salih b.Abdullah, *Şecerün bilâ cuzûr*, Riyad: Dâr ibn Huzeyme, 2003.

ULVÂN Abdullah Nâsih, *Terbiyetü'l-evlâdî Fil-İslâm*, 1-2 cilt, Mısır: Dârü's-selâm lin-
Neşri, 21.bs, 1992.

ÜNAL Necdet, *Kur'ân-ı Kerîmin Işığında Yetimliği Yeniden Okumak*, İzmir: Tibyan
Yayınları, 2011.

VÂHİDÎ Ali bin Ahmet, *Esbâbı'n Nüzûl*, Cidde: Dârü'l-Kıble, 3.bs, 1984.

VELİDEDEOĞLU Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul:
İstanbul Matbaacılık, 1968.

YAMAN Ahmet, "Savaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt,
İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM),
2009, c.36, s.196.

YARDIM Ali, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 1995, c.21, ss.402-404.

YAVUZ İdris, *Baba Öğütleri*, Ankara: Tekten Ofset Yayınları 2006.

YAVUZ Yunus Vehbi, "Hayız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44
cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
(İSÂM), 1998, c.17, ss.51-53.

YAYLALI Davut, *İslâm Hukukunda Sulh*, İstanbul: Taştan Matbaası, 1993.

YILDIRIM Muhammed Emin, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l Erkam*, İstanbul: Siyer

Yayınları, 12.b., 2018.

YILDIRIM Mustafa, *Mecelle'nin Küllî Kâideleri*, İzmir: İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.

YILDIZ Kemâl, "Sorumluluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1- 44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2009, c. 37, ss. 380-381.

YILMAZ Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayınları, 1996.

YÛSUF Vay Sidi, *Şeyh Dâvûdu'l-Fatâni Asâruhu ve Cuhûduhu fi Neşri'l-ulumi'l-İslâmiyyeti fi Şibhi'l-cezireti'l Melâyo*, Cala İslâm Üniversitesi, Mecellet'îş-Şerîati'l İslâmiyye, sy. 22, Ağustos 2013.

ZEHEBÎ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, *Kitâbü'l-Kebâir*, Beyrut: Dâru'n-Nedve, ty.

ZEMAHŞERÎ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf*, (trc. Hârûn Ünal), 1-2 cilt, İstanbul: Ekin Yayınları, 2017.

-----, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l- Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vîl*, 1-4 cilt, Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-Arâbi, , 3.b.,1407h.

ZERKÂ Mustafa Ahmed, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi Sevbihî'l-Cedîd*, 1-3 cilt, Dımaşk: Matbaatü Câmîiatü's-Suriye, 1964.

ZEYDAN Abdülkerim, *el-Mufassal fi Ahkâm-il Meret-i vel Beyt-il Müslim fiş-Şeriat-il İslâmiye*, 1-11 cilt, Beyrut: Müessestü'r- risâle, 1993.

ZİYA Kazıcı, Halis Ayhan, "Tâlim ve Terbiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1-44 cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSÂM), 2010, c.39, ss. 545-548.

ZUHAYLİ Vehbe, *Alâkatü'd-düveyliyye fi'l-İslâm*, Beyrut: Risâle Yayınları, 1981.

-----, *el-Vecîz fi Usûli'l-fikh*, Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1994.

-----, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, 1-10 cilt, Dımaşk: Dârü'l-Fikr, yy. 1985.

-----, *İslâm Fıkhî Ansiklopedisi*, 1-10 cilt, İstanbul: Risâle Yayınları, 1994.

-----, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî*, 1-2 cilt, Dımaşk: Dârü'l-Fıkr, 1.Baskı, 1986.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

(23.02.2018), <http://www.wfp.org/hunger/stats>.

(21.10.2018),<http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-67128->.

(19.11.2018),<http://www.worldwithoutorphans.org/>.

(24.11.2018), <https://www.turkedebiyati.org/john-ronald-reuel-tolkien/> .

(08.12.2018), <http://www.icisleriafad.gov.tr/dogal-afet-nedir-ve-âfetlerin-özellikleri>.

(12.12.2018),<http://www.unhcr.org/5297409e6.html>.

(12.12.2018), http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/02/100203_haiti_orphans.shtml .

(19.12.2018), <https://cafo.org/>.

(20.12.2018), <http://reliefweb.int/report/nigeria/more-1500-killed-armed-conflict-north> .

(20.12.2018),<http://www.aljazeera.com/programmes/witness/2008/08/200882012645141269.html>.

(21.12.2018),<https://www.milligazete.com.tr/haber/1668927/moro-muslumanlari-kimdir-filipinlerde-İslâmiyet-nasil-yayildi> .

(22.12.2018),<http://www.oneworldeducation.org/somalias-forgotten-children>.

(22.12.2018), <http://www.statisticbrain.com/world-poverty-statistics> .

(22.12.2018), <https://www.biyografi.net.tr/albert-camus-kimdir/>.

(25.12.2018), http://www.unicef.org/media/media_56045.html .

(26.12.2018), <http://www.ihh.org.tr/>.

(26.12.2018), <https://www.who.int/hiv/en/>.

(26.12.2018),<https://organ.saglik.gov.tr/0TR/30Bilgilendirme/OrganNakli.aspx>.

(26.12.2018),<http://www.ukraineorphans.org/orphans-of-ukraine/>.

(28.12.2018), <http://www.humanium.org/en/orphans>.

(30.12.2018),<http://www.warchild.org.uk/issues/child-soldiers>.

(01.01.2019),<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/istatistikler>.

(02.01.2019),<https://www.nufusu.com/dunya-nufusu>.

(04.01.2019), <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/4124>.

(08.01.2019),<http://www.cigm.adalet.gov.tr/images/cocuk-izlem-merkezi-bulunmayan-yerlerde-magdur-ifadelerinin-alinmasi.pdf>.

(12.01.2019), <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>.

(13.01.2019),<https://www.iyilikhane.org.tr>.

(17.01. 2019),<https://koruyucu.aile.gov.tr/>.

(20.01.2019), <http://hudayivakfi.org/>.

(20.01.2019),<http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>.

(25.01.2019),<https://www.timeturk.com/necip-fazil-kisakurek/biyografi-724065>.

(30.01.2019),<https://kurul.diyenet.gov.tr/Cevap-Ara/887/koruyucu-aile-kapsaminda-himayeye-alinan-cocuklar-icin-devletin-odedigi-paranin-alinmasinda-dinen-bir-sakinca-var-midir->.

(04.02.2019),<https://www.ailevecalisma.gov.tr/>.

(01.03.2020), <https://www.saglik.gov.tr/TR,11472/tcanayasasi-56madde.html>.

(02.06.2020),<https://www.haber7.com/dunya/haber/2989563-her-tasin-altindan-cikiyor-simdi-de-cocuk-ve-organ-ticaretine-basladi/?detay=2>.

EK- RESİMLER

FATANİ (TAYLAND) YETİMHA NELERİNDEN RESİMLER (IHH)

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Mehmet Naim BOZ		
Doğum Yeri ve Yılı	Batman / 10.01.1963		
Bildiği Yabancı Diller	Arapça		İngilizce / Osmanlıca
ve Düzeyi	Çok İyi		Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1978	1982	Batman, Gemlik ve İnegöl İmam-Hatip Lisesi
Lisans	1983 1984	1984 1988	Suûd-i Arabistan Medine İslâm Üniversitesi Arap Dil Enstitüsü / Medine İslâm Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	1995	1999	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İlâhiyat Fakültesi)
Doktora	2013	2020	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İlâhiyat Fakültesi)
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	1983	1983	Diyanet İşleri Başkanlığı / Din Hizmetleri (İmam)
2.	1988	1993	Mekke Tünel Projeleri Personel Müdürü / T.C. Cidde Başkonsolosluğu Yeminli Tercüman (Mekke, Medine, Cidde)
3.	1993	-----	Milli Eğitim Bakanlığı (Uzman Öğretmen), Bursa Adliyesi Arapça Yeminli Bilirkişi, Gemlik Noterleri Nezdinde Arapça Yeminli Tercümanı
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	zarukimin@hotmail.com		
	Tarih	09/07/2020	
	İmza		
	Adı Soyadı	Mehmet Naim BOZ	